

กระบวนการทัศนศิลป์ศึกษาหลังสมัยใหม่ในประเทศไทย

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาศิลปวัฒนธรรมวิจัย

พฤษภาคม 2554

กระบวนทัศน์ศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ในประเทศไทย

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาศิลปวัฒนธรรมวิจัย

พฤษภาคม 2554

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

กระบวนทัศน์ศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ในประเทศไทย

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาศิลปวัฒนธรรมวิจัย

พฤษภาคม 2554

วิรัตน์ ปั่นแก้ว. (2554). *กระบวนการทัศนศิลป์ศึกษาหลังสมัยใหม่ในประเทศไทย*. ปรินซ์นิพนธ์ ศศ.ด.

(ศิลปวัฒนธรรมวิจัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

คณะกรรมการควบคุม: ศาสตราจารย์ ดร.วิฑูรย์ ตั้งเจริญ, รองศาสตราจารย์ เลิศ อานันท์นะ,
รองศาสตราจารย์ พงษ์ คุญเศรษฐศิริ.

งานวิจัยเรื่อง กระบวนการทัศนศิลป์ศึกษาหลังสมัยใหม่ในประเทศไทยมุ่งที่จะศึกษาเพื่อกำหนด
ทิศทางของการจัดการเรียนรู้ศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ในประเทศไทย เพื่อจะเป็นแนวความคิดของการ
ปฏิรูปการเรียนรู้ ปฏิรูปการศึกษาด้านศิลปศึกษาให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลก โดย
มองบริบทของสังคมและวัฒนธรรมไทยเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการสร้างสรรค์การเรียนรู้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการทัศนศิลป์ศึกษาหลังสมัยใหม่ในสังคมไทย
2. เพื่อศึกษากระบวนการจัดการเรียนรู้ของศิลปศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและระดับอุดมศึกษา
3. เพื่อศึกษาแนวความคิดและแนวทางการบริหารหลักสูตรศิลปศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและระดับอุดมศึกษาในสังคมไทย
4. เพื่อวิเคราะห์บริบทและสังคมไทยเชื่อมโยงสู่การปรับกระบวนการทัศนศิลป์ศึกษาในสังคมไทย

ผลการวิจัยพบว่า

กระบวนการทัศนศิลป์ศึกษาหลังสมัยใหม่ในประเทศไทย มีแนวความคิดที่มีความสัมพันธ์
เชื่อมโยงกันระหว่างบริบทของสังคมไทย ในด้านศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น
บริบทชุมชนและสภาพแวดล้อม การศึกษา กระแสศิลปะหลังสมัยใหม่ ในการจัดการเรียนรู้ด้าน
ศิลปศึกษาต้องให้ความสำคัญกับบริบทต่างๆ เหล่านี้ ซึ่งกระบวนการทัศนศิลป์ศึกษาหลังสมัยใหม่มอง
ศิลปศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนา สติปัญญา ร่างกาย อารมณ์ พัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์
การจัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย มีลักษณะในแต่ละด้านดังนี้

ด้านหลักสูตร มีลักษณะเปิดโอกาสทางการเรียนรู้ ให้ความเสมอภาค เท่าเทียม มีความ
หลากหลาย ยืดหยุ่น เปิดกว้าง บูรณาการความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาสาระหลัก เข้ากับมิติภูมิปัญญา
ท้องถิ่น ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม สภาพแวดล้อม มีลักษณะเชื่อมโยงระหว่างท้องถิ่นและสากล

ด้านครูผู้สอน มีความรู้ในการจัดการเรียนรู้ด้านศิลปศึกษา มีทัศนคติที่เปิดกว้างมองศิลปะมี
ลักษณะที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง มีความเป็นประชาธิปไตย เป็นนักออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้
ศิลปศึกษาหลากหลาย สนใจในสื่อเทคโนโลยี ไม่ติดยึดกับแนวทางของศิลปะแบบหลักวิชา

ด้านนักเรียน ตระหนักของกระบวนการคิดที่หลากหลายมีทัศนคติที่ดีต่อศิลปะ เป็นเรื่องของทุกคนสามารถคิดสร้างสรรค์ได้มีคุณค่า มีเสรีภาพในการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ กล้าคิด กล้าตัดสินใจ วิพากษ์ วิจารณ์ ตระหนักคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นและสากล เกิดทัศนคติที่ดีต่อศิลปะ พัฒนาสุนทรียภาพ อารมณ์ และรสนิยมอันดีงาม คำนึงถึงสภาพแวดล้อม ธรรมชาติ อันเป็นสิ่งที่ต้องร่วมกันดูแลรักษา และพัฒนาความรับผิดชอบ ระเบียบวินัย พัฒนาเป็นนิสัยของตนเองตลอดจนการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างสันติ

ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ ศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่จัดประสบการณ์เรียนรู้ที่หลากหลายทั้งเนื้อหา รูปแบบ กลวิธี สื่อวัสดุ ที่เชื่อมโยง สุนทรียของภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ชุมชนท้องถิ่น ให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการคิด ลำดับกว่าตัวผลงานสำเร็จ การจัดการเรียนรู้เริ่มจากผู้เรียนเป็นสำคัญ ร่วมกันจัดการเรียนรู้ระหว่างครูและนักเรียน ประเมินคุณค่าความงาม ที่หลากหลาย กิจกรรมการเรียนรู้ความยืดหยุ่น เลื่อนไหลเปลี่ยนแปลงตามบริบทของพื้นที่ (Space and Time)

ด้านสื่อการเรียนรู้ ศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่มีสื่อการเรียนรู้ที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็นสื่อร่างกาย สื่อเสียง สื่อการเคลื่อนไหวและสื่อวัสดุอื่น ๆ ในการจัดการเรียนรู้ได้อยู่กรอบแนวทางของศิลปะแบบหลักวิชา ประยุกต์ใช้สื่อวัสดุในชุมชนท้องถิ่นเรียนรู้ สร้างสรรค์ ผลงานศิลปะ ผสมผสานการใช้เทคโนโลยี เป็นสื่อการจัดการเรียนรู้ สร้างสรรค์และนำเสนอผลงานในสื่อทางศิลปะที่หลากหลาย

ด้านแหล่งเรียนรู้ ศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่บูรณาการความรู้ทางศิลปะทั้งท้องถิ่นและสากลได้จำกัดอยู่ในห้องเรียน ใช้พื้นที่สภาพแวดล้อมในชุมชน พิพิธภัณฑ์ชุมชน วัด ป่า เขา แม่น้ำ ธรรมชาติ และบริบทแวดล้อม ภูมิปัญญา ปรากฏท้องถิ่น ร่วมให้ความรู้ รวมทั้งความรู้จากเทคโนโลยีต่าง ๆ ในการจัดการเรียนรู้

ด้านการบริหารหลักสูตร ต้องยอมรับกระแสการเปลี่ยนแปลงความรู้ที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว ชุดความรู้ทางศิลปศึกษาต้องได้รับการทบทวน และพัฒนาอย่างต่อเนื่องให้ผู้ที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วม ในการปฏิบัติการ ร่วมคิด ออกแบบการจัดการเรียนรู้ ผู้บริหารโรงเรียนต้องเปลี่ยนทัศนคติต่อระบบการศึกษา การศึกษาที่ตั้งอยู่บนความหลากหลายของศาสตร์และความรู้ต่างๆ ที่ล้วนเชื่อมโยงกันอย่างเป็นองค์รวม

POSTMODERN ART EDUCATION PARADIGM IN THAILAND

AN ABSTRACT

BY

WIRAT PINKAEW

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for The
Doctor of Arts Degree in Art and Culture Research
at Srinakharinwirot University

May 2011

Wirat Pinkaew. (2011). *Postmodern Art Education Paradigm in Thailand Postdoctoral of Arts and Cultural Research*. Dissertation, D.A. (Art and Culture Research).

Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee:

Prof. Dr. Wiroon Tungcharoen, Assoc. Prof. Lert Anandana, Assoc.Prof. Pirt Supasetsiri.

The study of Postmodern Art Education Paradigm in Thailand aims to appoint the learning directions which can be the ideas of reforming the arts learning to be suit to the changing of global trends by viewing the contexts of Thai society and culture which are an important basis to creative learning.

The purposes of the study

1. To study the processes of learning postmodern art education time of Thai society.
2. To study the processes of learning art in basic education and higher education.
3. To study the concepts and the ways to manage the course syllabus of the visual arts of basic education and higher education in Thai society.
4. To analyze the contexts and Thai society that relates to the paradigm reforming of the art learning in Thai society.

The results showed that

The postmodern art education paradigm in Thailand showed the relationship between Thai society, contemporary arts and culture, wisdom knowledge, and community and environmental of current postmodern arts which were concerned in the learning processes. This paradigm was a tool using in developing emotion, intelligence, body, completed human which were from various learning as follow characteristics.

Course Syllabus : The quality of course syllabus is the opportunity in learning by giving a variety of equity, openness, flexibility, integration of knowledge, main contents understanding with intellectual dimension to the local environment, culture, religion which related between local and international.

The Art Teachers :The teachers have knowledge in providing the learning of arts and a democracy. They also have opened attitudes with understanding arts as displacing including the creation of various arts learning activities, and interested in technology with the flexibility in theoretically art.

The Students :The students are aware of the various thinking processes with the opinion to arts as a matter of attitude which anyone can think of. They have freedom in expression, creative thinking and decisive critical to the value of art and culture of local communities and internationally. They also have positive attitude toward the arts with involving to the natural environment which is maintained by everybody. Moreover, they have self-development as well as living together in peace with others.

Learning Activities :The postmodern art education have organized learning experience in a variety of strategies, contents, forms, materials which relates to the dimension of wisdom, traditional arts, local focus. In addition, thinking processes are more important than the result of works. Moreover, the students take an important role in learning with the flexible activities depending on space and time

Media Learning Materials :The postmodern media has variety materials such as the physical media, audio media, and other materials for learning which are not included in the framework of the theoretical arts. The media is applied and presented to the local community with combination of technology as a center of learning.

Learning Resources :The postmodern arts integrate the knowledge of art in both local and international which not limited to the classroom. Therefore, the use of environment and museum in the community; for example, Natural River, forest, temple and the local wisdom together with technology can give knowledge from learning.

Course Syllabus Management: This part shows that the administrators need to accept the new knowledge that has changed rapidly and continuous improvement which relate to participation in operations thought, design approach. The administrators should change the attitude of the education system base on a variety of science knowledge that associate with a holistic approach

ปริญญานิพนธ์
เรื่อง
กระบวนการทัศนศิลป์ศึกษาหลังสมัยใหม่ในประเทศไทย
ของ
วิรัตน์ ปิ่นแก้ว

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาศิลปวัฒนธรรมวิจัย
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร. สมชาย สันติวัฒนกุล)
วันที่ เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2554

คณะกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์

คณะกรรมการสอบปากเปล่า

.....ประธาน
(ศาสตราจารย์ ดร. วิรุณ ตั้งเจริญ)

.....ประธาน
(ศาสตราจารย์พิเศษ อารี สุทธิพันธุ์)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์เลิศ อำนันทนะ)

.....กรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร. วิรุณ ตั้งเจริญ)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์พฤทธิ์ ศุภเศรษฐศิริ)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์เลิศ อำนันทนะ)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์พฤทธิ์ ศุภเศรษฐศิริ)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์สมศักดิ์ ชวาลาวันย์)

ประกาศคุณูปการ

กระบวนทัศน์ศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ในประเทศไทยที่นำเสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัยนี้ได้ผ่าน กระบวนการสร้างความเป็นนักวิชาการ ความเป็นผู้นำ หล่อหลอมด้วยความกรุณาจากอาจารย์ซึ่งท่าน คือ ศาสตราจารย์ ดร.วิรุณ ตั้งเจริญ ประธานกรรมการควบคุมปริญญาโท รองศาสตราจารย์เลิศ อานันท์ และรองศาสตราจารย์พทุธิ์ ศุภเศรษฐศิริ กรรมการควบคุมปริญญาโท ด้วยความรู้สึกรักที่รับรู้ได้ของผู้ศึกษาถึงความซาบซึ้งและขอขอบพระคุณไว้เมื่อนี้ และเมื่อหน้า อีกทั้งความกรุณาจาก ศาสตราจารย์พิเศษ อารี สุทธิพันธุ์ และรองศาสตราจารย์สมศักดิ์ ชวาลาวัฒน์ ที่กรุณาเป็นกรรมการ ปริญญาโท เพื่อกระชับแน่นทางความรู้ วิชาการ เกิดความรอบครอบสมบูรณ์มากขึ้น และเป็น แนวทางของการทำวิจัยในอนาคต

ประสบการณ์ทางวิชาการที่มีคุณค่าซึ่งเกิดขึ้นระหว่างครูกับศิษย์ที่เกิดขึ้นในสถาบันแห่งนี้จะเป็นต้นทุนทางสังคมที่สำคัญที่ศิษย์ จะนำความรู้ทางวิชาการต่าง ๆ นี้ ทำให้เกิดผลกระทบทางการ พัฒนาศิลปศึกษาในบ้านเราให้เจริญเติบโต เพื่อเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติสืบไป

นอกจากนี้แล้วผู้วิจัยขอขอบคุณ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐมที่อนุญาตให้ศึกษาต่อ รวมทั้ง มอบทุนในการศึกษาครั้งนี้ รวมทั้งครอบครัว ญา มิตร เพื่อนรุ่นพี่ รุ่นน้อง เพื่อนร่วมรุ่น และน้อง ๆ ใน มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ที่เป็นแรงเกื้อหนุน ผลักดัน ให้กำลังใจต่อผู้วิจัยในการทำปริญญาโท เสร็จสิ้นสมบูรณ์

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยต้องขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลหลักทุกท่าน ที่มีความเป็นกัลยาณมิตรที่ดี ทางวิชาการ มอบเอกสาร เสียสละเวลาให้ข้อมูล ด้วยความเต็มใจและสนับสนุนในการทำวิจัย ทำให้ ผู้วิจัยตระหนักถึงคุณค่าของข้อมูลทั้งหลายและจะทำให้เกิดประโยชน์ต่อวงการศิลปศึกษาในประเทศของเราต่อไป

วิรัตน์ ปิ่นแก้ว

สารบัญ

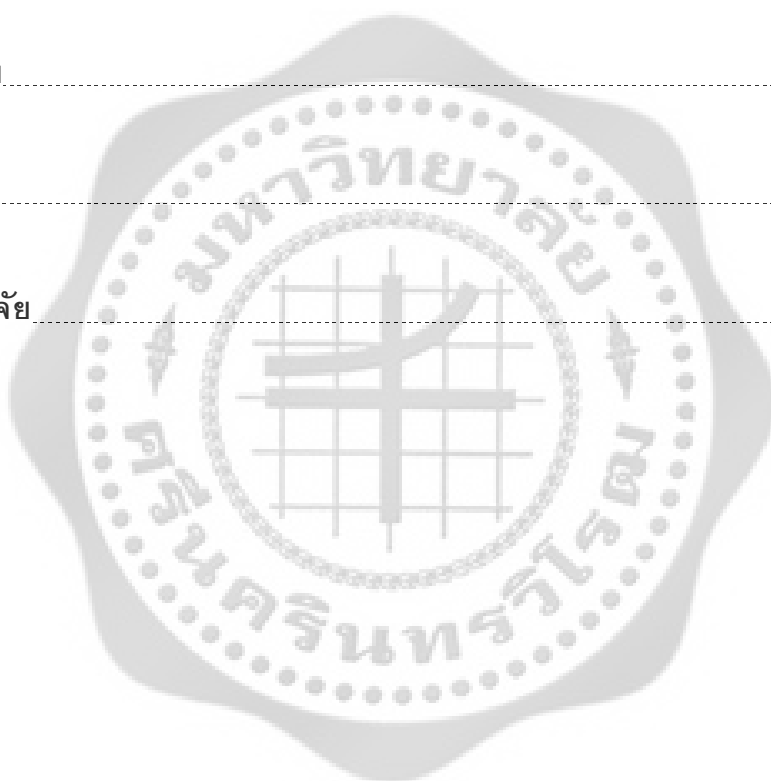
บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ความสำคัญและที่มาของการวิจัย	1
คำถามหลักการวิจัย	8
วัตถุประสงค์การวิจัย	9
กรอบแนวคิดการวิจัย	9
ขอบเขตของการวิจัย	9
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	10
นิยามศัพท์เฉพาะ	10
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	12
ส่วนที่ 1 ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนทัศน์ (Paradigm)	13
กระบวนทัศน์	13
การพัฒนาศาสตร์และความรู้ในยุคก่อนสมัยใหม่	16
การพัฒนาศาสตร์และความรู้ในยุคสมัยกลาง	18
การพัฒนาศาสตร์และความรู้ในยุคสมัยใหม่	18
การพัฒนาศาสตร์และความรู้ในยุคหลังสมัยใหม่	22
ส่วนที่ 2 ทบทวนและการนำเสนอความสำคัญของศิลปะสมัยใหม่ ศิลปะหลังสมัยใหม่ และบริบทของศิลปศึกษา	25
ศิลปะสมัยใหม่	25
สุนทรียศาสตร์ของศิลปะสมัยใหม่	27
ศิลปะหลังสมัยใหม่	29
สุนทรียศาสตร์ของศิลปะหลังสมัยใหม่	35
ศิลปศึกษา	36
แนวคิดและความสำคัญของศิลปศึกษา	36
ปรัชญาศิลปศึกษา	45
สุนทรียศาสตร์ในศิลปศึกษา	46
จิตวิทยาของศิลปศึกษา	51

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 (ต่อ)	
ทฤษฎีของศิลปศึกษา.....	54
ศิลปศึกษากับมานุษยวิทยา.....	66
ศิลปศึกษากับสังคมวิทยา.....	68
พัฒนาการหลักสูตรศิลปศึกษา.....	71
ส่วนที่ 3 แนวความคิดจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศิลปศึกษา ในช่วงเวลาที่ผ่านมา.....	87
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	99
ระเบียบวิธีวิจัย.....	99
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	100
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	100
ผังแสดงแนวความคิดไปสู่คำถามในการเก็บข้อมูล.....	102
4 บทวิเคราะห์บริบทศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ในประเทศไทย.....	103
บทวิเคราะห์บริบทของสังคมไทย.....	104
การศึกษาไทยและการพัฒนากระบวนการเรียนรู้.....	104
ศิลปศึกษากับพุทธธรรม.....	113
ศิลปศึกษากับสังคมประชาธิปไตยและทุนนิยม.....	115
ศิลปศึกษากับศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย.....	116
ศิลปศึกษากับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง.....	120
ศิลปศึกษากับอัตลักษณ์ภูมิปัญญาไทย.....	121
ศิลปศึกษากับสภาพแวดล้อม.....	122
ศิลปศึกษากับสื่อเทคโนโลยี.....	124
วิเคราะห์กระบวนการทัศน์ศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ในประเทศไทย.....	125
ศิลปศึกษาสมัยใหม่.....	125
ศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่.....	136

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5 สรุปลผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	144
ศิลปศึกษาสมัยใหม่ในประเทศไทย.....	146
ศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ในประเทศไทย.....	151
อภิปรายผล.....	155
ข้อเสนอแนะและการนำผลการวิจัยไปใช้.....	157
บรรณานุกรม.....	158
ภาคผนวก.....	165
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	173

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของการวิจัย

ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกในปัจจุบัน ทำให้เปิดมุมมองใน ด้านอื่น ๆ ของโลกาภิวัตน์ ที่เราเคยพบในมิติของระบบการขยายตัวของธุรกิจข้ามชาติ การขยายตัวของทุน ภาพ ที่น่าตื่นตาตื่นใจของโลกาภิวัตน์ ในปัจจุบัน เชื่อมโยงให้เหินสภาพปัญหา ความไกลห่าง ทั้งด้าน การเมือง เศรษฐกิจ สังคม สภาพแวดล้อม เชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม และการศึกษา ฯลฯ ความ เคลื่อนไหวต่าง ๆ เหล่านี้ อาจเป็นความก้าวหน้าหรือไม่ก็ตาม ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลง ในความรู้ ความจริง และเผยแพร่ความรู้ ซึ่ง ก่อให้เกิดการแสวงหาความรู้ ความจริง และเผยแพร่ ความรู้ ความคิด นั้นไปยังพื้นที่ต่าง ๆ อย่างรวดเร็ว ด้วยระบบการพิมพ์ เทคโนโลยีของการสื่อสาร ทำให้โฉมหน้าการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกต่างไปจากเดิมเป็นอย่างมาก การแสวงหาความรู้ในศาสตร์ ต่าง ๆ แยกตัวมุ่งศึกษาเฉพาะด้ านของตนเองมิได้มองมิติที่สัมพันธ์กันหรือ เป็นการคิดแบบแยกส่วน เป็นโลกของสังคมความรู้ ข่าวสารเป็นโลกที่ ใช้ความรู้ ข้อมูลข่าวสาร เผยแพร่ความหมาย มีช่องทาง ของการสื่อสารในรูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ทำให้การเคลื่อนย้ายถ่ายโอน ข้อมูลข่าวสารเป็นไปอย่างรวดเร็วว่าการเคลื่อนย้ายสินค้าหรือการเดินทางของคนเป็นอย่างมาก การ เปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีข่าวสารนี้เองมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงความหมายของสิ่งที่เรียกว่า ความรู้ ความจริง ทำให้ความรู้ ความจริงดังกล่าวเปลี่ยนแปลงไปด้วยอย่างรวดเร็ว

กระแสการเปลี่ยนแปลง ของสังคมโลก ที่มีการเคลื่อนไหวอย่างรวดเร็วจึงส่งผลกระทบต่อ พรมแดนต่าง ๆ เกิดสภาวะความหลากหลาย ซับซ้อน โลกาภิวัตน์ (Globalization) ในปัจจุบันได้เปิด จินตนาการใหม่ สลายพรมแดนผ่านสื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ กิจกรรมทางเศรษฐกิจในระดับโลกแบบ ต่าง ๆ ละลาย เส้นแบ่งของความเป็นเมืองกับชนบท เรื่องส่วนตัวกับเรื่องสาธารณะ เรื่องภายใน ภายนอกประเทศกำลังเปลี่ยนผ่านความเป็นสังคมสมัยใหม่ (Modern Society) มาสู่สังคมหลัง สมัยใหม่ (Postmodern Society) นำไปสู่การเกิดขึ้นของปรากฏการณ์ใหม่ ๆ เช่น การเมืองแบบใหม่ สังคมแบบใหม่ วัฒน ธรรมแบบใหม่ ศิลปะแบบใหม่ ธุรกิจแบบใหม่ การศึกษาแบบใหม่ เกิดพื้นที่ สาธารณะแบบใหม่ ถือเป็นความท้าทายชุดใหม่ในโลกสังคมความรู้ก็ว่าได้

โลกาภิวัตน์ คือ กระบวนการซึ่งโลกกำลังเปลี่ยนยุคสมัยอันเกิดจากผลกระทบของประเด็น ต่าง ๆ คือ (ธีรยุทธ บุญมี. 2537: 49)

1. จากเศรษฐกิจอุตสาหกรรมมา เป็นเศรษฐกิจหลังอุตสาหกรรมและเป็นระบบเดียวทั่วโลก (Global Economy)

2. สังคมสมัยใหม่ (Modernity) มาเป็นสังคมหลังสมัยใหม่ (Postmodernity) ระบบคิด หรืออุดมการณ์ของผู้คนกำลังปฏิบัติตนเอง จากระบบคิดแบบสมัยใหม่ (Modernism) มาเป็นระบบคิดแบบหลังสมัยใหม่ (Postmodernism)

3. เทคโนโลยีอุตสาหกรรมที่เน้นเครื่องจักรขนาดใหญ่มาเป็นเทคโนโลยีดิจิทัล ของคอมพิวเตอร์อิเล็กทรอนิกส์ เป็นผลให้เกิดการปฏิวัติการสื่อสารขนานใหญ่ ที่สามารถเชื่อมโยงโลกทั้งโลกเข้าด้วยกันจนเหมือนเป็นหมู่บ้านโลก (Global Village)

4. ระบบการเมืองการปรับตัวจากระบบที่ครอบงำด้วยความคิดแบบรัฐ-ชาติ (Nation State) มาเป็นระบบที่พรมแดนทางการเมืองของชาติ ลดความสำคัญลงแต่พรมแดนทางวัฒนธรรมของชาติ พันธุ์หรือชนกลุ่มน้อยกับทวีความสำคัญขึ้น

แนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับกระแสโลกาภิวัตน์ จึงเป็นจุดเริ่มต้นของประเด็นปัญหา ต่าง ๆ ที่ตามมา ประเวศ วะสี กล่าวถึงโลกาภิวัตน์หรือความเป็นโลกเดียวกัน ที่เน้นเรื่องการค้าเสรีและการเงินเสรี ให้ระบบทั้งโลกเชื่อมกันเป็นระบบเดียวกันเป็น (One World Order) คือให้ทั้งโลกเชื่อมด้วยการค้าเสรี การเงินเสรี และมีอารยธรรมเดียวกันทั้งโลก คืออารยธรรมวัตถุนิยม บริโภคนิยม ซึ่งเรียกว่าโลกาภิวัตน์แบบด้อยพัฒนา (Uncivilized Globalization) ซึ่งลักษณะของโลกาภิวัตน์แบบนี้จะส่งผลกระทบให้เกิดสภาวะวิกฤตใหญ่ 3 ประการ คือ

1. โลกวิกฤต คือ สิ่งมีชีวิตที่เริ่มเกิดขึ้นมาเมื่อ 3500 ล้านปีที่มีการวิวัฒนาการอันหลากหลายตั้งแต่จุลชีพ พืช สัตว์ อันสัมพันธ์อยู่กับดิน น้ำ อากาศ บรรยากาศรอบโลก ความร้อนหนาว อันรวมเรียกว่าธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่และให้กำเนิดแก่สรรพสิ่งทั้งหลาย รวมทั้งมนุษย์ด้วย ซึ่งสภาวะของธรรมชาติของโลกขณะนี้กำลังป่วย การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ กำลังถูกเร่งมาใช้อย่างไม่รู้ขีดจำกัด ป่าไม้ถูกทำลาย พืช สัตว์ สูญพันธุ์อย่างรวดเร็ว ดินน้ำลำธารกำลังหมดไป อากาศเป็นพิษ ชั้นบรรยากาศกำลังเปลี่ยน อุณหภูมิสูงขึ้น น้ำแข็งขั้วโลกละลาย ระดับน้ำทะเลสูงขึ้น เกิดพายุ แผ่นดินไหว เหล่านี้คือวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม วิกฤตการณ์ธรรมชาติ

2. วิกฤตทางสังคม ความแออัดยัดเยียด การแย่งกันบริโภค ความเป็นตัวใครตัวมัน ช่องว่างของคนจนคนรวย ความเป็นชุมชนแตกสลาย อาชญากรรม ความรุนแรง ยาเสพติด ปัญหาโรคติดต่อ ความแตกสลายทางสังคม (Social Disintegration) มีความวิตกกังวลว่าคนรุ่นต่อ ๆ ไปจะอยู่กันอย่างไรในสภาวะวิกฤตสังคมเช่นนี้ โลกที่เชื่อมโยงด้วยข้อมูลข่าวสาร การค้า การเงิน ที่ถึงกันหมดทั้งโลก กลายเป็นโลกที่ซับซ้อน หมุนเร็ว เกิดสภาพโกลาหล (Chaos) ได้ง่ายระบบของเศรษฐกิจของประเทศใดประเทศหนึ่งจะพังครืนในชั่วพริบตา เป็นสังคมที่ขาดเสถียรภาพ ภาวะสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วนี้ มนุษย์จะทนไม่ไหวตัวมนุษย์เองจะวิกฤต (Human Crisis)

3. วิฤตที่ตัวมนุษย์เอง คือ ความเครียด ยาที่ขายดีที่สุดคือ ยาแก้ปวดประสาท ยาลดความดันโลหิต และยารักษาแผลในกระเพาะอาหาร มนุษย์ถูกเร่งให้เร็วขึ้น เหมือนหนูที่วิ่งอยู่บนสายพานที่หมุนเร็วขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อมีภาวะเครียดมากจึงมีพฤติกรรมเบี่ยงเบน เช่น ดิถยาเสพติด ฆ่าตัวตาย ฆ่าคนอื่นตาย และก่อความรุนแรงชนิดต่าง ๆ เหลือๆ หดแรงแท้ สิ้นหวัง ไม่รู้ชีวิตจะเป็นอย่างไร

อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ กล่าวว่า “จินตนาการสำคัญกว่าความรู้” (Imagination is more important than knowledge) ฉะนั้นอย่าได้รังเกียจจินตนาการในศตวรรษใหม่ถ้าต้องการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่มนุษย์ต้องมีจินตนาการใหม่และต้องไม่ใช่จินตนาการเล็ก แต่เป็น จินตนาการใหญ่ ซึ่งต้องมีการเปลี่ยนครั้งใหญ่ เพราะภาวะเก่าของมนุษย์และโลกโทรมเต็มที่แล้ว อะไรที่โทรมเต็มที่แล้วภาวะเก่ากำลังสิ้นสุดลงและเกิดภาวะใหม่ ภาวะก็คือภพ เมื่อภพเก่าสิ้นสุดภพใหม่ก็เกิดขึ้น มนุษย์มีความทันสมัยมากขึ้น มีความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี อันนำไปสู่การสร้างสรรค์สิ่งมหัศจรรย์ต่าง ๆ มากมาย นั่นคือ การมองแบบแยกส่วน ถ้ามองภาพรวมความป่วยหรือความโทรมจนวิฤต” (สิริลักษณ์ ยิ้มประสาทพร. 2548: 4)

การเปลี่ยนแปลงของโลกาภิวัตน์ ในระดับสังคมโลกส่งผลกระทบต่อโครงสร้างของสังคมไทย ในหลายด้าน ประเทศที่พัฒนาแล้ว หลายประเทศมีทรัพยากรธรรมชาติน้อยกว่า ประเทศไทยมาก เช่น ญี่ปุ่น เกาหลี ไต้หวัน ฮังการี สิงคโปร์ แต่กับมุ่งเน้นเรื่องการศึกษามานาน มุ่งลงทุนเรื่องการศึกษา การวิจัย มากกว่าไทย แนวทางการแก้ปัญหา เพื่อที่จะรับมือต่อการเปลี่ยนแปลง คือ ระบบการศึกษาไทยต้องประสมประสานความคิดตะวันตก และตะวันออกเข้าด้วยกัน หรือปรับกระบวนการทัศน์ใหม่ ทั้งระบบให้มีความเหมาะสมต่อโครงสร้างของสังคมไทย ปรับกระบวนการจัดการความรู้ สร้างองค์ความรู้เพื่อการพัฒนาประเทศ เพื่อเท่าทันกระแสของการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกได้อย่างยั่งยืน การที่สังคมไทยจะรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของกระแสภายนอกได้นั้น ต้องสร้างโครงสร้างภายในให้เข้มแข็ง นั่นหมายถึง การเตรียมคน สังคม สภาพแวดล้อม วัฒนธรรม ให้ทุกคนมีส่วนร่วมเข้าใจ และรู้จักเลือกบริโภคกระแสวัฒนธรรมภายนอก

การศึกษาจึงเป็นกลไกสำคัญ ในการสร้างชาติ พัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และความเป็นอยู่ของประชาชนในชาตินั้น ๆ กรอบแนวคิดของการจัดการศึกษาที่รัฐพึงจัดให้กับประชาชนจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะนำพาประเทศไทยในทิศทางที่ต้องการ แผนพัฒนาการศึกษา แห่งชาติ เปรียบเหมือนเข็มทิศที่จะกำหนดทิศทางของการศึกษาไม่ว่าจะเป็นการศึกษาทางด้านใดก็ตาม ย่อมต้องมีกรอบความคิดทิศทางในการกำหนดเป้าหมาย ถ้ากำหนดแนวคิดหรือทิศทางผิดย่อมส่งผลกระทบต่อแนวทางในการปฏิบัติด้วยเช่นกัน

บทบาทของการศึกษา จึงมีความสำคัญยิ่งต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมโดยเฉพาะการเตรียมคนเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 เป็นภารกิจของการศึกษาโดยตรง ขณะเดียวกันความเปลี่ยนแปลง อย่างรุนแรงของโลก ก็ ทำให้มีความจำเป็นที่ต้องกลับมาทบทวนและออกแบบโครงสร้างระบบการศึกษากันใหม่ การศึกษาที่ดีต้องสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และเทคโนโลยี แต่การศึกษาไทยไม่สอดคล้องกับความต้องการของบุคคล สังคม และประเทศ ยิ่งเมื่อต้องเผชิญกับกระแสความคาดหวังของสังคม ที่จะให้การศึกษา มีบทบาทในการเตรียมคน ให้พร้อมกับการแข่งขันในสังคมโลกด้วยแล้ว ก็ยังเห็นความสับสน ความล้มเหลว ความล่าช้า ที่เป็นปัญหา ของการศึกษามากขึ้น ฉะนั้นหากมองหรือทัศนะบุคคลสำคัญต่างๆ ที่เห็นพ้องต้องกัน ทำให้กล่าวได้ ว่าการศึกษาของไทยเรากำลังตกอยู่ในสภาวะวิกฤตอย่างยิ่ง (รุ่ง แก้วแดง. 2540: 1-2)

แนวคิดของการศึกษาไทย ต้องมีการปรับตัวและทบทวนใหม่ เพื่อให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย ปัญหาของการศึกษา ในปัจจุบันเป็นปัญหาของ “กระบวนทัศน์” (Paradigm) การศึกษาระบบทัศน์เป็น การศึกษา ทรรศนะแม่บท ซึ่งแปลว่า วิธีปฏิบัติ วิธีให้คุณค่า ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานการมองโลกเป็นความจริงแบบหนึ่ง ปัญหาของการศึกษาจึงมีมากมาย ทั้งเรื่องของ การรวมอำนาจไว้ที่ศูนย์กลาง ไม่ยอมกระจายอำนาจ ซึ่งสืบเนื่องมาจาก “ปมอำนาจ” ของผู้บริหาร การศึกษาของ ปัญหาหนี้สินของครู ปัญหา การสอนแบบ เอาวิชาเป็นตัวตั้ง เอา แต่สาระหลักไม่ได้เอา ชีวิต ไม่เอาปัญหาของผู้เรียนชุมชน ท้องถิ่น และสังคมเป็นตัวตั้ง ความรู้ที่ได้จากการท่องหนังสือจึงล้าหลัง ซึ่งโลกวันนี้ เราไม่ได้อยู่ในยุคของเกษตร ไม่ได้อยู่ในยุคของอุตสาหกรรม แต่เป็นยุคหลัง อุตสาหกรรม ยุคที่ผู้คนอยากกลับไปสู่ธรรมชาติ ไปสู่ความสมดุลที่ขาดหายไป โหยหาอดีต ท้องทุ่งนา ป่าเขา อาหาร การกินแบบพื้นบ้าน ภูมิปัญญาและวิถีชุมชน (เสรี พงศ์พิศ. 2551: 111-113)

ในปัจจุบันคำว่า กระบวนทัศน์ ได้ถูกหยิบยกมาใช้ในศาสตร์ด้านต่าง ๆ หรือนำ เอามาเป็นกรอบเพื่อกำหนดความคิดในด้านต่าง ๆ ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนทัศน์ มีนักวิชาการได้กล่าวว่า แนวคิดเรื่องกระบวนทัศน์หรือ Paradigm มาจากงาน โทมัส เอส คูนท์ (Thomas S. Kuhn) เรื่อง The Structure of Scientific Revolutions (1960) ในงานชิ้นนี้ โทมัส เอส คูนท์ ได้นำเสนอความคิดว่าการ ปฏิวัติระบบคิด ทางวิทยาศาสตร์จะเกิดขึ้นเป็น แนวทาง การปฏิบัติ คือ การเปลี่ยนผ่านกระบวนทัศน์ โทมัส เอส คูนท์ ได้เสนอตัวอย่างให้เห็นว่า ความคิดทางวิทยาศาสตร์ได้เกิดกา รเปลี่ยนแปลงผ่านครั้ง ใหญ่ หรือการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ ซึ่งเกี่ยวพันกับความสำเร็ที่ยิ่งใหญ่ของนักวิทยาศาสตร์ที่สำคัญ ๆ ของโลก เช่น โคเปอร์นิคัส นิวตัน ไอน์สไตน์ การปฏิวัติทา งกระบวนทัศน์ ในแต่ละครั้งจะนำสู่ การเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์ ความเข้าใจทางวิทยาศาสตร์ใหม่ ผลงานชิ้นนี้จะนำเอาแนวคิดเรื่อง กระบวน ทัศน์ มาปรับใช้กับการปฏิวัติระบบภูมิปัญญาและระบบวัฒนธรรม ทั้งทางสังคมศาสตร์และ วิทยาศาสตร์ ที่ผ่านมาทางประวัติศาสตร์ แต่เป็นการตีความแนวคิดนี้บนพื้นฐานหลักการใหม่ คือ

1. ความคิดนั้นไม่ว่าทางสังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มีการโยงใยกันอย่างเป็นระบบ คงไม่ต่างกับกับคำกล่าวของ เดวิด บอน (David Bohn) นักฟิสิกส์ที่มีชื่อเสียงของโลก ที่เขียนงานเรื่อง Thought as a System ระบบคิดนี้ คือ ระบบภูมิปัญญาที่เชื่อมโยง ความคิดหลายด้านเข้ามา ด้วยกัน ระบบคิดหนึ่ง ๆ ก็คือ กระบวนทัศน์อันหนึ่ง การศึกษากระบวนทัศน์แบบนี้ เป็นวิธีการศึกษากระบวนทัศน์แบบองค์รวมอันหนึ่ง

2. การปฏิวัติกระบวนทัศน์นั้นเกี่ยวพันโดยตรงและแยกไม่ออกจากการปฏิวัติ หรือการเปลี่ยนแปลงยุคสมัยของสังคม ดังนั้นจะเข้าใจเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้เป็นอย่างดีที่ต้องชี้ให้ชัดว่า ยุคสมัยประวัติศาสตร์มีการปฏิวัติเปลี่ยนผ่านอย่างไร

3. ในแต่ละยุคสมัยนั้นจะมีรากฐานทางปรัชญาของกระบวนทัศน์ที่เป็นหนึ่งเดียวกัน แต่มักจะประกอบด้วยระบบคิดหรือกระบวนทัศน์ที่หลากหลาย ตัวอย่างเช่น ในยุคจักรวรรดิการเมืองโบราณ รากฐานของระบบภูมิปัญญา คือ ความคิดแบบจิตนิยม แต่ปรัชญาแบบจิตนิยม ก็อาจจะแตกตัวออกเป็นหลายสายกระบวนทัศน์ เช่น กระบวนทัศน์แบบพุทธศาสนา กระบวนทัศน์แบบฮินดูหรือในโลกยุคปัจจุบัน รากฐานทางปรัชญา คือ ความเชื่อแบบวัตถุนิยม บนพื้นฐานปรัชญานี้แตกเป็นระบบกระบวนทัศน์แบบทุนนิยม และแบบสังคมนิยม

4. ในกระบวนทัศน์ที่หลากหลายเหล่านี้ จะมีกระบวนทัศน์ที่เป็นกระบวนทัศน์หลัก ของสังคมดำรงอยู่เสมอ ดังนั้น ทุกระบบสังคมจะมีกระบวนการสถาปนากะบวนทัศน์หลัก และมีการผลิตซ้ำกระบวนทัศน์นี้ตลอดเวลา ในเวลาเดียวกันกระบวนทัศน์หลัก ก็คือรากฐานของสิ่งที่เรียกว่า “วัฒนธรรม” หรืออารยธรรมแห่งยุคสมัยต่างๆ ตัวอย่างเช่น ระบบกระบวนทัศน์แบบทุนนิยมก็คือรากฐานของวัฒนธรรมทุนนิยม

5. การเปลี่ยนผ่านกระบวนทัศน์ จะพัฒนาสอดคล้องกับกา รเปลี่ยนแปลงของระบบสังคม ระบบสังคมที่ผ่านมา มีแนวโน้มที่พัฒนาไปสู่สังคมที่มีความสลับซับซ้อน และมีขอบเขตกว้าง ใหญ่ขึ้นเรื่อย ๆ และมีวิธีการเปลี่ยนผ่านแบบปฏิวัติ ดังนั้นการเปลี่ยนผ่านกระบวนทัศน์เป็นการเปลี่ยนผ่านแบบปฏิวัติเช่นกัน และมีทิศทางเดียวกันคือ จากระบบคิดที่ไม่สลับซับซ้อนมากนัก สู่ระบบคิดที่มีความสลับซับซ้อนและมีขอบเขตที่กว้างขวางขึ้นเรื่อย ๆ

6. การปฏิวัติทางกระบวนทัศน์นั้น ไม่ได้หมายถึงการยกเลิกกระบวนทัศน์เก่า อย่างสิ้นเชิง แต่หากเป็นกระบวนการครอบกระบวนทัศน์เก่า ด้วยกระบวนทัศน์ใหม่ ตัวอย่างเช่น ในกรณีประเทศไทย ปัจจุบันคนไทยมากมายยังคงนับถือผี ปีศาจ นับถือพุทธศาสนาอยู่ ทั้งๆ ที่ความคิดเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนทัศน์เก่า แต่แน่นอนความเชื่อเหล่านี้จะถูกครอบด้วยกระบวนทัศน์ที่เรียกว่า “วิทยาศาสตร์” การที่จะเข้าใจปัญหาเรื่อง กระบวนทัศน์ จะต้องศึกษาเรื่องการเปลี่ยนผ่านยุคสมัย ในมิติของพื้นที่และเวลา (Space and Time) และต้องเข้าใจถึงกระบวนการในการเปลี่ยนผ่าน ของการที่กระบวนทัศน์ใหม่เข้าครอบงำเหนือกระบวนทัศน์เก่าได้อย่างไร (เทียนชัย วงษ์ชัยสุวรรณ. 2539: 586-587)

การเปลี่ยนแปลงระดับกระบวนทัศน์ ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงระบบของความรู้ โทมัส เสดคูนท์ กล่าวว่า ในระยะแรกของการก่อตัวของควา มรู้ มีผู้นำเสนอชุดคำ อธิบายต่าง ๆ เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ทางธรรมชาติชุดหนึ่ง ต่อมาเมื่อมีทฤษฎีของคำอธิบายชุดใดได้รับการยอมรับจากแวดวงนักวิชาการว่าดี ทฤษฎีดังกล่าวก็จะกลายเป็นความรู้แม่บทหรือที่ โทมัส เสดคูนท์ เรียกว่า กระบวนทัศน์ ภายหลังการก่อตัวของกระบวนทัศน์แล้ว จะทำให้เกิดกิจกรรมทางความรู้ที่ตามมา เพื่อพยายามหาเหตุผล ประยุกต์ใช้ทฤษฎีนั้น ๆ อธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์นั้น ส่งผลต่อระบบชุดความรู้ในการอธิบายสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา วัฒนธรรม ฯลฯ ด้วย

การศึกษาด้านศิลปศึกษาเป็นด้านหนึ่งในอีกหลายด้านของระบบการศึกษาของสังคมไทยที่ถึงเวลาที่ต้องปรับตัวไปสู่ การปฏิรูปการศึกษา ปฏิรูปการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน ผู้สอน ที่พร้อมจะแข่งขันและเรียนรู้ร่วมกัน ท่ามกลางกระแสของการเปลี่ยนแปลงในระดับสังคมโลก

ศิลปศึกษา ถือเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการศึกษาในระบบ ของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความรู้ ทักษะในการคิดริเริ่ม จินตนาการ สร้างสรรค์งานศิลปะ สุนทรียภาพ และการเห็นคุณค่าทางศิลปะ ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับศิลปศึกษาไว้ว่า

ศิลปศึกษา เป็นส่วนหนึ่งของวิชาการที่ระบบการศึกษานำมาถ่ายทอดให้แก่อนุชน และถ่ายทอดวัฒนธรรมที่สำคัญหลายอย่าง เช่น สถาปัตยกรรม ทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรม เกี่ยวกับการก่อสร้างที่อยู่อาศัย อาคารสถานที่ของชุมชน ตลอดจนสถานที่สำคัญทางศาสนา วัดวาอาราม จิตรกรรมก็ทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรม นับตั้งแต่การประดับตกแต่งสถานที่ ไปจนกระทั่งถึงการทำเครื่องแต่งกาย ประติมากรรมทำหน้าที่อันสำคัญให้ชาติเรา คือช่วยให้เราสร้างพระพุทธรูปไว้ให้คนในพุทธศาสนาได้เคารพบูชา วรรณคดีทำหน้าที่ถ่ายทอดความงดงามของ ภาษา ตลอดจนวัฒนธรรมด้านบันเทิง ทั้งดนตรี นาฏศิลป์ ยังช่วยสร้างความบันเทิง และศิลปะทั้งสองสาขานี้ยังมีบทบาทสำคัญในพิธีการทางศาสนาและการติดต่อสื่อสารระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ศิลปศึกษาจึง ไม่ใช่วิชาเล็กๆ ในระบบการศึกษา แต่ศิลปศึกษาเป็นส่วนสำคัญที่จะสร้างวิญญาณให้แก่สังคมไทย (ก่อ สวัสดิพิพาณิชย์ . 2549: 5-8)

ศิลปศึกษาเป็นคำที่ใช้เรียกกระ บวนการจัดการเรียนการสอนด้านศิลปะให้แก่นักเรียนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ภายใต้ระบบการศึกษา คล้ายกับวิชาสามัญวิชาหนึ่ง โดยส่งเสริมให้นักเรียนมีความเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์ มีความชื่นชมในผลงานศิลปกรรมที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้ และมีความสำนึกในเปลี่ยนแปลงของรูปแบบศิลปะ ที่นำมาประยุกต์ใช้สำหรับสังคมในปัจจุบัน โดยมีได้คาดหวังจะให้นักเรียนเป็นศิลปินแต่อย่างใดและเป็นการจัดการศึกษาด้านศิลปะให้สำหรับนักเรียนทุกคนด้วย (อารี สุทธิพันธุ์. 2551: 104)

นอกจากนี้ ศิลปศึกษายังเป็นคำใช้เรียกกระบวนการจัดการความรู้ให้แก่นักศึกษาในระดับอุดมศึกษา ที่ผลิตบุคลากรการศึกษาด้านศิลปะ เพื่อไปเป็นครูผู้สอนศิลปศึกษาในประถมศึกษา และมัธยมศึกษา หรือการศึกษาขั้นพื้นฐานตามระบบการศึกษา

เมื่อสภาพสังคมเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไป ทำให้ส่งผลกระทบต่อการจัดระบบการเรียนรู้ของศิลปศึกษาตามมาด้วย ถึงแม้ว่าศิลปศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษา ก็ตามแต่ก็เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างทางวัฒนธรรม มีพัฒนาการมาจากอดีตที่ยาวนานตั้งแต่หลักฐานบรรพ์แรกในปี พุทธศักราช 2438 ซึ่งศิลปศึกษา อาจกินความเฉพาะ “การวาดเขียน” และมีการพัฒนาตั้งแต่ สมัยนั้น มาจนถึงปัจจุบัน การจัดการเรียนรู้แต่ละช่วงเวลา มีรูปแบบวิธีคิด และมโนทัศน์แต่ละช่วงแตกต่างกัน ไป ขึ้นอยู่กับว่า ได้ให้ความหมายศิลปศึกษากันว่าอย่างไร และ ขึ้นอยู่กับบริบทแวดล้อมของสังคมไทย ขณะนั้นเป็นอย่างไร การเปลี่ยนแปลงของช่วงเวลาแห่งความก้าวหน้าที่เราเรียกว่าสมัยใหม่ (Modern) นั้น ในปัจจุบันเป็นที่เข้าใจกันในการศิลปะและวิชาการทั่วไปว่า ได้ผ่านพ้นไปแล้วหรืออ่อนกำลังลง ไม่ได้เป็นกระแสหลักที่ครอบครองความรู้อีกต่อไปแล้ว คำที่ใช้เรียกสถานการณ์ในปัจจุบัน จึงเปลี่ยนไป เป็นคำว่าหลังสมัยใหม่ (Postmodern) ซึ่งเป็นสิ่งที่ท้าทาย ต่อชุดความรู้สมัยใหม่ ในทุกมิติเช่น สังคม เศรษฐกิจ การเมือง ศิลปวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม วรรณกรรม ดนตรี ศิลปะการแสดง ฯลฯ

พุทธศักราช 2510 วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร หรือมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ในปัจจุบัน ได้ผลิตบุคลากรทางด้านศิลปศึกษาเพื่อเป็นการสนับสนุน การจัดการเรียนรู้ด้านศิลปศึกษา อย่างแท้จริง เป็นศิลปศึกษาบนฐานวัฒนธรรม (Culture Based Art Education) ผสมผสานกับศิลปะ แสดงออกนามธรรม (Abstract Expressionism) ปรัชญาเอก ชีตองเขียนลิสซึม (Existentialism) การศึกษาแบบพัฒนาการนิยม (Progressivism) จิตวิทยาพฤติกรรมนิยม (Behavioralism) รวมทั้ง กระแสเสรีนิยมในความเป็นประชาธิปไตย ในขณะนั้น ในช่วงเวลาต่อมาความรู้ กระแสตะวันตก การศึกษานบนพื้นฐานหลักวิชา (Discipline Based Art Education) ที่พยายามมุ่งไปสู่ความเข้มแข็ง ทางวิชาการ เหตุผล หลักการมุ่งเน้นความเข้มแข็งทั้ง 4 แกน คือ งานศิลปะ (Work of art) ประวัติศาสตร์ศิลป์ (History of art) สุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) และศิลปวิจารณ์ (Art Criticism) กระแสศิลปศึกษาฐานหลักวิชาอาจกระตุ้นให้ ศิลปศึกษาหันมาสู่ความลุ่มลึกทางวิชาการ แต่อาจมี จุดอ่อนในบริบททางสังคม วัฒนธรรม ครู อาจารย์ทางด้านศิลปศึกษา ปรับตัวจากการแสดงอาการ เป็นศิลปิน มาเป็นนักวิชาการมากขึ้น ทศวรรษที่ 2530 การศึกษากระแสบูรณาการหรือสหวิทยาการ (Interdisciplinary) เริ่มมีบทบาท ศิลปศึกษา เน้นการบูรณาการหรือการผสมผสานศิลปะด้านต่างๆ เข้าด้วยกัน เป็นการสร้างพลังร่วม (Synergy/Synchronization of Energy) ในบรรดาศิลปะด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นทัศนศิลป์ ดนตรี ศิลปะการแสดง และศิลปะอื่นๆ ลดความเข้าใจผิดที่ทัศนศิลป์มา ยึดครองคำว่า “ศิลปะ” หรือ “Art” อยู่ฝ่ายเดียว อาจกล่าวได้ว่า กระแสดังกล่าว การบูรณาการดีขึ้น การทำงานร่วมกันดีขึ้น การแสวงหาความรู้ ความเข้าใจ ข้ามพื้นที่ของศิลปะด้านต่าง ๆ ดีขึ้นมาก

ในช่วงทศวรรษที่ 2540 ศิลปศึกษาปรับตัวเข้าสู่กระแสพหุปัญญา (Multiple Intelligences) เชื่อมั่นในการพัฒนาศักยภาพพิเศษทุกด้าน เชื่อมั่นในศักยภาพของศาสตร์และศิลป์ เชื่อมั่นในความหลากหลายภาพซ้อน พลวัตร เชื่อมั่นใน ชุมชนและภูมิปัญญา การรื้อฟื้นภูมิปัญญา ศิลปะ อดีต ปัจจุบัน อนาคต การเรียนรู้จากชุมชน ศิลปะหลังสมัยใหม่ (Postmodern Art) ตีความแตกต่างระหว่างข้อความคิดเชิงปรัชญาและข้อความคิดเชิงวิทยาศาสตร์ ศิลปศึกษา เข้าไปเกี่ยวข้องกับโลกที่กำลังก้าวหน้าในกระแสโลกาภิวัตน์ โลกเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมชุมชน ความรู้สึกนึกคิดของผู้คน ในกระแสท้องถิ่นด้วย ศิลปศึกษา คลื่นคลาจากศิลปะหลักวิชา ประดิษฐ์กรรม ทางเทคนิค ศิลปะอาจไม่แยกตัวจาก ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ชุมชน ผู้คน ศิลปะไม่จำเป็นต้องแสดงเป็นรูปธรรมหรือวัตถุเสมอไป ศิลปะอาจเป็นปรากฏการณ์ เป็นกระบวนการ เป็นความคิด ศิลปะต่าง ๆ ทั้งทัศนศิลป์ ดนตรี ศิลปะการแสดง วรรณกรรม อาจผสมผสานเข้าด้วยกัน ซึ่งเป็นคลื่นอีกลูกหนึ่งของศิลปศึกษาในปัจจุบัน ซึ่งอาจเรียกว่า “ศิลปศึกษาร่วมสมัยหรือศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่” เป็นเรื่องที่ทำท้าทายกระบวนการคิด ทำทลายการปรับรื้อ พัฒนา ทำทลายต่อการเรียนรู้ ทั้งครูศิลปศึกษา เด็กน้อยและเยาวชน ท่ามกลางวิกฤตโลกที่จะเปลี่ยนแปลงทุกลมหายใจเข้าออก

กระแสการเปลี่ยนแปลงและความเคลื่อนไหวของศิลปะในปัจจุบัน ไม่มีกำแพงวัฒนธรรมที่ขวางกั้น พรมแดนแห่งการเรียนรู้ ถือเป็นการยืนยันว่า — ความรู้เรียนกันทั้งหมด เพียงแต่การเรียนรู้ศิลปศึกษาในระบบของปัจจุบัน ต้องปรับตัวให้ ทันท่วงที กระแสของการเปลี่ยนแปลง หรือต้องปรับกระบวนการทัศน์ใหม่ เพื่อให้เกิดชุดความรู้ใหม่ ที่เท่าทันกระแสของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยและสังคมโลก

งานวิจัยกระบวนการทัศน์ ศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ในสังคมไทย เป็นความพยายามที่จะก้าวไปอีกก้าวของศิลปศึกษาในแง่มุมต่างๆ เพื่อให้เกิดแนวความคิด ชุดความรู้ หรือกระบวนการทัศน์ของศิลปศึกษาในยุคหลังสมัยใหม่ ที่นำมาเป็นต้นแบบของการจัดการเรียนรู้ของสังคมไทยต่อไป

คำถามหลักของการวิจัย

1. แนวคิดของการจัดการเรียนรู้ ศิลปศึกษาในหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐานและอุดมศึกษาในประเทศไทย มีการพัฒนาแต่ละช่วงเวลานั้นเป็นอย่างไร
2. กระบวนการเปลี่ยนแปลงของ การจัดการเรียนรู้ศิลปศึกษา ส่งผลกระทบต่อกิจกรรมการเรียนรู้อย่างไร
3. กรอบคิดและแนวทางของศิลปศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและอุดมศึกษาในการจัดการเรียนรู้ศิลปศึกษา มีการปรับตัวอย่างไร
4. กระบวนทัศน์ของการจัดการเรียนรู้ ศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ในสังคมไทยเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการทัศน์ของศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ในสังคมไทย
2. เพื่อศึกษารูปแบบของการจัดการเรียนรู้ (Learning and Teaching Process) ของศิลปศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและอุดมศึกษา
3. เพื่อศึกษาแนวความคิดและแนวทางการบริหารหลักสูตรศิลปศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและอุดมศึกษาในสังคมไทย
4. เพื่อวิเคราะห์บริบทสังคมไทยเชื่อมโยงสู่การปรับกระบวนการทัศน์ศิลปศึกษา หลังสมัยใหม่ในสังคมไทย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้การศึกษาปรากฏการณ์ ของศิลปศึกษา ในบริบทต่างๆของการจัดการเรียนรู้ศิลปศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและอุดมศึกษาในอดีต ถึงปัจจุบัน เพื่อให้เข้าใจความเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงทางความคิดและบริบทต่าง ๆ ในการจัดการเรียนรู้ของผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น นักการศึกษา ครูศิลปศึกษาในระดับต่าง ๆ เพื่อวิเคราะห์เชื่อมโยงไปสู่การปรับกระบวนการทัศน์ของการจัดการเรียนรู้ ศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ในสังคมไทย

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัย แบ่งออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ

1. ส่วนที่ว่าด้วยการศึกษาเอกสารชั้นต้นหรือปฐมภูมิ เอกสารหลักสูตร คู่มือการใช้หลักสูตร คู่มือระเบียบการจัดการเรียนรู้ พระราชบัญญัติ เอกสารชั้นรองหรือทุติยภูมิ เช่น เอกสาร วารสาร หนังสือ ตำราวิชาการ งานวิจัย และปริญญานพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ศิลปศึกษา

1.1 ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

- 1.1.1 ช่วงชั้นที่ 1 (ระดับประถมศึกษาปีที่ 1-3)
- 1.1.2 ช่วงชั้นที่ 2 (ระดับประถมศึกษาปีที่ 4-6)
- 1.1.3 ช่วงชั้นที่ 3 (ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1-3)
- 1.1.4 ช่วงชั้นที่ 4 (ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4-6)

1.2 ระดับอุดมศึกษา

2. ส่วนที่เกี่ยวข้องกับบุคลากรทางการศึกษา ซึ่งถือเป็นกลไกสำคัญที่เป็นตัวขับเคลื่อนแนวความคิด ไปประสงค์ของหลักสูตรให้เกิดประสิทธิภาพ

2.1 นักการศึกษา

2.2 ครูศิลปศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและอุดมศึกษา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. กระบวนทัศน์ศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ ที่ใช้เป็นกรอบความคิดในการจัดการเรียนรู้ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและอุดมศึกษา
2. บทบาทครูศิลปศึกษาและการปรับความคิด ทักษะคติในการจัดกิจกรรม การเรียนรู้ในแต่ละระดับที่มีความสัมพันธ์กันในบริบทสังคมหลังสมัยใหม่
3. แนวทางและรูปแบบในการจัดการเรียนรู้และหลักสูตรศิลปศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและอุดมศึกษาที่มีความสัมพันธ์กันในบริบทสังคมหลังสมัยใหม่
4. ผลการวิจัยทำให้เกิดแนวทางการขยายผลต่อการออก แบบกิจกรรมเรียนรู้ของศิลปศึกษาต่อไป

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. กระบวนทัศน์ หมายถึง ชุดความรู้ ที่ เป็นกรอบความคิดทั้งหมด ที่รวบรวมการรับรู้ มโนทัศน์ และวิธีคิดมีฐานะเป็นแม่บท เป็นความเชื่อระดับรากหรือฐานคิด ก่อให้เกิดชุดความรู้ ที่มีอิทธิพลต่อทัศนะความเชื่ออื่น ๆ เกิดความหมายใหม่ สะท้อนออกมาเป็นคุณค่า ใช้กับปรากฏการณ์ในช่วงเวลานั้น ๆ กระบวนทัศน์ศิลปศึกษา จึงเป็นชุดความรู้ของศิลปศึกษาที่เป็นทัศนะแม่บทหรือความคิด ความเชื่อพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการดำรงอยู่หรือสภาวะของศิลปศึกษาในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ
2. หลังสมัยใหม่ หมายถึง ปรากฏการณ์ของความคิด ที่ปฏิเสธวิธีคิดและความรู้ในยุคสมัยใหม่ (Modern) ของตะวันตก ซึ่งมีลักษณะเป็นลูกผสม (Hybrid) มุ่งทำความเข้าใจปรากฏการณ์ของความจริง ที่มีความแตกต่าง หลากหลาย ให้ความสนใจกับ ทางกรรมทางเลือก (Alternative) และความหมาย (Meaning) มากกว่าเป้าหมาย มองสรรพสิ่งเป็นตัวบท ที่ต้องกำหนดตำแหน่งแห่งที่ (Locate) ความหมาย มากกว่าการค้นหา ความหมาย ตัวบทที่ต้องผ่านการตีความและอ่าน มากกว่าจะเป็นการสังเกตและค้นพบ มองความหลากหลายแทนที่ ความเป็นเอกภาพ มองความแตกต่าง มากกว่าการผสมผสาน (Synthesis) เน้นสหพมากกว่า จะเน้นความเป็นเหตุเป็นผล มิได้มุ่งปฏิเสธความจริงหรือมองว่าความจริงไม่มี อยู่ แต่พยายามย้อนถามถึงระเบียบวิธีต่างๆ ที่เรายึดมั่นว่า เป็นระเบียบวิธีที่ทำให้ได้มา ซึ่งความรู้ที่เป็นความจริง มองความจริงมีหลายชุด มุ่งเน้นการสังเคราะห์ มากกว่าการวิเคราะห์
3. ศิลปะหลังสมัยใหม่ (Postmodern Art) เป็นศิลปะที่พัฒนามาพร้อมกับลัทธิหลังสมัยใหม่ ช่วงหลังคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นศิลปะที่เน้นความคิด เน้นความสัมพันธ์ ของศิลปะ กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ยังเสนอด้วยมิติหรือพื้นที่แปลกแตกต่าง มีท่าทีเชิงบูรณาการหลากหลาย มองศิลปะเป็นวัตถุทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง ปฏิเสธที่จะให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมเดี่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

วัฒนธรรมตะวันตก มองศิลปะสมัยใหม่ว่าแบ่งแยกชนชั้น ความสูงต่ำ ของศิลปะ ปฏิเสธวาทกรรมหลัก หันกลับสู่ความเป็นพื้นถิ่น ศิลปะมีพื้นที่หลากหลาย ทางารแสดงออก ทั้งความคิด รูปแบบ เนื้อหา สื่อ วัสดุๆ การนำเสนอลักษณะเป็นสัญลักษณ์ ปฏิเสธความเป็นต้นฉบับ (Original)

4. ศิลปศึกษา หมายถึง กระบวนการจัดการเรียนรู้ สาระด้านศิลปะ ของการจัดการเรียนรู้ขั้น พื้นฐานตามข้อกำหนดของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งปัจจุบันการเรียนรู้ขั้นพื้นฐาน แบ่งออกเป็น 4 ช่วง ชั้น คือ ช่วงชั้นที่ 1 (ป.1-ป.3) ช่วงชั้นที่ 2 (ป.4-ป.6) ช่วงชั้นที่ 3 (ม.1-ม.3) ช่วงชั้นที่ 4 (ม.4-ม.6) มุ่งเน้น การส่งเสริมให้นักเรียน มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ จินตนาการทางศิลปะ ชื่นชมความงาม สุนทรีย์ภาพ คุณค่า ของความงาม อัน มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต กิ จกรรมศิลปะ ยังพัฒนาผู้เรียนทั้งด้าน ร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ และสังคม ตลอดจนนำไปสู่การพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีความเชื่อมั่น กล้าแสดงออกในเชิงสร้างสรรค์ พัฒนาการรับรู้ ค้นพบศักยภาพของตนเอง มีระเบียบวินัย และทำงาน ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

5. ศิลปศึกษาในระดับอุดมศึกษา คือการเตรียมบุคลากรทางการศึกษาเพื่อเข้าสู่ระบบการจัดการ การศึกษาหรือการผลิตครูศิลปศึกษา เพื่อเป็นฝ่ายปฏิบัติการจัดการเรียนรู้ในการศึกษาขั้นพื้นฐาน

6. กระบวนการจัดการเรียนรู้ศิลปศึกษา อันประกอบไปด้วย หลักสูตร ผู้สอน (ครู) นักเรียน กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ การบริหารหลักสูตร

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยกระบวนทัศน์ศึกษาหลังสมัยใหม่ในประเทศไทย ในบทนี้เป็นการศึกษา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อความเข้าใจในความสำคัญของส่วนต่าง ๆ ของงานวิจัย ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ส่วน และเชื่อมโยงแต่ละส่วนเข้าด้วยกันเพื่อให้เห็น ความสัมพันธ์ของการเปลี่ยนแปลง ในบริบทของศิลปศึกษา

ส่วนที่ 1 ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนทัศน์ (Paradigm) เพื่อความเข้าใจใน ความหมาย ความสำคัญ ซึ่งถือเป็นทัศนะแม่บท หรือชุดความคิดที่ส่งผลต่อความรู้ ทัศนคติ ค่านิยม และกิจกรรมอื่นๆที่เกี่ยวข้องตามมา ซึ่งมีประเด็นดังนี้

1.1 กระบวนทัศน์ (Paradigm)

- 1.1.1 การพัฒนาศาสตร์และความรู้ในยุคก่อนสมัยใหม่
- 1.1.2 การพัฒนาศาสตร์และความรู้ในยุคสมัยกลาง
- 1.1.3 การพัฒนาศาสตร์และความรู้ในยุคสมัยใหม่
- 1.1.4 การพัฒนาศาสตร์และความรู้ในยุคหลังสมัยใหม่

ส่วนที่ 2 ทบทวนและการนำเสนอความสำคัญ ศิลปะสมัยใหม่ ศิลปะหลังสมัยใหม่และบริบทของศิลปศึกษา ความรู้ ความเข้าใจใน ความคิด ความหมาย แนวความคิด ทฤษฎี และส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ศิลปศึกษาซึ่งมีประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

2.1 ศิลปะสมัยใหม่

- 2.1.1 สุนทรียศาสตร์ของศิลปะสมัยใหม่

2.2 ศิลปะหลังสมัยใหม่

- 2.2.1 สุนทรียศาสตร์ของศิลปะหลังสมัยใหม่

2.3 ศิลปศึกษา

- 2.3.1 แนวความคิดและความสำคัญของศิลปศึกษา
- 2.3.2 ปรัชญาศิลปศึกษา
- 2.3.3 สุนทรียศาสตร์ในศิลปศึกษา
- 2.3.4 จิตวิทยาของศิลปศึกษา
- 2.3.5 ทฤษฎีของศิลปศึกษา
- 2.3.6 ศิลปศึกษากับมนุษยวิทยา
- 2.3.7 ศิลปศึกษากับสังคมวิทยา
- 2.3.8 พัฒนาการของหลักสูตรศิลปศึกษา

ส่วนที่ 3 การนำเสนอแนวความคิดจาก บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศิลปศึกษา ในช่วงเวลาที่ผ่านมา

ส่วนที่ 1 ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนทัศน์ (Paradigm) เพื่อความเข้าใจใน ความหมาย ความสำคัญ ซึ่งถือเป็นทัศนะแม่บท ชุดความคิด ที่ส่งผลต่อ ความรู้ ทัศนคติ ค่านิยม และกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องตามมา ซึ่งมีประเด็นดังนี้

1.1 กระบวนทัศน์ (Paradigm)

คำว่า Paradigm ซึ่งมาจากภาษากรีก โดย Para แปลว่า beside ส่วน digm แปลว่า ทฤษฎี คือ ชุดความคิดหรือมโนทัศน์ (Concepts) ค่านิยม (Values) ความเข้าใจรับรู้ (Perceptions) และการปฏิบัติ (Practice) ที่มีร่วมกันของคนกลุ่มหนึ่ง ชุมชนหนึ่งและได้ก่อตัวเป็นแบบแผนของทัศนะ อย่างเฉพาะแบบหนึ่ง เกี่ยวข้องกับความจริง (Reality) ซึ่งเป็นฐานของวิถีคิด เพื่อการจัดการตนเองของ ชุมชนนั้น ทำหน้าที่สองประการคือ ประการแรกทำหน้าที่วางหรือกำหนดกรอบ ประการที่สองทำหน้าที่ บอกเราว่าควรจะประพฤติปฏิบัติอย่างไร ภายในกรอบ เพื่อให้เกิดความสำเร็จ รวมไปถึงเราวัด ความสำเร็จนั้นอย่างไร

กระบวนทัศน์ (Paradigm) ความหมาย ตาม พจนานุกรมสังคมวิทยา หมายถึง กรอบ ความคิดหรือแนวทางทั่วไปที่ใช้ในการมองโลกในสาขาสังคมวิทยา ศัพท์คำนี้หมายถึง กลุ่มงาน ศึกษาวิจัยทางสังคมวิทยาที่มีความคิดทฤษฎี ระเบียบวิธีวิจัยและการตั้งปัญหาในการวิจัยในแนว เดียวกัน (ราชบัณฑิตยสถาน. 2549: 180)

คำว่า “Paradigm” ปรากฏครั้งแรกใน The Structure of Scientific Revolutions ในปี ค.ศ. 1962 (พ.ศ. 2505) โดยโทมัส เอส. คูห์น (Thomas S. Kuhn. 1922-1966) เป็นงานความคิดที่มี อิทธิพลมา กที่สุด ในครึ่งหลังของศตวรรษที่ 20 โทมัส เอส. คูห์น เป็นอาจารย์ที่มีชื่อเสียงใน มหาวิทยาลัย M.I.T ประเทศสหรัฐอเมริกา เขาเสียชีวิตที่เมืองเคมบริดจ์ แมสซาชูเซต เมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2539 นิตยสารนิวยอร์กไทม์ (Newyork Time) ฉบับวันที่ 19 มิถุนายน 2539 เรียกเขาว่า นักวิชาการผู้เปลี่ยนแปลงทางวิทยาศาสตร์

โทมัส เอส. คูห์น ให้ความหมายของกระบวนทัศน์ว่า หมายถึง ความสำเร็จทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นที่ยอมรับอย่างเป็นสากล กระทั่งเป็นต้นแบบ แนวคิด ค่านิยม ความเชื่อ ในการมองปัญหาและ วิธีการ แก้ปัญหาชุมชน ซึ่งตามบริบทของหนังสือของเขา โทมัส คูห์น หมายถึง ชุมชนนักวิทยาศาสตร์ และเรียกความสำเร็จทางวิทยาศาสตร์ดังกล่าวว่า Normal Science คือเป็นกระแสหลักหรือเป็นสามัญ ซึ่งมีอิทธิพลเหนือความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และการปฏิบัติของกลุ่มคนส่วนใหญ่อยู่ในช่วงเวลานั้น จนกระทั่งเกิดการปฏิวัติทาง วิทยาศาสตร์ (Scientific Revolution) เมื่อความรู้ดั้งเดิมดังกล่าว ไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ใหม่ ๆ ได้ หรือมีการค้นพบใหม่เกิดขึ้น การปฏิวัติดังกล่าว ทำให้เกิดการ

เปลี่ยนย้าย (Paradigm Shift) ไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิง กลายเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ (New Paradigm) ซึ่งคนทั่วไปในชุมชนนั้น เห็นพ้องให้เป็นแนวทางการปฏิบัติใหม่ ระดับของกระบวนทัศน์ที่ โทมัส คูห์น ได้กล่าวถึงในหนังสือเล่มดังกล่าว หมายถึง การเปลี่ยนแปลงซึ่งมี ความสำคัญในระดับประวัติศาสตร์ เรียกงานทำนองเป็นยุคหรือเป็นเส้นแบ่งเวลาสำคัญ เช่น ยุคดาราศาสตร์ของปโตเลมี

(Ptolemaic astronomy, Copernicus, Newtonian) นักวิชาการผู้เคยร่วมถกเถียงอย่างมากกับ โทมัส คูห์น แสดงความเห็นว่าเป็นทัศนะของ โทมัส คูห์น กระบวนทัศน์ใหม่ควรหมายถึง การเปลี่ยนแปลงในระดับของ ดาร์วิน นิวตัน พรอยด์ การเปลี่ยนย้ายกระบวน ทัศน์ในประวัติศาสตร์จึง เกิดขึ้นไม่เกิน 5 ครั้ง ดังนั้นหากพิจารณาจากจุดเริ่มต้นของ โทมัส คูห์น ผู้เริ่มใช้คำ ว่า กระบวนทัศน์ (Paradigm) แล้วการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ใหม่ที่เกิดขึ้น นั้น มิใช่การเปลี่ยนแปลงแนวคิด ความเชื่อ ค่านิยม “ชุดใหม่” แบบพลิกฟ้าคว่ำแผ่นดินเหมือนการปฏิวัติ

พริตจ๊อป คาปรั้า เป็นนักคิดยุคใหม่ (New age thinker) ซึ่งเป็นผู้เขียน “จุดเปลี่ยนแห่ง ศตวรรษ ” เห็นว่าแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนทัศน์ใหม่และการเปลี่ยนย้ายกระบวนทัศน์ ซึ่ง โทมัส เอส. คูห์น เสนอว่า 30 ปีที่แล้ว มีความจำเป็นที่จะต้องนิยามใหม่ ที่ขยายขอบเขตจากบริบททาง วิทยาศาสตร์ บูรณาการมาสู่พื้นที่ทางสังคมอันกว้างใหญ่ เป็นการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม พริตจ๊อป คาปรั้า ได้ให้นิยามกระบวนทัศน์คือ ชุดความคิด (Concepts) ค่านิยม (Values) ความ เข้าใจรับรู้ (Perception) และการปฏิบัติที่มีร่วมกันของคนกลุ่มหนึ่ง ชุม ชนหนึ่ง ที่ก่อตัวเป็น แบบแผน ของทัศนอย่างเฉพาะแบบหนึ่ง เกี่ยวกับความจริง (Reality) ซึ่งเป็นฐานของวิถี ชีวิต ของการจัดการ ตนเองของชุมชนนั้น การปรับค่านิยมของ พริตจ๊อป คาปรั้า มุ่งไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม นอกจากจะมีได้ทำให้ความหมายและความสำคัญของกระบวนทัศน์ กลายเป็นเรื่องเล็กเรื่องน้อย ปลีกย่อยไปตามประเด็นมากมายทางสังคมแล้ว ในทางตรงข้าม กระบวนทัศน์ในความคิดของ พริต จ๊อป คาปรั้า นั้นขยายพื้นที่ครอบคลุมปริมาณของสังคมทั้งหมด มิใช่เพียงด้านวิทยาศาสตร์ หรือเป็น เรื่องของนักวิทยาศาสตร์ ในสาขาต่าง ๆ เท่านั้น หากเขาได้เชื่อมโยงให้เห็นว่า กระบวนทัศน์ทาง วิทยาศาสตร์นั้นได้ ขยายปริมาณเข้าไปสู่ทุกพื้นที่ทางสังคม จนก่อตัวเป็นวัฒนธรรม มีอิทธิพลต่อวิถี ชีวิต ระบบคิด วิธีคิด ของคนในสังคมทั้งหมด โดยเฉพาะในโลกตะวันตก ซึ่งมีกระบวนทัศน์แบบนิวตัน เด การ์ด เป็น Normal Science มากกว่า 2-3 ศตวรรษ ดังนั้น กระบวนทัศน์ใหม่ และการเปลี่ยนแปลงย้าย กระบวนทัศน์ ในทัศนะของเขา จึงเป็นการ ปฏิวัติทางวัฒนธรรม กระบวนทัศน์ในความหมายของคาปรั้า จึงมีขอบเขตกว้างขวางกว่าของโทมัส คูห์นมาก

ในประเทศไทย เมื่อมีการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนทัศน์มากขึ้น ได้มีการกำหนดนิยามกันขึ้น คำนิยามของคณะกรรมการร่วมภาครัฐบาล และเอกชน เพื่อแก้ไขปัญหาสังคม มีความหมายใกล้เคียงกับโทมัส คูห์นและพริตจ็อบ คาปรั้า คือ ทศนะพื้นฐานอย่างหนึ่งอย่างใด หรือหลายอย่าง อันกำหนดแบบแผนการคิด และการปฏิบัติในประชาคมหนึ่งๆ เมื่อทศนะพื้นฐานดังกล่าวเปลี่ยนแปลงไปจะทำให้เกิดแบบแผน การคิด การปฏิบัติที่เกี่ยวข้องเปลี่ยนแปลงไปด้วยทั้งก ระบวนซึ่งเรียกว่าเป็ นการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift)

กระบวนทัศน์มิใช่ “ความใหม่” หรือระดับการเปลี่ยนแปลงแบบสิ้นเชิงเท่านั้น แต่หัวใจของกระบวนทัศน์ คือ “ระดับความสำคัญ ” กล่าวคือ กระบวนทัศน์มี ฐานะเป็นทศนะแม่บทหรือเป็นความเชื่อระดับรากหรือฐานความคิด ที่มีอิทธิพลก่อให้เกิดทศนะความเชื่ออื่นๆตามมา

ประธาน ต่ างใจ ขยายความหมายเพิ่มเติมว่า กระบวนทัศน์ หมายถึง กระบวนการทางความคิดที่รวบรวมการรับรู้ การคิด วิธีคิด แ ละการสะท้อนความคิดให้เป็นคุณค่าและความหมายที่สังคมหนึ่งนำมาใช้ร่วมกันในช่วงเวลาหนึ่งการเปลี่ยนย้ายกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift) นั้น มีทศนะสอดคล้องกับ โทมัส คูห์น ว่ากระบวนทัศน์นัยที่เป็นระบบธรรมชาติจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นธรรมดา ดังนั้น การเปลี่ยนย้ายกระบวนทัศน์จึงเป็นกระบวนการที่ต้องเกิดขึ้น เมื่อเวลาหรือยุคสมัยและบริบทที่แวดล้อมอยู่เปลี่ยนไป ไม่ว่ามนุษย์นั้นจะต้องการหรือไม่ก็ตาม ซึ่งเป็นความจริงตามธรรมชาติที่มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง ไม่มีอะไรคงที่ตายตัว

ความสำคัญของกระบวนทัศน์ คือชุดความรู้ที่เป็นทศนะแม่บท มีอิทธิพลต่อ การกำหนดแบบแผนของความคิด ซึ่งประกอบด้วยความคิด ความเชื่อ มโนทัศน์ ทศนคติ ที่มีต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม ส่วนการเปลี่ยนย้ายกระบวนทัศน์ จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงในระดับ บรากหรือฐานคิด ระบบคุณค่าและโลกทัศน์ ตามบริบทแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนไป โดยที่ทศนะพื้น ฐานที่บุคคลมีต่อความจริงนั้นเปลี่ยนไป โดยกระบวนทัศน์ใหม่อนุมานว่าบุคคลมองเห็น รับรู้ และเข้าใจ ความจริงของชีวิต ในสังคม และโลก มากขึ้น

กระบวนทัศน์ของศาสตร์และความรู้ในช่วงเวลาต่าง ๆ

เมื่อกระบวนทัศน์เป็นชุดความรู้ที่เป็นทศนะของการมองโลก การมองความจริง มองสรรพสิ่งที่อยู่รอบตัว การเคลื่อนย้ายกระบวนทัศน์ จึงมีความสัมพันธ์กับศาสตร์ และชุดความรู้ต่าง ๆ ที่อธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม ชุดความรู้แต่ละชุดเป็นฐานคิดสำคัญต่อการเคลื่อนย้ายกระบวนทัศน์แต่ละครั้งด้วยเช่นกัน

1.1.1 การพัฒนาศาสตร์และความรู้ในยุคก่อนสมัยใหม่

ศาสตร์ในยุคก่อนสมัยใหม่ มีการพัฒนาการ กับการมีมนุษย์ในยุคก่อนประวัติศาสตร์ หรือยุคหินเก่า เมื่อมนุษย์ได้หยุดเร่ร่อนตั้งหลักปักฐานบนดินแดนที่มีความอุดมสมบูรณ์ ทั้งทางตะวันออกกลางบริเวณลุ่มแม่น้ำไทกริส-ยูเฟรติส (Tigris-Euphrates) ลุ่มแม่น้ำไนล์หรือ อารยธรรมตะวันออกในจีนและอินเดียก็ตาม ประสบการณ์การแสวงหาความรู้ ของมนุษย์ได้ เพิ่มพูนพัฒนา ทำให้มนุษย์มีความรู้เกี่ยวกับการเกษตร การชลประทาน การหลอมโลหะ การคมนาคม การเดินเรือ ชนชั้นพระและเสมีนได้รู้จักการสร้างสัญลักษณ์ และพัฒนาการมาเป็นภาษาเขียน เพื่อบันทึกช่วยให้จำสิ่งของต่าง ๆ ได้รู้จักการนับเวลา การกำหนดปฏิทิน ใช้ความรู้ทางคณิตศาสตร์มาวัดที่ดิน ความรู้ต่างๆ เริ่มถูกบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร รวบรวมข้อมูลดาราศาสตร์เอาไว้มากพอ ที่จะทำนายการเกิดสุริย ะมาตและจันทรมาตได้ พัฒนาความรู้ทางคณิตศาสตร์ ดาราศาสตร์และ ศาสตร์ทางการแพทย์ในโลกตะวันออกจีนและอินเดีย ก็มีการพัฒนาองค์ความรู้เช่นกัน ทั้งด้านคณิตศาสตร์ ดาราศาสตร์ ถูกนำมาใช้กำหนดเวลา ปฏิทิน ความรู้ในด้านการหลอมโลหะ การเล่นแร่แปรธาตุ และความรู้ในทางการแพทย์ก็มีความก้าวหน้า การประดิษฐ์กระดาษในจีน ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 2 ทั้งหมดเป็นเครื่องมือสำคัญในการบันทึกชุดความรู้ ภูมิปัญญาต่างๆไว้

การแสวงหาความรู้ในจีนและอินเดียต่างไปจากความรู้ ที่ถูกพัฒนาขึ้นมาในตะวันตก คือปรัชญาตะวันออกโดยเฉพาะปรัชญาจีนไม่ได้ให้ความสำคัญกับวิทยาศาสตร์ ปรัชญาจีน ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความปรารถนาที่จะทำความเข้าใจวิถีทางธรรมชาติและล่วงรู้ความต้องการของประชาชน ซึ่งเป็นความรู้ทางด้านการปฏิบัติในชีวิต มากกว่าทางด้านวิทยาการ เน้นความมีจริยธรรม มากกว่าความมีสติปัญญา ในขณะที่ความรู้ที่ถูกพัฒนาขึ้นในโลกทางตะวันตกนั้นให้ความสนใจ ในปัญหาเรื่องความขัดแย้งระหว่างสิ่งต่างๆ เช่น ความขัดแย้งระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์ ระหว่างสังคมกับปัจเจกบุคคล ระหว่างอำนาจกับเสรีภาพ แต่ปรัชญาจีนเน้นความกลมกลืนระหว่างสรรพสิ่งต่างๆ เช่น มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของโลก จักรวาล มนุษย์กับธรรมชาติมีความผูกพันกันอย่างแน่นแฟ้น มีสภาวะความสมดุลระหว่างสรรพสิ่งต่างๆทั้งปวง (ธงชัย วงษ์สุวรรณ, 2550: 3-4)

ศาสตร์และความรู้ในสมัยกรีกโบราณ อารยธรรมกรีกถือเป็นบ่อเกิดให้ภูมิปัญญาตะวันตกด้วยธรรมชาติ สภาพแวดล้อม และประชากรกรีกมีบุคลิกเป็นผู้ใฝ่รู้ ละเอียดอ่อน สนใจในความรู้อย่างมีความประณีต ทำให้อารยธรรมกรีกถือเป็นต้นกำเนิดศาสตร์ต่างๆ หลายด้าน เช่น การเมือง สถาปัตยกรรม ศิลปะ คณิตศาสตร์ เลขาคณิต ฯลฯ มีนักคิด นักปรัชญาคนสำคัญ มากมายเช่น โสเครติส เพลโต อริสโตเติล ความรู้หรือศาสตร์ในสมัยกรีกแบ่งออกเป็น 2 ยุค คือ อารยธรรมในยุคแรก (Hellenic) และอารยธรรมกรีกยุคหลัง (Hellenistic) ในยุคแรกอารยธรรมกรีกตั้งอยู่บนนครรัฐต่างๆ ของกรีกหรือดินแดนประเทศกรีซ แต่ในยุคหลังของอารยธรรมกรีกไม่ได้อยู่บนดินแดนประเทศกรีซแต่เป็นนครรัฐตั้งอยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น นครรัฐอเล็กซานเดรีย (Alexandria) ในประเทศอียิปต์เป็นต้น

ความรู้หรือศาสตร์ทั้ง สองยุคถือเป็นกระบวนทัศน์ ที่ต้องการอธิบายโลก จักรวาล เช่น ความคิดของนักปราชญ์อย่าง ปิธากอรัส (Pythagoras) เขามีความเชื่อว่าโลกกลมและธรรมชาติของความจริงมีลักษณะเป็นคณิตศาสตร์ และสัมพันธ์ภาพของทุกสิ่งทุกอย่างสามารถแสดงออกให้เห็นได้ ด้วยความสัมพันธ์ของ ตัวเลข ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่ฝากไว้ให้กับการศึกษาทางคณิตศาสตร์ในปัจจุบัน ส่วนฮิปโปคราติส (Hippocratic) เป็นผู้ศึกษาและวิเคราะห์สาเหตุของโรคต่างๆ ได้อย่างถูกต้องแม่นยำ จนได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาแห่ง แพทยศาสตร์ นักปรัชญาที่ต้องกล่าวถึงคนสำคัญในยุคกรีก คือ เพลโต และอริสโตเติล ผู้ก่อตั้งสำนักอะคาเดมีในนครรัฐเอเธนส์ เพลโต ให้ความสำคัญเรื่องจุดกำเนิดของความรู้ เขาเชื่อว่า ความรู้มีอยู่นอกเหนือไปจากสิ่งที่เราสามารถรับรู้ได้ด้วยระบบประสาทสัมผัสของเรา เพลโต เรียกประเภทความรู้นี้ว่าเป็นความรู้ด้านกรอบแนวคิด (Conceptual knowledge) เช่น อะไรคือความงาม อะไรคือความดี เป็นต้น มองความรู้ว่าเป็นสิ่งที่สามารถหยั่งรู้ได้ คุณสมบัติที่สำคัญของความรู้คือ ต้องเป็นสิ่งที่แน่นอนถูกต้องและจะต้องเป็นความจริงที่แท้จริงไม่ใช่เพียงปรากฏการณ์เท่านั้น หัวใจสำคัญของปรัชญาเพลโต คือ ทฤษฎีว่าดี วยรูปแบบ (Forms) แบบในอุดมคติอันเป็นสากล เช่น รูปแบบของความดี รูปแบบของความงาม ทฤษฎีด้านจริย ธรรมของเพลโต ตั้งอยู่บนหลักการ ทางคุณธรรมคือความรู้ ความรู้เป็นสิ่งที่สามารถสั่งสอนได้ ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบของความดีจะเป็นเครื่องชี้นำการตัดสินใจที่มีคุณธรรม ส่วนอ ริสโตเติล ซึ่งเป็นศิษย์ของเพลโต ให้ความสำคัญเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์หรือปรัชญาธรรมชาติ (Natural Philosophy) เขาบุกเบิกการวิเคราะห์เชิงตรรกะวิทยาอย่างเป็นระบบ ใช้วิธีการสังเกตการณ์เป็นหลัก

อริสโตเติล มีความเห็นว่าเมื่อศึกษาสิ่งใดก็ตามต้องเริ่มทำความเข้าใจสิ่งนั้นทั้งหมดก่อน เมื่อเราเข้าใจคุณสมบัติของสิ่งนั้นอย่างแจ่มแจ้งแล้ว จึงจะเกิดความเข้าใจในองค์ประกอบ ย่อยๆ ของสิ่งนั้นก็จะเป็นตามมา ซึ่ง ใช้ในการศึกษาการสังเกตการณ์ปรากฏการณ์ (Appearances) ต่างๆ เขามีความเห็นว่าเป้าหมายทางทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์คือ การให้คำอธิบายการเกิดขึ้นของปรากฏการณ์เหล่านั้นจากสาเหตุที่อยู่ลึกลงไป ที่ไม่สามารถสังเกตเห็นได้

อริสโตเติล แบ่งศาสตร์ออกเป็น 3กลุ่ม คือ 1.ศาสตร์ทางทฤษฎี (Theoretical Sciences) เช่น ฟิสิกส์ และคณิตศาสตร์ 2.ศาสตร์ทางปฏิบัติ (Practical Sciences) เช่น จริยศาสตร์และรัฐศาสตร์ 3.ศาสตร์ในเชิงสร้างสรรค์ (Productive Sciences) เช่น ภาษาศาสตร์ (Rhetoric) และกวีนิพนธ์ศาสตร์ (Poetics) ศาสตร์ต่างๆ เหล่านี้ถึงแม้มีวิธีแสวงหาความรู้ที่แตกต่างกันแต่มีความ เป็นศาสตร์ที่แท้จริงร่วมกัน คือสามารถบอกได้ชัดเจนว่า สิ่งนั้นคืออะไร ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ความรู้เป็นศาสตร์จึงเป็นความรู้ที่สามารถอธิบายได้ (ธงชัย วงษ์ชัยสุวรรณ. 2550: 8-9)

1.1.2 การพัฒนาศาสตร์และความรู้ในยุคสมัยกลาง

คำว่าสมัยกลางหรือยุคกลาง มาจากภาษาอังกฤษว่า “Medieval Age” หรือ “Middle Age” เป็นศัพท์ที่ถูกสร้างขึ้นในศตวรรษที่ 15 เป็นการเรียก ช่วงเวลาที่อารยธรรมกรีกเสื่อมอำนาจลงและการเกิดขึ้นของการค้นพบอารยธรรมกรีกอีกครั้งหนึ่งในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance) เมื่ออารยธรรมกรีกเสื่อมอำนาจลงความรู้ก็แผ่ขยายไปสู่โรมัน แต่โรมันเองไม่ได้สร้างหรือค้นพบความก้าวหน้าที่สำคัญ ความรู้ ของกรีก ส่วนหนึ่ง กระจายไปสู่พวกอาหรับ อาหรับเองยังรับความรู้ของอารยธรรมตะวันออกเข้ามาผสมผสานกับอารยธรรมกรีกอีกด้วย เช่น การนับเลขของฮินดู การทำกระดาษและดินปืนจากจีน นักปราชญ์อาหรับยังได้สร้างองค์ความรู้และความก้าวหน้าเพิ่มขึ้นหลายด้าน เช่น ทาง การแพทย์ เภสัชและเคมี การแสวงหาความรู้ในช่วงยุคกลางเป็นการผสมผสานกันระหว่างปรัชญากรีกโบราณกับปรัชญากรีกที่ถูกถ่ายทอดจากพวกโรมัน และคริสต์ ศาสนา การเรียกว่ายุคกลางหรือยุคมืด ความรู้มิได้ถูกครอบงำโดยศาสนจักรอย่างสิ้นเชิง แต่ยังมีพัฒนาปรัชญาหลายด้าน ปรัชญาด้าน ตรรกศาสตร์ ได้รับการพัฒนาเป็นอย่างมาก นำความรู้เรื่องความเป็นสากล (Universal) มาถกเถียงกัน เป็นอย่างมาก รวมทั้งทฤษฎีว่าด้วยเหตุผลและทฤษฎีว่าด้วยความสัมพันธ์

ยุคนี้การศึกษาได้ขยายตัวอย่างกว้างขวาง เกิดโรงเรียนหรือสถานศึกษาอย่างมากมาย สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท คือ โรงเรียนวัดที่เรียกว่า Monastic Schools และ Cathedral Schools โรงเรียนที่อาจารย์ที่เป็นปัจเจกบุคคลก่อตั้งขึ้นและที่สำคัญที่สุด คือ มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยหลายแห่งในยุโรปพัฒนามาจากโรงเรียนวัดประเภท Cathedral Schools เช่น Cathedral Schools ที่ปารีสได้พัฒนามาเป็นมหาวิทยาลัยปารีส เมื่อต้นศตวรรษที่ 13 มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด และเคมบริดจ์ ก็ได้รับการก่อตั้งในตอนต้นศตวรรษที่ 13 เช่นเดียวกัน รวมทั้งมหาวิทยาลัยตูลูล (Toulouse) มหาวิทยาลัยซาลาแมนคา (Salamanca) เป็นต้น มหาวิทยาลัยเหล่านี้ได้รับการรับรองเอกสิทธิ์โดยสันตะปาปาหรือกษัตริย์ มีการเรียนการสอนแบ่งออกเป็นคณะ (Faculties) โดยมีคณะหลักอยู่ 4 คณะ คือ คณะศิลปศาสตร์ คณะกฎหมาย คณะ แพทยศาสตร์ และคณะเทววิทยา (ธงชัย วงษ์ชัย สุวรรณ. 2550:14)

กระบวนการนี้ ในยุคก่อนสมัยเป็นเรื่องของการศึกษาการแสวงหาความรู้ การได้มาซึ่งความรู้ ความจริง การทำความเข้าใจต่อปรากฏการณ์รอบข้างตัวมนุษย์และเพื่ออธิบายโลกและจักรวาล

1.1.3 การพัฒนาศาสตร์และความรู้ในยุคสมัยใหม่

ยุคสมัยใหม่ถือเป็นช่วงเวลาอันสำคัญที่มีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุด ช่วงหนึ่งของประวัติศาสตร์ เป็นช่วงที่มนุษย์หาความรู้ ใช้ปัญญาอย่างเต็มศักยภาพ เพื่อพัฒนา ความก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของวิทยาศาสตร์ที่เกิดขึ้นในโลกตะวันตก

จุดเริ่มต้นที่สำคัญของยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (ประมาณศตวรรษที่ 14-16) และยุครู้แจ้ง (ประมาณ ค.ศ. 1650-1800) ได้แก่ การค้นพบข้อเขียนของอริสโตเติล ในสมัยกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตรรกศาสตร์ ธอมัส อะไควนัส (Thomas Aquinas) และนักปรัชญาท่านอื่นๆ ในยุคนั้นได้ใช้หลักการ ให้เหตุผลเชิงตรรกะของอริสโตเติล เพื่อปกป้องหลักการเดิมของศาสนาคริสต์ ในศตวรรษที่ 14-15 กลุ่มนักปรัชญาชาวฝรั่งเศสที่รู้จักกันในนามของนักมนุษยนิยม (Humanists) ได้เรียกร้องให้บูชาพระเจ้า ด้วยวิธีการที่ถูกต้อง รวมไปถึงการชื่นชมในสิ่งที่พระเจ้าสร้างขึ้น โดยเฉพาะได้แก่มนุษย์ ซึ่งมี คุณสมบัติคล้ายกับพระเจ้า คือมีอำนาจในการสร้างสรรค์ด้วย กาลิเลโอ กาลิเลอี (Galileo Galilei) ได้ใช้ การสังเกตการณ์สนับสนุนทฤษฎีของโคเปอร์นิคัส (Copernicus) ซึ่งขัดกับคำสอนในคัมภีร์ไบเบิล ที่กล่าวว่า ดวงอาทิตย์หมุนรอบโลก ดังนั้นทางศาสนจักรก็ไม่สามารถหยุดยั้งความก้าวหน้าทาง วิทยาศาสตร์ในยุโรปเหนือได้ ในศตวรรษที่ 16 พระชาวฝรั่งเศสรูปหนึ่ง ถึงกับท้าทายอำนาจ ศาสนจักร ว่าคำสอนทางศาสนาเป็นเรื่องเหลวไหล ยุโรปในศตวรรษที่ 17 เป็นศตวรรษที่มีแต่ความสับสน วุ่นวาย มีการบระหว่งผู้ที่นับถือในกายต่างกัน พวกคาทอลิกและพวกโปรเตสแตนต์ ต่างฝ่ายต่างกล่าวหาซึ่ง กันและกันว่าเป็นสมุนของซาตาน ในขณะที่เดียวกันกษัตริย์ที่มีอำนาจมากขึ้นก็พยายามรวบรวมอำนาจ และเป็นเผด็จการมากขึ้น การพิมพ์หนังสือหรือเอกสารจะต้องได้รับการเซ็น ตีเซอร์จากทั้งฝ่ายศาสน จักรและอาณาจักร ผู้ที่ไม่ไปโบสถ์หรือเข้าโบสถ์ผิดก็ถูกจำคุกได้ สภาวการณ์ดังกล่าวข้างต้น ทำให้ ประชาชนเริ่มเสื่อมศรัทธา ระบอบอำนาจเด็ดขาดของกษัตริย์ อาจกล่าวได้ว่าศาสตร์และความรู้ในยุค สมัยใหม่ถือ เป็นการหลุดพ้น จากการครอบงำของความคิดทางศาสนา ความรู้ ด้านต่างๆ ได้รับการยอมรับ เชื่อถืออย่างกว้างขวาง ซึ่งระบบของการพิมพ์ทำให้ความรู้ ถูกบันทึกและส่งต่ออย่างแพร่หลาย วิธีการ ทางวิทยาศาสตร์ถือเป็นวิธีการใหม่ ที่ทรงประสิทธิภาพในการศึกษาความจริง ธรรมชาติ ส่งผลให้ มนุษย์มีความสามารถควบคุมจัดการกับธรรมชาติ ด้วยชุดความรู้ เทคนิควิธีใหม่ๆ เหล่านี้ได้ ซึ่งถือว่าเป็นยุคสว่างทางปัญญาของมนุษยโลก

นับจากศตวรรษที่ 16-18 การสถาปนารากฐานทางปรัชญาใหม่เกิดขึ้นพร้อมๆ กับการ ขยายตัวอย่างรวดเร็วของเศรษฐกิจ สิ้นค้าและเงินตรา นำไปสู่ การปฏิวัติอุตสาหกรรม การผลิตใน ระดับโลก นักคิดตะวันตกเรียกการปฏิวัติปัญญานี้ว่า ยุคสว่างทางปัญญา (Enlightenment) ซึ่งวาง อยู่บนหลักการทางปรัชญาที่สำคัญ 4 ประการด้วยกัน (เทียนชัย วงษ์ชัยสุวรรณ. 2539: 592)

1. หลักมนุษยนิยม หลักนี้ปฏิเสธความสูงส่งสุดของพระเจ้า ไม่ใช่ผู้กำหนดชะตากรรมของ มนุษย์อีกต่อไป พวกเขาหันไปยกย่องความสามารถ ของมนุษย์และระบบคิดอย่างมีเหตุผล นอกจากนี้ หลักมนุษยนิยมยังวางอยู่หลักของความเชื่อว่า มนุษย์ต้องเอาชนะธรรมชาติ และปลดปล่อยตัวเองจาก ไซตรอนทางธรรมชาติ ดังนั้นความก้าวหน้าของมนุษย์จึงถูกอธิบายด้วย ความก้าวหน้าของมนุษย์ที่คิด จะเอาชนะธรรมชาติ

2. หลักเหตุผลและหลักวิทยาศาสตร์ ได้เกิดขึ้นเพื่อท้าทายต่อกฎแห่งชะตากรรมที่ถูกกำหนดจากพระเจ้า ต่อมาหลักการนี้ได้พัฒนาขึ้นมาเป็นหัวใจของระบบภูมิปัญญา “วิทยาศาสตร์” ในยุคปัจจุบันรากฐานของภูมิปัญญาวิทยาศาสตร์ คือ ความเชื่อที่ว่าทุกสิ่ง ต้องสามารถอธิบายได้อย่างมีเหตุผล อย่างแน่ชัด และระบบทุกระบบมีกฎที่แน่นอนตายตัวและสามารถพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ด้วย

3. หลักของวัตถุนิยม คือ หลักความคิดที่เชื่อว่า ไม่ใช่จิตวิญญาณหรือพระเจ้าเป็นสิ่งที่กำหนดบทบาท กำหนดเหนือการเปลี่ยนแปลงทางสังคม หากแต่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมต่างหากที่เป็นตัวกำหนดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดหรือจิตวิญญาณ

4. หลักวิวัฒนาการหรือพัฒนาการประวัติศาสตร์ สังคมศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ ก็ถูกอธิบายว่า มีการพัฒนาอย่างมีกฎเกณฑ์จากสังคมหรือระบบที่ล้าหลังป่าเถื่อน สู่สังคมที่ก้าวหน้าขึ้นไปเรื่อย ๆ มีระบบระเบียบในการพัฒนาที่แน่นอน

การเจริญเติบโตของศาสตร์และความรู้สมัยใหม่ ทำให้มนุษย์ทะนงตน กล้าหาญ เชื่อมมั่นในการแสวงหาความจริง ศาสตร์ถูกแยกตัวออกมามากมาย ต่างมุ่งศึกษาทิศทางของตน สภาวะการณ์ของความเป็นสมัยใหม่ ส่งผลกระทบต่อสังคมในด้านต่างๆ ซึ่งมาพร้อมกับคำว่าพัฒนาในทุกๆ ด้าน ทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เกิดเหตุการณ์หรือการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญมากมาย ส่งผลต่อหลักคิดและวิถีปฏิบัติในการดำเนินชีวิตมาสู่ “วิถีชีวิตแบบสมัยใหม่” (Modern life style) ในภาคการผลิตเกิดการกวาดต้อนแรงงานจำนวนมากมาจากชนบท เพื่อสู่ระบบการผลิตแบบใหม่โดยใช้เครื่องจักรกล ระบบโรงงานอุตสาหกรรม แรงงานเหล่านั้นถูก ผลักออกจากวิถีชีวิตแบบเดิม ๆ เข้ามาสู่วิถีชีวิตแบบใหม่ ภายใต้กฎกติกา เวลา เป็นตัวกำหนด เกิดสังคมเมืองและชนบท การดำเนินชีวิตของคนภาคเกษตรกรรมมาสู่ระบบ อุตสาหกรรม ซึ่งขับเคลื่อนด้วยเศรษฐกิจแบบทุนนิยม เกิดชนชั้นอย่างชัดเจนระหว่างชนชั้นนายทุนและชนชั้นแรงงาน คนหนุ่มสาวเข้าสู่การผลิตภาค อุตสาหกรรม ปล่อยให้คนแก่และเด็กอยู่ในภาคการเกษตร ระบบอุตสาหกรรมเร่งการผลิตเพื่อมวลชน คือ การผลิตในจำนวนมาก ๆ ช่างฝีมือท้องถิ่น ถูกลดความสำคัญลงไม่สามารถเข้ามาแข่งขันในระบบได้

การผลิตแบบอุตสาหกรรม เศรษฐกิจแบบทุนนิยม รวมทั้งการเมืองแบบเสรีประชาธิปไตย ถือเป็นกรอบความคิดและวิธีการใหม่ ที่ส่งผลให้เกิดมาตรฐานเรื่องปัจจัยในการดำเนินชีวิตในรูปแบบที่ไม่เคยมีมาก่อน ซึ่งมาตรฐานนี้เองได้ถูกอธิบายว่าเป็นรูปแบบของความเป็นสมัยใหม่ เป็นวิถีชีวิตแบบทุนนิยมของชนชั้นกลาง ที่มุ่งแสวงหาชีวิตในอุดมคติ ตามความต้องการของปัจเจกและออกห่างจากหลักศีลธรรมแบบเดิม แม้ในความเป็นจริงความสุขสบายจากมาตรฐานดำเนินชีวิต แบบสมัยใหม่จะไม่ได้กระจายอย่างทั่วถึงไปถึงคนทุกกลุ่ม มชนในสังคม มาตรฐานในการดำเนินชีวิตที่บ่งถึง การพัฒนาไปอีกขั้นของสังคมมนุษย์ ซึ่งอยู่ในความหมายของความเป็นสมัยใหม่ ถูกทำให้เชื่อมโยงกับความหมายเดียวกับคำว่า “การพัฒนา” (Development) ที่มีโลกตะวันตกเป็นแกนนำ ได้กลายเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่

สร้างความแตกต่างของระบบการพัฒนาระหว่างโลกตะวันตกเป็นฝ่ายกำหนดกฎเกณฑ์มาตรฐาน เหล่านั้น กับโลกที่ไม่ใช่ตะวันตก (The Non-Western World) ซึ่งถูกกำหนดว่าด้อยกว่าและต้องเป็น ผู้ตามในด้านต่างๆ จนเป็นเหตุให้วัฒนธรรม ความคิด ตลอดจนจริยนิยมหรือแฟชั่นจากตะวันตกถูกทำให้เชื่อว่าเป็น สิ่งที่ถูกต้อง เหมาะสม ดีงาม และมี มาตรฐานไปในที่สุด ช่วงการเปลี่ยนแปลงและการ พัฒนาสู่ความเป็นสมัยใหม่ ถูกตั้งคำถามจากนักสังคมวิทยาว่า ความเป็นสมัยใหม่เป็นการ เปลี่ยนแปลงเพียงแค่ส่วนประกอบภายนอกหรือ เป็นเพียง เครื่องมือ (Tools) ในการดำเนินชีวิตของ มนุษย์เท่านั้น เช่นเดียวกับคนป่าสวมชุดสูทสากล คือ มีการ พัฒนาที่เครื่องมือ เครื่องใช้ หรือเครื่อง อำนวยความสะดวกต่างๆในชีวิต แต่ไม่ได้เป็นการเปลี่ยนแปลงที่สภาวะการเป็นอยู่ของมนุษย์ (Human Being) ทักษะคิดที่มีต่อโลกความเข้าใจเกี่ยวกับตัวตนของตนเองอย่างแท้จริงแต่อย่างใด (อันธิมา แสงชัย. 2547: 47)

ศาสตร์และความรู้ในยุคสมัยใหม่ ทำให้มนุษย์เชื่อมั่นในการมีอยู่ ของความจริง และเชื่อมั่น ในศักยภาพของตัวมนุษย์เอง และวิธีการที่มนุษย์สร้างขึ้นมาว่าสามารถเข้าถึงความจริงได้ ทำให้ส่งผล กระทบต่อการคิดแบบแยกส่วนที่มุ่งแสวงหาตามศาสตร์ของตนเอง ซึ่งเป็นผลมาจากการยอมรับวิธีการ ทางวิทยาศาสตร์ในการยึดถือหลักของเหตุผล การพิสูจน์ ทดลองเชิงประจักษ์ ทำให้เปลี่ยนคำอธิบาย ตามหลักทฤษฎี มาสู่การอธิบายแบบวิทยาศาสตร์ และส่งผลต่อการพัฒนาในทุก ๆ ด้านของสังคม รวมทั้งด้านศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ ด้วย ลัทธิสมัยใหม่ หรือสมัยนิยม เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในศิลปะ สาขาก่อร่างต่าง ๆ ทัศนศิลป์ ดนตรี วรรณกรรม และการแสดง เป็นต้น ที่ปฏิเสธมาตรฐานที่ถูกกำหนดขึ้นใน ยุคอดีตเรียนว่า ศิลปะควรเป็นอย่างไร ควรถูกสร้างขึ้นมาได้อย่างไร ควรมีความหมายว่าอะไร และควร บริโภคและชื่นชมอย่างไร รวมไปถึงแนวความคิดว่าด้วยปรัชญาการเมืองและจริยธรรมในยุคสมัยใหม่ นิยมเกิดขึ้นเมื่อใดยังเป็นข้อถกเถียงกันอยู่แต่โดยทั่วไปแล้วถือว่ายุคสมัยใหม่มีความสัมพันธ์ กับยุครู้แจ้ง (Enlightenment) ในยุโรปซึ่งเกิดขึ้นประมาณกลางศตวรรษที่ 18 ซึ่งมีความคิดพื้นฐานที่ สำคัญของยุคนี้ได้แก่ (ธงชัย วงษ์ชัยสุวรรณ. 2550: 41; อ้างอิงจาก Klages. 2003)

1. มีความเป็นตัวตน (Self) ที่สามารถรับรู้ได้ มีลักษณะเสถียร (Stable) และมีความ สอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียว
2. ความเป็นตัวตนดังกล่าวนี้รู้จักตัวตนของนั่นเองและรู้จักโลก โดยผ่านการใช้หลักของ เหตุผล ซึ่งเป็นการกระทำหน้าที่ของสมองในรูปแบบที่มีความเป็นปรนัยหรือวัตถุวิสัย (Objective form)
3. วิธีของการเรียนรู้ที่ถูกสร้างขึ้นโดยความเป็นตัวตนที่มีอยู่ ใช้หลักของความสัมพันธ์ ระหว่างเหตุและผล และมี ความเป็นปรนัย ได้แก่ วิทยาศาสตร์ ที่สามารถนำไปสู่การค้นห ความจริงที่ เป็นสากลเกี่ยวกับโลก

4. ความรู้ที่ได้มาโดยวิทยาศาสตร์คือ ความจริงที่อยู่คู่กับโลก
 5. ความรู้ ความจริงที่ถูกสร้างขึ้นโดยวิทยาศาสตร์จะนำไปสู่ความก้าวหน้าและความสมบูรณ์
 6. เหตุผลหรือสิ่งที่ใช้ตัดสินว่าอะไรคือความเป็นจริง อะไรคือสิ่งที่ถูกต้อง และอะไรคือสิ่งที่ดี
 7. ในโลกที่ควบคุมด้วยหลักของเหตุผล ความเป็นจริง คือสิ่งที่ถูกต้องและสิ่งที่ดี ไม่มีความขัดแย้งกันระหว่างความเป็นจริง สิ่งที่ต้องการและสิ่งที่ดี
 8. วิทยาศาสตร์ คือ กระบวนการค้นหาลักษณะรูปแบบของความรู้ทุกรูปแบบที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม วิทยาศาสตร์ต้องมีความเป็นกลางและเป็นปรนัย
 9. ภาษาหรือวิธีการแสดงออกที่ใช้ในการสร้างและเผยแพร่ความรู้จะต้องมีความเป็นเหตุผล ด้วย การที่ภาษาจะมีความสมเหตุสมผลได้ภาษาต้องมีความโปร่งใสและจะต้องทำหน้าที่เป็นตัวแทนของโลกที่เป็นจริงและสามารถรับรู้ได้จากการสังเกตการณ์โดยมีจิตใจที่มีความเป็นเหตุเป็นผล
- ศาสตร์และความรู้ นำพามาซึ่งกระบวนการค้นหาลักษณะรูปแบบใหม่ที่มีคุณค่าต่อการจัดระเบียบของสังคมให้ดำเนินการตามหลักของเหตุผล สังคมที่เป็นระเบียบคือสังคมที่ดี ตามแนวทางของสังคมยุคใหม่

1.1.4 การพัฒนาศาสตร์และความรู้ในยุคหลังสมัยใหม่

ศาสตร์และความรู้ในยุคหลังสมัยใหม่เป็นท่าทีที่นักวิชาการกลุ่มหลังสมัยใหม่ตั้งคำถามเกี่ยวกับความรู้ของสมัยใหม่ที่เข้าสู่ปรากฏการณ์วิกฤตทั้งระบบโลก นับจากปี 1960 ระบบของสังคมโลกต้องเผชิญกับสภาวะอึมครึมของระบบอุตสาหกรรมที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว และสงคราม โลกครั้งที่ 2 และสะท้อนออกมาในรูปของวิกฤตทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สภาพแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรม ฯลฯ

วิกฤตการณ์ของสังคมได้นำไปสู่การปฏิวัติใหม่ทางเทคโนโลยี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์ และนิวเคลียร์ ฟิสิกส์ ความก้าวหน้าทางฟิสิกส์ดังกล่าว ได้เปิดโลกใหม่ทางการรับรู้ความรู้ทางฟิสิกส์ในปัจจุบันได้หันมาตั้งคำถามต่อความจำกัดของวิทยาศาสตร์ สมัยนิวตัน ฟิสิกส์ใหม่ได้เปิดโลกของผลงานขึ้น เริ่มด้วยงานของ Max Planck และ Albert Einstein ในเรื่องแสง ติดตามด้วยงานของ Nier Bohr, Erwin Schrodiger, Werner Heisenbery และ David Bohn ในเรื่องพลังงานนิวเคลียร์ และ Quantum Mechanics (เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ. 2539: 32)

สภาพปัญญาวิกฤตต่าง ๆ รุมเร้าเชื่อมโยงทั้งระบบ เหตุการณ์สงครามกลางเมือง การก่อวินาศกรรม ดึกที่ทำการกระทรวงกลาโหม ประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อวันที่ 11 กันยายน ค.ศ. 2001 การเคลื่อนย้ายพลเมือง ความขัดแย้งภายในประเทศ เกิดความเปราะบางทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ความไม่มั่นคง ความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สิน การก่อการร้ายสากล แม้แต่ปัญหาความยากจน ปัญหายาเสพติด การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ ปัญหา สังคมที่มีความสลับซับซ้อนผ่าน ระบบสื่อสารเทคโนโลยี

สมัยใหม่ อีกทั้งปัญหาด้านสภาพแวดล้อมกับธรรมชาติที่คุกคาม ล้วนเป็นผลพวง อันเกิดจากการแข่งขันเร่งการผลิต เร่งการบริโภค เร่งใช้ทรัพยากรธรรมชาติ โดย ไม่คิดที่จะสร้างทดแทนทำให้เกิดสภาวะแปรปรวนทั้งระบบของโลก ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ถูกตั้งคำถามจากมุมมอง นักคิดหลังสมัยใหม่ ว่าเราจะพัฒนาไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองโดยใช้ชุดความรู้สมัยใหม่เป็นฐานคิดใช่หรือไม่

นักวิชาการในยุคหลังสมัยใหม่ เช่น ฌ็อง ฟร็องซัวส์ ลีโธทาร์ด (Jean Francois Leotard) มีความเห็นว่าความเสถียรภาพ (Stability) คือ สิ่งเดียวกับความรวบยอด (Totality) หรือระบบที่รวบยอด (Totalized System) ลีโธทาร์ด กล่าวว่า ความรวบยอด ความ มีเสถียรภาพและความเป็นระเบียบ สามารถเกิดขึ้นได้ในยุคสมัยใหม่ โดยการใช้สิ่งที่เรียกว่า “คำพรรณนาหลัก” (Grand Narratives) ซึ่งเป็นนิยายหรือเรื่องเล่า (Stories) อันเป็นวัฒนธรรมที่ได้เล่า เรื่องเกี่ยวกับความเชื่อและการกระทำของวัฒนธรรมนั้น คำอธิบายหลักดังกล่าวนี้ อาจเรียกว่า เป็นเมทาทฤษฎี (Meta-theory) หรือเมทาอุดมการณ์ (Meta-ideology) เป็นทฤษฎีของทฤษฎีหรือเป็นอุดมการณ์ที่ให้คำอธิบายแก่อุดมการณ์อีกทอดหนึ่ง เป็นนิยายที่ กล่าว ถึงระบบความเชื่อที่ปราศ ฏอยู่ในระบบวัฒนธรรมนั้น ๆ ตัวอย่างเช่น คำพรรณนาหลักของวัฒนธรรมอเมริกัน คือ นิยายที่บอกว่าประชาธิปไตยคือรูปแบบ ของการปกครองที่มีความถูกต้องที่สุด และประชาธิปไตยจะนำไปสู่ความสุขของมนุษย์ที่มีความเป็นสากล ในขณะที่ คำพรรณนาหลักของลัทธิมาร์กซิสม์ คือ ลัทธิทุนนิยมจะล่มสลายไปด้วยตัวของมันเอง และโลกสังคมนิยมในอุดมคติจะมีการพัฒนาขึ้นมา ลีโธทาร์ด กล่าวว่า ทุก ๆ แง่มุมของสังคมสมัยใหม่ รวมทั้ง วิทยาศาสตร์ที่เป็นรูปแบบหลักของความรู้ ขึ้นอยู่กับคำอธิบายหลักนี้ และวัตถุประสงค์ของลัทธิยุคหลังสมัยใหม่ คือ วิพากษ์คำอธิบายหลักเหล่านี้ และชี้ให้เห็นว่าคำพรรณนาหลักดังกล่าวได้ทำหน้าที่ของความขัดแย้งและความมีเสถียรภาพที่มีอยู่ในทุกสังคม คำพรรณนาหลักได้ปกปิด ไม่ให้เห็นความจริงว่า ในความพยายามใด ๆ ที่จะสร้างความเป็นระเบียบขึ้นได้สร้างความไม่เป็นระเบียบขึ้นมา ในจำนวนที่เท่าเทียมกัน แต่คำพรรณนาหลักได้ให้คำอธิบายว่า ความเป็นระเบียบคือสิ่งที่ลึกลับ วุ่นวายและไม่ดี และความเป็นระเบียบคือสิ่งที่มีเหตุผลดี พวกยุคหลังสมัยใหม่นิยมปฏิเสธคำพรรณนาหลักและขึ้นชอบใน “คำพรรณนาย่อย” (Mini-narratives) ที่เป็นนิยายที่เป็น การอธิบายถึงการกระทำของคนกลุ่มเล็ก ๆ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนมากกว่ากรอบแนวคิดระดับโลกที่มีความเป็นสากล คำพรรณนาย่อยของพวกหลังสมัยใหม่นิยมจะมีลักษณะขึ้นอยู่กับสถานการณ์เป็นการชั่วคราว และขึ้นอยู่กับเงื่อนไขต่าง ๆ มากกว่าการอ้างความเป็นสากล ความมีเสถียรภาพ มีเหตุผล และเป็นความจริง ยุคหลังสมัยใหม่ ความต้องการที่ว่าจะเป็นจริงที่ถาวรและมีเสถียรภาพจะหายไป มีแต่สิ่งที่ปรากฏอยู่แต่เพียงเปลือกนอก (Surfaces) ที่ปราศจากมิติด้านความลึก (Depth) ดังคำกล่าวของ ฌ็อง โบว์ดริล (Jean Baudrillard) ว่าในสังคมยุคหลังสมัยใหม่ไม่มีต้นฉบับตัวจริง (Originals) มีแต่สำเนา (Copies) หรือสิ่งที่เรียกว่า “Simulana” สำเนาเช่นนี้อาจมีเป็นจำนวนล้านชุด เช่น ซอฟต์แวร์คอมพิวเตอร์ เป็นต้น

สำเนาเหล่านี้ได้ถูกสร้างขึ้นโดยเทคนิคการพัฒนาตัวแบบ (Simulation) ความเป็นจริงที่มีลักษณะเสมือนจริง (Virtual reality) ในสังคมยุคหลังสมัยใหม่ ความรู้เป็นสิ่งที่ไม่ใช่สื่อการเรียนรู้เท่านั้น แต่เราต้องเรียนรู้เพื่อจะใช้ความรู้ นั่นสิ่งที่ตรงกับความรู้ไม่ใช่ความเขลา (Ignorance) แต่คือ “เสียงรบกวน” (Noises) อะไรที่ไม่ใช่ความรู้บางอย่างโดยหนึ่งคือเสียงรบกวนที่ไม่สามารถรับรู้หรือทำความเข้าใจได้ ปัญหาสำคัญสำหรับนักคิดหลังยุคพุทธิกกรรมนิยม คือ ใครเป็นผู้ตัดสินว่าอะไรคือความรู้ อะไรคือเสียงรบกวน และใครจะต้องรู้ว่าจะต้องตัดสินอย่างไร (ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ. 2550: 42-44)

ความคิดหลังสมัยใหม่ มิได้มุ่งปฏิเสธความจริงหรือมองว่าความจริงไม่มีอยู่ แต่พยายามย้อนถามถึงระเบียบวิธีต่าง ๆ ที่เรายึดมั่นว่าเป็นระเบียบวิธีที่ทำให้ได้มาซึ่งความรู้ที่เป็นความจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งระเบียบวิธีวิทยาศาสตร์ที่ได้รับการยอมรับและเป็นแกนกลางที่สามารถอธิบายความจริงได้อย่างเป็นสากลและเที่ยงตรงที่สุดนี้ นวัตกรรมเป็นสิ่งที่น่าเชื่อถืออย่างที่กำลังอ้างเอาไว้เพียงใด ความคิดหลัง สมัยใหม่แย้งว่าเป็นไปได้ที่ระเบียบวิธีแบบวิทยาศาสตร์ เป็นเพียงความรู้ความเข้าใจหรือกระบวนการแบบหนึ่ง ซึ่งอาจไม่ได้ครอบคลุมพื้นที่ของความจริงที่อยู่เหนือความจริงที่ได้จากระเบียบวิธีอื่น ๆ เช่น ศาสนาหรือไสยศาสตร์ แต่อย่างใดคำตอบในเรื่องของความจริงที่ได้จากความคิดทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งใช้เป็นแกนกลางอธิบายทุกอย่างและเป็นหักที่ใช้ยึดถือกันในปัจจุบัน อาจเป็นสิ่งที่มนุษยสร้างขึ้นเองอย่างไม่ถูกต้องจากวาทกรรมทางความรู้แบบวิทยาศาสตร์ วิธีคิดแบบเหตุผลนิยม และด้วยวิธีการศึกษาแบบปฏิฐานนิยม (Positivism) ศาสตร์และความรู้ต่าง ๆ ที่ถูกสร้างขึ้นอย่างมีระเบียบแบบแผน พยายามอธิบายโลกและความจริง อาจจะเป็นเพียงคำวาดอ้างที่ถูกรับรองจากอำนาจเชิงสังคม จนทำให้คำอธิบายดังกล่าว ถูกเชื่อว่า เป็นความรู้ที่แท้จริง และเป็น จริงยิ่งกว่าคำอธิบายแบบอื่น ๆ (อันธิมา แสงชัย. 2547: 83-84)

ความคิดหลังสมัยใหม่นิยามสรรพสิ่งเป็นตัวบทที่ต้องกำหนดตำแหน่งแห่งที่ (Locate) ความหมายมากกว่าที่จะค้นหา (Discover) ความหมายตัวบทที่ต้องผ่านการตีความและอ่านมากกว่าเป็นการสังเกตและค้นพบ (ศิริรักษ์ ศิวารมย์. 2551: 12; อ้างอิงจาก Roseanau. 1992: 8)

ศาสตร์และความรู้ในชุดของหลังสมัยใหม่มีท่าทีท้าทายต่อการแสวงหาความจริงเชิงประจักษ์ของกระบวนทัศน์แบบวิทยาศาสตร์ในยุคสมัยใหม่ ความคิดหลังสมัยใหม่ยอมรับความจริงไม่แน่นอนคงที่ตายตัว สนใจเรื่องความหลากหลายมากกว่า ความเป็นเอกภาพ ความแตกต่างมากกว่า การผสมผสานใส่ใจความซับซ้อนมากกว่าระเบียบแบบแผน มองความรู้เคลื่อนไหว สังคมเคลื่อนไหวมีลักษณะเป็นพหุสังคมและพหุวัฒนธรรม อัตลักษณ์ สภาพแวดล้อม ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ของชุดความรู้ที่มุ่งวิพากษ์กระแสหลักของสมัยใหม่ และมองความรู้เป็นวาทกรรมชนิดหนึ่ง

ส่วนที่ 2 ทบทวนและการนำเสนอความสำคัญ ศิลปะสมัยใหม่ ศิลปะหลังสมัยใหม่ และ บริบทของศิลปศึกษา ความรู้ ความเข้าใจในความคิด ความหมาย แนวความคิด ทฤษฎี และส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ ซึ่งมีประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

2.1 ศิลปะสมัยใหม่

สภาพการณ์ที่รวมเรียกว่าสมัยใหม่ เป็นช่วงของเวลาที่มีความสัมพันธ์กับบริบทต่าง ๆ ของ การพัฒนาระบบสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ในช่วงเวลาหนึ่งที่สอดคล้องสัมพันธ์กัน กับยุคสว่าง ทาง ปัญญา (Enlightenment) ที่มีความคิดด้านเหตุผลนิยม วิทยาศาสตร์ ทุนนิยม เสรีประชาธิปไตย บั๊จเจก นิยม มนุษยนิยม เป็นต้น ซึ่งบริบทต่าง ๆ เหล่านี้ถูกเปลี่ยนแปลง แตกต่างไปจา กสิ่งที่เคยมีมา ไม่ว่าจะ เป็นชนบหรือประเพณีแบบดั้งเดิม มีนัยสำคัญอยู่ใน ความหมาย “ใหม่” นักวิชาการใช้เรียกชว่ งเวลานี้ ว่าสมัยใหม่ มีชุดความรู้ดังกล่าวมาแล้วข้างต้นสนับสนุนแนวความคิดตั้งแต่ช่ วงของศตวรรษที่ 16 เป็นต้นมา ถือเป็นยุคที่มีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุดช่วงหนึ่งของประวัติศาสตร์มนุษย์

ในด้านศิลปะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับบริบททางสังคมสมัยใหม่เช่นเดียวกัน แนวความคิดที่สำคัญของศิลปะสมัยใหม่เริ่มต้นจากศิลปะกลุ่มก้าวหน้า ที่ถูก เรียกว่า ลัทธิ ประทับใจ ผลงาน ศิลปะเป็นไปตามแนวทางของวิทยาศาสตร์เป็นหลัก แนวทางของการสร้างสรรค์กลุ่มลัทธิ ประทับใจถือเป็นกระแสหลัก กให้กับศิลปินยุคหลัง ซึ่งมีสฤ ลทางศิลปะจำนวนมาก พัฒนาสืบต่อมาจน บรรลุสูงสุดในช่วงกลางศตวรรษที่ 20

ศิลปะสมัยใหม่ (Modern Art) ศิลปะที่พัฒนามาพร้อมกับลัทธิสมัยใหม่ (Modernism) การ ปฏิวัติอุตสาหกรรม อำนาจของชนชั้นกลาง เสรีประชาธิปไตยและระบบทุนนิยม แสดงออกหลากหลาย รูปแบบ เนื้อหาสาระและกลวิธี (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2549: 37)

ปรัชญาศิลปะสมัยใหม่ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการแสวงหาที่ได้จากการปฏิบัติจริง ด้วยความรัก และความผูกพันของผู้สร้างโดยตรง เป็นความรู้เกี่ยวกับการถ่ายทอดรูปทรงในบริเวณว่าง จากการเห็น ข้อบกพร่องของความรู้ที่พบก่อน แล้วจึงนำเสนอหลักความรู้และความจริงที่แสวงหาได้นั้น

สิ่งที่เห็นไม่จริงเป็นความจริง สิ่งที่เราเห็นก็เป็นปัญหาให้ถูกเถียงด้วยเหตุผลเช่นกัน คำกล่าว ที่ว่า เราเห็นจริง แต่สิ่งที่เห็นไม่จริง ในแวดวงผู้สร้างศิลปะสมัยใหม่ จะต้องยอมรับว่าเป็นความจริงและ เป็นความคิดพื้นฐานของศิลปะสมัยใหม่ ซึ่งศิลปะสมัยใหม่มองเห็นข้อบกพร่องของแนวทางศิลปะใน อดีต จึงแสวงหาแนวทางขึ้นมาใหม่ ดังนี้

1. ศิลปะสมัยเก่ามีลักษณะรูปแบบแน่นอน คงที่ เปลี่ยนแปลงน้อย ศิลปะสมัยใหม่เปลี่ยนแปลง มากกว่า และลักษณะรูปแบบหลากหลายกว่า
2. ศิลปะสมัยเก่ามีต้นแบบจากสิ่งที่ผู้ สร้างไม่เคยเห็น ศิลปะสมัยใหม่มีต้นแบบจากสิ่งที่ ผู้สร้างเห็นรับรู้ได้

3. ศิลปะสมัยเก่ามีสื่อวัสดุจำกัด กระบวนการแน่นอน ศิลปะสมัยใหม่มีสื่อวัสดุหลากหลาย ทั้งที่ได้จากธรรมชาติและที่จากการสังเคราะห์ มีกระบวนการหลากหลาย

4. ศิลปะสมัยเก่ามีลักษณะ บอกเล่าเกมบังคับ ศิลปะสมัยใหม่มีลักษณะบอกกล่าว เสนอแนะให้ทราบข้อมูลในการตัดสินใจเลือก

5. ศิลปะสมัยเก่าใช้วิธีสอนแบบเลียนแบบเพื่อสืบทอด ศิลปะสมัยใหม่ใช้วิธีการสอนแบบการ แสดงออก

6. ศิลปะสมัยเก่าใช้ครู รูปแบบ เนื้อหา เป็นแกนนำ ศิลปะสมัยใหม่ใช้นักเรียน ทักษะ กระบวนการ สื่อวัสดุ เป็นแกนนำ โดยให้นักเรียนเป็นศูนย์กลางเน้นสร้างลักษณะนิสัย

7. ศิลปะสมัยเก่ามีรูปแบบเฉพาะ ศิลปะสมัยใหม่มีรูปแบบหลากหลาย สามารถแบ่ง ออกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ คือ

7.1 ความจริงและลัดทอนบางส่วน (Reality-Distortion)

7.2 ประเภทแอบสแตรกและจิตวิญญาณ (Abstraction Spirituality)

7.3 ประเภทภาษาและวัตถุ (Language-Material)

7.4 ประเภทความฝันและนิยาย (Dream-Myth)

ศิลปะสมัยเก่าและสมัยใหม่ มีประเด็นสำคัญของความต่างอยู่ที่การรับรู้ทางการเห็น และ เชื่อว่าเราเห็นจริง แต่สิ่งที่เห็นนั้นไม่จริง ดังนั้นเมื่อการถ่ายทอดรูปแบบจากสิ่งที่เห็น ภาพที่สำเร็จแล้ว อาจจะไม่จริงอย่างที่แต่ละคนเคยเห็น แต่เป็นรูปแบบแปลกใหม่จริง ศิลปะสมัยใหม่อยู่ที่ผู้สร้าง งาน ศิลปะต้องรู้จักตนเอง มีเสรีภาพในการเลือก มีเสรีภาพในการแสดงออก (Choice no chance) และรู้ว่า สิ่งใดควรแสดงออก สิ่งใดไม่ควรแสดงออก ที่สำคัญต้องนึกเสมอว่าทั้งรูปและความรู้สึก (Form and Feeling) เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และต้องสามารถอธิบายให้เข้าใจได้ด้วย (อารี สุทธิพันธุ์, 2549: 99-101)

กระแสความคิดทางวิทยาศาสตร์ส่งอิทธิพลต่อกระแสศิลปะสมัยใหม่ พื้นที่ของการ สร้างสรรค์ศิลปะสมัยใหม่ถูกเปิดไปสู่ความเป็นอิสระของตัวเอง ศิลปินหันมาสนใจสิ่งอยู่รอบ ๆ ตัว ทั้ง สังคม สภาพแวดล้อม ธรรมชาติ แสดงออกเรื่องราววิถีชีวิตประจำวัน จิตกรรมธรรมชาติสนใจและสื ในธรรมชาติ เชิงสำรวจบันทึกเหตุการณ์ เรื่องราว ความจริงในธรรมชาติถูกบันทึกไว้อย่างรวดเร็ว ฉบับต้นของความรู้สึกของศิลปิน สะท้อนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม

อิทธิพลกระบวนการทัศน์แบบวิทยาศาสตร์ถูกนำมาผสมผสานเข้ากับงานศิลปะได้อย่างสัมฤทธิ์ ผลสูงสุด ก่อนที่จะถูกล้มล้างไปกับสงคราม แม้กระนั้นความเชื่อเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ความเป็นสากลและ รูปทรงพื้นฐานของศิลปะได้พัฒนามาจนเกิดผลอย่างสูงในศิลปะแบบรูปทรงนิยม (Formalism) และได้ ลดทอดจนถึงระดับพื้นฐานที่ไม่อาจลดทอดได้อีกต่อไปในศิลปะแบบ มินิมอล (Minimalism) ซึ่งถือว่า

เป็นแนวคิดสำคัญอันหนึ่งของศิลปะสมัยใหม่ ความเชื่อมั่นในวิทยาศาสตร์ส่งผลอิทธิพลกว้างขวางแก่วงการศิลปะในทุกแขนง กระบวนทัศน์เชิงวิทยาศาสตร์และมโนทัศน์ความเป็นสากลเป็นเหมือนคำศักดิ์สิทธิ์ที่ศิลปะสมัยใหม่พยายามสร้างกฎเกณฑ์และเป็นเป้าหมายของงานศิลปะ ที่ว่าที่สำคัญอีกประการหนึ่งของศิลปะสมัยใหม่ คือ ความเรียบง่าย ดิบเถื่อน ลักษณะบริสุทธิ์ ปราศจากการเสแสร้ง ตกแต่งหรือกฎเกณฑ์ใด ๆ เป็นการย้อนกลับให้คุณค่ากับศิลปะอนารยะ (Primitive) นำเสนอสีสันสดใส ดิบ และเรียบง่ายตรงไปตรงมา ในงานจิตรกรรม ปอลก갱 (Paul Gauguin) คือ ศิลปินคนสำคัญที่เป็นผู้นำความคิดนี้ จนนำไปสู่การสร้างสรรคศิลปะสมัยใหม่ที่ยึดถือ ความเรียบง่ายอีกมากมายหลายลัทธิ เช่น กลุ่ม Naïve art, กลุ่มลัทธิ Fauvism หรือกลุ่ม Neo-Primitive เป็นต้น ซึ่งรวมเรียกว่าศิลปะแบบ Modern Primitive (อันธิมา แสงชัย. 2547: 72-73)

ศิลปะสมัยใหม่จึงเป็นการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะช่วงเวลาหนึ่งของการเจริญเติบโตและความเจริญรุ่งเรืองทางภูมิปัญญา และวิทยาศาสตร์ ศิลปินมีหน้าที่แสวงหาสิ่งใหม่ ความเป็นเสรีภาพ ในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ มีสกุลศิลปะต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย เป็นการปฏิบัติแนวคิดของศิลปะแบบเดิมที่ยึดติดกับศาสนาในยุคกลาง พัฒนาความรู้ใหม่ ๆ ที่เกี่ยวข้องกับทัศนียภาพ จากสองมิติมาสู่ทัศนียภาพสามมิติในงานจิตรกรรม พื้นหลังที่ถูกกำหนดให้เป็นฉากหลัก ถูกให้ความสำคัญกับการเลียนแบบความจริงตามตาเห็น พัฒนารูปแบบจากจิตรศิลป์ (Fine Arts) สู่วิสัยศิลป์ (Visual Art) ที่เชื่อโลกปัจจุบัน สิ่งที่ประจักษ์และการรับรู้ (Perception) ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ตามที่เป็นจริง ศิลปินที่มีความคิดคล้ายกันรวมหมู่สร้างสรรค์ผลงาน ศิลปะสมัยใหม่ทางด้านทัศนศิลป์ ได้ก่อให้เกิดศิลปะจินตนิยม (Romanticism) ศิลปะลัทธิประทับใจ (Impressionism) ศิลปะลัทธิรุนแรง (Fauvism) ศิลปะลัทธิแสดงออก (Expressionism) ศิลปะบาบิกนิยม (Cubism) ศิลปะลัทธิ dada (Dadaism) ศิลปะลัทธิเหมือนจริง (Surrealism) ศิลปะป๊อป (Pop Art) และลัทธิอื่น ๆ อีกมากมาย

2.1.1 สุนทรียศาสตร์ของศิลปะสมัยใหม่

สุนทรียศาสตร์ ถือ เป็นเครื่องมือที่สำคัญของการประเมินคุณค่าศิลปะ และเป็นแขนงหนึ่งของปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับความงามของสิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น และความงามตามธรรมชาติ ประสพการณ์สุนทรียะจึงเป็นความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ที่สร้างความประทับใจ กินใจ อันเป็นสภาพความรู้สึกชั่วขณะที่มีมนุษย์สัมผัสวัตถุทางสุนทรียะนั้น ๆ สุนทรียศาสตร์ยังมีความสัมพันธ์กับความคิดความเชื่อในแต่ละยุคสมัยที่เป็นแนวทางในการตัดสินประเมินคุณค่า ซึ่งสุนทรียศาสตร์นั้นมีความเชื่อแต่ละช่วงเวลาที่แตกต่างกัน ในงานวิจัยนี้ขอกกล่าวถึงขอบเขตของศิลปะสมัย ใหม่และหลังสมัยใหม่เท่านั้น

ความคิดสุนทรียศาสตร์ถูกศึกษาอย่างเป็นระบบขึ้นครั้งแรกในราวคริสต์ศตวรรษที่ 18 ทฤษฎีทางสุนทรียศาสตร์ได้เริ่มขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมในยุคสมัยใหม่ ความคิดทางสุนทรียศาสตร์ในยุคแรก ๆ อิงอยู่กับความคิดนักปรัชญา เช่น ค้านท์ เฮเกิล และโชเพนฮาวเออร์ สุนทรียศาสตร์และความคิดทางศิลปะนั้นสอดคล้องกัน สุนทรียศาสตร์แนวคิดประเพณี คริสต์ศตวรรษที่ 18 นั้นอยู่ภายใต้ความคิดที่ว่า “ศิลปะคือการเลียนแบบ” ศิลปะเป็นความพยายามของมนุษย์ในการจำลองความจริงหรือความงามตามธรรมชาติภายนอกมาสู่งานศิลปะ ซึ่งความคิดสุนทรียศาสตร์แนวนี้ซึ่งสอดคล้องกับการทำงานของศิลปินกลุ่มสัจนิยม เช่น กลุ่มบาบิซง ซึ่งใส่ใจการที่จะนำเสนอเหมือนกับการแสดงถึงสัจธรรมในชีวิตมนุษย์ในแง่ที่ว่า ความงาม จึงสัมพันธ์อยู่กับคำอื่น เช่น ความจริง มนุษย์และสังคม ทั้งยังเชื่อมโยงอยู่กับคุณค่าอื่น ๆ เช่น คุณค่าของความดีหรือศีลธรรม การปฏิวัติศิลปะโดยศิลปินกลุ่มก้าวหน้าในคริสต์ศตวรรษที่ 18 ได้เปิดแนวทางของสุนทรียศาสตร์ให้เป็นไปตามแนวความคิด “ศิลปะเพื่อศิลปะ” (Art for Art's sake) ที่ให้คำอธิบายเกี่ยวกับความงามไว้เป็นการเฉพาะ โดย ข้ามพ้นไปจากความสัมพันธ์กับสิ่งอื่น ๆ นอกเหนือจากตัวมันเอง ความงามมีลักษณะเป็นสากลและเป็นความจริงสูงสุดอย่างหนึ่งอยู่ภายนอกตัวเรา มนุษย์สัมผัสรับรู้รูปความงามได้ด้วยตระหนักรู้ ตามแนวคิดของ ค้านท์ ความงามเป็นสิ่งที่ตระหนักรู้ได้เมื่อเกิดความพึงพอใจอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ใด ๆ เลย เรารับรู้ถึงความงามได้ แต่ ขณะเดียวกันก็ขึ้นอยู่กับโครงสร้างทางจิตของแต่ละบุคคล ศิลปินอาจเป็นผู้ที่มีความสามารถทางจิตในการเข้าถึงความงามและสุนทรียภาพในสิ่งต่าง ๆ ได้มากกว่าคนทั่วไป ความสามารถในการสัมผัสรับรู้ความงามเป็นเรื่องเฉพาะบุคคลและเนื่องจากการรับรู้ของมนุษย์เป็นสิ่งที่เฉพาะและมีข้อจำกัดต่าง ๆ มากมาย ความงามจึงไม่เกี่ยวข้องกับการตัดสินหรือความต้องการส่วนตัว ด้วยความเป็นสากลของความงาม ความงามในธรรมชาติและความงามในศิลปะจึงมีลักษณะเป็นสากลเช่นเดียวกัน เพราะสาระัตถะของความงามเป็นสิ่งที่เดียวกัน ซึ่งในแง่นี้สอดคล้องกับความคิดของ เฮเกิล ที่ว่าความงามเป็นความจริงที่อยู่ ในธรรมชาติ ซึ่งจิตวิญญาณของมนุษย์ได้ค้นพบและตระหนักรู้ถึงความพึงพอใจจากความงาม ในแนวคิดของ เฮเกิล นั้น ศิลปะเป็นรากฐานของการพัฒนาด้านจิตวิญญาณไปสู่ระดับที่สูงที่สุด ซึ่งศิลปะมี ลักษณะเช่นนี้เหมือนกับศาสนาและปรัชญา สำหรับเฮเกิล ความงามนอกจากจะเป็นความจริงสูงสุดอย่างหนึ่ง การรับรู้ความงามยังอยู่ในรูปของการฝึกฝนทางจิตวิญญาณทางสติปัญญา อย่างหนึ่งอีกด้วย ในคริสต์ศตวรรษที่ 18-19 สุนทรียศาสตร์อยู่ภายใต้อิทธิพลที่ว่า ศิลปะคือการเลียนแบบ สิ่งที่ศิลปะพยายามเลียนแบบคือความงาม และมักจะถูกรู้ว่ามีอยู่ในธรรมชาติ ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ความงามทางศิลปะถูกยกสถานะให้อยู่ในรูปแบบของความจริงที่มีอยู่ในตัวของมันเอง ข้ามพ้นไปจากเนื้อหาทางสังคม บุคคลหรือเนื้อหาภายนอกอื่น ๆ ความคิดเชิงสุนทรียะยังกล่าวถึงสิ่งต่าง ๆ เช่น ความเป็นต้นฉบับ เอกภาพ ความสมบูรณ์ ความบริสุทธิ์ การตัดทอน รวมทั้งความเป็นผู้ชำนาญการ ความเป็นผู้ประพันธ์ของศิลปิน ซึ่งนำไปสู่การแบ่งแยกศิลปะชั้นสูงที่เป็นสากลกับศิลปะของคนทั่วไปหรือศิลปะชุมชน (อันธิดา แสงชัย. 2547: 59-60)

เมื่อปรากฏการณ์ทางสังคมอยู่บนฐานคิดของเหตุและผลการอธิบายเรื่องสำคัญในการประเมินคุณค่าของความงามตามแนวทางของศิลปะสมัยใหม่ ปรัชญาสุนทรียศาสตร์ในยุคศิลปะสมัยใหม่จึงเป็นเรื่องของเหตุและผล ด้วยความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ การศึกษาเรื่องของการรับรู้ ประสาทสัมผัส สมอง ถูกอธิบายอย่างเป็นระบบ กล่าวถึง การทำงานของสมองซีกซ้ายและขวา ธรรมชาติได้สร้างมนุษย์ให้มีประสาทสัมผัสการรับรู้ ทั้งตา หู จมูก ลิ้น กายสัมผัส ตาได้เห็น หูได้ยิน จมูกได้กลิ่น ลิ้นได้สัมผัสได้ และการรู้สึกสัมผัสสิ่งต่าง ๆ ความร้อน เย็น หยาด ละเอียด อ่อน นุ่ม ฯลฯ เกิดความรู้สึกเป็นอาการเบื้องต้นและรับรู้ (Perception) ที่ความซึ่งเป็นกระบวนการของสมอง เกิดเป็นอารมณ์ ความคิด เข้ามาเกี่ยวข้อง

เราอาจแยกสุนทรียศาสตร์ออกเป็น 2 ด้าน คือ สุนทรีย ศาสตร์เชิงปรัชญา (Philosophical Aesthetics) และสุนทรียศาสตร์ (Scientific Aesthetics) สุนทรียศาสตร์เชิงปรัชญาที่เน้นอารมณ์ความรู้สึก จินตนาการ สุนทรียศาสตร์เชิงวิทยาศาสตร์ ที่เน้นเหตุและผล ตรรกะ แบบแผน สองซีกซ้ายและขวา อย่างไรก็ดี ตามสุนทรียะ ย่อมมีทั้งสองด้านผลานกัน คนตรีที่มีตัวโน้ตและจังหวะ บทกวีมีฉันทลักษณ์ จิตรกรรมที่มีโครงสร้างที่ งามภาพ การเต้นรำที่มีจังหวะการก้าว สถาปัตยกรรมที่มีกา รคำนวณทางวิศวกรรมเชิงวิทยาศาสตร์ ที่มีเหตุผลและตรรกะบนฐานของศิลปกรรมศาสตร์ มานุษยวิทยาและสังคมวิทยา ความงามที่ผสมผสานกันทั้งในเชิงปรัชญาและเชิงวิทยาศาสตร์ สัมพันธ์กับ กระบวนการทำงานของสมอง (Brain System) สมองซีกซ้าย-ขวา (Left and Right Hemisphere) ที่แยกภาระกิจการทำงานแต่ฝ่ายกันรับรู้และการทำงานของสมองซีกซ้ายจะเน้นหนักไปทางเหตุผล ตัวเลข ภาษา การาคำนวณ การวิเคราะห์ มิติสัมพันธ์ การสังเคราะห์ภาพรวม สมองทั้งสองซีกทำงานผลานกันด้วย คอร์ปัส แคลโลซัม (Corpus Callosum) ทำให้คนเรามีเหตุผลและอารมณ์ควบคู่กันไปด้วยทั้งมีวุฒิภาวะทางปัญญา (IQ) และวุฒิภาวะทางอารมณ์ (EQ) ควบคู่กันไปด้วยเช่นกัน

2.2 ศิลปะหลังสมัยใหม่

ศิลปะสมัยใหม่พัฒนามาพร้อมกับสังคมหลังสมัยใหม่ ซึ่งมีเหตุผลหลายประการที่ทำแนวคิดหลังสมัยใหม่ ปฏิเสธหรือท้าทายความรู้ความคิดของสังคมสมัยใหม่ นับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สองในศตวรรษที่ 20 การเผชิญหน้าของประเทศต่าง ๆ ช่วงสงครามเย็น ทำให้เกิดการตั้งคำถามมากมายถึงอุดมการณ์ของแนวคิดสมัยใหม่ สงครามเวียดนามกับสหรัฐอเมริกา ปัญหาสภาพแวดล้อม ระบบนิเวศน์ การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ สภาพปัญหาความยากจนหรือ ความโกลาหลทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ชาติพันธุ์ ถึงแม้ความเจริญทางภูมิปัญญาที่เรียกว่าสมัยใหม่ มิได้แก้ปัญหาดังกล่าวเหล่านี้ได้ ทำให้เกิดความเคลือบแคลงทางสังคม

กลุ่มอิสระชนรวมตัวกันขึ้นเพื่อต่อต้านสงครามและอีกประการหนึ่ง คือ การแสดงถึงความล้มเหลวของอุดมคติสมัยใหม่ที่ชัด เจน กลุ่มหนึ่งคือ “ฮิปปี” ซึ่งสอดคล้องกับการถือกำเนิดของศิลปะประชานิยมและวงดนตรีที่ได้รับความนิยมสูง เช่น วงสี่เต่าทอง (The Beatles) ที่สร้างปรากฏการณ์ของรสนิยมดนตรีที่เป็นของคนทั่วไป (Pop Music) การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิสตรี (Feminist movements) แต่ความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม เช่น สตรีมีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง หรือความเท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจและการศึกษาก็เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 20 นี้ เป็นสิ่งสะท้อนถึงนัยของการแบ่งแยกทางเพศ ที่รุนแรง ของคติสมัยใหม่ และการเกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมแท้จริงของลัทธิสตรีนิยม สิ่งที่มีผลกระทบต่อสภาพสังคมหลังสมัยใหม่อีกประการหนึ่ง คือ การเจริญเติบโตของระบบเทคโนโลยีไร้สายและโลกอินเทอร์เน็ต ทำให้เกิดสังคมในรูปจำลองที่มนุษย์ติดต่อสื่อสารกันโดยข้ามผ่านความ สัมพันธ์ทางกายภาพเกิดเป็นชุมชนแบบลวงตา การยึดครองพื้นที่ทางความคิดของสื่อที่ส่งผลให้ความรู้เป็นสิ่งที่ซื้อขายกันได้และการใช้อำนาจทางการเมืองเป็นไปในแบบมุ่งครอบงำทางความคิด โดยเปลี่ยนจากการมุ่งปกครองอย่างที่กระทำกันในยุคสมัยใหม่ ซึ่งสิ้นเปลืองทรัพยากรมากกว่า สภาพทางสังคมทั้งหมดต่างบ่งชี้ว่า อุดมการณ์ สมมติฐาน และความมั่นคงทางความคิดสมัยใหม่ได้พังทลายลงไปแล้ว และภาวะการณ์ในปัจจุบันกำลังอยู่ในช่วงเวลาของการตั้งคำถามและดิ้นรนเพื่อหาจุดยึดเหนี่ยวอันใหม่ที่ยังไม่ชัดเจน (อันธิดา แสงชัย, 2547: 88-89)

ท่าทีของ หลังสมัย ใหม่จึงเป็นการวิพากษ์สมัยใหม่ที่มองความจริง สภาพที่หลากหลาย ความรู้มีหลายชุดขึ้นอยู่กับมุมมองใด ใช้วิธีอะไรมอง ในโลกปัจจุบันความจริงถูก พลิกขึ้นได้ตลอดเวลา และสามารถพลิกได้เท่าเทียมหรือดีกว่าต้นฉบับ เพราะเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสารทางอินเทอร์เน็ต ส่งผลให้ความรู้ต่าง ๆ อยู่ในลักษณะลำความจริง เป็นความจริงที่ถูกประดิษฐ์ หรือความรู้เป็นวาทกรรมหนึ่ง ความคิดของสังคมหลังสมัย จึงส่งผลกระทบต่อการสร้างสรรคผลงานศิลปะหลังสมัยใหม่ด้วยเช่นกัน

ศิลปะในลัทธิสมัยใหม่ ศิลปะที่ได้รับการสร้างสรรค์โดยศิลปิน เรานำศิลปะในรูปแบบ ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นจิตรกรรม ประติมากรรม ศิลปะภาพพิมพ์ ไปติดตั้งไว้ในพิพิธภัณฑ์ในสำนักงาน ในบ้าน หรือแม้แต่ติดตั้งประติมากรรมไว้กลางสนามในสวนสาธารณะ มนุษย์เป็นผู้ชื่นชม มนุษย์กับศิลปะแยกจากกัน แยกจากสภาพแวดล้อม แยกจากธรรมชาติ ศิลปะมีแบบแผนค่อนข้างตายตัวและชัดเจนจากอดีต การเปลี่ยนแปลงมากมายของลัทธิสมัยใหม่ เป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงในเชิงพัฒนาการอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัยต่อกัน Impressionism ต่อต้าน Realism, Expressionism ต่อต้าน Fauvism, Color field ต่อต้าน Abstract Expressionism หรืออื่นใด ต่างก็เป็นเพียงการต่อต้านและถ้อยทีถ้อยอาศัยแบบแผนจากอดีต แล้วท้ายที่สุดเขาก็สร้างสรรค์จิตรกรรมในลักษณะเดิม สร้างสรรคบนระนาบองค์ประกอบภาพอันเป็นแบบแผน แสดงอารมณ์ความรู้สึกนึกคิด สร้างสรรครูปแบบเนื้อหาและกลวิธีต่าง ๆ ที่สืบทอดมาจากระบบแบบแผนเดิม เมื่อนำ งานศิลปะเหล่านั้นไปติด ตั้งยังที่ใดที่หนึ่ง

เขาก็จะไปชื่นชมอย่างแปลกแยกระหว่าง “เขา” ซึ่งเป็นมนุษย์กับผลงานศิลปะ ซึ่ง “เขา” หรือ “พวกเขา” เป็นผู้สร้างสรรค์ขึ้น ส่วนลัทธิหลังสมัยใหม่ วางหนังสือทาบลงบนหน้าอก นอนอาบแดดให้เกิดคราบแดด แสดงความผสมผสานผิวมนุษย์ซึ่งเป็นธรรมชาติกับคราบแดด ครอบหนังสือที่วางทาบ ซึ่งมนุษย์จงใจให้เกิดขึ้นกับการเกิดขึ้นเป็นไปอย่างธรรมชาติ ศิลปินกัดย่ำไปที่แขนของตนเองให้เกิดเป็นรอยฟันล่างและบน รอยกัดย่ำผสมผสานระหว่างธรรมชาติและอาการทำให้เกิดขึ้น ศิลปินอาจทาสีลงบนรอยกัดนั้น และพิมพ์ภาพลงบนกระดาษ ก็เป็นทั้งแม่พิมพ์ และภาพพิมพ์ที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำของมนุษย์กับธรรมชาติ ศิลปินเดินเข้าไปในป่า เก็บกิ่งไม้จากธรรมชาติวางล้อมรอบต้นไม้เป็นวงกลม ศิลปินขุดดินทรายไปถมทะเลวนเป็นทางให้เป็นกันหอยขนาดใหญ่ ศิลปินเย็บผ้าใบทำเป็นรูปไข่ดาวขนาดยักษ์ นำไปวางกลางแม่น้ำใน ถูหนาวที่จับตัวเป็นน้ำแข็ง จัดวางในตอนกลางคืนเพื่อให้รูปไข่ดาวต้อนรับ ผู้คนที่ขับรถข้ามสะพานในตอนเช้า ศิลปินใช้ผ้าซึ่งห่อภูเขาทั้งลูก ศิลปินร้อยสีฝุ่นหลากสีเป็นแนวยาวกลางทะเลทราย เพื่อปล่อยให้ลมพัดผ่านให้ธรรมชาติกลืนการกระทำของมนุษย์ไปกับกาลเวลา ฯลฯ เกิดศิลปะแนว Conceptual Art, Performance, Body Art, Installation Art และเติบโตออกนอกแอกหลานออกไปมากมาย สร้างการชื่นชม และความมุ่งงให้สังคมอย่างสะใจ และต้องไม่ลืมว่า “ลัทธิหลังสมัยใหม่” คือ การพัฒนาการมิใช่แพ้ชนะ (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2547: 35-36)

รูปแบบของศิลปะหลังสมัยใหม่ ถือเป็นการนำเสนอความคิด วิธีการ รูปแบบ สถานที่ ที่แตกต่างจากแนวทางของศิลปะสมัยใหม่ เป็นการท้าทายหลักคิดกระแสหลักของสมัยใหม่อย่างชัดเจน ซึ่งด้วยการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะมีส่วนสัมพันธ์กับสังคม มนุษย์ และบริบทอื่น ๆ การวิเคราะห์หรือวิพากษ์จึงเป็นเชิงความคิดที่หลากหลายมิติ ซึ่งมีนักวิชาการที่หลากหลายนกล่าวถึงศิลปะหลังสมัยใหม่ไว้หลายประเด็น

การวิพากษ์ศิลปะสมัยใหม่ และหลังสมัยใหม่ ผ่านปรัชญาวิพากษ์และปรัชญาหลังสมัยใหม่

1. ปรัชญาวิพากษ์ มองศิลปะแบบใหม่ ๆ ด้วยสายตาคำถาม 2 คำ คือ กลุ่มหนึ่ง เช่น Horkheimer, Marcuse มองว่า ศิลปะเหล่านี้ได้กลายเป็นแบบแผน (Standardization) เป็นการสร้างความสร้างสรรค์ ความเป็นตัวตนเฉพาะแบบเทียม ๆ เช่น เพลง Pop Rock รวมทั้งภาพยนตร์ที่ทำตาม ๆ กัน ว่าจะจะเป็น Abstractionism, Color Fields หรือ Pop Arts แต่อีกส่วนหนึ่ง เช่น Adorno มองว่าศิลปะที่มุ่งขบถต่อชนบและสร้างความแยกแยะ (Dissonance) ในอารมณ์ความรู้สึกและความคิด เป็นศิลปะแท้ “ก้าวหน้า” ที่ช่วยวิพากษ์สังคมได้

2. ปรัชญาแนว Post Modern มนุษย์ไม่สามารถเข้าถึงความจริงได้ เพราะมนุษย์ต้องมองต้องคิดผ่านแว่นของภาษา พวกเขาจึงปฏิเสธการ ยืนยันถึงความจริง มองว่าความจริงเป็นสิ่งที่เราสร้างขึ้นโดยระบบภาษา โดยสำนวนโวหาร การจูงใจ การบิดเบือน หลอกลวงซ่อนเร้น ภายใต้ความขลังของทฤษฎีหรือวาทกรรมแบบต่าง ๆ หรือภายใต้ระบบปรัชญาที่ซับซ้อน หรือภาพลักษณ์ (Metaphors) ที่

ง่าย ๆ ก็ได้ ในที่สุดพวกเขาจึงนิยมมองโลกข้างนอกทุก ๆ อย่าง เป็นเสมือนพื้นที่ว่างที่เราจะใส่ความคิด ความเชื่อของเราลงไป (ภาษาในทางปรัชญา คือ เดิม Signifier หรือตัวหมาย) โลกทางสังคม วัฒนธรรม และการเมืองของมนุษย์ จึงเป็นเสมือนพื้นที่ว่างที่มีการช่วงชิงกันเดิมสัญญาะ ความคิด ความเห็นลงไป การเมืองยุค Post Modern จึงเป็นการเมืองของการช่วงชิงพื้นที่ด้านต่าง ๆ

ศิลปะลัทธิสมัยใหม่ (Modernism) ก็เริ่มต้นด้วยคติแบบนี้มาตั้งแต่ต้นศตวรรษ โดยที่ ขณะนั้นยังไม่มีพัฒนาปรัชญา หลังสมัยใหม่ (Postmodern) เช่น คิวบิซึม (Cubism) ก็มองโลก เป็นพื้นที่ว่างที่จะใส่ได้ นสี รูปทรงต่าง ๆ ลงไปตามแต่ศิลปินจะเห็นเหมาะสมเห็นงาม ศิลปะนามธรรม (Abstractionism) ก็พยายามถอยจากโลกของความจริงอย่างสิ้นเชิง

3. ปรัชญาหลังสมัยใหม่ ไม่เชื่อว่ามีความจริงเพียงหนึ่งเดียว แต่ไม่มีความจริงหรือเป็นความจริงที่มองได้จากหลายมุมมอง จึงสอดคล้องกับศิลปะ แบบคิวบิซึม (Cubism) ซึ่งบิดเบี้ยว ผสมมุมมอง (Perspective) ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน

4. ปรัชญาหลายสกุลรวมทั้งจิตวิทยาในศตวรรษที่ 20 มองว่ามนุษย์ไม่ได้อยู่ด้วยเหตุ ผลหรือ เจตจำนงเพียงอย่างเดียว แต่มีพลังทางความปรารถนา อารมณ์ที่ถูกกดถูกปิดกั้นไว้ ควรปลดปล่อย ออกมา เพื่อให้ได้เป็นมนุษย์ที่เต็มสมบูรณ์ แนวคิดเช่นนี้ทำให้เกิดศิลปะแบบ เอกเพรสชันนิซึม (Expressionism), โพสต์เอกเพรสชันนิซึม (Post Expressionism), เซอร์เรียลลิซึม (Surrealism) ซึ่งใช้สี เส้นสาย แสดงอารมณ์รุนแรง ความรู้สึกเพิ่ม ขึ้น หรือใช้ในลักษณะที่บิดเบี้ยว ไม่ มีระเบียบแบบแผน เสื่อมถอย เพื่อสะท้อนจิตใจได้สำนึก ความฝัน แรงปรารถนาที่ถูกปิดกั้น

5. ประมาทศวรรษ 1920-1930 เกิดศิลปะกลุ่ม ดาดา(Dada)ซึ่งเสนอว่า ศิลปะก็คือความ ไร้สาระ อะไรก็สามารถเป็นงานศิลปะได้ จึงเกิดเป็นแนวปฏิเสศศิลปะ (Non-arts) หรือ Anti-arts ขึ้น ซึ่งแนวคิดนี้ทำได้โดยการกลับหัว (Reversal) เช่น เอาของต่ำ สกปรก เพศ รุนแรง โหดร้าย ทารุณ เล่น ๆ ถูกลืม มองข้าม มาเป็นประเด็นสร้างงานศิลปะ เช่น โถส้วม อุจจาระ พื้นที่ว่าง ของจากโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นข้อตรงข้ามกับศิลปะ หรือสามารถทำได้อีกทางคือ การเสียดสี (Irony) เช่น เอาไม้หนีบมาทำเป็น ประติมากรรมขนาดใหญ่ประดับอาคาร เอารูปนักคิดมานั่งบนโถส้ว ม เป็นต้น แนวคิดนี้ตรงกับปรัชญา หลังสมัยใหม่ที่ต้องการถอดรื้อ (Deconstruct) ระบบคิดหรือความเชื่อเดิม โดยใช้วิธีการเดียวกับศิลปะ ดาดา(Dada)

6. ศิลปะ Avant-garde หรือสกุลแหวกแนว มีแนวคิดซึ่งกลายเป็นหัวใจหลักอยู่ที่การ “ตั้งใหม่ อยู่เสมอ” ของศิลปะยุคสมัยใหม่ ทั้งหมดแนวคิดต้องใหม่อยู่เสมอทำให้ศิลปะในศตวรรษที่ 20 เคลื่อน ตัวไปอย่างรวดเร็ว และบางจังหวะก็หมดแรงสร้างสรรค์ แนวคิดหลังสมัยใหม่ ก็ประสบปัญหาคล้ายคลึง กัน แต่ก็ยังมุ่งวิพากษ์ศิลปะอวัจนการ (Avant-garde) เพียงแต่เปลี่ยนมุมมองไปเป็นการหาความต่างหรือ ทางเลือกอื่น แต่ยังคงฐานะอภิสิทธิ์ของการเป็นงานศิลปะ หรือศิลปะที่มีฐานะสูงของตนเองอยู่ Post

Modern ปฏิเสธการแบ่งแยกเช่นนี้และเสนอให้สร้างการเมืองของสุนทรียะ การเมืองของความแตกต่าง การเมืองทางเลือก สุนทรียะทางเลือก ฯลฯ ขึ้น (Politic and aesthetics of differences หรือ Alternative politic กับ Alternative aesthetics)

7. ปรัชญาหลังสมัยใหม่ ปฏิเสธอำนาจของกรอบ ระเบียบ โครงสร้าง รูปแบบสำนักคิด สกุล ศิลปะ จารีตเดิม (เช่น หอศิลป์ นักวิจารณ์ศิลปะ ประวัติศาสตร์ศิลปะ) พวกเขาจึงต้องนึกแหวกแนวอยู่ ตลอด

การปฏิเสธจารีตเดิมในลักษณะสกุลศิลปะ เกิดขึ้นตั้งแต่ศิลปะแนว อิมเพรสชันนิสม์ และ เอกเพรสชันนิสม์

การปฏิเสธต่อจารีตเดิมในแง่เป็นงานที่ต้องการงาม เต็ม สมบูรณ์ ถาวร เกิดศิลปะแบบ Events Arts ศิลปะการจัดวาง (Installation Arts) ศิลปะแบบมินิมอล ฯลฯ

การปฏิเสธต่ออำนาจ เช่น การจัดแสดงตามถนน (Street Gallery) หรือ Alternative Gallery ตามผับ การแสดงศิลปะหรือความสนใจศิลปะแนวสมัครเล่นของบุคคลทั่วไป เด็ก คนเกษียณอายุ ดารา นักร้องอย่างกว้างขวาง

การปฏิเสธต่อรูปแบบ โครงสร้าง เช่น สถาปัตยกรรม หลังสมัยใหม่ (Post Modern) ของ Frank Gehry

8. การปฏิเสธว่าศิลปะเป็นของสูงส่ง เกิดโดยกระแสปฏิวัติวัฒนธรรมแบบประชานิยม ที่ถือว่า วัฒนธรรมไม่ได้ถูกผูกขาดอยู่ในชนชั้นสูงหรือผู้รู้เท่านั้น ชาวบ้าน คนทั่วไปก็สามารถมีวัฒนธรรม รสนิยม สุนทรียะ ของ ตนเองได้ มีการศึกษาวิจัย ยอมรับคุณค่า รสนิยม วิถีชีวิตชาวบ้านมากขึ้น เป็นเหตุให้สินค้าวัฒนธรรม เช่น ดนตรี Pop เพลงลูกทุ่ง ฯลฯ ได้รับความนิยมมากขึ้น ในวงการศิลปะ แนวคิดนี้ปรากฏตั้งแต่ทศวรรษ 1950 ในงานของแอนดี้ วอร์ฮอล (Andy Warhol) ที่นำเอาวัสดูธรรมดาในชีวิตประจำวันมาเป็นงานศิลปะและปรากฏในปรัชญาปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology)

2.2 ศิลปะหลังสมัยใหม่

กล่าวโดยเชิงรูปแบบและเนื้อหา ศิลปะ หลังสมัยใหม่ มีส่วนที่เหลื่อมซ้อนกับศิลปะ สมัยใหม่ อยู่มาก เช่น ซ้อนทับกับพวก Surrealism, Avant-garde หรือ Dada แต่ Post Modern มีแนวโฟกัสที่ชัดเจนหลายมุมกว่า คือ

1. การปฏิเสธศูนย์กลาง ซึ่งก็คือ การปฏิเสธอำนาจที่ครอบงำ เน้นชายขอบชอกมุม (Margins) เพื่อปลดปล่อยการครอบงำทาง เวลา เทศะ อัตลักษณ์ที่ยังหลงเหลืออยู่ ดังปรากฏในงานสถาปัตยกรรม จำนวนมากที่เลิกเน้นจุดศูนย์กลาง งานวรรณกรรมจำนวนมากที่พูดถึงแง่มุมเล็ก ๆ ซ้ำแล้วซ้ำอีกแต่ผันแปรอย่างไม่คาดคิดไปในมุมเล็ก ๆ เช่นกัน เช่น Fury ของ Rushdie หรือ Kitchen ของ Yashimoto

2. การปฏิเสธความเป็นเอกภาพ (Unity) หรือองค์รวม (Totality) ภาพเขียนหรือสถาปัตยกรรมจึงไม่จำเป็นต้องจบสมบูรณ์ อาจเป็นหลายเรื่องซ้อนกัน เช่น นิยายของ Milan Kundera

3. การปฏิเสธเอกภาพนี้อาจทำได้โดยแนว eclectic คือ “ยำใหญ่” หลายกาละ เทศะ ยุคสมัย ปัจจุบัน อนาคต อดีต วัฒนธรรม เช่น สถาปัตยกรรมของ Charle Moor หรือที่พบอย่างแพร่หลายใน Music Video และโฆษณาต่าง ๆ ในยุคปัจจุบัน

4. นอกจากลักษณะยำใหญ่ อาจมีลักษณะลูกผสม ทั้งสิ่งที่ข้างเคียง หรือขัดแย้ง ทำให้เกิดลักษณะคำถามไม่ชัดเจน เช่น คำพูดของ Venturi ที่กล่าวว่า “ผมชอบองค์ประกอบที่เป็นลูกผสม (Hybrid) มากกว่าที่จะ “ชัดเจน” บิดเบี้ยวมากกว่าตรง กำรวมมากกว่าแจ่มแจ้ง น่าเบื่อพอ ๆ กับ น่าสนใจ ไม่สม่ำเสมอ ๆ มากกว่าเป็น เอกภาพ”

5. เนื่องจาก ศิลปะหลังสมัยใหม่ มาจาก โครงสร้างนิยม จึงมีแนวโน้มคัดค้าน โครงสร้างระเบียบ ลำดับ ดังปรากฏในงานออกแบบของ Frank Gehry, James Sterling

6. ศิลปะหลังสมัยใหม่ ปฏิเสธจุดเริ่มต้น จึงปฏิเสธประวัติศาสตร์ แต่โหยหาอดีต (Nostalgia) เนื่องจากความไม่มั่นคงทางอัตลักษณ์ แต่อดีตของพวกเขาไม่ใช่ประวัติศาสตร์ หากเป็นการทำลายประวัติศาสตร์ เพราะมันถูกนำมาอยู่ในปัจจุบัน หรือหลุดไปจากบริบทอย่างสิ้นเชิง หรือถูกนำล้อเล่น ดังปรากฏในงานสถาปัตยกรรม รวมทั้งภาพยนตร์วรรณกรรม จินตนาการเชิง ทอตนาน (Myth) มากขึ้น (ธีรยุทธ บุญมี. 2552)

ความเป็นสังคมหลังสมัยใหม่ มีอาจชัดเจนแบ่งชัดเจนได้ แต่สามารถอธิบายเชิงปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นจากทุกภาพส่วนของสังคม นักวิชาการบางท่านอาจเรียกว่า ยุคหลังอุตสาหกรรม หลังโครงสร้างนิยม หลังสงครามเย็น โลกาภิวัตน์ ยุคไร้สร้าง หรือจะเรียกอย่างไรก็ตาม แต่ประเด็นสำคัญ คือสังคมตั้งคำถามต่อความสงสัยในความรู้ ความจริง วิพากษ์สมัยใหม่ บนฐานวิทยาศาสตร์ถูกทำให้เป็นสากลทุกเรื่อง ว่าจริงแล้ว ความรู้เป็นวาทกรรมหนึ่ง ความรู้ถูกทำเป็นเครื่องมือสร้างความถูกต้อง ชอบธรรม แท้จริงแล้ว การพัฒนาความเจริญไม่ใช่คำตอบสุดท้ายในสถานการณ์โลกปัจจุบันด้วยสภาพปัญหาต่าง ๆ ยังเกิดขึ้นมากมาย ความเป็นหลังสมัยใหม่อาจเป็นผลสืบเนื่องจากความคิดสมัยใหม่ หรือเป็นผลกระทบจากแนวความคิดหลังสมัยใหม่ หรือเป็นผลพลอยจากแนวความคิดสมัยใหม่ หรือเป็นพัฒนาการจากแนวความคิดสมัยใหม่ หรือเป็นการรังด้างแนวความคิดสมัยใหม่ หรือเป็นการปฏิเสธแนวความคิดสมัยใหม่ ก็ตามที่ปรากฏการณ์ต่าง ๆ นี้ถือเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ที่ตรวจสอบชุดความรู้เดิมที่มองว่า ชุดความรู้สมัยใหม่ได้มาถึงทางตันแล้ว สังคมจะเดินต่อไปอย่างไร เพราะฉะนั้นชุดความรู้ของหลังสมัยใหม่จึงส่งผลกระทบทุกด้านของสังคม

ศิลปะในสังคมหลังสมัยใหม่ จึงประกาศอิสรภาพทางความคิด มีความเป็นตัวของตัวเอง ไม่เห็นด้วยกับวิธีการเก่า ๆ ศิลปะเรื่องที่สร้างสรรค์กันได้ทุกคน ไม่ยึดติดบนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง มีความหลากหลายทางวิชาการ เทคนิค พื้นที่ การแสดงออก มีเสรี ภาพ ไม่ติดยึดบนหลักการ แบบแผนเก่าที่ต้องนำเสนอบนพิธีภัณฑ์ บ้าน อาคาร ธุรกิจ มองเห็น การนำเสนอทางความคิดเป็นประเด็นสำคัญ ผู้ชมมีส่วนร่วมวิพากษ์วิจารณ์ เห็นความสำคัญของธรรมชาติ สภาพแวดล้อม สร้างสรรค์ไปพร้อมกับธรรมชาติ มิได้มุ่งเน้นในเรื่องทักษะ นำเสนอภาพลักษณ์ใหม่ทางความคิด มีแนวโน้มหลุดไปจากกรอบเดิมที่ศิลปะสมัยใหม่ยึดติด มีลักษณะ ะปะติด ตัดต่อ เชื่อม โยง ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ มีส่วนร่วมนำเสนอ มองศิลปะอาจเกิดขึ้นชั่วคราว ไม่เกี่ยวข้องกับเวลา ศิลปะมีอยู่ทุกที่ทั้งในป่า บนบก บนอากาศ ในน้ำ พื้นที่หลากหลายเปิดกว้างให้ ทุกชนชั้น ชุมชน แม้แต่ร่างกายมนุษย์ บนกำแพง เชื่อมโยงศิลปะกับผู้คนอย่างใกล้ชิด ยึดถือมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ความสำคัญของศิลปะหลังสมัยใหม่อยู่ที่ความคิด

2.2.1 สุนทรียศาสตร์ของศิลปะหลังสมัยใหม่

เมื่อรูปแบบแนวความคิดของการสร้างสรรค์ศิลปะหลังสมัยใหม่เปลี่ยนแปลง ไป การประเมินคุณค่าหรือสุนทรียศาสตร์ที่มุ่งพิจารณาความงามจึงปรับเปลี่ยนตามไปด้วยเช่นกัน ภาพของความคิดจินตนาการจึงเป็นประเด็นในการสร้างประสบการณ์เชิงสุนทรียะในศิลปะสกุลหลังสมัยใหม่ ที่ยอมรับคุณค่าของศิลปะมิใช้อยู่ ในตัววัตถุทางศิลปะหากแต่เป็นความคิด กระบวน การที่แฝงอยู่ หรือ กระบวนการนำเสนอต่างหากคือคุณค่าที่แท้จริง ผลงานศิลปะมิได้คงทนถาวรเช่นผลงานของศิลปะสมัยใหม่ ศิลปินอาจสร้างสรรค์ในที่ ๆ หนึ่งแล้ว บันทึกเป็นภาพถ่าย วีดิโอ มาฉายให้ดูถึงกระบวนการทำงานต่าง ๆ หรือศิลปะถูกจัดวางให้ผู้ชมเกิดความสงสัย งงน หรือ อาจมีส่วนร่วมสร้างสรรค์ด้วยก็ได้ มิได้ยึดติดกับมิติทางประวัติศาสตร์ อาจนำเรื่องราวในอดีตมาปะติดให้เกิดขึ้นใหม่ สุนทรียภาพที่เกิดขึ้นมิได้มีคำตอบเดียว ขึ้นอยู่กับผู้ชมหลากหลายความรู้สึก การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะอาจต้องใช้หลายศาสตร์หรือหลายชุดความรู้ในการสร้างสรรค์ก็ได้ มีลักษณะเป็นสหวิทยาการ สหพัทธ์ะการรับรู้ประสบการณ์ของการรับรู้มีอาจแบ่งแยกความรู้แบบตามกรอบของสมัยใหม่อีกต่อไป เช่น ทศนศิลป์ อาจเรียกพหุศิลป์ ซึ่งผลานการรับรู้ที่ใช้ประสาทสัมผัสหลายด้าน ทั้งการเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น และสัมผัส เป็นประสบการณ์สุนทรียะแบบบูรณาการ เกิดสภาวะรู้สึกทางอารมณ์ที่หลากหลาย สุนทรียศาสตร์ทั้งสองด้าน คือ สุนทรียศาสตร์ในเชิงปรัชญาและสุนทรียศาสตร์ในเชิงวิทยาศาสตร์ ถูกผสมผสานกันซึ่งไม่สามารถบอกได้ว่าอะไรมีปริมาณมากน้อยกว่ากัน เหมือนเครื่องดื่มน้ำผสมกันทำให้เกิดรสชาติใหม่ ๆ ไม่ซ้ำซากจำเจ พลักรสุนทรียภาพของศิลปะหลังสมัยใหม่ ทำให้เกิดรูปแบบงานศิลปะที่เหนือการคาดเดา เป็นวัฒนธรรมเชิงทางเลือกที่ให้พื้นที่ของการสร้างสรรค์ที่เป็นประชาธิปไตย ศิลปะได้ถูกครองในส่วนกลางหรือสำนักหรือสถาบันใดสถาบันหนึ่ง

2.3 ศิลปศึกษา

2.3.1 แนวคิดและความสำคัญของศิลปศึกษา

ศิลปศึกษา (Art Education) เกิดจากคำว่า ศิลปะผสมกับคำว่าศึกษา หรือการศึกษา คำว่าศิลปะหมายถึงผลงานที่เกี่ยวข้องทั้งทัศนศิลป์ สถาปัตยกรรม ดนตรี การแสดง ส่วนคำว่า การศึกษาหมายถึง การจัดการเรียนรู้ในระบบซึ่งมีวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ มีการวัดประเมินผลของผู้เรียน เป็นไปตามวุฒิภาวะของผู้เรียนที่รัฐจัดให้เมื่อรวมกันเข้าเป็นศิลปศึกษา จึงหมายถึง การจัดการเรียนรู้ด้านศิลปะซึ่งเป็นไปตามกฎระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการที่วางแนวทางการจัดการศึกษา

ในความสำคัญมีนักวิชาการหลายท่านได้เสนอแนวคิดไว้ดังนี้

อารี สุทธิพันธุ์ ได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความคิด ความเห็น ความเข้าใจของศิลปะ และศิลปศึกษาไว้ดังนี้

1. ศิลปะเป็นวิชาหนึ่งโดยเฉพาะ เปิดสอนระดับอุดมศึกษา ระดับวิชาชีพ มีเนื้อหาสาระ อยู่ในเครือข่ายของปรัชญาศิลป์ ประวัติศาสตร์ศิลป์ สุนทรียศาสตร์ การวิจารณ์ศิลปะ และปฏิบัติการสร้างสรรค์งานศิลปะ เป็นวิชาที่เปิดสอนสำหรับผู้เลือกเรียนโดยตรง มีทฤษฎีการมองเห็นของแสงและเงา เป็นพื้นฐานและมีทฤษฎีการถ่ายทอดรูปแบบตามการเลียนแบบ สถาบันที่เปิด การเรียนการสอนแบบนี้ เริ่มจากโรงเรียนเพาะช่าง โรงเรียนช่างศิลป์ โรงเรียนอาชีวศึกษา โรงเรียนไทยวิจิตรศิลป์ และสถาบันกวดวิชาต่าง ๆ เพื่อเตรียมเข้ารับการแข่งขันเข้าเรียนในสถาบันนั้น ๆ

2. ศิลปศึกษาเป็นวิชาหนึ่งที่เกิดขึ้นภายใต้การนิยามคำ ศิลปะ ว่า หมายถึง คุณค่าของการกระทำและผลงานสำเร็จ ดังนั้นจึงเน้นที่กระบวนการถ่ายทอด มากกว่า ผลงานสำเร็จ และเมื่อทำความเข้าใจโดยมีคำว่า ศึกษา ตาม เป็น ศิลปศึกษา ก็จะหมายความว่า

2.1 เป็นวิชาที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมทางศิลปะ สอนภายใต้ระบบการศึกษา ในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา โดยการเลือกสกัดดึงเอาเฉพาะกิจกรรมที่สามารถปฏิบัติได้สะดวก กิจกรรมที่เกิดจากความอยากรู้อยากเห็น และการสร้างสรรค์ของนักเรียนในระดับการศึกษานั้น ๆ

2.2 เป็นวิชาที่พัฒนา และส่งเสริมการรับรู้ การรู้คิด และความสามารถของนักเรียนทุกคน ตามกิจกรรมศิลปะที่จัดให้ โดยพัฒนาตา มือ สมอง ให้มีความสัมพันธ์กับบริเวณว่าง และเวลา

2.3 เป็นวิชาที่คาดหวังได้ว่า นักเรียนจะพัฒนาความสามารถ 4 ด้านคือ การรับรู้ การคิด การสื่อสาร และการแก้ปัญหา

2.4 เป็นวิชาที่สอดคล้องกับคำนิยามการศึกษาว่า การศึกษาคือความเจริญงอกงาม

2.5 เป็นวิชาที่อยากเห็นครูศิลปะ ที่สอนในระดับประถมและมัธยมศึกษา เป็นผู้ยอมรับเหตุผล มีความตั้งใจที่จะรับรู้ แสวงหา มองการดำรงอยู่คือการเปลี่ยนแปลง มีพื้นฐานที่สามารถเข้าใจเรื่องใหม่ และเต็มใจร่วมพัฒนาสร้างสรรค์รูปแบบสร้างสรรค์ร่วมกับนักเรียน โดยถือว่านักเรียนเป็นศูนย์กลางและมีความเชื่อว่า การเริ่มที่ นักเรียนนั้น เมื่อเขาพร้อม เขาตั้งใจ หลังจากได้รับการแนะนำจากเราแล้ว เขาก็จะพัฒนาจนประสบความสำเร็จได้ด้วยกำลังใจที่เราให้เขา

2.6 เป็นวิชาที่สรุปขั้นตอนจากประสบการณ์ด้านต่าง ๆ และกิจกรรมศิลปะตามลำดับ คือ 1) ความเชื่อ 2) ความรู้ 3) ความเข้าใจ 4) ความสามารถนำไปใช้ 5) ความสร้างสรรค์ ตามโหมดของความใฝ่รู้และคิดแสวงหา

ในการจัดการเรียนผู้เรียน ผู้สอน ในปัจจุบันยังมีจำนวนมากยังขาดความเข้าใจแก่นแท้ของศิลปศึกษา ซึ่งในขณะนี้ความเข้าใจคลาดเคลื่อนของคนทั่วเข้าว่าเรียนศิลปะ หรือศิลปศึกษาเป็นเรื่องเดียวกัน ครูผู้สอนอาจจบการศึกษาศิลปะแขนงใด ๆ ก็ตามเมื่อมาเป็นครู ก็สอนตามที่ตนรำเรียนมาซึ่งยั้งนั้นใช้ครูที่ไม่รู้เรื่องศิลปะเลยมาสอนก็มี เพราะฉะนั้นเป็นเรื่องสำคัญที่เราต้องเข้าใจบริบทต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับศิลปศึกษา

ศิลปศึกษา ถ้ากล่าวกันในความหมายของคำว่า “ศึกษา” คือ การศึกษาหาความรู้ทั่วไปแล้วศิลปศึกษาจะหมายถึงการศึกษาศิลปะทุกแขนงและทุกระดับ ซึ่งครอบคลุมไปกว้างขวางมาก แต่ถ้ากล่าวกันในความหมายของสาขาวิชาหนึ่งในสถาบันฝึกหัดครูที่เปิดสอนทางการศึกษา เช่น คณะศึกษาศาสตร์ คณะครุศาสตร์ ศิลปศึกษา หมายถึง การศึกษา ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน วิชาศิลปะ โดยมุ่งเน้นที่จะให้ผู้เรียนออกไปประกอบอาชีพเป็นครูศิลปะ ซึ่งหลักสูตรจะประกอบด้วยวิชาศิลปะ (วิชาเอก) ส่วนหนึ่ง วิชาการศึกษา (วิชาชีพครู) ส่วนหนึ่ง นอกจากนั้นยังประกอบด้วยวิชาพื้นฐานทั่วไป วิชาโท และวิชาเลือกตามแต่ละสถาบันที่เปิดสอนวิชาศิลปศึกษาจะกำหนด

ในหลักสูตรประถมศึกษา และมัธยมศึกษา นั้น ก็ใช้คำว่า ศิลปศึกษา (Art Education) เช่นกัน แต่จะพบว่าเนื้อหาวิชาที่เรียน จะเน้นวิชาศิลปะโดยตรง มิได้เรียนวิชาการศึกษาแต่อย่างใด การเรียนศิลปศึกษาในลักษณะอย่างนี้ เป็นการเรียนอย่างหนึ่ง ในกระบวนการศึกษา (Education in Art) เช่นเดียวกับการเรียนวิชาพลศึกษา และวิชาสังคมศึกษานั้นเอง

แนวทางการเรียนศิลปศึกษา ในสถาบันฝึกหัดครูนั้น เป็นการจัดประสบการณ์ทางศิลปะให้แก่ผู้เรียน ภายใต้เงื่อนไขของระบบการศึกษา และฝึกฝนกิจกรรมต่าง ๆ ทางศิลปะ เพื่อนำไป ใช้ประโยชน์ตามความต้องการของบุคคลและสังคม ศิลปศึกษามีส่วนสัมพันธ์กันระหว่างวิชาการศึกษากับวิชาศิลปะแขนงต่าง ๆ เช่น ทัศนศิลป์ ศิลปะการช่าง อุตสาหกรรมศิลป์ และศิลปะแขนงต่าง ๆ อีก โดยเน้นให้ผู้เรียนรู้ถึงองค์ประกอบทางการศึกษา เช่น ทฤษฎีการเรียนรู้ธรรมชาติ และพัฒนาการของผู้เรียน รูปแบบการสอนแบบต่าง ๆ สื่อและวิธีการถ่ายทอดความรู้ ตลอดจนองค์ประกอบอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพราะการเรียนการสอนศิลปศึกษา มิได้มุ่งเน้นเพียงการฝึกฝนทักษะ ให้ผู้เรียนนำไปประกอบอาชีพเท่านั้น แต่ศิลปศึกษายังเป็นวิชาที่ศึกษาฝึกฝนกิจกรรมทางศิลปะ เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ในเนื้อหา และธรรมชาติของวิชาศิลปะ มีทักษะในการทำงานศิลปะ และมีความคิดที่ดีต่อศิลปะ สามารถที่จะถ่ายทอดวิชาศิลปะได้อย่างมีประสิทธิภาพซึ่งเป็นการพัฒนาประชาชนให้มีคุณค่าแก่สังคมมากขึ้น และย่อมแตกต่างไป จากการศึกษาศิลปะโดยเฉพาะซึ่งหมายถึง การฝึกฝนวิธีการสร้างงานศิลปะโดยเฉพาะแขนงลงไป เพื่อให้มีความสามารถเกิดความชำนาญ ในศิลปะแขนงนั้น ๆ โดยตรงหรือมักเรียกกันว่า “ศิลปิน” ซึ่งได้แก่ จิตรกร ประติมากร มัณฑนากร หรือช่างศิลป์อื่น ๆ เป็นต้น

วิชาศิลปะนั้นเป็นอาณัติที่เป็นเอกเทศ แต่สาขาวิชาศิลปศึกษานั้น เป็นวิชาที่มาจาก การรวมตัวกันของสาขาวิชาการศึกษา (Education) กับสาขาวิชาศิลปะ สาขาวิชาศิลปศึกษา ถ้าจะ เปรียบง่าย ๆ ก็เหมือนบุคคลที่มีสายเลือดวัฒนธรรมหนึ่งแต่ดำเนินชีวิตอยู่บนดินแดนอีกแห่งหนึ่ง สมมติว่าเป็นคนอินเดียอยู่บนแผ่นดินไทยบุคคลผู้ นี้ก็ยังยึดมั่นกับวัฒนธรรมของชาติตน เช่น กิน อาหารอินเดีย แต่งงานกับคนอินเดียด้วยกัน นุ่งห่มเครื่องแต่งกายแบบอินเดีย คือ บุคคลผู้ดำรงเนื้อหา ของอินเดีย แต่เมื่อมาอยู่บนแผ่นดินของไทยบุคคลผู้นี้จะต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์หลักการของไทยต้อง ปฏิบัติตามกฎหมายของไทย คือ บุคคลผู้นี้จะต้องมีโครงสร้างเป็นไทย ถ้าใช้แผนภูมิแสดง ความสัมพันธ์ระหว่าง 2 อาณัติจะมีลักษณะดังนี้

จะเห็นได้ว่าจากแผนภูมิด้านบนนี้ ศิลปศึกษามาจากการทับซ้อนของ วงกลมสองวง คือ อาณัติการศึกษา กับอาณัติศิลปะ อาณัติ การศิลปศึกษาจึงมีรูปร่างเป็นวงรี หัวแหลม ท้ายแหลม ซึ่งเป็นรูปร่างที่ได้มาจากการทับซ้อนกัน บางส่วนของวงกลมสองวง ศิลปศึกษา ประกอบด้วยเส้นรอบวงด้านหนึ่งเป็นเส้นใหญ่ ซึ่งเป็นส่วนของการศึกษา และเส้นรอบวงอีกด้านหนึ่ง เป็นเส้นเล็ก ซึ่งเป็นส่วนของวงกลมส่วนหนึ่ง ของศิลปะ จึงมีโครงสร้างหลักการ (Structure) ของ การศึกษา คือ โครงสร้างหลักการด้านการเรียนการสอน อันประกอบด้วยหน่วยสำคัญ 4 หน่วยคือ

ครู (Teacher) นักเรียน (Student) หลักสูตร เนื้อหาวิชาเรียน (Content) และ สถานที่เรียน (Setting) ซึ่งในที่นี้ครูก็คือครูทำ หน้าที่สอนศิลปะนักเรียน ก็คือนักเรียนที่เรียนศิลปะ เป็นต้น ซึ่งศิลปศึกษามีเนื้อหา (content) เป็นไปตามโครงสร้างของหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนของกระทรวงศึกษาธิการ ในความเหมือนของศิลปะและศิลปศึกษา ก็มีข้อแตกต่างกันในด้านวัตถุประสงค์ กลุ่มเป้าหมายของการจัดการเรียนรู้ ซึ่งศิลปศึกษาต้องคำนึงถึงความเท่าเทียมกันของผู้เรียน การแสดงออกอย่างเสรีภาพ ทุกคนสามารถสร้างสรรค์ ผลงานศิลปะได้ตามรูปแบบของตน ในการจัดการเรียนรู้ด้านศิลปศึกษา หลักสูตร เนื้อหา ผู้สอน กิจกรรมการเรียนรู้ ต้องมีความสัมพันธ์กับบุคลิกภาพ การพัฒนา การ จิตวิทยา ในการเรียนรู้ ความชัดเจนของกระบวนการเรียนรู้ต้องการให้เกิดอะไร

เห็นได้ว่าศิลปศึกษามีลักษณะทับซ้อนกันของพื้นที่ระหว่างทางศิลปะและพื้นที่ระหว่างทางการศึกษาของการจัดระบบการศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ ระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา ในส่วนของอุดมศึกษาเป็นเรื่องการผลิตบุคลากรทางการศึกษาเพื่อมาสอนศิลปศึกษา ที่มีความเข้าใจเป้าหมายอย่างลึกซึ้ง

ในการกำหนดความมุ่งหมายใด ๆ ก็ตาม มุ่งเน้นความคิดต้องมีความรู้ ความเข้าใจ และเชื่อมั่นในการศึกษาแขนงนั้น ๆ อย่างละเอียดลึกซึ้ง เพื่อที่จะสามารถกำหนดเป็นแนวปฏิบัติการ หรือออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสมถูกต้อง ในการกำหนดความรู้ ความเชื่อในทางวิชาการสิ่งที่มีส่วนสำคัญคือ ปรัชญาคำว่า “ปรัชญา” ในสมัยกรีกโบราณ หมายถึง ผู้รักความฉลาด หรือความรักที่มีต่อความฉลาด (Love of Wisdom) ต่อมาความเข้าใจทั่วไป หมายถึงศาสตร์แขนงหนึ่ง ซึ่งมุ่งศึกษาระบบการต่าง ๆ ในสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและความคิดของมนุษย์ เช่น ศึกษาให้รู้ว่า ความรู้แขนงต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้รับมานั้น ถูกหรือผิด เชื่อได้หรือไม่ ความรู้ชนิดใด จึงจะเป็นความรู้ที่ถูกต้องตรงตามความเป็นจริง ความรู้ได้จากการทดลองหรือความรู้ได้จากประสาทสัมผัส หรือความรู้ตามเหตุผล และความรู้นั้นมีคุณค่ามากน้อยแค่ไหน เมื่อศึกษาแน่นอนจะเห็นว่า ความรู้ นั้น ๆ เป็นที่ยอมรับกันแล้ว จึงจะนำมาเป็นแนวการปฏิบัติต่าง ๆ เช่น ช่วยในการกำหนดความมุ่งหมาย กำหนดวิธีฝึกฝนปฏิบัติ เป็นต้น เพราะฉะนั้นปรัชญาหมายถึงการแสดงออกของความเชื่อในความรู้แขนงนั้น ๆ ให้มีผลปฏิบัติแน่นอน

ความเชื่อของมนุษย์ในทางวิชาการแขนงนั้น ๆ ย่อมผันแปรไปตามความเปลี่ยนแปลง และความเจริญก้าวหน้าของสภาพแวดล้อมและสังคม คงจำกันได้ว่าสมัยหนึ่ง เราเชื่อกันว่า พระเจ้าเป็นผู้สร้างโลก แล้วก็สมมติรูปร่างของพระเจ้าขึ้น ทั้งที่เราไม่พยายามหาเหตุผลว่าทำไมเราจึงเชื่อเช่นนั้นต่อมาเมื่อก้าวหน้าของเครื่องจักรกลเจริญขึ้น เราหันมาเชื่อบทความคิดของมนุษย์ด้วยกัน เพราะมีเหตุผลดีกว่า

ในทางศิลปะก็เห มือนกัน เราเคยเชื่อว่าผู้ที่เรียนศิลปะได้นี้ น จะต้องเป็นผู้ที่มีพรสวรรค์ มีปัญญาเลิศ เพียงสองสามคนเท่านั้น คนอื่นไม่มีหัวเรียนไม่ได้ เราเชื่อกันจนกลายเป็นทัศนคติฝังแน่นแก้ไขไม่หาย แต่ปัจจุบันคนมากขึ้นเราจึงเชื่อว่าทุกคนมีความสามารถศึกษาศิลปะเท่าเทียมกัน และศิลปศึกษาที่เราจัดคล้ายตามความเชื่อนี้ ก็เป็นผลของปรัชญาที่เราเชื่อนั่นเอง

ในการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญาศิลปศึกษาตอนแรกนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาความเชื่อทางศิลปศึกษาในปัญหาใหญ่ๆ 3 ประการ

1. ปัญหาเกี่ยวกับความเชื่อในความจริง (Ontology)
2. ปัญหาเกี่ยวกับความเชื่อในความรู้ (Epistemology)
3. ปัญหาเกี่ยวกับความเชื่อในคุณค่า (Axiology)

1. ปัญหาเกี่ยวกับความเชื่อในความจริง

เรื่องความจริงเป็นปัญหาทางปรัชญาที่สำคัญมาก นักปราชญ์พยายามที่จะสอบสวนว่าความจริงคืออะไร ต่างพยายามหาเหตุ ผลสนับสนุนสิ่งที่ตนคิดว่าเป็นความจริงนั้นตามประเด็นต่าง ๆ กันเช่น บางคนกล่าวว่าถ้ามีความจริงก็ต้องมีความไม่จริง มีความมืดก็ย่อมมีความสว่าง ถ้าไม่มีอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว จะรู้ว่อย่างนั้นเป็นความจริงคงอยู่ได้อย่างไร คิดหาความจริงกันเสมอมา จนบางท่านกล่าวอย่างทำทนายว่า การพยายามค้นหาความจริงนั้นไม่ผิดอะไรกับการลืมน้ำตาในน้ำ

การศึกษาคำเชื่อในความจริงและยอมรับกันว่าจริงนั้น เป็นเพียงการตกลงของบุคคลในสมัยหนึ่งเท่านั้น สิ่งที่คนยอมรับว่าจริงสมัยหนึ่ง อาจจะไม่เป็นความจริงอีกสมัยหนึ่งก็ได้ เช่น สมัยหนึ่งเราเชื่อว่า การมองเห็นวัตถุทรงกลมเป็นจริง เป็นลักษณะของวัตถุนั้นจริง ๆ แต่อีกสมัยหนึ่งเราเชื่อว่า สิ่งที่เห็นตามประสาทสัมผัสนั้นไม่จริง เป็นเพียงปรากฏการณ์ของสิ่งนั้นในสภาพแวดล้อมนั้น ขณะนั้นเท่านั้น ความเชื่อในความจริงดังกล่าวอาจเป็นเพียงลักษณะของ ความจริงผิวเผินภายนอกเท่านั้น

ในทางศิลปศึกษาเชื่อกันว่า สิ่งที่เป็นความจริงคือรูปทรง ดังจะเห็นได้จากคำนิยามศิลปะบางตอนที่กล่าวว่า ศิลปะคือการถ่ายทอดสิ่งแวดล้อมภายนอกด้วยวัสดุ ให้เป็นรูปทรงตามความต้องการภายใน และการถ่ายทอดรูปทรงนี้อาจจะถ่ายทอดด้วยวิ ธีการและวัสดุต่าง ๆ กัน ผลของรูป เมื่อเรายอมรับว่าความจริงในทางศิลปศึกษาคือรูปทรง และผู้ถ่ายทอดรูปทรงคือมนุษย์ ซึ่งเป็นผู้มีความคิดริเริ่มและความคิดสร้างสรรค์ ดังนั้น ผลของความเชื่อที่ปรากฏในศิลปศึกษาตอนที่เกี่ยวกับความจริงมีดังนี้

ก. เชื่อในความคิดริ เริ่มและความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียนทุกคนและเชื่อในความสามารถถ่ายทอดรูปทรงนั้นๆ

ข. เชื่อในความจริงของรูปทรงว่า รูปทรงนั้นเป็นจริงต่างกันตามตำแหน่งของวัตถุ นั้น และตามความเข้มของแสงในบริเวณที่ช่วยให้เห็นรูปทรงนั้น

ค. เชื่อในความสนใจและความประทับใจของ ผู้เรียนทุกคนที่มีต่อรูปทรงตาม ลักษณะที่คิดว่าเป็นจริงขณะนั้น เวลานั้น

ง. เชื่อในระบบประสาทสัมผัส หรือการรับรู้ทางประสาทสัมผัสของผู้เรียนซึ่งรับรู้ ต่างกัน และผลของการถ่ายทอดตามประสาทรับรู้นั้นก็ยิ่งแตกต่างกันด้วย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพ แห่งการรับรู้ตามประสาทสัมผัสนั้นๆ

2. ปัญหาเกี่ยวกับความเชื่อในความรู้

เมื่อเชื่อในความจริงนั้นๆ ตามผลของการรับรู้ในสภาพการณ์อย่างนั้น ผลของ ความจริงนั้นเมื่อนำมาลำดับเข้าด้วยกัน ก็เกิดเป็นความรู้ที่ได้รับการขัดเกลาอย่างเหมาะสม บางที ปัญหาเกี่ยวกับความรู้ก็ปรากฏชัดในความแตกต่างกันของสมัย เป็นต้นว่า สมัยหนึ่งเรารู้สึกว่าความรู้ ที่รู้นั้นเป็นความจริงและเหมาะสมกับสมัยหนึ่ง แต่พอมาอีกสมัยหนึ่งความรู้ที่ว่าจริงนั้นก็กลับไม่จริง เสมอไปเสียแล้ว

ความเชื่อในทางความรู้นี้อาจจะได้จากแหล่งต่างๆ หลายประการ เช่น

1. จากสามัญสำนึกเกี่ยวกับความจริงทั่วไป เช่น รู้ว่าถ้าแม่ผสมยอตำ ฝนจะตก หรือรู้ ว่าแผ่นดินแตกกระเห้งเพราะขาดน้ำ เป็นต้น

2. จากการสังเกตโดยตรงของบุคคล

3. จากคำบอกเล่า คำสอนของครู ผู้คงแก่เรียนหรือหลักฐานที่ปรากฏเป็นพยาน อ้างอิง

4. จากผลของการทดลองแล้วหลายหนจนเป็นที่แน่ใจได้

เมื่อทราบถึงปัญหา เราอาจกล่าวว่าปัญหาคือความรู้ที่ปรากฏในการปฏิบัติ ช่วย ให้ผู้มีปัญญาสามารถปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันได้ ฉะนั้น ผู้ที่ยึดใน ปัญญาจึงเป็นบุคคลที่มีความสุขโดยแท้

ในทางศิลปศึกษา ความรู้ที่เกี่ยวของในสมัยโบราณมักเป็นความรู้ที่เกี่ยวข้องกับ ความเชื่อ โดยคิดว่าเป็นจริงปราศจากการพิสูจน์ อาจกล่าวได้ว่าเป็นความรู้ที่ตกทอดสืบต่อกันมา ตามคำบอกเล่าของครู ศิษย์จะสอบสวนไต่ถามไม่ได้ ตรงกันข้ามกับทฤษฎีของศิลปศึกษาใน ปัจจุบัน ความรู้เป็นผลมาจากการพิสูจน์ การทดลองตามวิธีการคิดทางวิทยาศาสตร์แทบทั้งสิ้น เช่น ความรู้เดิมเราทราบว่า แม่สีมี 3 สี สีแดง สีเหลือง สีน้ำเงิน แต่ในปัจจุบันเมื่อเราเข้าใจว่า สีคือ ลักษณะความเข้มของแสงที่ปรากฏตามความแตกต่างของช่องแสงที่มีคลื่นยาวและสั้นต่าง ๆ กัน จึง ทำให้เกิดเป็นสีขึ้น เมื่อนำแสงผ่านแท่งแก้วสามเหลี่ยม นำฉากมารับจะได้สีเจ็ดสีเป็นรุ้ง ดังนั้นแม่

สีจึงควรมี 7 สี แทนที่จะเป็น 3 สีดังที่ทราบกัน แต่ในทางศิลปะ ที่สัมพันธ์กับการเห็น เราเห็นสีทั้งเจ็ดเพียง 5 สี เป็นต้น ดังนั้น ผลของความเชื่อทางด้านความรู้ในศิลปะ ศึกษาจึงพอจะประมวลเป็นความเชื่อได้ดังต่อไปนี้

1. เชื่อว่าความรู้ที่ถูกต้องแน่นอนขณะนี้ ควรเป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ตรงตาม que ผู้เรียนได้มีโอกาสพบกับประสบการณ์นั้น ๆ

2. เชื่อว่าความรู้ที่ถูกต้องแน่นอนขณะนี้ ควรเป็นความรู้ที่เกิดจากการสังเกตเปรียบเทียบของ ผู้เรียนโดยตรง

3. เชื่อว่าการจัดสภาพแวดล้อมให้คล้ายกับสภาพจริงของสังคม จะเป็นการจัดความรู้ที่เหมาะสมให้ ผู้เรียนเพื่อจะได้เจริญงอกงามตามศักยภาพของตน

4. เชื่อว่าความรู้ย่อมเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ตราบใดที่มนุษย์ถือว่าปัญหาต่าง ๆ ในสภาพแวดล้อมยังท้าทายความคิดของมนุษย์อยู่

3. ปัญหาเกี่ยวกับความเชื่อคุณค่า

ก. คุณค่าทางด้านศิลปกรรมและความประพฤติกรรม

ข. คุณค่าทางการแสดงออกสุนทรียภาพ

ค. คุณค่าทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ

ในทางศิลปะศึกษา คุณค่าทางด้านศิลปกรรมและความประพฤติ ได้แก่ คุณค่าของนักเรียน ในการปฏิบัติตนต่อหมู่คณะ ต่อสังคม จริง ๆ ก็คือ ความมีน้ำใจในวิชาชีพเดียวกัน ยอมรับฟังความคิดเห็นร่วมกัน มีสามัคคีธรรมระหว่างกัน ตลอดจนร่วมมือช่วยเหลืองานสำคัญ ๆ ร่วมกัน ไม่ทอดทิ้งเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว

คุณค่าทางด้านศิลปกรรมนี้ในสมัยโบราณ ศิ ลปินไทยเรานับถือมาก การที่ใครจะเข้าศึกษาศิลปะจะต้องมีการไหว้ครู หรือครอบเพื่อเป็นการตกลงระหว่างครูกับศิษย์ทางด้านน้ำใจและความเชื่อ ถ้าหากว่าใครไม่ได้รับการครอบหรือเข้าในพิธีที่ครูจัดขึ้นแล้วอาจจะไม่มีความสบายใจ อาจเป็นบ้าหรือแพ้งครูอาจารย์หรือแพ้ศักดิ์ศรีในวิชาการนั้นก็ว่าได้ สำหรับปัจจุบันนี้พิธีไหว้ครูก็ยังเป็นที่นิยมกันอยู่ ซึ่งถือว่าเป็นการแสดงน้ำใจและยินยอมที่จะประพฤติตามข้อตกลงของครูอาจารย์ในวิชาการนั้น ๆ

ส่วนคุณค่าทางด้านสุนทรียภาพหรืออาจกล่าวง่าย ๆ ว่า ความงามความพอใจที่ในทางปฏิบัติ นั้น สมัยโบราณมักจะมีแบบแผนแต่ละแขนงวิชา สำหรับความงามปรากฏชัด เช่น ในการเขียนรูปสัตว์ของภาพไทยมักจะถือว่าถ้าเขียนรูปช้างจะต้องให้มีลักษณะอ้วนพี และเขียนม้าจะต้องให้หน้ามองดินคล้ายกับม้าหมากรุก เป็นต้น

เรื่องความงามหรือสุนทรีย์ภาพนี้ เป็นคุณค่าร่วมกันที่ นักเรียนและครูมักจะต้องตกลงกันก่อนว่าจะเอาคุณค่าอย่างไร สำหรับศิลปศึกษาในปัจจุบัน เช่น ในการให้กิจกรรมชนิดนี้จะต้องแสดงคุณค่าของวิธีการหรือคุณค่าของวัสดุสิ่งนั้น ๆ ตามลักษณะของคุณสมบัติของวัตถุ ถ้าไม่มีการตกลงกันระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนก่อนแล้ว คุณค่าทางสุนทรีย์ภาพก็จะขาดไป ทำให้ผลงานนั้นขาดความงามไปได้ ตามที่ตกลงนั้น ความงามเป็นลักษณะของการผสมผสานกันของส่วนประกอบที่เหมาะสม ด้วยความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์และความงามช่วยให้เกิดความพอใจแก่ผู้พบเห็น ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย ดังนั้น ปัญหาความเชื่อเกี่ยวกับสุนทรีย์ภาพดังกล่าวนี้ จึงเป็นปัญหาของการตกลงระหว่างกันเท่านั้น

สำหรับคุณค่าทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นคุณค่าที่ช่วยส่งเสริมให้ศิลปินผู้สร้างได้รับการอุปถัมภ์จากสังคม มีฐานะความเป็นอยู่อย่างสมำชิกในสังคมอย่างปลอดภัย ในสมัยโบราณนั้นฐานะของศิลปินไม่ผิดอะไรกับช่างฝีมือ ขึ้นอยู่กับสมาคมช่างและวัด หรือตามตำบลต่างๆ ในสังคม เช่น ตำบลบ้านช่างหล่อ ตำบลบ้านบาตร เป็นต้น แต่ในปัจจุบัน หลังจากที่มีความสำคัญของวัดต่อสังคมทางด้านความรับผิดชอบลดลง ศิลปินจึงเป็นทั้งผู้ที่สร้างสรรค์สิ่งใหม่ในสังคม และ เป็นผู้ที่ได้รับการเอาใจใส่จากสังคมเป็นอย่างดีศิลปศึกษาทางด้านนี้จึงมีความสำคัญมากและมีความเชื่อว่

ก. ความร่วมมือของครูและนักเรียนเป็นความปรารถนาของการสอนประการแรกที่ต้องส่งเสริม

ข. การยอมรับ การชมเชย และให้รางวัล มีทั้งผลดีและผลเสียเท่ากัน ถ้าการให้รางวัลเป็นไปเพื่อการกระตุ้นความสนใจและแรงใจ

ค. คุณค่าทั้งหมดเป็นของนักเรียนโดยตรง นักเรียนจะต้องสร้างให้เกิดแก่ตนเอง ตามความสนใจและความสามารถ ด้วยความช่วยเหลือแนะจากครู

ง. ครูศิลปะและนักเรียนต้องมีความเชื่อเพื่อเื้อื่อแผ่ต่อสังคม ช่วยเหลือสังคมตามความสามารถ

จ. คุณค่าของศิลปศึกษาไม่ใช่สิ่งที่ควรปกปิดหวงแหน แต่เป็นสิ่งที่ควรเปิดเผยเพื่อให้สังคมมีส่วนร่วมในคุณค่านั้น ๆ อย่างเต็มที่

ปัญหาความเชื่อทั้ง 3 ประการนี้ทางปรัชญาศิลปศึกษาดังกล่าวนี้อาจจะแตกต่างกันตามสำนักของครูผู้สอนและตามทรรศนะของครู สำหรับนิสิตวิชาเอกศิลปศึกษานั้น ๆ ขอให้ท่านทราบว่า ท่านกำลังได้รับการฝึกเพื่อเป็นครูศิลปะ มิใช่เป็นศิลปินตามแนวความเชื่อดังกล่าวดังนั้นความเข้าใจของท่าน ความเชื่อของท่าน และความเจริญงอกงามของส่วนรวมขึ้นอยู่กับปรัชญาศิลปศึกษาดังกล่าว

ศิลปศึกษามีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะว่าเป็นส่วนหนึ่งของระบบวิชาการที่ระบบ การศึกษานำมาถ่ายทอดให้กับอนุชนรุ่นหลัง ศิลปศึกษาทำหน้าที่ถ่ายทอดวิ ฒนธรรมหลายด้าน เช่น สถาปัตยกรรม ทำหน้าที่ถ่ายทอดเรื่องของการก่อสร้างที่อยู่อาศัย อาคารสถานที่ของชุมชน วัดวา อาราม จิตรกรรมทำหน้าที่ถ่ายทอดความคิด งานตกแต่งสถานที่ ไปจนถึงการทำเครื่องแต่งกาย ประติมากรรมทำหน้าที่ถ่ายทอดการสร้างรูปเคารพ พระพุทธรูปให้คนในศาสนาเคารพบูชา วรรณคดี ทำหน้าที่ถ่ายทอดความงามของภาษา ดนตรี นาฏศิลป์ ก็ทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมด้านบันเทิง ศิลปะ เหล่านี้มีบทบาทสำคัญทางพิธีการทางศาสนาและการติดต่อสื่อสารระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ศิลปศึกษามีบทบาทอันสำคัญต่อชาติ และเป็นส่วนที่ช่วยสร้างจิตวิญญาณให้แก่สังคม ศิลปศึกษาเปิด โอกาสให้คนได้ใช้วัสดุเครื่องมือหลากหลาย สำหรับถ่ายทอดความคิด เปิดโอกาสให้คิดพลิกแพลง มากกว่าวิทยาศาสตร์ เพราะศิลปะไม่มีกฎเกณฑ์ที่ตายตัว ทำให้เกิดการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ใน การฝึกความคิดสร้างสรรค์นี้ ทำให้นักเรียนรู้จักคิดไปใช้ในด้านอื่น ๆ ศิลปศึกษาจึงช่วยในการ พัฒนาประเทศหลายประการ คือ

1. ศิลปศึกษาช่วยรักษาวัฒนธรรมของชาติ ทำให้เกิดลักษณะปร ะจําชาติ ซึ่งคนในชาติ นั้นควรภูมิใจ
2. เมื่อศิลปศึกษาช่วยรักษาวัฒนธรรมของชาติไว้ วัฒนธรรมที่เรารักษาไว้นี้จะช่วย ให้เกิดความมั่นคงของชาติขึ้นได้ เพราะคนในชาตินั้นรวมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อนและอยู่รวมกันโดยอาศัย วัฒนธรรมชนิดเดียวกัน
3. ศิลปศึกษาช่วยฝึกให้เยาวชน ของเราที่มีความคิดริเริ่ม อันเป็นทางนำไปสู่การพัฒนา ทางเศรษฐกิจและสังคม
4. ศิลปศึกษาจะช่วยทำให้คนจำนวนหนึ่งมีอาชีพโดยอาศัยศิลปะที่ตนเองเล่าเรียนมา
5. ศิลปศึกษามีส่วนช่วยในการพัฒนาเศรษฐกิจโดยตรงหลายเรื่อง เช่น การออกแบบ โฆษณา เป็นต้น

บทบาทวิชาศิลปศึกษา คือ บทบาทของผู้ปฏิบัติทำลายชนชั้นทางปัญญา เป็นบทบาทที่ ก่อให้เกิดความเสมอภาคทางใจ และส่งเสริมความเจริญของงามได้ในภายหลัง การเผยแพร่งานศิลปะ ยังช่วยให้ผู้ปกครองยอมรับคุณค่าแห่งความงามที่ไม่แบ่งชนชั้นและแน่นอนสัจพจน์แห่งวิชาศิลปศึกษา ช่วยให้นักเรียนหลายคนได้แสดงค วามสามารถในการแสดงความคิดและปัญญาที่แฝงเร้นของตน ออกมาให้ปรากฏแก่มวลชน (ภิญโญ สารธ. 2549: 43)

จากความคิดเห็นของนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความคิด ความเห็นของศิลปศึกษาทั้ง ความสำคัญ และส่วนที่ศิลปศึกษาไปเชื่อมโยงกับส่วนต่าง ๆ ในสังคม เพราะฉะนั้น ศิลปศึกษา คือ เนื้อหาสาระด้านศิลปกรรม อยู่ในระบบการจัดการเรียนรู้ ตามแบบการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ

ที่จัดสอนให้แก่นักเรียน นักศึกษา ซึ่งปัจจุบันมีแนวทางกำหนดเป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ด้านศิลปะ โดยรัฐจัดให้คนทั้งประเทศได้เรียน ด้วยงานวิจัยฉบับนี้กล่าวถึงศิลปศึกษาในมิติ ของระบบการศึกษาที่รัฐกำหนด ซึ่งถือเป็นกรอบคิดที่ใช้ปฏิบัติให้คนทั้งประเทศ ซึ่งแบ่งระดับประถมศึกษา ช่วงชั้นที่ 1, 2 และระดับมัธยมศึกษา ช่วงชั้นที่ 3, 4 ส่วนในระดับอุดมศึกษาเป็นการศึกษาเพื่อผลิตบัณฑิต เพื่อออกมาเป็นผู้สอนศิลปะในระดับโรงเรียน

2.3.2 ปรัชญาศิลปศึกษา

ในการศึกษาด้านใดก็ตามนั้น ย่อมมีกรอบของความรู้ ความคิด ทศนคติ เป็นตัวกำหนดทิศทางหรือจุดมุ่งหมาย เปรียบเสมือนจุดยืน ตำแหน่งปลายทางว่าจะเป็นอย่างไ เพื่อผู้ที่เกี่ยวข้องเข้าใจร่วมกันความคิด ความเชื่อนี้ เราอาจเรียกว่า ปรัชญาก็ได้

คำว่า “ ปรัชญา ” (Philosophy) ในสมัยของยุคกรีกโบราณ หมายถึง ผู้รักความฉลาดหรือความรักที่มีต่อความฉลาด (Love of Wisdom) ต่อมาความเข้าใจทั่วไป หมายถึง ศาสตร์แขนงหนึ่ง ซึ่งมุ่งศึกษาระบวนการต้น ๆ ในสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและความคิดของมนุษย์ เช่น ศึกษาให้รู้ว่า ความรู้แขนงต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้รับมานั้น ถูกหรือผิด เชื่อหรือไม่ ความรู้ชนิดใด จึงจะเป็นความรู้ที่ถูกต้องตามความเป็นจริง ความรู้ที่ได้จากการทดลองหรือความรู้ที่ได้จากประสา ทสัมผัส หรือความรู้ตามเหตุผลและความรู้นั้นมีคุณค่ามากน้อยแค่ไหน เมื่อศึกษาแน่นอนจนความรู้นั้น ๆ เป็นที่ยอมรับกันแล้ว จึงนำมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่าง ๆ เช่น ช่วยกำหนดความมุ่งหมาย กำหนดขอบข่ายของเนื้อหา และกำหนดวิธีฝึกฝนปฏิบัติ เป็นต้น พุดง่าย ๆ ก็คือ ปรัชญา คือการแสดงออกของความเชื่อในความรู้แขนงนั้น ๆ ที่มีผลปฏิบัติตนเอง (อารี สุทธิพันธุ์. 2551: 33 - 34)

ปรัชญาประกอบด้วยชุดความรู้ 3 ด้านใหญ่ ๆ คือ

1. ความเชื่อในความจริง (ontology)
2. ความเชื่อในความรู้ (Epistemology)
3. ความเชื่อในคุณค่า (Axiology)

ในด้านศิลปศึกษานั้น มีคำ 2 ส่วนผสมกันอยู่ คือ ศิลปะ – การศึกษาคำทั้งสองคำนี้โดยปกติก็ที่มีความหมายที่กว้างอยู่แล้ว ซึ่ง “ศิลปะ” เองมีความหมายมากมายไปตามยุคสมัย ซึ่งพอสรุปเป็นกลางคือ ผลงานที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเกี่ยวข้องกับความงาม ในความรู้สึกนึกคิด สะท้อนใจ มีความแปลกใหม่มีอยู่ในด้านทัศนศิลป์ ดนตรี ศิลปะ การแสดง วรรณกรรม สถาปัตยกรรม อาจจะไปถึงศิลปะแขนงประยุกต์ได้แก่ การออกแบบศิลปกรรมภาพ ศิลปะพื้นบ้าน วาทยศิลป์ ฯลฯ ซึ่งคำว่าศิลปะกันความหมายในช่วงเวลานั้น แต่ศิลปะ คือ การแสดงออกของความรู้สึก ศิลปะคือการเลียนแบบธรรมชาติ ศิลปะคือภาษาชนิดหนึ่ง ฯลฯ ขึ้นอยู่กับสังคมในช่วงนั้นแก้ไขในความหมายนั้นอย่างไร

ส่วนคำว่า “การศึกษา” นั้นเราอาจตีความที่กว้างไปถึงระบบ นโยบายการบริหารจัดการ จนถึงการจัดเรียนรู้ การวัดประเมินหลักสูตร ครูผู้สอน ผู้เรียน สื่อการเรียนรู้ ฯลฯ คำว่าการศึกษาคือ มองอย่างองค์รวมโครงสร้างทั้งหมดของการศึกษา เมื่อนำคำทั้งสองรวมกัน “ศิลปศึกษา” คือระบบของการศึกษาด้านศิลปะในภาพของโรงเรียน สถานศึกษา ซึ่งเป็นความหมายครอบคลุมทุกส่วน ครอบคลุมแนวคิด นโยบาย จุดมุ่งหมาย เพื่อเนื้อหาหลักสูตร การจัดการเรียนรู้ การวัดประเมินผล ครูผู้สอน ผู้เรียน ฯลฯ ซึ่งในปัจจุบันศิลปศึกษา ถูกจัดอยู่ในสาระการเรียนรู้ศิลปะ เป็น 1 ใน 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรพุทธศักราช 2544 ของการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีเป้าหมายชัดเจน แตกต่างจากการศึกษาศิลปะที่เพื่องมุ่งเน้นไปประกอบอาชีพ ศิลปิน หรืออื่น ๆ ตามสถานศึกษา วิทยาลัยอาชีวศึกษา เทคนิค เทคโนโลยี หรือมหาวิทยาลัยที่ผลิตศิลปิน

บริบทของศิลปะ ถ้าสร้างนั้นมุ่งสร้างให้ประมาณเข้าใจเห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมไทย ในธรรมชาติและภายนอก รู้จักสุนทรียภาพ รสนิยม อันเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิต พัฒนาอารมณ์ เติมเต็มความเป็นมนุษย์ให้สมบูรณ์

2.3.3 สุนทรียศาสตร์ในศิลปศึกษา

การสร้างสรรคผลงานศิลปะของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็น ผลงานทางด้านทัศนศิลป์ ดนตรี ศิลปะการแสดง และวรรณกรรม สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นภาษาชนิดหนึ่งที่ใช้ในการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจทางความคิด ความหมายต่าง ๆ ทำที่สุด คือ การนำเสนอ ให้ผู้อื่นหรือผู้รับสารได้ร่วมแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ ชื่นชม การแสดงความรู้สึกหลังจากการรับรู้ (Perception) แล้วร่วมรู้สึกชื่นชม ประทับใจ กินใจ สะใจ ฯลฯ ล้วนสะท้อนสุนทรียภาพของผู้ชมที่แสดงออกในจิตใจ สุนทรียภาพจึงเกี่ยวข้องกับตัวผู้สร้างสรรคผลงานศิลปะและ ผู้ชื่นชมงานศิลปะว่า สุนทรียะ สุนทรียภาพ สุนทรียศาสตร์

สุนทรียะ คือ ความงาม

สุนทรียภาพ คือ ความรู้สึกในความงาม

สุนทรียศาสตร์ คือ ศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับความงาม

สุนทรียะหรือความงามอาจเป็นความงามของศิลปกรรม ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมรวมทั้งความประณีตงดงามของจิตใจ ความประณีตงดงามของการใช้ชีวิตส่วนตัวและชีวิตส่วนรวม ศิลปกรรม ที่หมายรวมถึง ทัศนศิลป์ ดนตรี ศิลปะการแสดง สถาปัตยกรรม วรรณกรรม(วิภูณ ตั้งเจริญ. 2546: 28)

การรับรู้คุณค่าของผลงานศิลปะผู้ชื่นชมย่อมต้องเข้าใจในบริบทศิลปกรรมขบวนการ การสร้างสรรคผลงานศิลปกรรมแนวคิดในการถ่ายทอดรูปแบบของงานศิลปะอิทธิพล (Influences) ต่าง ๆ หรือสภาพแวดล้อมผู้สร้างสรรคงานศิลปะ เพราะการศึกษาและสร้างสรรคศิลปะย่อมเกี่ยวข้อง

กับความจริง ความดี และความงาม เกี่ยวข้องกับ “สุนทรียะ” ซึ่งเป็นเรื่องของความงาม ความไพเราะ ความสุขุม ความสงบสันติ เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต และรสนิยม (Taste) “รสนิยม” ซึ่งเป็นคำที่กินความกว้างหลากหลาย ทั้งรสนิยมในการคิด การชื่นชมธรรมชาติ ศิลปะ ดนตรี การเลือกหนังสืออ่าน การเลือกดูภาพยนตร์ การใช้ชีวิตประจำวัน ฯลฯ จูน คิง แมคฟี (June King Mcfee) เชื่อว่ารสนิยมของคนเราสัมพันธ์กับปัจจัยหลัก 3 ด้าน คือ

1. ประสบการณ์เฉพาะบุคคล (Personal Experiences)
2. ระดับสังคมและเศรษฐกิจ (Socio-Economic Class)
3. วัฒนธรรมประจำชาติ (National Culture)

เมื่อการรับรู้คุณค่าของผลงานศิลปะนั้น เกี่ยวข้องกับบริบทต่าง ๆ ของการสร้างสรรคงานศิลปกรรม เมื่อการแสดงออกถึงแนวความคิดของการสร้างสรรค์ผลงาน แต่ละยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไป ย่อมส่งผลกระทบต่อการรับรู้คุณค่าของงานศิลปะในยุคนั้น ๆ รูปแบบของศิลปกรรมในอดีต มักเกี่ยวข้องกับอำนาจ ศิลปะถูกสร้างขึ้นเพื่อรับใช้อำนาจ รับใช้ศาสนา เมื่อระบบความคิดความเชื่อของมนุษย์พยายามที่จะแสวงหาความจริงเชิงประจักษ์ เพื่อหาข้อพิสูจน์องค์ความรู้ต่าง ๆ ของความจริงซึ่งเกิดขึ้นบนพื้นฐานของการคิดแบบวิทยาศาสตร์เป็นสำคัญ ทำให้เกิดการแสดงออกของการสร้างสรรค์ที่ปฏิเสธความเชื่อ แนวคิดแบบเก่า ๆ ทำให้แรงผลักดันด้านศิลปะแบบเก่าขึ้นในนามศิลปะสมัยใหม่ ความคิดที่เห็นเป็นเอกลักษณ์ที่เด่น ๆ ของศิลปะสมัยใหม่ คือ

1. ศิลปะที่ไม่เห็นวิถีตรรกศิลป์อยู่ในสายตา แต่เห็นความสำคัญของการรับรู้ทางตา ตามกระบวนการรับรู้ทางการเห็น
2. เป็นศิลปะที่เห็นว่าศิลปะสมัยเก่าก่อน ค.ศ.1800คับแคบ เกี่ยวข้องเฉพาะกลุ่มชนชั้นสูง กลุ่มผู้มีอำนาจ เป็นศิลปะที่อยู่บนเส้นทางผู้มีอิทธิพลและพยายามไม่ให้ศิลปินแตกแถวให้อยู่ในกรอบ ในแนวทางการฝึก แห่งอะคาเดมิกเท่านั้น
3. เป็นศิลปะที่เห็นว่าศิลปะสมัยเก่าต้องสะสมไว้ในพิพิธภัณฑ์ มีฝา มีผนังกัน มีรั้วรอบขอบชิดมีจำนวนน้อย
4. เป็นศิลปะที่ศิลปินรู้ดีว่า เรื่องราว รูปทรง เทคนิค วิธีการ วัสดุ ความคิด เป้าหมาย บริเวณว่างและเวลาในการทำต้องประสานหรือบูรณาการเป็นหนึ่งเดียวให้เป็นรูปทรงที่อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของฟิสิกส์ โดยเรียกว่า การสร้างรูปทรงในบริเวณว่าง

แนวคิดต่าง ๆ ของศิลปะสมัยใหม่จึงสอดคล้องกับระบบความคิดความเชื่อในทางวิทยาศาสตร์รวมทั้งความเจริญก้าวหน้าในการสร้างสรรค์สื่อวัสดุ อุปกรณ์ต่าง ๆ เพื่อตอบสนองใช้งานในการสร้างสรรค์ ศิลปะสมัยใหม่จึงให้ความสำคัญกับคุณภาพของวัสดุ อุปกรณ์ ความคงทนถาวรของผลงานใส่ใจกับความเป็นต้นฉบับ หรือต้นแบบ ให้ความสำคัญกับการเก็บรักษาการจัดแสดง จึงมี

พิพธิภณท์เกิดขึ้นมามากมาย เพื่อเป็นสถานที่แสดงออกของศิลปิน ทำให้เกิดการแบ่งแยกศิลปะออกเป็นชนชั้น ศิลปะเป็นเรื่องของชนชั้น แนวคิดของศิลปะสมัยใหม่ทำให้ถูกจำกัดพื้นที่ (Space) ของการสร้างสรรคและการแสดงออก รวมทั้งการชื่นชมคุณค่า ศิลปะเป็นเรื่องของคนเฉพาะกลุ่ม ทำให้เกิดแนวคิดต่อต้านและปฏิเสธแนวคิดของศิลปะสมัยใหม่ขึ้น ซึ่งเราเรียกมันว่าศิลปะหลังสมัยใหม่ (Postmodern) เป็นรูปแบบหรือกระแสแนวความคิดที่ปฏิเสธที่ต่อต้านแนวคิดแบบสมัยใหม่ (Modernism) ได้เริ่มใช้คำนี้ครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ.1949 แต่แพร่หลายในทศวรรษที่ 70 เนื่องจากความเจริญ ความทันสมัยในยุคของโมเดิร์นมาถึงจุดอิ่มตัว ทั้งเทคโนโลยีและวิถีการดำเนินชีวิต ทำให้มนุษย์เริ่มโหยหาอดีต ระบบความคิดเดิม ภูมิปัญญา สภาพแวดล้อมธรรมชาติ ในแง่ความคิดของศิลปะหลังสมัยใหม่นี้ หมายถึง การสร้างสรรคแนวหนึ่งที่หักล้างสุนทรียภาพของสังคมยุคโมเดิร์น เช่น แนวคิดการแบ่งแยกศิลปะชั้นสูงกับชั้นต่ำ แบบเก่าที่จะแยกศิลปะชาววัง ศิลปะชาวบ้านออกจากกันศิลปะโพสท์โมเดิร์น จึงมีลักษณะผสมผสานศิลปะหลายยุคเข้าด้วยกันมีระบบ โดยเฉพาะการนำเอาศิลปะคลาสสิกมาล้อเลียน เช่น รูปโมนาลิซ่าถือกระป๋องน้ำอัดลม หรืออาคารลอยที่กรุงลอนดอน เป็นต้น (อารี สุทธิพันธุ์. 2549: 12)

การรับรู้คุณค่าทางความงามผู้ชื่นชมผลงานศิลปะหลังสมัยใหม่ คงต้องปรับความรู้ความเข้าใจ เพื่อเปิดใจ เปิดสมองสำหรับการคิดและเชื่อว่าความจริงมีหลากหลายแง่มุม แต่ละยุคสมัยต่างกัน เพื่อสรุปเป็นสาระในเชิงปรัชญาของศิลปะหลังสมัยใหม่ไว้ดังนี้

ศิลปะหลังสมัยใหม่สามารถตอบในเชิงปรัชญา ได้ว่าความจริงเป็นเรื่องที่ยาก ที่เราต้องเข้าใจได้ทะลุปรุโปร่งทุกแง่มุม เพราะมันเปลี่ยนแปลงพลวัตรตลอดเวลา ความจริงประกอบด้วยความจริงที่หลากหลายที่สำคัญและน่าสนใจทั้งนั้นการเปิดประเด็นใหม่ในแง่มุมต่าง ๆ ของความจริง ของคนแต่ละยุคแต่ละสมัยต่างหากที่จะต้องคิด ต้องทำ ต้องแสดงออก และไม่แยกกัน หากเข้าใจได้ตรงกันตามนี้ก็พบว่า ความจริงไม่ใช่เรื่องสำคัญ ความสำคัญอยู่ที่ว่า เมื่อเรายอมรับบางเรื่องว่าเป็นความจริงแล้ว สิ่งที่เรายอมรับนั้นจะมีอย่างไร และจะทำให้เราเป็นอะไรได้ต่างหาก

แนวความคิดในยุคของสมัยใหม่ ซึ่งเป็นกระแสหลักคือ ให้ความสำคัญกับเรื่องของความเจริญและการพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีซึ่งถือเป็นฐานความเชื่ออันสำคัญ ส่วนในด้านการสร้างสรรคผลงานศิลปะมุ่งเน้นคว ามเป็นต้นแบบ (Original) ที่ไม่เหมือนใคร งานศิลปะต้องมีเอกภาพ (Unity) ผลงานศิลปะชิ้นใดขาดเอกภาพถือว่าไม่ใช่ผลงานศิลปะที่ดี การแบ่งแยกผลงานศิลปะออกเป็น 2 ส่วน คือศิลปะชั้นสูง (High Art) และผลงานศิลปะชั้นต่ำ (Low Art) ออกจากกัน ผลงานศิลปะชั้นสูงคือผลงานที่อยู่ ในกระแสหลัก ที่แสดงอยู่ตามหอศิลป์ พิพธิภณท์ต่าง ๆ รวมทั้งผลงานศิลปะของนักศึกษา ผ่านกระบวนการเรียนการสอนจากสถาบันศิลปะ ส่วนผลงานที่ไม่ได้อยู่ในระบบการศึกษา หรือนอกระบบถือเป็นพวกศิลปะชั้นต่ำ เช่น ศิลปะนอกกระแสต่าง ๆ ศิลปะชาวบ้าน

ศิลปะข้างถนนของสมาชิกคนจน ศิลปะสมัยใหม่ต้องมีความเป็นสากลหรือเป็นสากล (International Universal) ซึ่งหมายความว่า ต้องมีความเป็นนานาชาติ ศิลปินจะอยู่ที่ใด ภูมิภาคใด ภูมิศาสตร์ใด สไตล์การทำงานจะต้องมีมีลักษณะความเป็น International โดยเฉพาะในงานสถาปัตยกรรมที่มีแนวโน้มเหมือนกันตามเมืองใหญ่ ๆ ของโลก แนวคิดยุคสมัยใหม่เป็นยุคของการสืบทอดผู้ชายเป็นใหญ่กว่าผู้หญิง

แนวคิดในยุคหลังสมัยใหม่ แนวคิดนี้มีลักษณะตรงกันข้ามกับยุคสมัยใหม่คือเริ่มตั้งแต่การไม่สนใจความเป็น ต้นฉบับ ศิลปะนั้นจะลอกหรือผสมปนเปได้อย่างเต็มที่หรือเราเรียกว่า ลูกผสมหรือพันธุ์ผสม (Hybrid) เช่น การผสมผสานของงานด้านสถาปัตยกรรม ในอาคารหลังหนึ่งหรือผลงานทัศนศิลป์ ที่มีลักษณะข้ามทั้งด้านรูปแบบ และเนื้อหา คือ ข้ามสไตล์ ข้ามประวัติศาสตร์ เช่น การนำเอาศิลปะสไตล์เหมือนจริงแบบกรีก หรือเรอเนซองส์มาผสมกับมิกกี้เมาส์ก็ได้ศิลปะสมัยใหม่ไม่สนใจในเรื่องของการแบ่งแยก ศิลปะชั้นสูงและศิลปะชั้นต่ำ มองว่าศิลปะข้างถนนก็มีคุณค่าได้หรืองานศิลปะที่ซื้อมาจาก Gift Shop ก็เป็นศิลปะได้ ไม่ยึดติดว่าต้องอยู่ในพิพิธภัณฑ์หรือหอศิลป์ไม่จำเป็นต้องได้รับการยอมรับ หรือยกย่อง สไตล์แบบ ท้องถิ่น ก็มีคุณค่าเหมือนกัน แนวคิดยุค หลังสมัยใหม่เน้นเรื่องสิทธิเท่าเทียมกัน ความเป็นประชาธิปไตยไม่เห็นด้วยกับ ความคิดที่ผู้ชายเป็นใหญ่ ผู้หญิงมีวาทกรรมเป็นของตนเอง ไม่จำเป็นต้องให้ผู้ชายมากำหนด ที่สำคัญแนวคิดยุคหลังสมัยใหม่ไม่ใส่ใจความเป็นเทคโนโลยี ถือเป็นเครื่องมือทำลายธรรมชาติทั้งความเป็นมนุษย์ และสิ่งแวดล้อมซึ่งดูได้จากการรณรงค์เรื่องของนิเวศวิทยา สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ สิทธิสตรี

แนวคิดของฟูโกต์ที่พูดถึงเรื่องของความจริงว่าอะไรคือความจริงซึ่งทำให้ทุก ๆ คนเชื่อตามฟูโกต์บอกว่า ความจริงเหล่านั้นเป็นเพียง โครงสร้างความจริง (Constructing Truth) เท่านั้น ความจริงที่สร้างขึ้นมาจากคนที่มีความอำนาจ ไม่ใช่ความจริงที่ถือว่าเป็นสัจธรรมเปลี่ยนแปลงได้ ทำให้นักมนุษยวิทยา นักสังคมวิทยา นักปรัชญา ให้ความสนใจกันมาก ความจริงสร้างขึ้นได้โดยการประกาศวาทกรรมของตนเองโดยไม่จำเป็นต้องยอมรับภาพของคนอื่นหรือ ของคนที่มีอำนาจ ซึ่งหมายถึงความรู้ ความคิด ความเห็นที่มีอำนาจในการอธิบายให้คนอื่นเชื่อตาม

ในปัจจุบันเราเชื่อความรู้ ความคิดของหลักวิทยาศาสตร์แบบตะวันตกมากกว่าแห่งอื่น ๆ เราเชื่อความรู้ทางการแพทย์แผนตะวันตก มากกว่าการแพทย์แผนตะวันออก อะไรที่ไม่ตรงตามหลักการ อันนั้นจะถูกปฏิเสธ ทำให้วิทยาศาสตร์เป็นเอกอัครมหาศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งไม่อาจปฏิเสธได้ วิทยาศาสตร์จึงเป็นวาทกรรมหลักในยุคสมัยใหม่เท่านั้น

สุนทรียภาพนั้นเป็นหัวใจสำคัญของศิลปศึกษา หรือสุนทรียศึกษา ซึ่งครูศิลปะต้องกลับมาทบทวน สอบทาน ว่าสุนทรียภาพที่เราทำ ลังสร้างอยู่นั้นจะดำเนินไปตามรูปแบบเดิมตามหลักของแนวทาง และทฤษฎีต่าง ๆ ของตะวันตก ไม่ว่าจะเป็น ทฤษฎีการวิจารณ์อย่างสุนทรียของ ราล์ฟ

สมิท (Ralph A. Smith) ทฤษฎีเชิงปรากฏการณ์แบบอัตถิภาวะของสุนทรียศึกษาของเคลิน (E.F. Kaelin) ทฤษฎีสุนทรียภาพเชิงพรรณนาของ เอ แวน เคิร์น (E.J. Kern) ทฤษฎีการตัดสินใจศิลปะอย่างมีสุนทรียของ เดวิด เอกเคอร์ (David Ecker) กระบวนทัศน์การรับรู้จากการสนทนาอย่างสุนทรีย์ของ โรเบิร์ต อัดัมส์ (Robert Adams), ระบบการเรียนรู้ด้านสุนทรียจากการประชันความคิดของ แคเรน แฮมเบลน (Karen Hamblen) แนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ นั้นเหมือนเป็นไกด์เพื่อกำหนดการศึกษาสุนทรียศึกษา เพื่อใช้เป็นเครื่องมือการทำความเข้าใจ ความคิด ความหมายในผลงานศิลปะ แต่เมื่อแนวการสร้างสรรคแบบหลังสมัยใหม่ มีการปรับตัวอย่างรวดเร็วในบ้านเมืองเรา ย่อมส่งผลกระทบต่อความรู้ความเข้าใจในความคิด ความหมายของงานที่สื่อสารอย่างไร สุนทรียศึกษาที่เป็นเครื่องมือของศิลปศึกษา คงต้องทบทวนและสอบทานเพื่อเป็นแนวทาง เพื่อปรับให้สอดคล้องกับสังคมและวัฒนธรรมแบบแผนของคนไทย เมื่อแนวคิดของผู้สร้างสรรค์ผลงานศิลปะมักเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา สุนทรียศึกษาคงต้องปรับและเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย

วิรุณ ตั้งเจริญ ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับระบบการศึกษาและสุนทรียภาพว่าเรามีหลักสูตรศิลปศึกษาในระบบโรงเรียนมาตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2438 นับด้วยร้อยปีเศษ จนมาถึงทุกวันนี้ศิลปศึกษาในระบบโรงเรียนรวมทั้งสถาบันอุดมศึกษา ยังไม่สามารถสร้างทัศนคติ ที่ดีต่อสุนทรียะในชีวิตประจำวันให้กับคนที่มีการศึกษาและประชาชนทั้งมวล ได้ซึ่งก็ไม่ต่างไปจากการพัฒนาการทางด้านวิทยาศาสตร์นับด้วยร้อยปีเศษ ในสังคมไทย ที่ยังไม่สามารถสร้างความคิดในเชิงวิทยาศาสตร์ให้กับประชาชนคนไทยได้มากนัก คนมีการศึกษายังคงมีความภาคภูมิใจใน การไม่มีความรู้และไม่มีความรู้ทางทัศนศิลป์ ดนตรี ศิลปะการแสดง ฯลฯ ระบบการศึกษาต้องปรับเปลี่ยนกระบวนกรเรียนรู้ดังที่ผ่านมาให้ได้เพราะการศึกษาในระบบโรงเรียนยังคงเป็นหัวใจสำคัญในสังคม การศึกษาในโรงเรียนเป็นเช่นใดสังคมและครอบครัวก็มีแนวโน้มไปทางนั้น

ปัญหาของสุนทรียศาสตร์ในศิลปศึกษา ศิลปศึกษาเป็นคำที่ใช้เรียกกระบวนกรจัดการเรียนการสอนทางศิลปะให้แก่ผู้เรียน ซึ่งแบ่งประเด็นออกเป็น 3 ระดับ คือ

1. ระดับอุดมศึกษาวิชาสุนทรียศาสตร์มีเนื้อหาที่ย่างยากซับซ้อน มีลักษณะเป็นนามธรรมซึ่งส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับความงามทั้งยังไม่สามารถสรุปเป็นข้อยุติธรรมให้แน่นอนได้ด้วยโดยธรรมชาติวิชาที่มีลักษณะเกี่ยวข้องกับความคิดเห็นส่วนตัวซึ่งมีผลของความชอบและไม่ชอบผู้เรียน จำเป็นต้องกล้าแสดงความคิดเห็นส่วนตัว ขณะเดียวกันต้องยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วย และต้องมีใจกว้าง ปัญหาจากผู้สอนส่วนมากไม่นิยมสอนแต่จะสั่งงาน เมื่อถึงกำหนดส่งจึงนำผลงานมาตัดสินว่าขึ้นไหนดีกว่ากันเป็นการให้ความสำคัญของผลผลิต (Product) มากกว่ากระบวนกรผลิต (Process) ปัญหานี้จะส่งผลไปสู่การศึกษาระดับมัธยมศึกษา และประถมศึกษาต่อไปเพราะผู้สอนไม่เข้าใจและไม่มีความรู้วิธีการถ่ายทอด

2. ระดับมัธยมศึกษา คือปัญหาจากหลักสูตรเนื่องจากไม่มีวิชาเฉพาะต้องสอดแทรกเรื่องราวของสุนทรียศาสตร์ในวิชาทัศนศิลป์ตามโอกาสจะเหมาะสม ปัญหาด้านผู้สอนศิลปะระดับนี้เป็นผู้ศึกษามาเฉพาะด้าน ผู้สอนจะมุ่งเน้นการจัดประสบการณ์ด้านสุนทรียศาสตร์เป็นเรื่องของบุคคล ปัญหาจากผู้บริหารมีเจตคติที่ไม่ดีต่อผู้สอนศิลปศึกษาทำให้ไม่เห็นความสำคัญ และไม่สนับสนุนเรื่องของกิจกรรมต่าง ๆ

3. ระดับประถมศึกษาสุนทรียศาสตร์ถือว่ามีความสำคัญมากต่อเด็ก เพราะวัยเด็กเป็นวัยที่แสดงออกทางความคิดสร้างสรรค์ อย่างตรงไปตรงมา ปัญหาจากผู้สอนสูงมาก คือได้มีครูศิลปะโดยตรงซึ่งใช้ใครก็ได้ที่พอมีเวลาว่างมาสอนแทน บางครั้งก็เต็มใจบางครั้งก็ไม่เต็มใจ ผู้สอนเองก็ไม่เข้าใจในศิลปศึกษา จึงส่งผลให้การจัดการเรียนการสอนสุนทรียศาสตร์ระดับนี้ไม่ประสบผลสำเร็จ

2.3.4 จิตวิทยาของศิลปศึกษา

เราเชื่อว่ามนุษย์ต่างจากสัตว์ ด้วยมนุษย์รู้จักการเรียนรู้ คิดแก้ปัญหาพัฒนาความคิดนั้นเป็นรูปธรรมได้สร้างสรรค์ได้ ปัจจุบันความสำคัญของการศึกษามีได้อยู่ที่เนื้อหาสาระแต่อย่างใด ด้วยเนื้อหานั้น เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเทศะ แต่การเรียนรู้เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด ในด้านการศึกษาความเจริญของงานของผู้เรียนเป็นเรื่องสำคัญ ในปัจจุบันพูดถึงการเรียนรู้ตลอดชีวิตนั้นหมายถึง ระบบการศึกษาเป็นจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนรู้จักวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อเมื่อออกไปสู่โลกภายนอกสามารถแสวงหาความรู้ด้วยตนเองได้

การเรียนรู้ (Learning) เป็นภาษาที่ใช้ ในจิตวิทยา จะเป็นจิตวิทยาโรงเรียน (School psychology) หรือจิตวิทยาการศึกษา (Education Psychology) ก็ตาม

มิได้มีความหมายถึงแต่เพียงการจำเอามาใช้เท่านั้น แต่เป็นการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือเกิดมีความสามารถในการกระทำ และเป็นสิ่งที่สามารถติดตัว (retained) คือ การที่จะกล่าวว่าคนเราเกิดการเรียนรู้ขึ้นนั้นจะต้องการ แรงขับ (motive) ได้รับความพอใจอย่างเต็มที่ (directly satisfied) ฉะนั้นจึงเกิดปัญหาเรื่องการได้รับตอบแทน หรือได้รับรางวัลที่เรียกว่าทฤษฎี การได้รับรางวัล (Reward Theory) คือ ความหมายว่าการให้รางวัลหรือการให้ สัตว์ได้กินอาหารที่ถูกใจทุกครั้งที่ทำสำเร็จเพื่อจะได้รับรางวัล วิธีการเช่นนี้เราก็มักเอามาใช้ในโรงเรียนมาก นับตั้งแต่กาชมเชย การให้รางวัลเล็กๆ น้อย ๆ การยกย่องในเกียรติยศบางอย่าง ตลอดจนให้ทุนเล่าเรียนดี ก็ล้วนแต่เนื่องมาจากความคิดที่จะส่งเสริมให้กระทำความดียิ่งขึ้นโดยการให้รางวัลนั่นเอง

ในการค้นคว้าหาความรู้เกี่ยวกับการเรียนรู้นี้ได้มีวิธีการ และแบบอย่างมากมาย เพราะมีนักจิตวิทยาจำนวนมากได้ให้ความสนใจในด้านการค้นคว้าในด้านนี้ ฉะนั้นจึงเกิดหลักการและความคิดใหม่ ๆ เกี่ยวเนื่องมาจาก การทดลองมากขึ้นและซับซ้อนมาก พอดู หากท่านผู้ใดสนใจเรื่องนี้

ขอให้ศึกษาจากหนังสือต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับผลงานของนักจิตวิทยาสสมัยใหม่ คือตั้งแต่ประมาณ ค.ศ. 1941 มาจนถึงปัจจุบันจะพบว่ามีแนวคิดต่าง ๆ กัน และซับซ้อนอย่างยิ่งด้วย

การเรียนรู้ในทางจิตวิทยาได้แยกไว้เป็น 8 ประการ ด้วยกัน แต่ขอท่านผู้ฟังได้โปรดเข้าใจไว้ ด้วยว่า ความคิดต่าง ๆ ของนักจิตวิทยาไม่อาจจะลงรายการได้อย่างเรียบ ร้อยทุกประการ เพราะยังอยู่ในระหว่างศึกษาค้นคว้า ฉะนั้นบางท่านอาจจะเคยศึกษาวิชาจิตวิทยามาบ้าง ก็ยังสงสัยว่าทำไม มี 8 ประเภท เพราะอ่านดูหนังสือจิตวิทยามาพบว่าไม่มีกี่ประเภทนัก หรือบางท่านอาจจะบอกว่าเคยเห็น มีมากมายทีเดียว การเรียนรู้ 8 ประเภทนี้หมายถึง การเรียนรู้ด้วยสัญญาณ (signal learning) (สุดใจ เหล่าสุนทร. 2549: 7-12)

การเรียนรู้ 8 ประเภท คือ

1. การเรียนรู้ด้วยสัญญาณ (Signal Learning)
2. การเรียนรู้ว่าด้วยตอบโต้ต่อเครื่องเร้า (Stimulus-Response)
3. การเรียนรู้ต่อเนื่อง (Chaining)
4. การเรียนรู้จากการออกเสียง (Verbal - Response)
5. การเรียนรู้จากการแยกแยะ (Discrimination)
6. การเรียนรู้ความเข้าใจ (Concept)
7. การเรียนรู้จากกฎ (Rule)
8. การเรียนรู้โดยการแก้ปัญหา (Problem - Solving)

การจัดการเรียนรู้ด้านศิลปศึกษา สอนต้องมีความเข้าใจโดยใช้กรอบของจิตวิทยาทาง การศึกษาไปปรับใช้ในการเรียนรู้

จิตวิทยาศิลปะ

จิตวิทยาศิลปะ (Psychology of Art) เป็นเรื่องของ การแสดงบทบาททางความคิด ถือเป็นทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความรู้ลึก บางครั้งเราเรียกสุนทรียศาสตร์เชิงทดลอง ประการแรก จิตวิทยา ศิลปะและบทบาททางความคิดในเชิงวิทยาศาสตร์ เชิงประจักษ์ ประการที่สอง จิตวิทยาศิลปะเป็น แขนงหนึ่งของจิตวิทยา ที่เกี่ยวข้องคือมนุษย์ ทั้งพฤติกรรม กระบวนการทางอนาคต ภายใน ซึ่งสัมพันธ์ กับศิลปะทฤษฎีทางจิตวิทยาหลักที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับจิตวิทยาศิลปะ และมีกว้างถึงคือ

ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ ทฤษฎีจิตวิเคราะห์มีความเชื่อว่าพฤติกรรมของมนุษย์คือผลผลิตของ ความปรารถนาและแรงขับไร้สำนึก (Unconscious need and drive) การรวมชอมระหว่างพลังเหนือ อุตตาและอัตตา (Superego and Ego) จิตวิเคราะห์ได้ส่งผลมาสู่จิตวิทยาศิลปะโดยเชื่อว่าสภาพ ภายในเป็นพลังกระตุ้นศิลปินและการสร้างสรรค์ ศิลปินที่แสดงความกระหายจากจิตไร้สำนึก โดยผ่าน การกลั่นกรองจากพลังเหนืออัตตา สำหรับผู้ชื่นชมก็มีทั้งแรงขับและปรารถนาภายใน ความพึงพอใจมัก

อยู่ใต้เกณฑ์ของสังคม การรับรู้งานศิลปะเป็นความพยายามที่จะชื่นชมกับความเพ้อฝัน เพื่อชดเชยความไม่พึงพอใจในเกณฑ์ของสังคมหรือพลังเหนืออัตรา ซึ่งการอธิบายศิลปะในเชิงจิตวิเคราะห์อาจมีจุดอ่อนสำหรับการอธิบายศิลปะในเชิงเหตุผล ศิลปะในเชิงเหตุผล ศิลปะในเชิงสติปัญญา และศิลปะอย่างปกติธรรมดา ไม่มากนัก

ทฤษฎีเกสโตลท์ แนวคิดจากสำนักความคิดจิตวิทยาเกสโตลท์ได้ส่งผลไปสู่จิตวิทยาศิลปะหลายแง่มุม โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดที่ว่า “สภาพส่วนรวมมีค่ามากกว่าผลรวมของส่วนย่อยหรือความสัมพันธ์ระหว่างส่วนย่อย” (The whole is than the sum of its parts or of the relations between its parts) เกสโตลท์ที่ดีควรสัมพันธ์กับภาพโครงสร้างหลักอย่างเรียบง่ายในสมอง ความงามเป็นเรื่องของรูปแบบปกติและเนื้อหาของศิลปะผสมอยู่กับรูปแบบปกตินั้น รูดอล์ฟ อาร์นไฮม์ (Rudolf Arnheim) ได้เสนอปัจจัยในการรับรู้และประสบการณ์ทางศิลปะของผู้ชื่นชม โดยเน้นว่า ปัจจัยต่าง ๆ ในงานศิลปะจะเปลี่ยนไปสู่สภาพส่วนรวมในประสบการณ์ของผู้ชื่นชม ซึ่งสัมพันธ์กับโครงสร้างหลักที่เรียบง่ายในสมอง แนวคิดดังกล่าวอาจมีจุดอ่อนที่ไม่สามารถช่วยให้เราหรือผู้ชื่นชมเข้าใจถึงจิตใจอารมณ์ หรือเนื้อหาสาระที่อยู่นอกเหนือการรับรู้ได้อย่างปกติได้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2544: 58 – 60; อ้างอิงจาก Arnheim. 1949)

ทฤษฎีพฤติกรรม ทฤษฎีพฤติกรรมเป็นผลมาจาก การศึกษาเชิงทดลอง เป็นการศึกษาพฤติกรรมทางกายภาพที่มีต่องานศิลปะ เบอร์ลีน (Daniel Berlyne) ตั้งสมมติฐานว่า ศิลปะปลุกเร้าอาการตื่นใจ (Arousal) และถดถอยลง การปลุกเร้า ขึ้นอยู่กับศิลปะ เช่น ความแปลกใหม่ (novelty) ความซับซ้อน (complexity) ความแปลกใจ (surprisingness) ปัจจัยขัดแย้ง (heterogeneity of elements) การตื่นตื้นเขินเปลี่ยนไปสู่การถดถอย และการตื่นใจก็อาจมีปฏิกิริยาต่อต้านด้วยสภาพที่อ่อนล้าไม่น่าสนใจด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ ยังกล่าวถึงการตื่นตัวจากรางวัลในสภาพการณ์ต่างๆ ที่มีผลต่อพฤติกรรมสร้างสรรค์และชื่นชมศิลปะอีกด้วย จุดอ่อนที่สำคัญคือ การกล่าวถึงพฤติกรรมมักเป็นพฤติกรรมโดยทั่วไปที่มีได้มุ่งเน้นทางศิลปะโดยตรงเท่านั้น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2544: 58 – 60; อ้างอิงจาก Berlyne.1960)

ทฤษฎีข้อมูล จากหลักฐานของแชนนอนและวีเวอร์ (C.E.Shannon and W.Weaver) ทฤษฎีข้อมูลเกี่ยวกับการคิดคำนวณและการถ่ายโยงข้อมูล เป็นเรื่องของความไม่แน่ชัดและข้อมูล (uncertainty and information) ความไม่แน่ชัดที่ก่อให้เกิดความคับข้องใจ ผิดความคาดหวัง เลื่อนรางวัล ข้อมูลจะช่วยลดความไม่แน่ชัด ซึ่งยังก่อให้เกิดความน่าเบื่อหน่าย สับสน คับข้องใจ ศิลปะเป็นพาหะศิลปะควรมีแรงกระตุ้นและข้อมูลที่แน่ชัด เป็นการสังเคราะห์ข้อมูลเข้าด้วยกัน ซึ่งทฤษฎีข้อมูลไม่อาจสอดคล้องทั้งศิลปะในเชิงธรรมชาติ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ . 2544: 58 – 60; อ้างอิงจาก Shanron; & Weaver. 1949)

2.3.5 ทฤษฎีของศิลปศึกษา

การเปลี่ยนแปลงในด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง จะพบว่ามียุทธวิธีและส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของระบบการศึกษาด้วย ทั้งปรัชญาการศึกษา ทฤษฎี การจัดการเรียน การสอน ไม่ว่าในโลกตะวันออกและตะวันตก ไม่มีระบบการศึกษาของประเทศใดหยุดนิ่ง เพราะต่างมีความเชื่อว่า การศึกษาคือเครื่องมือในการพัฒนาคน และพัฒนาประเทศในทุก ๆ ด้าน

วิถีทางของการศึกษาด้านศิลปศึกษาก็เช่นกัน ในสหรัฐอเมริกามีการเปลี่ยนแปลงไปตามลำดับ ชั่ว วงศวรรษ 1870 นักอุตสาหกรรมในแมสซาชูเซตส์ได้ผลักดันให้การศึกษาในโรงเรียน บรรจิวาดเขียน (Drawing) ไว้ในหลักสูตร เพื่อให้วาดเขียนช่วยสร้างทักษะในการร่างแบบและการออกแบบ ซึ่งจะมีผลต่อภาคอุตสาหกรรมในช่วงนั้น วอลเทอร์ สมิท (Walter Smith) นักการศึกษาชาวอังกฤษ ได้พัฒนาหลักสูตรการศึกษาด้านศิลปะขึ้นในสหรัฐอเมริกา แบบฝึกหัดการวาดเขียนของ วอลเทอร์ สมิท เป็นแบบฝึกหัดในลักษณะการเขียนตามแบบโดยตรงซึ่งการเขียนตามแบบนี้ได้สะท้อนความเชื่อว่า ทักษะในการวาดภาพและการออกแบบย่อมเป็นผลมาจากการเลียนแบบ การฝึกฝน และการปฏิบัติ (วิรุณ ตั้งเจริญ 2548ก: 87)

เห็นได้ว่าศิลปศึกษาในช่วงนี้มีแนวโน้มไปสู่อุตสาหกรรมศิลป์และรูปของวิชาชีพ ซึ่งมีลักษณะการจัดการเรียนการสอนที่เป็นแบบแผน โดยเริ่มจากการฝึกลากเส้น แรกเงา เพื่อสร้างรูปแบบ เป็นการฝึกทักษะเพื่อการวาดภาพที่แม่นยำ (Accurate Drawing) การวาดภาพของเด็กเหมือนกับของผู้ใหญ่ที่มีรูปแบบ แนวคิดอันจำกัดได้เกี่ยวข้องกับการแสดงออก ซึ่งเน้นรูปแบบตามความเหมือนจริงมากกว่าจินตนาการ

ในช่วงเวลาดังกล่าว การศึกษาศิลปะในประเทศอังกฤษ มีลักษณะคล้ายคลึงกับสหรัฐอเมริกา คือ เน้นการเรียนการสอน การออกแบบ อยู่ในรูปแบบวิชาชีพ จนได้รับอิทธิพลทางการศึกษาของ รัสกิน (Ruskin) ได้สร้างแนวโน้มใหม่ให้กับวงการศิลปะของอังกฤษที่ให้ความสำคัญด้านประสบการณ์สุนทรีย์แก่ผู้เรียนระดับมหาวิทยาลัย นักศึกษาควรจะเรียนวิชาดนตรี ทัศนศิลป์ และวรรณกรรมวิชาต่าง ๆ เหล่านี้ ควรบูรณาการไว้ในหลักสูตรด้วย

ช่วงรอยต่อทศวรรษ ก่อนหน้าและหลัง 1900 เป็นช่วงเวลาที่ผู้คนมากมายอพยพเข้าสู่สหรัฐอเมริกา จำนวนเด็กเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วทั้งเด็กที่พูดภาษาอังกฤษได้เพียงเล็กน้อย และพูดไม่ได้เลย การสอนศิลปะมีแนวโน้มไปสู่การผลิตสินค้า การสอนที่ต้องไม่ใช่ภาษา วาสีสารกันมากนัก รวมทั้งการเขียนภาพที่แสดงความหลากหลายของเชื้อชาติ ทักษะในเชิงช่าง ได้รับการพัฒนาขึ้น เช่น งานไม้ งานโลหะ งานปั้น งานปรุงอาหาร งานเย็บปักถักร้อย งานถักทอ การฝึกทักษะในเชิงช่างฝีมือ ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับงานอุตสาหกรรมศิลป์สำหรับเด็กผู้ชาย แสงงาน คหกรรมสำหรับเด็กผู้หญิง (วิรุณ ตั้งเจริญ 2548ก: 88-89)

ต้นศตวรรษที่ 20 นักการศึกษาและนักปรัชญา คนสำคัญที่ความคิดเข้าได้ส่งอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของระบบการศึกษาและศิลปศึกษาในสหรัฐอเมริกา อังกฤษ ออสเตรเลีย รวมทั้งประเทศไทยด้วย คือ จอห์น ดุย ทฤษฎีการศึกษาของจอห์น ดุย ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนการสอนแบบที่เรียกว่า ระบบพิพัฒนาการ (Progressivism) ซึ่งแนวทางดังกล่าวได้ให้ความสำคัญกับความเข้าใจในตัวเด็กหรือผู้เรียน และพัฒนาการของการเรียนรู้ อีกประการหนึ่งคือ พยายามที่จะทำตามความเข้าใจกับกา ปรปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการเรียนรู้ศิลปะ จากการฝึกฝีมือแบบระบบเก่ามาสู่ระบบการเรียนการสอนแบบใหม่ รูปแบบการศึกษาศิลปะจะมีแนวโน้มไปสู่การแสดงออกส่วนตน (Self-Expression) การจัดการเรียนการสอนศิลปะ เด็กควรได้รับการเอาใจใส่ในฐานะผู้มีความกระตือรือร้น มีพลังสร้างสรรค์ และเป็นศูนย์กลางของโลกของเขาเอง

แนวคิดทางการเรียนรู้ จอห์น ดุย มุ่งเน้นเรื่องการปฏิบัติจริง เป็นการจัดกิจกรรมในลักษณะการปฏิบัติการที่ เรียนรู้ด้วยประสบการณ์ตรงจาก การเผชิญสถานการณ์จริง และการแก้ปัญหาเพื่อให้เกิดการเรียนรู้จากการกระทำ (Learning by Doing) ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริง ฝึกคิด และลงมือทำ ฝึกทักษะและกระบวนการต่าง ๆ ฝึกการแก้ปัญหาด้วยตนเอง และฝึกทักษะการแสวงหาความรู้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ทั้งในทฤษฎีและปฏิบัติตามแนวทางประชาธิปไตย

ในช่วงปี 1920 นักการศึกษาที่สนับสนุนแนวคิดของ จอห์น ดุย ได้รวมกันก่อตั้ง สมาคมการศึกษาพิพัฒนาการ (Progressive Education Association) ซึ่งแนวคิดทางการศึกษาของจอห์น ดุย ได้รับการพัฒนาไปสู่การปฏิบัติการในห้องเรียนวิชาการต่าง ๆ ได้รับการตีความใหม่หมด นักคิดคนสำคัญที่เห็นด้วยกับแนวคิดของจอห์น ดุย และมีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการนี้คือ ฟ ราชซิส ปาร์คเกอร์ ได้เสนอแนะว่า ศิลปะในโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา นั้น ควรส่งเสริมให้เด็กได้แสดงออก (Mode of Expression) และให้วิชาศิลปะเป็นวิชาแกนกลางของวิชาทั้งหลาย ซึ่งการจัดการเรียนการสอนให้เป็นไปอย่างอิสระแต่ต้องสอนบ่อย ๆ ซึ่งวัตถุประสงค์ของปาร์คเกอร์ ต้องการให้เด็กเกิดการเรียนรู้เรื่องของอารมณ์ และความต้องการด้านสุนทรีย์ในตัวตนมนุษย์

ช่วงต้นศตวรรษที่ 20 จอห์น ดุย ซึ่งเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยในชิคาโก (University of Chicago) จอห์น ดุยได้จัดการสอนแบบโรงเรียนสาธิตขึ้น (Laboratory School) โดยจัดการเรียนการสอนให้เด็กที่มีประสบการณ์การทำงานด้านศิลปะและงานต่าง ๆ ในลักษณะที่เป็นตัวของตัวเอง เมื่อเด็กได้แสดงออกแบบเด็ก ๆ โดยแท้จริง แทนที่จะฝึกฝีมือแบบการเรียนการสอนในอดีต ในช่วงเวลาเดียวกัน บุคคลที่มีอิทธิพลสำคัญอีกคนหนึ่งในการศึกษาด้านศิลปะ คือ อาเธอร์ เวสลีย์ ดาวน์ (Arthur Wesley Dow) ซึ่งได้เขียนหนังสือเรื่อง “องค์ประกอบศิลป์ (Composition)” ขึ้น และเสนอแนะวิธีการสอนศิลปะแบบใหม่ โดยก่อนหน้านี้ดาวน์ไม่ได้สนใจแนวปรัชญาการศึกษาแบบพิพัฒนาการ จนกระทั่งภายหลังได้ค่อยๆ ศึกษาริธีการสอนของจอห์น ดุย และเกิดความนิยมในปรัชญาของจอห์น ดุย

เนื่องจากมีแนวคิดแบบเดียวกัน ซึ่งถือว่าเป็นการพบกันระหว่างครูกับศิลปินคนสำคัญของสหรัฐอเมริกาที่มีความเชื่อในเรื่องของการแสดงออกเฉพาะตัวของเด็ก ในด้านศิลปะและค่านิยมระบบการเรียนการสอนสุนทรียศึกษาด้านศิลปะของสหรัฐอเมริกา การศึกษาด้านนี้เริ่มเปลี่ยนแปลงตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

การศึกษาแบบพิพัฒนาการ ได้รับการเผยแพร่และขยายตัวไปอย่างกว้างขวางมากกว่าทฤษฎีแบบใด ๆ ที่มีก่อนในอดีต ในปี 1925 ได้มีการปฏิบัติจริงในด้านการเรียนการสอนในระบบนี้ อย่างจริงจัง แนวคิดดังกล่าวส่งอิทธิพลต่อนักจิตวิทยาที่สนใจด้านการพัฒนาการของเด็กที่เกี่ยวข้องกับศิลปะ คือ วิคเตอร์ โลเวนเฟลด์ (Viktor Lowenfeld) และบุคคลสำคัญอีกคนหนึ่งคือ เซอร์ เฮร์เบิร์ต รีด (Sir Herbert Reed) ระหว่างทั้งสองทศวรรษที่ 20 นี้ ปรัชญาการศึกษาเน้นในเรื่องของการแสดงออกเฉพาะตัวของเด็ก (Self-Expression) เป็นอย่างมาก จากแนวคิดของบุคคลสำคัญสองคนคือ วิคเตอร์ โลเวนเฟลด์ และวิคเตอร์ ดามิโก (Victor D'Amico) ซึ่งดามิโกเชื่อว่าประสบการณ์ทางศิลปะที่แท้จริงจะต้องมาจากผลงานบริสุทธิ์ของบุคคลแต่ละคน หรือบุคคล แต่ละกลุ่ม ซึ่งเน้นวัสดุและวิธีการแบบใหม่ ๆ ดามิโกใช้ทฤษฎีด้านจิตวิทยาของโลเวนเฟลด์ เสริมและสนับสนุนทฤษฎีของเขา ขบวนการเรียนการสอนแบบที่เรียกว่า “เด็กเป็นศูนย์กลาง (Child-Centered Movement)” ได้เริ่มเจริญงอกงามและแพร่หลายไปอย่างรวดเร็ว บุคคลสำคัญที่นำเอาทฤษฎีนี้ไปปฏิบัติจริง ได้แก่ นาตรี โคว์ เบล; โบแอส แมรี; ออโปลท์ ซาเบลล์ ; แมคคินัล โทมัส ; มัณโร เรย์ ฟอล์คเนอร์ และเอ็ดวิน ซิคเฟลด์ (มะลิฉัตร เอื้ออานันท์. 2545ก: 5)

ปรัชญาการศึกษามีอิทธิพลเป็นอย่างมากในประเทศออสเตรเลีย ภายใต้การนำของ ฟรานซ์ ซีเซ็ค (Franz Cizek) ในช่วงปี ค.ศ. 1904 ซีเซ็ค เป็นทั้งครูและนักวิชาการด้านศิลปศึกษา ได้เสนอแนวทางการสอนแบบใหม่ต่อวงการศิลปศึกษาของออสเตรเลีย โดยการลบล้างการฝึกฝีมือแบบเก่า ๆ ซีเซ็คได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการเรียนของเด็ก โดยการแสดงออกทางความคิดสร้างสรรค์ (Creative Expression) เขาพยายามบอกว่า “ความสวยงาม” มิใช่ความสำคัญของผลงานศิลปะของเด็ก แต่สิ่งสำคัญ คือ การแสดงออกในเรื่องของความรู้สึกของเด็กที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมโดยไม่จำเป็นต้องสวยงาม

แนวคิดของปรัชญาของซีเซ็ค พอประมวลได้ดังนี้

1. เด็กทุกคนเข้าใจศิลปะและสนุกสนานกับการทำงาน ศิลปะ เพียงขอบเขตที่เด็กสามารถทำได้และเข้าใจได้ด้วยตัวเองเท่านั้น
2. งานศิลปะของเด็ก (Child Art) ไม่ควรได้รับอิทธิพลจากงานของผู้ใหญ่ งานศิลปะของเด็กควรเป็นศิลปะบริสุทธิ์ทั่วไปตามธรรมชาติ และปราศจากการตกแต่งแก้ไข (Naïve and Spontaneous) ที่เด็กทำด้วยตัวเองปรารถนาอย่างแท้จริง

3. ศิลปะเด็กก็คล้ายกับงานศิลปะพื้นบ้าน (Folk Art) นั่นคือ มีความเป็นอิสระ เป็นตัวของตัวเอง ไม่ยึดหลักเกณฑ์ใด ๆ แบบศิลปะของผู้ใหญ่ (ซึ่งเชื้คพุดถึงศิลปะของผู้ใหญ่ (Adult Art) ในแง่ของศิลปะของศิลปิน)

4. ครูไม่ควรเข้ามามีอิทธิพลต่อการทำงาน และการแสดงออกของเด็ก ให้เด็กได้รับรู้และแสดงออกแบบเด็ก ๆ และมีสภาพเป็นเด็กให้นานที่สุดเท่าที่จะนานได้

5. หน้าที่ของครู คือ สังเกตดูความพร้อมของเด็ก และช่วยให้เด็กได้พัฒนาไปตามวัยเท่านั้น ในห้องเรียนของซีเช็คจะเต็มไปด้วยวัสดุอุปกรณ์นานาชนิด เพื่อให้เด็ก มีโอกาสที่จะได้แสดงออกในด้านความคิดสร้างสรรค์ได้กว้างขวางที่สุด

จากแนวคิดนักปรัชญาการศึกษาของ จอห์น ดุย ส่งอิทธิพลสู่การเปลี่ยนแปลงต่อระบบ การศึกษาด้านศิลปะเป็นอย่างมาก ซึ่งได้รับความร่วมมือจากนักการศึกษาต่าง ๆ รวมทั้งนักจิตวิทยาคนสำคัญอย่าง วิคเตอร์ โลเวนเฟลด์ และวิคเตอร์ ดามิโก เป็นต้น

ปรัชญาแนวคิดการศึกษาแบบพัฒนาการ ส่งอิทธิพลต่อการจัดการศึกษาด้านศิลปะได้ดังนี้

1. การแสดงออกทางศิลปะ เป็นการพัฒนาการรับรู้จากภายในของตัวเด็ก (Inner-Self Expression) ศิลปะของเด็กจึงควรจะเป็นศิลปะที่เป็นตัวของตัว วเอง ศิลปะของเด็ก ไม่มีอะไรเหมือนศิลปะของผู้ใหญ่ เด็กเห็นโลกด้วยดวงตาที่บริสุทธิ์ไร้เดียงสาจึงเห็นได้กระจ่างกว่าผู้ใหญ่ เพราะฉะนั้นไม่ควรให้งานศิลปะของผู้ใหญ่มามีอิทธิพลบดบังศิลปะของเด็กให้บิดเบือนไป ศิลปะของเด็กควรจจะรักษาลักษณะบริสุทธิ์ไร้เดียงสาให้นาน ที่สุดเท่าที่จะนานได้ เด็กไม่ควรมีการเรียนรู้โดยการลอกเลียนแบบงานผู้ใหญ่

2. เด็กควรเรียนศิลปะโดยอิสระเสรีไม่ถูกรบกวนจากอิทธิพลของครูหรือผู้ใหญ่อื่น ครูไม่ควรพุดถึงศิลปะหรือสอนศิลปะกับเด็ก เพราะการพุดหรือสอนเป็นการทำลายงานศิลปะและทำลายความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก

3. การเรียนศิลปะไม่ควรมีการประเมินผล ครูไม่ควรพุดหรือสังเคราะห์งานของเด็ก ในเมื่อความคิดของเด็กไม่เหมือนผู้ใหญ่ งานของเด็กเป็นงานเฉพาะส่วนตัวไม่ควรมีใครไปประเมินคุณค่าของงาน นอกเหนือจากผู้ทำลายผลงานนั้น คือ ตัวเด็กเอง

4. หน้าที่ของครู คือ ผู้สร้างแรงกระตุ้นให้เด็กอยากทำงาน(Motivate) ครูทำหน้าที่ส่งเสริมให้กำลังใจ (Encourage) และมีหน้าที่ให้การเสริมแรง (Reinforce) แก่เด็กในการเรียนด้วย แนวคิดนี้มาจากทฤษฎีทางจิตวิทยา B.F. Skinner เกี่ยวกับธรรมชาติและขบวนการเรียนรู้ ซึ่งได้แนวคิดจากการศึกษาพฤติกรรมของสัตว์ (Animal Behavior) ทฤษฎีนี้ คือ การเสริมแรง (Reinforcement) หรือที่เรียกว่า การเรียนรู้ด้วยเงื่อนไขเชิงปฏิบัติ (Operant Conditioning) ซึ่งหมายถึง การเรียนรู้เป็นผลมาจากการที่ผู้เรียน

ได้รับการเสริมแรงหลักจากการปฏิบัติหรือประพัตินท ำงใดทางหนึ่ง การเสริมแรงเป็นตัวทำให้การประพัตินทหรือการปฏิบัตินั้นเกิดขึ้นในอีกเวลาต่อมา การไม่ให้การเสริมแรง (รางวัล) หรือการลงโทษเป็นการลดการเลืกของพฎติกรรมนั้น

5. ความสำคัญหรือหน้าที่หลักของศิลปศึกษา คือ การให้การศึกษาแก่เด็กโดยเน้นการพัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์โดยใช้ศิลปะเป็นหนทาง (Education Thought Art) ศิลปะนั้นเกี่ยวข้องโดยตรงกับกระบวนการด้านความคิดสร้างสรรค์ ถ้าไม่มีการฝึกความคิดสร้างสรรค์ ศิลปะย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ เด็กสามารถเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ โดยใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือ

6. ความสำคัญของการเรียนรู้ทางศิลปะ คือ กระบวนการเรียนการทำงาน (Process) มิใช่ผลงานของศิลปะ (Product) ความเชื่อนี้เกี่ยวข้องกับเรื่องของความคิดสร้างสรรค์ เด็กเกิดการเรียนรู้พัฒนาจากการทำสิ่งต่าง ๆ ประสบการณ์ที่ได้รับจากการกระทำนั้นมิใช่ผลงานสำเร็จของงานนั้นคือ ผลสำเร็จของงานมิใช่หัวใจของการเรียนรู้ เพราะฉะนั้นจุดประสงค์ของการเรียนศิลปะควรจะเป็นว่าเด็กทำอะไรอย่างไรไม่ใช่เด็กทำอะไร

7. หลักสูตรศิลปะ โดยเฉพาะในชั้นประถมศึกษาจะต้องประกอบด้วยวัสดุและวิธีการพร้อมพรัง คือ ควรเตรียมวัสดุอุปกรณ์ที่จะใช้ในการสร้าง สรรค์จำนวนมากไว้ให้แก่เด็ก เด็กจะมีโอกาสหรือประสบการณ์กับการทำงานด้วยวิธีการหรือกระบวนการได้หลากหลายวิธี

กระบวนการเรียนการสอนดังกล่าวมุ่งสู่ความเป็นอิสระ โดยจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้เด็กเกิดการเรียนรู้ ปฏิบัติจริง กระบวนการสำคัญกว่าผลงาน เมื่อการเรียน การสอน มีความเป็นอิสระ ย่อมเกิดจุดอ่อนในด้านสาระความรู้ ค .ศ. 1972 มีรายงานจากวารสาร NAEP News Letter ซึ่งเป็นหน่วยวัดผลความก้าวหน้าทางการศึกษาแห่งชาติของสหรัฐอเมริกา (National Assessment of Educational Progress) รายงานชิ้นนี้เป็นรายงานเกี่ยวกับผลการประเมิน การเรียนการสอนวิชาศิลปะระหว่างปีการศึกษา ค.ศ. 1974-1975 ซึ่งประเมินผลจากนักเรียนวัยระหว่าง 9, 13 และ 17 ปี จำนวน 27,500 คน รายงานภายใต้ชื่อว่า “ความกระตือรือร้นด้านศิลปะสูงแต่ด้วยความรู้ (Art Zeal High: Knowledge Lacking) ข้อมูลของการวัดผลได้มาจากการประเมินจากการทดสอบด้านศิลปะสามด้าน คือ ศิลปะปฏิบัติ ความรู้ในด้านประวัติศาสตร์ศิลป์ และความรู้หลักเกณฑ์ในการตัดสินงานศิลปะอย่างมีสุนทรียภาพ (มะลิฉัตร เอื้ออานันท์. 2545ช: 8-9)

ในปี ค.ศ. 1978 ในวารสารของ NAEP ได้รายงานเกี่ยวกับจุดเด่น และจุดบอดของศิลปะจากทัศนคติของเด็กอเมริกัน จุดเด่นที่รายงานคือ มีนักเรียนอเมริกันที่สามารถเข้าถึงศิลปะซึ่งนับว่าเป็นแขนงอันที่ลึกล้ำและหลากหลายแขนงหนึ่งที่มนุษย์พยายามทำความเข้าใจและมีจุดบอดรายงานดังนี้

1. นักเรียนอเมริกันจำนวนมากไม่เคยเข้าไปดูงานศิลปะในพิพิธภัณฑ์หรือแกลเลอรี ที่แสดงศิลปะ
2. พบว่าความสนใจของเด็กที่จะทำงานศิลปะเพื่อระบายอารมณ์หรือต้องการแสดงออกตามความเป็นตัวของตัวเองจะลดน้อยถอยลงในระดับมัธยมศึกษา
3. พบว่าแม้แต่เด็กวัยรุ่นในระดับมัธยมศึกษาที่ขาดความรู้เกี่ยวกับศิลปะและวัฒนธรรมของตนเองและขาดความรู้ในการพิจารณาวิเคราะห์งานศิลปะ
4. พบว่าทัศนคติเกี่ยวกับศิลปะของนักเรียนอเมริกันมีความแตกต่างกันอย่างมากในหมู่เด็กต่างฐานะความเป็นอยู่

ในการสำรวจของ NAEP อีกชิ้นหนึ่ง ในปี ค .ศ. 1977 ในเรื่องทักษะทางด้านศิลปะสามารถเรียนกันได้หรือไม่ การสำรวจแสดงว่า “ได้” (Can Art Skill Be Learned? Survey Suggests “Yes”) ผลการสำรวจพบว่า ทักษะในการสร้างสรรค์งานศิลปะสำหรับศิลปินที่ประสบความสำเร็จในชีวิตการงานเหมือนกับทักษะทางด้านวิชาการอื่น ๆ หมายถึง เรียนรู้กันได้ รายงานนี้เป็นหลักฐานที่คัดค้านความเชื่อเก่าแก่แต่โบราณว่า ความสามารถทางศิลปะนั้นเป็นพรสวรรค์เกิดขึ้นเฉพาะบุคคลและมีมาแต่กำเนิด ซึ่งเป็นแนวคิดแบบขบวนการพัฒนาการที่เชื่อว่าความสามารถทางศิลปะของเด็กมิใช่จากผู้คนหรือสิ่งแวดล้อมภายนอกหรือมิใช่มาจากการเรียน การสอน ทำให้เกิดแนวคิดของนักวิชาการด้านการศึกษาด้านขบวนการ “ยึดหลักเกณฑ์” (Discipline-Centered Movement) ซึ่งคัดค้านทฤษฎีและหลักการของกลุ่ม “พิพัฒนาการ” (Progressivism) หรือกลุ่ม “เด็กเป็นศูนย์กลางของการเรียน” (Child-Centered Movement) โดยนักการศึกษาแนวแบบ “ยึดหลักเกณฑ์” พยายามชี้ให้เห็นถึงความสำคัญว่าการพัฒนาการด้านการแสดงออกและความรู้ ทางศิลปะของเด็กจะต้องได้รับการสอนและแนะนำจากครูหรือผู้ใหญ่มากกว่าจะให้อิสระแก่เด็กในการทำงานศิลปะโดยปราศจากรบกวจากอิทธิพลของครูหรือผู้ใหญ่ตามแบบ “พิพัฒนาการ”

เอลเลียต ไอสนอร์ (Elliot Eisner) เป็นผู้นำคนสำคัญทางศิลปศึกษาของสหรัฐอเมริกา ได้เสนอแนวคิด ตามบทความตรวจสอบสิ่งที่เขาเรียกว่า “ความเชื่อเก่า ๆ ” (Myth) เจ็ดประการในทฤษฎีการเรียนรู้แบบ “พิพัฒนาการ” ปี ค.ศ. 1973-1974 ดังนี้

ความเชื่อข้อแรกที่ว่าเด็กจะพัฒนาทางศิลปะได้ดีที่สุด เมื่อเด็กได้รับอิสระให้ทำงานศิลปะตามลำพัง โดยไม่มีอิทธิพลของความคิดเห็นและการแนะนำของครู ครูเป็นแต่เพียงผู้จัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ให้พร้อมและเป็นผู้ให้กำลังใจ ไอสนอร์ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อข้อนี้มาจากนักศึกษาที่ไม่เห็นด้วยกับการที่ครูหรือผู้ใหญ่บางคนเข้าไปรบกวนระบบงานเด็กในวัยที่กำลังพัฒนาการด้านนี้ของเด็กอย่างเหมาะสมถูกต้อง ความเชื่อนี้เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความเชื่อที่ว่า ความสามารถด้านศิลปะของเด็กนั้นมาจากภายในตัวเด็กมากกว่าจะเป็นผลจากสิ่งแวดล้อม นั่นคือเชื่อว่าความสามารถด้านศิลปะของเด็กนั้นเป็นเรื่องของพรสวรรค์หรือเป็นเรื่องของพันธุกรรม

ไอเซนเนอร์ชี้แจงว่าความเชื่อนี้มีข้อผิดพลาดที่ต้องแก้ไขความเข้าใจ เขากล่าวว่าเขาเองไม่เห็นด้วยกับระบบผู้ใหญ่วิทยาลัยหรือครูเข้าไปบงการกับการแสดงออกของเด็กจนสูญเสียความมั่นใจในตัวเอง แต่ถ้าครูผู้ใดสนใจที่จะปฏิบัติตนตามความเชื่อข้อนี้ ครูผู้นั้นก็เท่ากับลดตัวจากความเป็น “ครู” ลงไป เป็น “ผู้จ่ายอุปการะ” และ “กองเชียร์” เท่านั้น กล่าวคือ ความรักและวัสดุอุปกรณ์เท่านั้น มิใช่จะพอเพียงในการพัฒนาด้านศิลปะของเด็ก ครูมีส่วนที่让孩子ได้พัฒนาด้านการรับรู้ และการรับรู้ด้านต่าง ๆ ของเด็กนั้นจะพัฒนาเด็กให้เข้าใจกับสิ่งต่าง ๆ ในประสบการณ์ชีวิตของเด็กต่อไป มนุษย์ที่มีดวงตาปกติทุกคนมิใช่จะมีความสามารถที่จะ “เห็น” ได้เสมอภาคเท่าเทียมกัน ความสามารถในการ “เห็น” นี้ ครูศิลปะสามารถที่จะช่วย “ชี้” ช่วย “แนะนำ” หรือหาวิธีพัฒนาให้แก่เด็กได้ ความสามารถในการ “เห็น” ต้องอาศัยประสบการณ์ ต้องเรียนจากควมผิดพลาด และการกระทำซ้ำแล้วซ้ำอีก ความสามารถในการ “เห็น” มาจากการสร้างรากฐานในด้านการรับรู้อย่างมีสติปัญญา (ทัศนปัญญา)

ความเชื่อเก่า ๆ ข้อที่สองที่มีว่าหน้าที่ของศิลปศึกษาที่สำคัญก็คือ การพัฒนาเด็กด้านความคิดสร้างสรรค์

ไอเซนเนอร์ แย้งความเชื่อข้อนี้ว่า ความคิดสร้างสรรค์นั้นเป็นสิ่งดีจริงแท้แน่นอน แต่ในเมื่อวิชาศิลปะ มิใช่วิชาเดียวที่พัฒนาเด็ก ในด้านความคิดสร้างสรรค์ วิชาใดก็ตามที่มีการเรียนการสอนอย่างดีจะก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ทั้งสิ้น ทำไมศิลปะจึงจะยึดเอาแง่ความคิดสร้างสรรค์นี้เป็นจุดหมาย และหัวใจ เป็นหลักชัยของแขนงวิชานี้อย่างเอาเป็นเอาตาย ไอเซนเนอร์เชื่อว่า เป้าหมายการศึกษาแขนงใด ๆ ก็ตาม ไม่ควรมุ่งอยู่ทางใดทางหนึ่งโดยเฉพาะ โดยละทิ้งไม่คำนึงถึงด้านอื่น ๆ ถ้าปรัชญาของกลุ่ม “เด็กเป็นศูนย์กลาง” มุ่งแต่ด้านการพัฒนาแต่ตัวบุคคลเท่านั้น โดยมีได้คำนึงถึงว่า ศิลปะก็มีหน้าที่ต่อสังคมเช่นกัน

ความเชื่อเก่า ๆ ข้อที่สามที่มีว่าครูไม่ควรมุ่งด้านผลงานศิลปะของเด็ก กระบวนการทำงานต่างหากที่สำคัญ

ไอเซนเนอร์ แย้งว่า ผลงานก็สำคัญพอ ๆ กระบวนการทำงานศิลปะเพราะผลงานเป็นตัวบอกเราถึงกระบวนการทำงานของเด็กเป็นสิ่งที่คู่กัน กระบวนการทำงานจะดีขึ้น ถ้าเราสนใจกับผลงานที่ออกมาเช่นกัน และเช่นเดียวกันผลงานจะดีขึ้นต่อเมื่อเราให้ความสนใจต่อกระบวนการทำงาน

ความเชื่อเก่า ๆ ข้อที่สี่ มีว่าเด็กเห็นโลกได้กว้างกว่าผู้ใหญ่เพราะวัยที่ยังอ่อนไร้เดียงสา เด็กจึงมองสิ่งต่าง ๆ ดังที่มันเป็นโดยไม่มีอิทธิพลของภูมิหลังมารบกวนแบบผู้ใหญ่ ดังนั้น การศึกษากลุ่ม “เด็กเป็นศูนย์กลาง” จึงคัดค้านการที่ผู้ใหญ่เอาการเห็นแบบผู้ใหญ่มารบกวนการเห็นที่บริสุทธิ์ไร้เดียงสาของเด็ก

ไอเซนเนอร์ แย้งหลักการในข้อนี้ด้วยผลงานการวิจัยค้นคว้าของนักจิตวิทยา พัฒนาการที่ศึกษาด้านพฤติกรรมเด็กว่า ระยะเวลาที่เด็กมีการเห็นอย่างบริสุทธิ์ไร้เดียงสานั้นสั้นมาในราวอายุ 8 หรือ 9 ขวบ เด็กก็จะเริ่มสูญเสียคุณสมบัตินั้น เด็กเริ่มพัฒนาการเห็นแบบผู้ใหญ่ ซึ่งมีอิทธิพลของเหตุและผลที่ยกย่องน่านวย ดังนั้นครูศิลปะจึงมีส่วนที่จะช่วยเตรียมเด็กให้เขาเตรียมตัวกับการเห็น ซึ่งพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปตามวัย ครูจะสามารถช่วยให้เด็กได้เรียน ที่จะ “มอง” และ “เห็น” สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเด็กอย่างระมัดระวัง ฟินิจพิเคราะห์ เพื่อเด็กจะได้พัฒนาการเห็นอย่างมีประสิทธิภาพ ” (ทัศนปัญญา)

ความเชื่อเก่า ๆ ข้อที่ห้าที่ว่า ครูไม่ควรประเมินผลงานทางศิลปะของเด็ก เพราะความคิดของเด็กนั้นไม่เหมือนผู้ใหญ่

ไอเซนเนอร์ แย้งข้อนี้ว่าการประเมินผลงานศิลปะของเด็กมิใช่น่ารังเกียจ ถ้ามีวิธีการ และหลักเกณฑ์ที่ดี เด็กจะเกิดความรู้สึกเชื่อถือและภาคภูมิใจในงานของตนเมื่อได้รับการใส่ใจ แนะนำ แสดงความคิดเห็นจากครู เด็กจะนับถือการวิจารณ์ที่มีเหตุผล มิใช่แต่คำเินยอเท่านั้น เด็กไม่ใช่คนโง่ที่จะไม่รู้ถึงความแตกต่างระหว่างความคิดเห็นที่จริงใจกับ “ลูกยอ” คำวิพากษ์วิจารณ์ที่เรียกว่า “ติเพื่อก่อ” ซึ่งข้อเด่นข้อด้อย) ทำให้เด็กรู้ถึงความสนใจและจริงใจของครูที่มีต่อผลงานของตน

ความเชื่อเก่า ๆ ข้อที่หกครูไม่ควรสอนหรือพูดเกี่ยวกับศิลปะเพราะการพูด การอธิบายทำลายความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก

ไอเซนเนอร์แย้งข้อนี้ว่า การพูด การสอน การอธิบายเกี่ยวกับศิลปะจะทำลายความคิดสร้างสรรค์ของเด็กได้ต่อเมื่อมันไม่เหมาะสมและถูกต้องก็ – ระดับอายุของเด็ก การพูด การวิจารณ์เท่ากับชี้ให้เด็กได้เห็นถึงสิ่งที่อาจรุดพันสายตา ช่วยพัฒนาความระมัดระวัง ทางการเห็น คือ ให้เห็นอย่างมีสติขึ้น (ทัศนปัญญา)

ความเชื่อเก่า ๆ ข้อที่เจ็ดที่มีว่า สิ่งที่เป็นที่สุดในการเรียนศิลปะระดับประถม ก็คือวัสดุอุปกรณ์ที่พร้อม เพื่อเด็กจะได้มีประสบการณ์การรับรู้ อย่างกว้างขวาง

ไอเซนเนอร์ไม่เห็นด้วยกับข้อนี้ในแง่ที่ ว่าการที่เด็กในชั้นประถมได้มี ประสบการณ์เกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์ต่างชนิดอย่างมากมายนั้นจะทำให้เด็กมีโอกาสทำความรู้จักกับวัสดุอุปกรณ์อย่างผิวเผิน และขาดโอกาสที่จะทำความรู้จักกับวัสดุอุปกรณ์อย่างจริงจังซึ่งก็เป็นสิ่งที่มีคุณค่าแก่ตัวเด็กเช่นกัน

ช่วงกลางศตวรรษที่ 20 เกิดการเปลี่ยนแปลงทางระบบคิดของศิลปศึกษา จากบทความชื่อ “หัวเลี้ยวหัวต่อของศิลปศึกษา: การเปลี่ยนแปลงแนวคิดของหลักสูตรเนื้อหาและการสอน” ของมานูแอล บาร์แคน (Barkan) ซึ่งบาร์แคนมองว่าหลักการของพิพัฒนาการมุ่งส่งเสริมการพัฒนาการของเด็กมากกว่าการให้ความรู้ในเนื้อหาศิลปะ ในที่สุดจะทำให้ศิลปศึกษาจะกลายเป็นเรื่องที่ไร้คุณค่า “ธรรมดา” เกินไป “ง่าย” เกินไปและ “สนุก” เกินไป ศิลปะกลายเป็นเรื่องของเด็กเล่นไม่มีคุณค่าพอที่จะเสียเวลา ความคิดดังกล่าวของบาร์แคนเกิดกระแสให้คืน” สาระความรู้ด้านศิลปะแก่วงการศิลปศึกษา

บาร์เคนอ้างแนวคิดของ เจอโรม บรูเนอร์ นักจิตวิทยาแห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ที่กล่าวว่า “หัวใจสำคัญของการให้การศึกษา ก็คือทำให้นักเรียนเข้าใจถึง โครงสร้างมูลฐานของวิชาใดก็ตามที่เราเห็นว่าควรจะสอน ” ศิลปศึกษาก็มีสาระความรู้ยู่เช่นกันก็ควรให้ความสำคัญด้านความรู้ บาร์เคนต้องการให้บทวนและปรับเปลี่ยนไปสู่วิถีทางใหม่ ให้เหมาะสม นักการศึกษาของสหรัฐอเมริกาตอบรับกับแนวทางที่บาร์เคนเสนอ “ป่าวประกาศการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสาขา ศิลปศึกษาในศตวรรษที่ 1960” เดวิด เอกเคอร์ (Ecker) กล่าวยกย่องว่าบาร์เคนเป็นนักวิจารณ์ ผู้มีสายตาแหลมคมที่เห็นการณ์ไกล ผู้ซึ่งเห็นถึง ข้อบกพร่องของสาขาวิชาศิลปะ ที่กำลังจะเป็นสาขาวิชาตกต่ำไร้ความสำคัญลงทุกที ลอราเชปแมน(Chapman) ยกย่องบาร์เคนว่าผู้นำที่ให้การเสนอแนะอย่างมีหลักการและเต็มไปด้วยเหตุผล กาย ฮับบาร์ด (Habbarad) ยกย่องว่า บาร์เคนเป็นนักการศึกษาอย่างแท้จริง คนหนึ่งของยุค ดอร์น (Dorn,1981:28) ยอมรับว่าข้อเขียนของบาร์เคนมิใช่เอื่อยอ้างขึ้นลอย ๆ แต่เขียนขึ้นโดยมีทฤษฎีที่มาจากการศึกษาค้นคว้าของบรูเนอร์เป็นพื้นฐานให้กับแนวคิดของหลักเกณฑ์ในการสร้างหลักสูตรใหม่” (มะลิฉัตร เอื้ออนันท์. 2545ก: 18)

นักวิชาการด้านศิลปะ เห็นพ้องต้องกันกับแนวคิดของบาร์เคนที่ศิลปะศึกษาต้องหันมาสู่การให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ของศิลปะที่ใช้อย่างเป็นทางการว่า “ ศิลปศึกษาแบบมีหลักเกณฑ์เป็นพื้นฐาน ” (Discipline-Based Art Education) หรือเราเรียกชื่อย่อว่า DBAE สาระความรู้ในด้านศิลปะ ซึ่งได้แก่สาระความรู้ตามหลักเกณฑ์ของนักศิลปะอาชีพ 4 สาย คือ ศิลปิน นักวิจารณ์ศิลปะ นักประวัติศาสตร์ วิจารณ์ และนักสุนทรียศาสตร์ ซึ่งจะสามารถสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ผู้เรียนได้ เคลื่อนไหวเข้าสู่กระแสความสนใจในเรื่องทักษะการรับรู้ (Perceptual Skills) ความรู้ศิลปะ ประวัติศาสตร์ ศิลปะวิจารณ์ ความหมายตั้งถึงคุณค่าทางศิลปะ หรือสุนทรีย์แห่งจิตพิสัย และยังให้ความสำคัญต่อศิลปะปฏิบัติ (ผลงานศิลปะ) ซึ่งเป็นแนวคิดแบบมุ่งสู่การปฏิบัติงานศิลปะ อย่างมีสุนทรีย์ ผลงานสำเร็จมีความสำคัญเท่าเทียมกับกระบวนการกระทำ

การแข่งขันทางเทคโนโลยีทางอวกาศ เริ่มในปลายทศวรรษที่ 1950 รัสเซีย เป็นประเทศแรกที่ประสบความสำเร็จด้านอวกาศ คือ รัสเซีย ได้ส่งดาวเทียม สปุตนิก (Sputnik 1) ซึ่งเป็นดาวเทียมเปล่าขึ้นสู่อวกาศในวันที่ 4 ตุลาคม ค.ศ. 1957 เพียงเดือนเดียวถัดมา ในวันที่ 3 พฤศจิกายน ค.ศ. 1957 รัสเซีย ได้ส่งดาวเทียม สปุตนิก (Sputnik 2) ขึ้นสู่อวกาศพร้อมกับสิ่งมีชีวิต คือสุนัขได้สำเร็จ

เมื่อรัสเซียประสบความสำเร็จ ทางด้านอวกาศทำให้เกิดการตื่นตัวเป็นอย่างมาก ต่อระบบการศึกษา สหรัฐอเมริกาปรับโครงสร้างทางการศึกษาโดยปรับสภาพได้ทัน National Defense Education Act เพื่อการสนับสนุนการปฏิรูปการศึกษา ทางด้านคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์และภาษาต่างประเทศ มุ่งสู่ “ความเป็นเลิศทางวิชาการ” (Academic Excellence) ซึ่งเป็นกุญแจสำคัญในระบบการศึกษาในปี 1960 นักศิลปศึกษาได้ตรวจสอบสถานภาพทางวิชาศิลปะและเห็นว่า

“องค์ความรู้” (Body Of Knowledge) เป็นสิ่งสำคัญที่ต้องถ่ายทอดลงสู่ตัวเด็ก การตื่นตัวทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีช่วงแรก วงการศึกษาให้ความสำคัญกับความเป็นวิทยาศาสตร์เป็นอย่างมาก ในการจัดการเรียนการสอน มีความเคร่งครัดเรื่องของการสอนจะต้องสามารถระบุจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมเพื่อสามารถวัดผลการเรียนได้

ชาร์ล ดอร์น (Dorn. n.d.) นักวิชาการที่เขียนบทความวิจารณ์ ได้เสนอแนวคิดในการปรับมุมมองศิลปศึกษา ซึ่งเป็นแนวคิดแบบปฏิรูปสังคมนี้ให้ทันสมัย เขาขนานนามว่า คตินิยมสรผสาน (Eclecticism) หรือบริบทนิยม ที่คิดว่ามีคุณค่าได้แก่ความรู้ทาง ศิลปะปฏิบัติ ศิลปวิจารณ์สุนทรียศาสตร์ และประวัติศาสตร์ศิลป์ มาบรรจุหลักสูตรอย่าง เป็นระบบ นักวิชาการที่เห็นด้วยกับอุดมการณ์แบบสรผสานนี้ เช่น ซิลเวอร์แมน , แชปแมน , เฟลด์แมน และแมคฟี (Silveman; Chapman; Feldman; McFee) ส่วนบริบทนิยมนั้นก็เพราะมีแนวคิดของการให้ศิลปะเป็นสื่อกลางหรือเครื่องมือไปสู่การเรียนรู้ศาสตร์อื่น ๆ เช่น ศึกษาถึงบทบาทของศิลปะในสังคม (มะลิฉัตร เอื้ออานันท์. 2545ก: 27)

ในความเป็นบริบทของสังคมมีนักวิชาการหลายท่านเห็นว่าศิลปะและศิลปศึกษามีเป้าหมายในการรับใช้สังคม คือ มีเป้าหมายที่เรียกว่า “คุณค่าอันสุนทรีย์” คือมองประสบการณ์และคุณค่าของศิลปะเป็นการเข้าถึงในทุก ๆ ด้านในชีวิตซึ่งรวมทั้งศาสนา ศีลธรรมจรรยา ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เศรษฐกิจ ฯลฯ แนวคิดของศิลปศึกษาในความเป็นบริบทนิยมนี้ มีกลุ่มนักสุนทรียศาสตร์หลายท่าน เช่น แลงเจอร์ คอลลิงวูด และเคลิน ไม่เห็นด้วยกับเรื่องการใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้สิ่งอื่น ๆ (Education Through Art)

ความคิดทางด้านศิลปศึกษา ในปัจจุบันนั้นมีการหลอมรวม ไว้สองด้านคือแนวคิดเรื่ององค์ความรู้ (Body Of Knowledge and development activity) เด็กได้รับทั้งแนวคิดทางศิลปะ และกระบวนการแสวงหา (Concept in Art and methods of inquiry) นักศิลปศึกษายอมรับว่าประสบการณ์คือ แนวทางที่จะบรรลุนิติภาวะส่วนบุคคลตามธรรมชาติกระบวนการในการสร้างสรรค์ศิลปะและการตอบสนองรูปรูปทรงที่มองเห็นได้ จะช่วยพัฒนาลักษณะเฉพาะตัวของเด็กและเป็นการเปิดประสบการณ์ให้กับเด็ก การศึกษาศิลปะเป็นการพัฒนาด้านศิลปะและการเรียนรู้ เกี่ยวกับศิลปะ (It is Worth That Personal Development Though Art is an Important as Learning About Art) (วิรุณ ตั้งเจริญ. 2548 ข: 49)

ศิลปศึกษาในประเทศไทยมีลักษณะคล้ายกับต่างประเทศในอดีตไม่มีการจัดการเรียนการสอนที่เป็นระบบ แต่ศิลปะจะแฝงตัวอยู่กับระบบของศาสนาซึ่งมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก ซึ่งมุ่งที่จะรักษาส่งเสริมและค้ำจุนศาสนาไว้ ระบบของการศึกษาไทยในอดีตมีค่านิยม 4 ประการ คือ 1) การเน้นที่ครูเป็นผู้ถ่ายทอด 2) การเน้นการเลียนแบบให้ทำตามตัวอย่าง 3) การเน้น การใช้ความจำ 4) การเน้นการควบคุมและลักษณะพิเศษของบุคคล (อารี สุทธิพันธุ์. 2551: 12-16)

ศิลปศึกษาในช่วงสมัยของการศึกษาการปรับตัว พ.ศ. 2414-2475 มีการปรับตัวสภาพการศึกษาตามอิทธิพลตะวันตกในรูปแบบของระบบโรงเรียน ซึ่งในช่วงแรกไม่พบว่ามีมีการเรียนการสอนของในระบบของโรงเรียน หลักสูตร 2438 พบว่าศิลปศึกษาดึงความเฉพาะ “การวาดเขียน” ได้เข้ามามีบทบาทในหลักสูตรระบบโรงเรียนซึ่งภาพรวมของหลักสูตรเป็น สายอิทธิพลตามสายประเพณีนิยมของชนชาติตะวันตกที่มุ่งเน้นศิลปะแบบเหมือนจริง (Realistic Art)

จากหลักสูตร พ.ศ. 2452 และ 2454 พบว่าความเชื่อเกี่ยวกับศิลปะ ศึกษาได้แยกออกเป็นสองด้านคือ วาดเขียนและการฝีมือ ซึ่งเป้าหมายและขอบข่ายของการวาดเขียนจะเป็นไปในเชิงศิลปะ (Art) ส่วนเป้าหมายและขอบข่ายของการฝีมือจะเป็นไปในเชิงงานช่าง (Craft) สำหรับวิชาวาดเขียนสามารถแยกเป้าหมายของเนื้อหาหลักสูตรได้ 2 ลักษณะ คือ (จิฎ ณัฏฐ์. 2548: 18)

1. การเขียนแบบเหมือนจริงโดยมุ่งการเขียนภาพจากของจริงให้สังเกต ในการเขียนรูปได้ถูกต้องตามของจริง ให้มือเที่ยงตาเที่ยง

2. การออกแบบในหลักสูตรมูลศึกษา พ.ศ. 2452 ได้กำหนดความมุ่งหมายไว้ตอนหนึ่งว่า อาจแสดงความนึกถึงเป็นรูปให้เห็นได้ด้วยตา เป็นต้น ว่าเขียนอย่างไรให้เขาทำตามประสงค์ของตนได้ ซึ่งเท่ากับเป็นการเน้นการออกแบบไว้ในเชิงวาดเขียนด้วย หรือการเขียนภาพในลักษณะ “ใบไม้เครือเถา” หลักสูตรมูลศึกษา ประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ก็เป็นการเน้นการศึกษาด้วยนั่นเอง

ปี 2475 รัฐบาลประกาศใช้แผนการศึกษาและปรับปรุงแผนการศึกษาโดยภาพรวมได้มีนักเรียน การฝีมือ อยู่ในหลักสูตรประถมศึกษาและวาดเขียน การฝีมือ (ชาย) การฝีมือและการเรือน (หญิง) ซึ่งบรรยากาศการเรียนการสอน ยังเป็นเชิงช่างการฝึกการออกแบบ

ปี 2503 ศิลปะได้รับการพัฒนาไปมาก มุ่งไปในทิศทางที่คำนึงถึงคุณค่าศิลปะ คุณค่าในเชิงผลสะท้อน และคุณค่าในทางเชิงจิตวิทยา ถึงความ เปิดเสรีภาพและคำนึงถึงวุฒิภาวะ ของเด็กแต่ละวัย

หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 นักวิชาการได้วางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา ซึ่งเริ่มในปี 2517 ไปสู่แผนการศึกษา พ.ศ. 2520 หลักสูตร 2521 และ 2524 ศิลปศึกษาได้จัดเข้าไปอยู่ในกลุ่มเรื่องของบุคลิกภาพคือ กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย

องค์ความรู้และการพัฒนาด้านศิลปศึกษาจากตะวันตกได้เข้ามามีบทบาทในประเทศไทยเป็นอย่างมากจนกระทั่งปี พ.ศ. 2511 มีหลักสูตรการผลิตบัณฑิตศิลปศึกษาขึ้นครั้งแรกในสังคมไทย ส่งผลต่อการพัฒนาการด้านศิลปศึกษาของประเทศไทยซึ่งได้รับอิทธิพลจากปรัชญาการศึกษาแบบประสบการณ์นิยม (Experimentalism) และการศึกษาแบบพิพัฒนาการนิยม (Progressivism)

แนวคิดของศิลปศึกษาในระดับอุดมศึกษา เพื่อผลิตบุคคลทางการศึกษา (ครูศิลปะ) มีความเคลื่อนไหวอยู่ในวิทยาลัยวิชาการ (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ) ภายใต้การนำของ อารี สุทธิพันธุ์ ซึ่งได้รับอิทธิพลแนวปรัชญาของการศึกษา แบบพิพัฒนาการและความเคลื่อนไหวของ “ศิลปศึกษาแบบมีหลักเกณฑ์เป็นพื้นฐาน (Discipline-Based Art Education) เข้ามามีบทบาทในประเทศไทยในการจัดการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษาในเวลาต่อมา

ภายใต้วิกฤตปัญหาของสังคมไทย บนแนวคิดแบบทุนนิยม ที่มุ่งเน้นภาคการผลิตระบบอุตสาหกรรมแบบมวลรวม มุ่งการผลิตโดยใช้เศรษฐกิจเป็นฐานคิดเพื่อชี้วัดการพัฒนาของประเทศ บนฐานคิดแบบวิทยาศาสตร์ที่แยกส่วนของศาสตร์ต่าง ๆ กันที่ต่างคนต่างศึกษา มิได้มองความสัมพันธ์เชิงระบบ สังคมเกิดความอ่อนแอ เห็นได้ชัดจากปี 2540 เกิดภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ ส่งผลกระทบต่อระบบโครงสร้างทางสังคม ประชาชนในรัฐอ่อนแอทั้งระบบคิด ความล่มสลายของศิลปวัฒนธรรมในส่วนภูมิภาคท้องถิ่น ถูกกลืนกินจากกระแสวัฒนธรรมภายนอก ทำให้กลุ่มนักวิจารณ์ นักคิดที่เกี่ยวข้องในด้านศิลปศึกษา ทบทวนหลักสูตรการเรียนการสอนที่มองบริบทของศิลปศึกษาในมิติต่าง ๆ

พ.ศ. 2544 ภายใต้การนำของนักวิชาการด้านศิลปศึกษา คือ วิรุณ ตั้งเจริญและคณะได้เสนอแนวคิดทางศิลปศึกษาที่ควรจะเหมาะสมกับสังคมไทยภายใต้ ชื่อ พหุศิลปศึกษา Arts Education ซึ่งเป็นการผสมผสานระบบคิดแบบ หลากหลายทางสหวิทยาการ การบูรณาการ ทั้งอดีต ปัจจุบัน อนาคต โดยไม่ละเลยภูมิปัญญาไทย ผสานท้องถิ่นสู่สากลที่ผสมผสานตะวันตกและตะวันออกเข้าด้วยกัน

กระบวนการเรียนการสอนของพหุศิลปศึกษา มุ่งสู่การบูรณาการแนว คิด และการสร้างสรรค์ศิลปะ โดยคัดเลือกการสื่อสาร การแสดงออกที่หลากหลาย สื่อการแสดงออกอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นสื่อสี สื่อวัตถุ สื่อร่างกาย สื่อเสียง สื่อภาษา อันเป็นการแสดงออกจากสภาพการรู้คิดและการจินตนาการเพื่อสะท้อนสุนทรีย์ะ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมนั้น จะต้องมีการศึกษาทำความเข้าใจในจุดหมายของการปฏิรูปการศึกษาและการปฏิรูปสังคมทั้งระบบ จะต้องเข้าใจการพัฒนาเปลี่ยนแปลงที่ประสานเชื่อมโยงแบบองค์รวม (วิรุณ ตั้งเจริญ. 2544: 11)

แนวคิดใหม่เพื่อการพัฒนาพหุศิลปศึกษาสำหรับสังคมไทยได้นำทฤษฎีสับสนุนการศึกษาพหุศิลปศึกษา (Arts Education) คือ 5 ทฤษฎีดังนี้

1. ทฤษฎีพหุศิลปศึกษาเชิงแบบแผน

DBAE, Discipline-Based Arts Education

2. ทฤษฎีพหุศิลปศึกษาเชิงพหุปัญญา

MIAE, Multiple-Intelligences Arts Education

3. ทฤษฎีพหุศิลปศึกษาเชิงภูมิปัญญาไทย

TWAE, Thai Wisdom Arts Education

4. ทฤษฎีพหุศิลปศึกษาเชิงศิลปะหลังสมัยใหม่

PMAE, Post-Modern arts Education

5. ทฤษฎีพหุศิลปศึกษาเชิงความสามารถพิเศษ

GCAE, Gifted Child Arts Education

แนวคิดของพหุศิลปศึกษา (Arts Education) ถือเป็นความเคลื่อนไหว ที่มีต่อระบบคิดของศิลปศึกษาของสังคมไทยที่มองหาความเป็นตัวตนของศิลปศึกษา ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงบริบททางสังคม และ บริบทของศิลปวัฒนธรรม ที่ส่งผลกระทบต่อสังคม (Social Impact) ที่ใช้ศิลปะสร้างเยาวชนในชาติที่มีสำนึกร่วม ในความเป็นท้องถิ่นและสากล นั่นคือการรู้จักตัวตน และรู้จักการเลือกรับหรือการบริโภควัฒนธรรมภายนอก อย่างมีคุณภาพ

2.3.6 ศิลปศึกษากับมนุษยวิทยา

มนุษย์เริ่มมีประสบการณ์ในการสร้างสรรค์ตั้งแต่วัยเยาว์ของชีวิต ศิลปะมีความสัมพันธ์ต่อการดำเนินวิถีของมนุษย์ ศิลปะถือเป็นเครื่องมือที่แสดงออกถึงความคิดสร้างสรรค์ ของมนุษย์ ศิลปะให้เด็กเป็นหนังสือเดินทางไปสู่อิสรภาพ และนำไปสู่ผลสำเร็จของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ศิลปะในวัยเด็กจึงเป็นการค้นหาความสามารถ ทางความคิด จินตนาการที่เป็นรูปธรรมมากที่สุด

คานธี กับ รพินทรนาถ ต่างมีวิสัยทัศน์ของมนุษย์ที่ได้รับการปลดปล่อยแล้ว วิสัยทัศน์ดังกล่าวจะบรรลุได้ด้วยแนวทาง ทางการศึกษาที่ตั้งอยู่บนความคิดสร้างสรรค์ โดยที่เป้าหมายทุกกิจกรรมเป็นไปเพื่อต่อยอดความเป็นเอกภาพภายในบุคลิกภาพของปัจเจก ขณะเดียวกันต้องมาด้วยความเป็นเอกภาพของมวลมนุษยชาติด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่งคือศิลปะมีบทบาทสำคัญยิ่งในกระบวนการของการศึกษาและจุดมุ่งหมายของมันคือความเป็นเอกภาพของมนุษย์ (เทวี ประสาท . 2546: 45-46)

มนุษย์มีความเป็นอยู่ร่วมกันทั้งมนุษย์กันเองและสภาพแวดล้อมอื่น ๆ รอบตัวมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติ การที่จะเรียนรู้เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมปัจจุบันจึง เป็นเรื่องสำคัญอันดับต้น ๆ ไม่ว่าโลกจะเจริญก้าวหน้าของความรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ หรือด้วยเทคโนโลยีที่ล้ำสมัย แต่ปัญหาของการอยู่ร่วมกัน ความขัดแย้งในสังคมยังไม่ได้ลดลง ซึ่งระดับกับทวีความรุนแรงมากขึ้น ความรู้ต่าง ๆ จึงเป็นความรู้แบบเอกเทศ เป็นอัตวิสัยของปัจเจก มิได้คำนึงถึงส่วนรวม แต่มุ่งตอบสนองแต่ผลประโยชน์ส่วนตัว

วิชาศิลปะเป็นวิชาสามัญ มีความสำคัญเช่นเดียวกับวิชาสามัญอื่น ๆ และวิชาเหล่านี้ช่วยส่งเสริมให้เด็กเจริญพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะการที่เด็กได้ปฏิบัติงานทางศิลปศึกษา เด็กจะได้ประสบการณ์ทาง การแก้ปัญหา ทั้งในการออกแบบ การใช้วัสดุและเครื่องมือ กิจกรรมสร้างสรรค์เหล่านี้จะช่วยส่งเสริมให้เด็กพัฒนาในด้านสุนทรียภาพ การรับรู้สติปัญญา อารมณ์ สังคม การสร้างสรรค์และเทคนิคของการทำงานจึงสมควรจะได้ส่งเสริมพัฒนาการในด้านต่าง ๆ เหล่านี้ ตั้งแต่เด็ก ๆ โดยเฉพาะความเจริญทางด้านสุนทรียภาพการสร้างสรรค์ การรับรู้และเทคนิคการทำงานอย่างมีระเบียบ วิชาทางสายศิลปศึกษาจะมีโอกาสส่งเสริมให้แก่เด็กได้เป็นพิเศษมากกว่าวิชาในสายอื่น ๆ โดยเฉพาะความสำคัญของกระบวนการสร้างสรรค์งานทางศิลปะมีส่วนช่วยส่งเสริมพัฒนาการของเด็ก สำหรับผลงานทางศิลปะที่เด็กทำขึ้นนั้น ก็มีผลต่อการจูงใจให้เด็กได้เกิดความรู้สึกภูมิใจและสร้างความเชื่อมั่นในตนเองสูงขึ้น (วิรัตน์ พิชญ์ไพญญ์. 2549: 45)

ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการจัดการเรียนรู้ด้านศิลปะจะช่วยส่งเสริม ความฉลาด ละเอียด รอบคอบ ความเจริญงอกงามในด้านสุนทรียภาพ จะช่วยให้เด็กรู้จักการควบคุม อารมณ์ในสังคม มีความเข้าใจในเรื่องของพื้นที่และเวลา (Time and Space) หรือเราเรียกว่ากาลเทศะ

ประสบการณ์ทางศิลปะจะช่วยให้เขาเจริญงอกงามในด้านพฤติกรรม ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญมากของความเป็นมนุษย์ เพราะว่าความรู้เราหาเพิ่มเติมได้ทุกเวลา แต่พฤติกรรมมีความจำเป็นต้องปลูกฝังตั้งแต่ยังน้อยอ่อน เพื่อเติบโตใหญ่จะได้เป็นไปตามความคาดหวังของสังคม บุคลิกลักษณะของความกล้าหาญ การแก้ปัญหา ความกล้าแสดงออก แสดงความคิดเห็น ภาวะของผู้นำ และผู้คนยอมรับฟังผู้อื่น ล้วนถูกผสมผสานอยู่ในกิจกรรมการเรียนรู้ด้านศิลปะทั้งสิ้น

ประสบการณ์ของศิลปะที่จัดการเรียนรู้จึงมีความสำคัญต่อมนุษย์เป็นอย่างมาก ซึ่งเข้าประสมคล้ายทางของมนุษย์ คือ การอยู่ร่วมกันอย่างกันดี ความสุขเป็นสังคมที่อุดมด้วยปัญญา ฟังพาคายกันและสามารถนำทางประเทศชาติไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองอย่างยั่งยืน ซึ่งประสบการณ์การเรียนรู้ของศิลปะพอจะสรุปได้ดังนี้

1. ความเจริญงอกงามด้านสติปัญญา
2. ความเจริญงอกงามด้านอารมณ์
3. ความเจริญงอกงามด้านสังคม
4. ความเจริญงอกงามด้านพฤติกรรม
5. ความเจริญงอกงามด้านสุนทรียภาพ
6. ความเจริญงอกงามด้านทักษะและการแก้ปัญหา

2.3.7. ศิลปศึกษากับสังคมวิทยา

กระแสสังคมในปัจจุบันนี้มีความสลับซับซ้อน และเลือนลางของปรากฏการณ์อธิบายความจริงของปรากฏการณ์ต่าง ๆ นี้ได้ยากมากซึ่งมักจะมีคำถามต่อปรากฏการณ์นั้นเสมอว่า เกิดอะไรขึ้น ทำไมเป็นเช่นนี้ ปรากฏการณ์เหล่านั้นเกิดจากความคิด ที่สลับซับซ้อน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมอย่างรวดเร็ว ส่วนสำคัญของการเปลี่ยนแปลงนี้มีความเกี่ยวข้องกับความคิดของมนุษย์ ในระบบแนวคิดแบบสมัยใหม่ (Modern) ที่ใช้เวลาในการบ่มเพาะความคิดของสังคมเป็นเวลานาน แนวคิดแบบสมัยใหม่นี้มีรากฐานจากระบบความคิดแบบวิทยาศาสตร์ มุ่งเน้นการค้นพบและอธิบายองค์ความรู้ต่าง ๆ ให้ประจักษ์ (Empirical) บนพื้นฐานตรรกะเป็นแนวทางการสร้างระบบคิดรูปแบบสมัยใหม่ แนวคิดนี้ปฏิเสธความเชื่อของศาสนา พยายามอธิบายสิ่งต่าง ๆ ที่สัมผัสได้ แนวคิดสมัยใหม่มุ่งสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก ความเจริญ การพัฒนาทางเทคโนโลยี แนวคิดต่าง ๆ ถูกส่งต่อไปยังสังคม อย่างรวดเร็ว เพราะมีสื่อต่าง ๆ ที่ช่วยย่อเวลา (Time) ให้สั้นลงและย่อพื้นที่ (Space) ให้แคบลงเกิดการรับรู้อย่างทั่วถึงกัน มุ่งแสวงหาความเป็นปัจเจกชนภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตย ซึ่งสร้างเสรีภาพของมนุษย์ให้เท่าเทียมกัน มุ่งสร้างความเจริญเติบโตของระบบเศรษฐกิจบนฐานของทุนนิยม ทำให้เกิดการแข่งขันขึ้นในภาคของอุตสาหกรรมทำให้เกิดระบบการขยายการผลิตในระบบอุตสาหกรรมเต็มตัว การผลิตคนในสังคมให้มีการทำงานอย่างเป็นระบบ โดยใช้ระบบการบริหารจัดการมนุษย์ ระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่มีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกันทั่วโลกเมื่อเกิดปัญหาต่อระบบใดระบบหนึ่งของโลก จะส่งผลกระทบต่อเครือข่ายทั่วโลก ซึ่งเราสามารถเห็นได้ในปัจจุบัน

สังคมไทยกำลังเผชิญกับพหุลักษณะด้านวัฒนธรรม (Cultural Pluralism) กระบวนการโลกาภิวัตน์มีส่วนในการเร่งทำให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Cultural Diversity) และเมื่อมีความแปลกปลอมเข้าสู่สังคมไทยย่อมมีความขัดแย้งด้านวัฒนธรรม ซึ่งเกิดอย่างต่อเนื่องกันตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา กระบวนการอเมริกันาภิวัตน์ของวัฒนธรรมโลก (Americanization of Global culture) แฝงอิทธิพลของวัฒนธรรมอเมริกันไปสู่สังคมโลกอิทธิพลของวัฒนธรรมอเมริกันในระบบทุนนิยมโลกถูกส่งเสริมจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศสังคมไทยปัจจุบันนอกจากเผชิญปัญหาความเป็นอเมริกันของวัฒนธรรมไทยแล้วยังเผชิญกับระบบจักรวรรดินิยมทางวัฒนธรรม (Cultural Imperialism) ผลกระทบจากการเผชิญหน้ากับวัฒนธรรมอันหลากหลาย จะเป็นอย่างไร (รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, 2544: 7-8)

ปัญหาวิกฤตของสังคมโลกในยุคโลกาภิวัตน์นี้ ส่งผลกระทบเชื่อมโยงต่อปัญหาของสังคม ในระดับมหภาคและจุลภาค “รากสำคัญของวิกฤติ โลกส่งผลกระทบต่อสังคมโลก รวมทั้งความทุกข์ยากของมวลมนุษยชาติซึ่งมีจุดเริ่มต้นจากการยึดมั่นถือมั่นในตัวตน ทำให้เกิดการคิดถึงประโยชน์ส่วนตัว ครอบครองตัวตนในแง่ชนชั้น ชุมชน แบบวัฒนธรรมหลงติดอยู่กับแนวคิดของความเชื่อใดความเชื่อหนึ่ง

เกิดความหลงใหลในตน ในชาติ หลงใหลในศาสนาหลงลัทธิและอื่น ๆ (เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ . 2545: 7) แนวคิดแบบสมัยใหม่แผ่ขยายสู่สังคมและวัฒนธรรมไปตามภูมิภาคต่าง ๆ รวมถึงในสังคมไทยของเราเอง เราคงได้เห็นปัญหาต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อความเสื่อมโทรมของสังคม จนเราอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในสังคมไม่ได้ว่าอะไรคือความจริง อะไรคือถูก อะไรคือผิด เกิดการลังเล ไม่แน่ใจในความชอบธรรมต่าง ๆ จึงเกิดนักคิดกลุ่มหนึ่งหวนกลับไปคิดทบทวนและปฏิเสธแนว ความคิดสมัยใหม่ ทำให้เกิดนิทัศน์แบบหลังสมัยใหม่ (Postmodern) ขึ้น ซึ่งมีนักคิดคนสำคัญอย่าง มิเชล ฟูโก (Michel Foucault) ฌาคส์ แดริดา (Jacques Derrida) ฌอง โบดริยาร์ (Jean Baudrillard) ซึ่งโจมตีแนวคิดแบบสมัยใหม่อย่างชัดเจน

แนวคิดหลังสมัยใหม่ (Postmodern) ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญที่พยายามปฏิเสธแนวคิดแบบสมัยใหม่ อิทธิพลของ The Linguistic Turn ได้แผ่ขยายเข้ามาสู่ปรัชญาและมานุษยวิทยา โดยเฉพาะผลงานของ โคลด เลวี - สเตรทซ์ (Claude Levi-Strauss) ที่อาจนับได้ว่าเป็นการนำแนวคิดของ โซซูร์ มาขยายความอธิบายโครงสร้างวัฒนธรรมที่ผ่านวัฒนธรรมย่อยต่าง ๆ โดยมีโครงสร้างระบบคิด (Structures of the minds) เป็นตัวกำหนดที่จะเห็นได้ว่าแนวคิด แบบโครงสร้างนิยมนี้คือนั้นข้างจะมีลักษณะลดทอน (Reductionism) คือ มีลักษณะแบบเป็นตัวกำหนด (Linguistic determinism) อย่างไรก็ดีแม้จะมีข้อบกพร่องดังกล่าว แนวคิดแบบโครงสร้างนิยมได้ก่อให้เกิดการพัฒนาแนวคิดใหม่ที่เรียกว่าแนวคิดแบบหลังโครงสร้างนิยม (Post Structuralism) ที่ทั้งต่อต้านและต่อยอดแนวคิดแบบโครงสร้างนิยมโดยมีผลงานที่โดดเด่นของนักปรัชญาชาวฝรั่งเศส ฌาคส์ แดริดา (Jacques Derrida) เป็นเสาหลักที่สำคัญ (จันทร์ เจริญศรี. 2544: 6)

แนวคิดหลังสมัยใหม่ พยายามทำความเข้าใจในปรากฏการณ์ (Understanding) ในความหมายซึ่งแตกต่างจากแนวคิดแบบสมัยใหม่ที่พยายามอธิบาย (Explanation) ปรากฏการณ์นั้น ๆ ในสังคม เพราะฉะนั้นแนวคิดแบบหลังสมัยใหม่ จึงเป็นเป็นความคิดที่มองหลายมุม หลากหลายมิติ พยายามเข้าถึงและเข้าใจความหมาย ในปรากฏการณ์ของสังคม และความคิดหลังสมัยใหม่เป็นแนวทางรับรู้อย่างกว้าง ๆ ที่ท้าทายรากฐานวิธีคิดวิธีรับรู้สังคมมนุษย์ ในยุครู้แจ้ง (Enlightenment) ซึ่งเป็นหัวใจและแนวทางของภูมิปัญญาสมัยใหม่ แนวคิดแบบหลังสมัยใหม่ในบริบทของสังคมไทย คือภาวะของสังคมร่วมสมัยเกิดจากการแปรปรวน ในระบบคุณค่า เกิดการเลื่อนไหลพัวเลือน ในพรมแดนต่าง ๆ เกิดการกลืนกินทางวัฒนธรรม ที่มีลักษณะเด่นพิเศษคือ วัฒนธรรมบริโภคนิยมซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม (Capitalism) อิทธิพลแนวคิดของ หลังสมัยใหม่ที่พบตามปรากฏการณ์ของสังคมและวัฒนธรรมจึงแยกได้ 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ

1. ความเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ในสังคม
2. การเปลี่ยนแปลงเชิงปัญญา ด้านความรู้

การเข้าใจความหมายของปรากฏการณ์ของสังคม ย่อมต้องมองสังคมนั้นเป็นพลวัตรหรือสังคมนั้นมีการเคลื่อนไหว สลับซับซ้อนเพื่อหาแนวคิดหรือช่องทางในการทำความเข้าใจ ชุดความรู้เดียวไม่สามารถเข้าใจและอธิบายปรากฏการณ์นั้นได้

ผลวิกฤตที่สลับซับซ้อนของสังคมไทยเกิดการเคลื่อนไหวแบบใหม่เราเรียก การเคลื่อนไหวทางสังคมที่หลากหลาย (Social Movements) การเคลื่อนไหวต่าง ๆ ทางสังคมที่หลากหลายนี้คือที่มาของขบวนการคิดที่เรียกว่าภูมิปัญญาแบบบูรณาการหรือการนำเสนอกระบวนการทัศน์ใหม่ (เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ. 2545: 13)

ระบบคิดแบบบูรณาการจึงมีความใกล้เคียงกับคำว่าองค์รวม (Holism) ซึ่งการเข้าใจสังคมและโลกต้องศึกษาในลักษณะภาพรวมก่อน ซึ่งแนวคิดแบบบูรณาการ จึงหันไปปฏิเสธความคิดความเชื่อทางทฤษฎีสังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์ซึ่งถือว่ามี ข้อจำกัด ซึ่งองค์รวม ก็คือภาพรวมของระบบเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมที่แยกออกจากกันไม่ได้ คือการทำความเข้าใจของระบบการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ที่ไม่อาจแยกออกจากกันได้เพื่อเข้าใจมนุษย์ ทำให้เราต้องมองกลับไปที่ระบบของการศึกษาที่ผ่านมานั้นมา ที่แบ่งแยกศาสตร์ต่าง ๆ ออกเป็นส่วน ๆ แยกสังคมศาสตร์ออกจากวิทยาศาสตร์และแยกวิทยาศาสตร์ออกเป็นสาขาต่าง ๆ มากมาย เพราะเชื่อว่าสาขาต่าง ๆ มีวิชาที่อิสระเป็นของตนเอง สามารถผลิต ทฤษฎีของตัวเองอย่างเป็นอิสระ ทำให้ปรากฏภาพของการจัดการศึกษาที่ขาดการเชื่อมโยงที่ สัมพันธ์กันของศาสตร์ต่าง ๆ อย่างเป็นเอกภาพ ทำให้ต้องกำหนดแนวทางของการจัดการศึกษาที่ต้องหันมามองแนวคิดแบบองค์รวมมากขึ้น

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดแนวทางการจัดการศึกษาของชาติไว้ในหมวดที่ 4 ตั้งแต่มาตรา 30 ซึ่งสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้ 1) การจัดการเรียนการสอนต้องเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง 2) มุ่งปลูกฝังและสร้างลักษณะที่พึงประสงค์ให้กับผู้เรียน 3) เน้นกระบวนการการเรียนรู้ 4) ส่งเสริมการจัดกระบวนการเรียนรู้ 5) ประเมินผลการเรียนรู้วิชาศิลปศึกษาเป็นวิชาหนึ่งในกลุ่มพัฒนาบุคลิกภาพ ในหลักสูตรมัธยม มศึกษา พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ที่ต้องการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแนวทางการจัดการเรียนการสอนบางประการเพื่อให้สอดคล้องกับแนวนโยบายการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่ได้ประกาศไว้เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2542

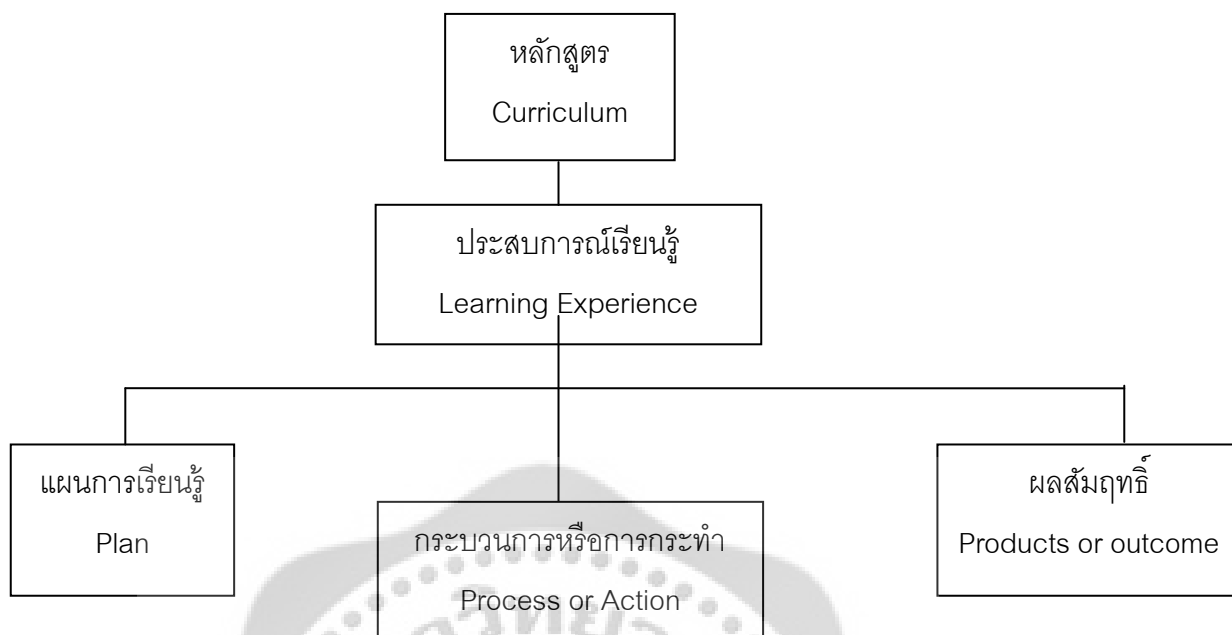
วุฒิ วัฒนสิน (2542: 52-53) ได้นำเสนอความคิดเรื่องการจัดการเรียนการสอนด้านศิลปศึกษา ควรพัฒนาการเรียนการสอนโดยพยายามเปลี่ยนแปลงให้เป็นสากลยิ่งขึ้น โดยควรยึดแนวคิดของนักการศึกษาที่เสนอการจัดการเรียนการสอนที่ยึดแกนวิชาการทางศิลปศึกษา (Discipline Based Art Education) หรือ DBAE ซึ่งครอบคลุมเนื้อหาสาระทางศิลปะ 4 แกนด้วยกัน คือ 1) แกนสุนทรียศาสตร์ (Art Aesthetic/A.A.) 2) แกนประวัติศาสตร์ศิลป์ (Art History/A.H.) 3) แกนศิลปะวิจารณ์

(Art Criticism/A.C) และ 4) แกนศิลปะปฏิบัติ (Art Production/A.P) ซึ่งแกนของสุนทรียศาสตร์จะสะท้อนให้เห็นประสบการณ์ทางสุนทรียศาสตร์ ซึ่งจะช่วยให้ นักเรียนมีความเข้าใจเห็นคุณค่าของความงามทั้งในทางธรรมชาติและในงานศิลปะ สามารถรับรู้เกี่ยวกับ ความงามในสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความพึงพอใจในความงามอันเป็นรากฐานของศิลปะ

แนวความคิดการปรับกระบวนการเรียนรู้ศิลปะศึกษาแบบเดิมได้ก้าว ไปสู่การปฏิรูปศิลปะศึกษาไปสู่ พหุศิลปะศึกษา ที่มีการบูรณาการแนวคิดและการสร้างสรรค์ศิลปะโดยเลือกสรรสื่อแสดงออกที่หลากหลาย สื่อการแสดงออกอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างไม่ว่าจะเป็นสื่อสี สื่อวัตถุ สื่อร่างกาย สื่อเสียง สื่อภาษา อันเป็นการแสดงออกจากสภาพการรู้คิดและจินตนาการ เพื่อสะท้อนสุนทรียภาพ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมนั้นจะต้องมีการศึกษาและทำความเข้าใจจุดหมายของการปฏิรูปการศึกษา และสังคมทั้งระบบ จะต้องเข้าใจพัฒนาการเปลี่ยนแปลงและประสานเชื่อมโยงแบบองค์รวมจะต้อง ทำการค้นคว้า ทฤษฎีต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนให้เกิดการปฏิรูปศิลปะศึกษาหรืออีกนัยหนึ่งก็คือการพัฒนา พหุศิลปะศึกษา (Art Education) สัมพันธ์กับทฤษฎีสนับสนุน 5 ทฤษฎี ได้แก่ พหุศิลปะศึกษาเชิงแบบแผน (DBAE/Discipline-Based Arts Education) พหุศิลปะศึกษาเชิงวิปัญญา (MIAE/Multiple Arts Education) พหุศิลปะศึกษาเชิงศิลปะหลัง สมัยใหม่ (PMAE/Post-Modern Arts Education) พหุศิลปะศึกษาเชิงความสามารถพิเศษ (GCAE /Gifted Child Arts Education) รวมทั้งศิลปะศึกษาในยุคหลังสมัยใหม่ต้องอาศัยแนวคิดของการมองแบบองค์รวม ในบริบทของศิลปะเพื่ออธิบายสังคมและ วัฒนธรรม หมายถึงศิลปะศึกษาในโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาต้องเข้าใจความหมายของศิลปะศึกษา ในแนวคิดหลังสมัยใหม่ต้องมีเป้าหมายที่เชื่อมโยงมนุษย์สังคม สภาพแวดล้อม เข้าด้วยกันมิได้มอง ศิลปะแบบแยกส่วนมุ่งคิดค้นทักษะเพียงอย่างเดียวแต่กลับต้องหาความหมาย ความคิด การสอน ศิลปะที่เชื่อมโยงกับบริบท สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม บนฐานคิดแบบหลังสมัยใหม่ ศิลปะในปัจจุบันมิได้ยืนอย่างโดดเดี่ยวในสังคมแต่ต้องสะท้อน รับใช้ สร้างสรรค์สังคม สื่อสารความสัมพันธ์ใน ชีวิตมนุษย์ ศิลปะต้องไม่แบ่งชนชั้นแต่ศิลปะต้องเป็นของคนทุกคนและร่วมสร้างความเข้มแข็งให้กับ ชุมชน

2.3.8 พัฒนาการหลักสูตรศิลปะศึกษา

หลักสูตรแปลมาจากคำว่า Curriculum ในภาษาอังกฤษซึ่งมาจากคำว่า Currere ในภาษา ลาตินแปลว่า The course to Run หมายถึง เส้นทางที่ต้องวิ่ง ซึ่งพอจะประมวลความคิดความหมาย ของหลักสูตรคือ มวลประสบการณ์ทั้งหมดที่จัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เนื้อหา ทักษะ ซึ่งเป็นแนวทางที่รัฐ มุ่งหวังที่จะได้รับ ผลผลิตออกมา ได้มีการจัดขึ้นมาด้วยการจากโครงสร้างของความรู้ประสบการณ์ อย่างระบบ ภายใต้การดูแลของโรงเรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจตนเองและสังคม

ความสำคัญของหลักสูตร

1. หลักสูตรเป็นแผนปฏิบัติงานหรือเครื่องมือซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติงานของครู เพราะหลักสูตรจะกำหนดจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผลไว้เป็นแนวทาง
2. หลักสูตรเป็นข้อกำหนดแผนการเรียนการสอนอันเป็นส่วนรวมของประเทศ เพื่อนำไปสู่ความมุ่งหมายตามแผนการศึกษาชาติ
3. หลักสูตรเป็นเอกสารของทางราชการ เป็นบัญญัติของรัฐบาลเพื่อให้บุคคลที่ทำการเกี่ยวข้องกับการศึกษาปฏิบัติตาม
4. หลักสูตรเป็นเกณฑ์มาตรฐานการศึกษาเพื่อควบคุมการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาระดับต่างๆ และยังเป็น เกณฑ์มาตรฐานอย่างหนึ่งในการจัดสรรงบประมาณ บุคลากร อาคาร สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ ฯลฯ ของการศึกษาของรัฐให้แก่สถานศึกษาด้วย
5. หลักสูตรเป็นแผนการดำเนินงานของผู้บริหารการศึกษาที่จะอำนวยความสะดวก และควบคุมดูแล ติดตามผลให้เป็นไปตามนโยบายการจัดการศึกษาของรัฐบาลด้วย
6. หลักสูตรจะกำหนดแนวทางในการส่งเสริม ความเจริญงอกงามและพัฒนาการของเด็กตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา
7. หลักสูตรจะกำหนดลักษณะและรูปร่างของสังคมในอนาคตได้ว่าจะเป็นไปได้ในรูปใด
8. หลักสูตรจะกำหนดแนวทางให้ความรู้ ทักษะ ความสามารถ ความประพฤติที่จะเป็นประโยชน์ต่อสังคม อันเป็นการพัฒนากำลังซึ่งนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ได้ผล

9. หลักสูตรจะเป็นสิ่งบ่งชี้ถึงความสำเร็จของประเทศ เพราะการศึกษาเป็นเครื่องมือการพัฒนาตน ประเทศใดจัดการศึกษาดี ย่อมมีหลักสูตรที่เหมาะสม ทันสมัยมีประสิทธิภาพ ทนต่อเหตุการณ์และการเปลี่ยนแปลง ย่อมได้กำลังคนที่มีประสิทธิภาพสูง

แนวทางของการพัฒนาของหลักสูตรศิลปศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานหลักสูตรศิลปศึกษาระดับประถมศึกษา 2521 ได้พัฒนามาจากหลักสูตรประถมศึกษาปี พ.ศ. 2503 พอเปรียบเทียบให้เห็นได้คือ

ตารางเปรียบเทียบหลักสูตรศิลปศึกษา พ.ศ. 2503 กับ พ.ศ. 2521

หลักสูตร 2503	หลักสูตร 2521
แนวทางการจัดการศึกษา เน้นวิชาการและความสามารถส่วนบุคคล โครงสร้าง 1. เนื้อหาแยกตามรายวิชา 2. จัดสอนตามรายวิชาและวัดผลแยกตามแต่ละวิชา 3. บังคับเรียนภาษาอังกฤษ 4. รายละเอียดในรายวิชาเป็นการเรียนต่อเนื่อง แบ่งความสามารถในแต่ละระดับ 5. รายละเอียดในรายวิชาบางวิชาซ้ำซ้อนกัน 6. ตัวหลักสูตรระบุแต่เนื้อหาที่ให้เรียนเท่านั้น 7. การกำหนดเวลาเรียน 900 ชั่วโมงหรือ 180 วันต่อปี สัปดาห์ละ 5 วัน วันละ 5 ชั่วโมง 8. จัดหมวดวิชาดังนี้ ประถมต้น 6 หมวด คือ ไทย เลข	แนวทางการจัดการศึกษา เน้นการปฏิบัติ คือพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความสำคัญของสังคม มุ่งให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาเป็น โครงสร้าง 1. แยกเป็นกลุ่มวิชาและเรียนจากเรื่องใกล้ตัว 2. จัดสอนและวัดผลแบบบูรณาการ 3. ไม่บังคับการเรียนภาษาอังกฤษ 4. จัดกลุ่มวิชาตามหลักพัฒนาการของผู้เรียน 5. กลุ่มวิชาสัมพันธ์กันในแต่ละช่วงแต่ละระดับ 6. ระบุเนื้อหาสาระ จุดประสงค์ของการเรียนรู้และความคิดรวบยอด 7. การกำหนดเวลาเรียน 1,000 ชั่วโมงหรือ 200 วันต่อปี (ประถมศึกษาปีที่ 1-4) และ (1,200) ชั่วโมงต่อปี (ประถมศึกษาปีที่ 5-6) 8. การจัดหมวดวิชาจัดเป็น 4 กลุ่มวิชา

ศิลป์ สังคม วิทย์ พละนาฏย ประถมปลาย เพิ่ม หัตถศึกษา ภาษาอังกฤษ วิธีการสอนของครู ยึดครูเป็นสำคัญ ถือว่าครูเป็นผู้ที่มีความรู้ ความชำนาญ การสอนของครู ส่วนใหญ่เป็น แบบบรรยาย นักเรียนมีส่วน ร่วมในกิจกรรมการ เรียนการสอนน้อย	(ประถมศึกษาปีที่ 1-4)คือ กลุ่มทักษะ (ภาษาไทย , คณิตศาสตร์) กลุ่มสร้าง เสริมประสบการณ์ กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย กลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ สำหรับ ประถมศึกษาปีที่ 5-6 มีกลุ่ม ประสบการณ์พิเศษเพิ่มขึ้น วิธีการสอนของครู ยึดนักเรียนเป็นจุดศูนย์กลาง การสอนเน้นให้ นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติ เรียนรู้ ยึดนักเรียนเป็นจุดศูนย์กลาง การสอนเน้นให้ นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติ เรียนรู้จาก ประสบการณ์ ฝึกให้ได้คิด คิดเป็น ทำเป็น และ แก้ปัญหาเป็น นำความรู้ที่ได้รับไปใช้ใน ชีวิตประจำวันได้
---	--

ที่มา: พิศมัย ธิณะแก้ว. (ม.ป.ป.: 60-61).

หลักสูตรพุทธศักราช 2503 แนวทางของการจัดการเรียนรู้ศิลปศึกษาอยู่ในหมวดวิชาศิลปะ การจัดกระบวนการเรียนรู้ ครูศิลปะจึงมีบทบาทเป็นผู้นำ กิจกรรมต่าง ๆ ครูเป็นผู้กำหนดชี้ น เมื่อครูลี ความรู้เช่นไร การจัดการเรียนรู้จึงเป็นเช่นนั้น มุ่งเน้นครูเป็นสำคัญ การมีส่วนร่วมของครูกับนักเรียนจึง ไม่เกิดขึ้น ครูเป็นผู้ชี้ผิดที่ถูกต้อง ยิ่งถ้าครูไม่มีความรู้ด้านศิลปศึกษาด้วยแล้วการจัดการเรียนรู้ด้านศิลปะ ย่อมล้มเหลว

หลักสูตรพุทธศักราช 2521 และฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 แนวทางของการจัดการเรียนรู้ด้าน ศิลปศึกษาถูกจัดอยู่ในกลุ่มการสร้างเสริมลักษณะนิสัย ซึ่งมุ่งเน้นให้กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสร้าง ลักษณะนิสัย ค่านิยม เจตคติ และพฤติกรรม เพื่อนำไปสู่ การมีบุคลิกภาพที่ดี กิจกรรมของศิลปศึกษา จึงเป็นเครื่องมือในการพัฒนาด้านพฤติกรรม ค่านิยม ปลูกฝังความรักในความงาม รสนิยมการจัดการ เรียนรู้มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง สอนให้นักเรียนได้ลงมือ ปฏิบัติจริง เรียนรู้จากประสบการณ์ ฝึก ให้คิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหานำความรู้ไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้

ในระดับประถมศึกษา ชาติปีที่ 1-2 แนวทางของกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ประกอบด้วย 6 หน่วยการเรียนรู้ คือ 1. มั่นใจกับการเคลื่อนไหว 2. ใฝ่รู้ใฝ่เรียน 3. สนุกกับจินตนาการ 4. พัฒนาความสามารถ 5. ครอบครัวดีมีสุข 6. โรงเรียนดีมีวินัย และกิจกรรมสร้างนิสัย ลูกเสือ -เนตรนารี ยุวกาชาด ผู้บำเพ็ญประโยชน์ การจัดการเรียนรู้ในระดับนี้จึงเป็นเรื่องของการฝึกทักษะของร่างกาย การคิดจินตนาการ รวมทั้งการสร้างวินัยในการเรียนรู้ด้วย

ในระดับประถมศึกษาปีที่ 3-4 และ 5-6 มีลักษณะเหมือนกัน คือ การจัดการเรียนรู้ ศิลปะศึกษาแยกทัศนศิลป์กับดนตรีและนาฏศิลป์ โดยกิจกรรมการเรียนรู้ทางด้านทัศนศิลป์ ได้แก่ การเขียนภาพ ระบายสี การปั้นและการแกะสลัก การพิมพ์ การสร้างสรรค์ด้วยวัสดุต่าง ๆ ในส่วนของดนตรีของและนาฏศิลป์ กิจกรรมการเรียนรู้เป็นเรื่องของกิจกรรมเน้นจังหวะ กิจกรรมเน้นการฟังและการร้องเพลง และกิจกรรมนาฏศิลป์ แนวทางของการจัดการเรียนรู้ด้านศิลปะในระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 และปรับปรุง 2533 ยังคงมุ่งเน้นในเรื่องของทักษะมากกว่าการคิดสร้างสรรค์ เชื่อมโยงกับบริบทอื่น ๆ แยกส่วนและแยกศิลปะ ดนตรี นาฏศิลป์ ออกจากกัน มุ่งเน้นแต่ละด้านของตนเอง

มัธยมศึกษาในอดีต 2503

หลักสูตรศิลปศึกษาในระดับมัธยมศึกษาในอดีตเป็นเรื่องของการเตรียมคนเข้ามหาวิทยาลัยและการเตรียมคนเพื่อประกอบอาชีพ ในช่วงเวลานั้นประเทศไทยกำลังพัฒนาการทางระบบอุตสาหกรรม 2 แนวทางคือ 1) อุตสาหกรรมแบบ Capital Intensive คือระบบโรงงานอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานน้อย ผลิตสินค้าคุณภาพดีและราคาถูก 2) ระบบอุตสาหกรรมแบบ Intensive คือ ระบบอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานมาก ๆ เครื่องจักรน้อยไม่ต้องลงทุนมาก ต้นทุนแพงต้องจ้างคนมาก ระบบสังคมทางอุตสาหกรรมของไทยมีแนวโน้มเป็นทั้งสองแบบ ทำให้ระบบหลักสูตรจึงเลือกเดินทางระยะกลาง

หลักสูตรมัธยมศึกษา พุทธศักราช 2503 (ค.ศ. 1960) แบ่งสายเป็น 2 ประโยคคือ

สายสามัญ คือ 1. ประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น
2. ประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย

สายอาชีพ คือ 1. ประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น
2. ประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย

ในขณะนั้นหลักสูตรมัศึกษามีปัญหาทั่วโลกจากการประชุมนักการศึกษาทั่วโลกของ IBE (International Bureau of Education) ผลการประชุมทำให้เกิดหลักสูตรมัธยมศึกษาแบบประสมขึ้น โดยเรียกว่า หลักสูตรกว้างหรือหลักสูตรโครงการมัธยมแบบประสม

เห็นได้ว่า การสอนศิลปศึกษาในช่วงนี้เป็นเรื่องการ ฝึกไปเป็นอาชีพด้วยการศึกษา เป็นประเมินภาคปฏิบัติ แต่ไม่มีการสอนกันอย่างจริงจังในหลักสูตรสายสามัญ แต่ในสายวิชาชีพ ต่างกันกับสายสามัญคือ ต้องเน้นลักษณะไปประกอบอาชีพ เช่น วาดเขียนก็ต้องเรียนหนัก เพื่อไปเป็น จิตรกร (ก่อ สวัสดิพานิชย์. 2549: 1)

หลังจากนั้นได้ มีการปรับปรุงโครงการพัฒนาโรงเรียนมัธยมศึกษา เพื่อปรับปรุง คุณภาพของโรงเรียนในด้านหลักสูตร การเรียนการสอน วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ เห็นได้จาก โครงการ

1. โครงการโรงเรียนมัธยมแบบประสมแบบ 1 (ค.ม.ส. 1)
2. โครงการโรงเรียนมัธยมแบบประสมแบบ 2 (ค.ม.ส. 2)
3. โครงการปรับปรุงโรงเรียนมัธยมในชนบท (ค.ม.ช.)
4. โครงการพัฒนาโรงเรียนมัธยมศึกษาในส่วนภูมิภาค (ค.ม.ภ)
5. โครงการจัดตั้งโรงเรียนมัธยมศึกษาประจำตำบล

โครงการโรงเรียนมัธยมศึกษาแบบประสมแบบ 1 (ค.ม.ส.) นั้นจัดจากหลักสูตรเป็น แบบวิชาบังคับ และวิชาเลือก การจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาอยู่ในหมวดวิชาเลือกมี 4 หมวดคือ

1. อุตสาหกรรมศิลป์ ได้แก่ งานเขียนแบบ งานโลหะ งานไม้ งานก่อสร้าง งานช่างยนต์ งานไฟฟ้า งานช่างพิมพ์ และอุตสาหกรรมรวมพื้นเมือง
2. คหกรรมศิลป์ ได้แก่ การจัดบ้าน แม่และเด็ก งานช่างปรับปรุงบ้าน งานประดิษฐ์อาหารและโภชนาการ ผ้าและการแต่งกาย
3. เกษตรกรรมศิลป์ ได้แก่ สัตวบาล กสิกรรม และงานช่างเกษตร
4. ธุรกิจศิลป์ ได้แก่ ธุรกิจทั่วไป พิมพ์ดีด เลขานุการ และบัญชี

แนวทางการศึกษาต่อของนักเรียนที่จบ มศ. 3 จากโรงเรียนมัธยมแบบผสม มีดังนี้
เข้าศึกษาต่อชั้นมัธยมปีที่ 4 5 แผนกวิทยาศาสตร์ แผนกศิลปะ หรือแผนกทั่วไป
โครงการโรงเรียนมัธยมศึกษาแบบประสม 2 จัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2509 เพื่อปรับปรุงคุณภาพโรงเรียนมัธยมที่อยู่ ตามอำเภอและให้นักเรียนได้เรียนสายสามัญควบคู่กับสายวิชาชีพ การจัดการสอนศิลปศึกษา

สายสามัญ เรียนหนักทางศิลป์ปฏิบัติ เดิมเรียนศิลปะปฏิบัติสัปดาห์ละ 4 คาบ
เพิ่มศิลปะปฏิบัติอีกสัปดาห์ละ 5 คาบ รวมเป็น 9 คาบ ตลอดเวลา 3 ปี วิชาศิลปะปฏิบัติ
ประกอบด้วยวิชาต่าง ๆ ดังนี้ คือ อุตสาหกรรมศิลป์ คหกรรมศิลป์ เกษตรกรรมศิลป์ และธุรกิจศิลป์

ดังนั้น จะเห็นว่าหลักสูตรและการสอนในโรงเรียนมัธยมแบบ 2 จะเพิ่มจากหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2503 สัปดาห์ 5 คาบ โดยหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2503 เรียน สัปดาห์ 30 คาบ แต่หลักสูตรในโรงเรียนมัธยมแบบประสมแบบ 2 จะเรียนสัปดาห์ละ 35 คาบ

โครงการปรับปรุงโรงเรียนมัธยมศึกษาในชนบท เริ่ม พ.ศ. 2507 โดยใช้งบประมาณแผ่นดินและต้องการช่วยเหลือต้นวัสดุ อุปกรณ์

กรมวิชาวาสมาญศึกษาจัดสรรงบประมาณ ประจำปีให้เป็นค่าก่อสร้างอาคารเรียน อาคารประกอบโรงเรียน ได้แก่ โรงฝึกงานอุตสาหกรรมศิลป์ อาคารเกษตรกรรมศิลป์ เรือน เพาะชำ รวมทั้งวัสดุครุภัณฑ์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา อุตสาหกรรมศิลป์ และธุรกิจศิลป์สำหรับโรงเรียนระดับอำเภอปีละ 10 โรง

2 องค์การยูนิเซฟให้วัสดุอุปกรณ์วิทยาศาสตร์ อุตสาหกรรมศิลป์เกษตรกรรมศิลป์ คหกรรมศิลป์ ธุรกิจศิลป์ หอสมุด สังคมศึกษา พละนันทรมัย และศิลปศึกษา (เครื่องดนตรีไทย) แก่โรงเรียนระดับอำเภอปีละ 10 โรง และระดับจังหวัดปีละ 12 โรง นอกจากนี้ ยังให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่โรงเรียนในโครงการเพื่อให้ครูใช้เป็นค่าเบี้ยเลี้ยงพาหนะ และค่าที่พัก ในการเข้ารับการอบรม

ส่วนโครงการพัฒนาโรงเรียนมัธยมศึกษาในส่วนภูมิภาคและโครงการจัดตั้งโรงเรียนมัธยมศึกษาระดับตำบล ภาคส่วนใหญ่เป็นเรื่องการขยายโอกาส และการจัดสรรงบประมาณกระจายไปสู่ชนบท มุ่งเน้นการเปิดโอกาสให้ทุกคนได้เรียน ในส่วนของศิลปศึกษาใช้แนวแบบเดิมแบบพัฒนาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 ที่มุ่งเน้นเรื่อง การศึกษาตลอดชีวิตความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว ท้องถิ่น สังคม ความเสมอภาคและคุณภาพทางการศึกษา แนวคิดต่าง ๆ นี้ก่อให้เกิดการพัฒนาหลักสูตร โดยการจัด คือหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 ตั้งแต่ปีการศึกษา 2521 และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 ซึ่งเป็นผลมาจากการสัมมนาระดับชาติพอสรุปได้ดังนี้

หลักสูตรมีเนื้อหาหนัก การเรียนเกิดจากแหล่งเดียวควรมีจากแหล่งอื่น เช่น สื่อมวลชน สิ่งแวดล้อม ภาพพิมพ์ ฯลฯ หลักการบางอย่างไม่เป็นระบบ

วิธีการเรียนรู้ นักเรียนมีการเรียนรู้ที่แตกต่าง แต่ครูมุ่งสอนตามแบบของครูเนื้อหา มาก ครูไม่ได้คำนึงถึงให้นักเรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งหลักสูตรกลุ่มวิชาศิลปศึกษา ควรมีการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรโดยการทบทวนจุดประสงค์ของหลักสูตรวิชาศิลปศึกษาทุกระดับให้มีความสอดคล้องกันมุ่งสร้างผู้เรียนให้เป็นผู้บริโภคศิลปะที่มี ไม่ใช่ผู้ผลิตศิลปะ การสอนศิลปะต้องสอนหรือเน้น ให้เด็กเกิดความคิดสร้างสรรค์เท่านั้น การสร้างงานที่เป็นงานสร้างสรรค์ด้านโครงสร้างของหลักสูตร ควรบังคับให้วิชาศิลปศึกษาเป็นวิชาบังคับสำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 สำหรับหนังสือเรียนนั้น สำหรับหนังสือเรียนนั้น พบว่าหนังสือเรียนวิชาศิลปศึกษาของการวิชาการบางเล่มมีเนื้อหาผิดพลาด เช่น ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 กล่าวว่าการบินโองเป็นประติมากรรม เป็นต้น

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 เป็นหลักสูตรที่ให้การศึกษากว้างไป อันเป็นพื้นฐานสำหรับการประกอบวิชาชีพ ตามความสามารถและความสนใจ และเป็น หลักสูตรโรงเรียนสามารถจัดแผนการเรียนให้จบในตัวเองได้ หรือเป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาต่อ การ จัดการเรียนรู้เป็นกลุ่มวิชา เช่น กลุ่มวิชาภาษา กลุ่มวิชาวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ กลุ่มวิชาสังคม ศึกษา กลุ่มวิชาการงานอาชีพ และกลุ่มวิชาพัฒนาบุคลิกภาพ การจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาอยู่ ในกลุ่มวิชาพัฒนาบุคลิกภาพ

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 เป็นหลักสูตรหลังหลักสูตร มัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 การใช้คำว่าหลังแนวคิดแทนคำว่าต่อก็เพื่อให้เข้าใจว่า เมื่อจบ หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นแล้วจำเป็นต้องเรียนต่อมัธยมศึกษาตอนปลาย มุ่งเน้นการเรียนรู้ในกลุ่ม วิชาเพื่อเป้าประสงค์ใช้การประกอบวิชาชีพโดยตรงของเป็นพื้นฐานความรู้เพิ่มเติมในการศึกษาต่อ ศิลปศึกษาอยู่ในกลุ่มวิชาพื้นฐานวิชาชีพ จำนวน 12 หน่วยกิต โดยเลือกสาขาใดสาขาหนึ่ง เช่น ช่าง อุตสาหกรรม เกษตรกรรม คหกรรม พาณิชยกรรม ศิลปหัตถกรรม ศิลปกรรม

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ปรับปรุง พ.ศ. 2533) มีหลักการคือ

1. เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนค้นพบความสามารถ ความถนัดและความสนใจของตนเอง
2. เป็นการศึกษาทั่วไป เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการประกอบสัมมาชีพหรือการศึกษาต่อ
3. เป็นการศึกษาที่สนองความต้องการของท้องถิ่นและประสบการณ์ได้

การจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาอยู่ในกลุ่มวิชาบังคับ , วิชาบังคับแทนศิลปศึกษาเรียน 3 หน่วยการเรียนรู้ และอยู่ในกลุ่มวิชาเลือกเสรีกลุ่มวิชาพัฒนาบุคลิกภาพ

วิชาศิลปศึกษามีจุดประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อให้มีความรู้และความเข้าใจพื้นฐานด้านศิลปะ
2. เพื่อให้เห็นคุณค่าของศิลปะ มีความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมไทยและรู้จัก

รักษาเพื่อเป็นมรดกสืบทอดต่อไป

3. เพื่อให้สามารถใช้ศิลปะพัฒนาจิตใจ บุคลิกภาพ และระสนิยม
4. เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานศิลปะได้ตามความสามารถ ความถนัดและความสนใจ

ของตนเอง

วิชาบังคับแกน

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

ศ 101 ศิลปะกับชีวิต 1 1 คาบ/สัปดาห์/ภาค 0.5 หน่วยการเรียนรู้

ศ 102 ศิลปะกับชีวิต 2 1 คาบ/สัปดาห์/ภาค 0.5 หน่วยการเรียนรู้

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

ศ 203 ศิลปะกับชีวิต 3 1 คาบ/สัปดาห์/ภาค 0.5 หน่วยการเรียนรู้

ศ 204 ศิลปะกับชีวิต 4 1 คาบ/สัปดาห์/ภาค 0.5 หน่วยการเรียนรู้

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

ศ 305 ศิลปะกับชีวิต 5 1 คาบ/สัปดาห์/ภาค 0.5 หน่วยการเรียนรู้

ศ 306 ศิลปะกับชีวิต 6 1 คาบ/สัปดาห์/ภาค 0.5 หน่วยการเรียนรู้

วิชาบังคับแกน

ศ 101 ศิลปะกับชีวิต 1 1 คาบ/สัปดาห์/ภาค 0.5 หน่วยการเรียนรู้

คำอธิบายรายวิชา

ศึกษาและฝึกปฏิบัติงานศิลปะ ด้านทัศนศิลป์ในเรื่อง การเขียนรูป และ /หรือการปั้น รูปตามแบบหรือของจริง โดยเน้นการสังเกต รูปร่าง รูปทรง ขนาด สีและสัดส่วน ด้านขับร้องดนตรี นาฏศิลป์ในเรื่อง การขับร้องเพลงร่ำว เพลงพื้นเมือง เพลงประกอบการฟ้อนรำและเพลงอื่นๆ โดยสามารถฟังและทำจังหวะให้เข้ากับเพลง และฟ้อนรำอย่างง่าย ๆ เพื่อให้มีความรู้พื้นฐาน ความเข้าใจ ชื่นชม และเห็นคุณค่าของศิลปะนั้น ๆ

ศ 102 ศิลปะกับชีวิต 2 1 คาบ/สัปดาห์/ภาค 0.5 หน่วยการเรียนรู้

คำอธิบายรายวิชา

ศึกษาและฝึกปฏิบัติงานศิลปะ ด้านทัศนศิลป์ในเรื่อง การเขียนรูป และ /หรือการปั้น รูป เป็นทิวทัศน์หรือเรื่องราวการดำรงชีวิตและอื่น ๆ ตามความสนใจ ความสามารถ ความถนัด ประสบการณ์ ความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการของแต่ละคน ด้านขับร้อง ดนตรี นาฏศิลป์ ในเรื่องการขับร้องบรรเลงเพลงไทย เพลงไทยสากล เพลงพื้นเมือง เพลงประกอบการฟ้อนรำและเพลงอื่น ๆ โดยใช้โน้ตขั้นพื้นฐานประกอบ และการฟ้อนรำที่มีแบบแผนอย่างง่าย ๆ เพื่อให้มีความรู้พื้นฐาน ความเข้าใจ ชื่นชม และเห็นคุณค่าของศิลปะนั้น ๆ

ศ 203 ศิลปะกับชีวิต 3

1 คาบ/สัปดาห์/ภาค

0.5 หน่วยการเรียนรู้

คำอธิบายรายวิชา

ศึกษาและฝึกปฏิบัติงานศิลปะ ด้านทัศนศิลป์ในเรื่อง จิตรกรรม และ /หรือ ประติมากรรมตามความสนใจ ความสามารถ ความถนัด ประสบการณ์ ความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการของแต่ละคน ด้านขับร้อง ดนตรี นาฏศิลป์ ในเรื่องการขับร้องเพลงไทย เพลงไทยสากล เพลงประกอบการฟ้อนรำ เพลงประสานเสียงอย่างง่าย โดยใช้โน้ตขั้นพื้นฐานประกอบการขับร้องและการบรรเลง และการรื้อรำที่มีแบบแผนอย่างง่าย ๆ เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานศิลปะ และแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความงาม ความหมาย และคุณค่า ได้ตามวุฒิภาวะ

ศ 204 ศิลปะกับชีวิต 4

1 คาบ/สัปดาห์/ภาค

0.5 หน่วยการเรียนรู้

คำอธิบายรายวิชา

ศึกษาและฝึกปฏิบัติงานศิลปะ ด้านทัศนศิลป์ในเรื่อง งานออกแบบเบื้องต้น ด้านขับร้อง ดนตรี นาฏศิลป์ในเรื่อง การขับร้องเพลงไทย เพลงไทยสากล เพลงประกอบการฟ้อนรำ เพลงประสานเสียง ประดิษฐ์ทำอย่างง่าย ๆ สำหรับใช้ประกอบเพลง และ /หรือการปฏิบัติเครื่องดนตรีง่าย ๆ ตามความถนัด เพื่อให้สามารถแสดงออกทางศิลปะได้ตามวุฒิภาวะ

ศ 305 ศิลปะกับชีวิต 5

1 คาบ/สัปดาห์/ภาค

0.5 หน่วยการเรียนรู้

คำอธิบายรายวิชา

ศึกษาและฝึกปฏิบัติงานศิลปะ ด้านทัศนศิลป์ในเรื่อง การนำความรู้ทางทัศนศิลป์มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ด้านขับร้อง ดนตรี นาฏศิลป์ในเรื่อง การขับร้อง การบรรเลงดนตรีการฟ้อนรำและการฟังเพลงในโอกาสต่างๆ เพื่อให้สามารถนำความรู้และความเข้าใจทางศิลปะมาปรับใช้อย่างเหมาะสม มีรสนิยม เกิดความงาม และกลมกลืนกับชีวิตประจำวัน

ศ 306 ศิลปะกับชีวิต 6

1 คาบ/สัปดาห์/ภาค

0.5 หน่วยการเรียนรู้

คำอธิบายรายวิชา

ศึกษาและฝึกปฏิบัติงานศิลปะ ด้านทัศนศิลป์ในเรื่องการนำความรู้ ความสามารถทางทัศนศิลป์มาใช้ให้เกิดประโยชน์ ด้านขับร้อง ดนตรี นาฏศิลป์ ในเรื่องการปฏิบัติเครื่องดนตรีตามลำพังหรือรวมวง การฟ้อนรำแบบมาตรฐาน รำพื้นเมือง การแสดงที่เป็นศิลปะของท้องถิ่น เพื่อให้สามารถใช้ศิลปะให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

ในส่วนศิลปศึกษาที่จัดในรายวิชาเลือกเสรี ช่วงแบ่งเป็นหมวด

1. จิตรกรรม
2. ประติมากรรม
3. ภาพพิมพ์
4. ออกแบบ
5. ศิลปะไทย
6. ศิลปะพื้นบ้าน
7. ศิลปะการตกแต่ง

ซึ่งมีรายวิชาเกี่ยวกับดนตรีและนาฏศิลป์ เป็นวิชาเลือกเสรีด้วยหลักสูตร

มัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) มีหลักการ คือ

1. เป็นการศึกษาเพื่อเพิ่มความรู้และทักษะเฉพาะ ควรสามารถนำไปประกอบอาชีพให้สอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจและสังคม

2. เป็นการศึกษาที่สนองต่อการพัฒนาอาชีพในท้องถิ่น หรือการศึกษาต่อ

3. เป็นการส่งเสริมการนำกระบวนการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เหมาะสมไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตท้องถิ่น ประเทศชาติ

การจัดการเรียนรู้ด้านศิลปศึกษา ศิลปศึกษาอยู่ในกลุ่มวิชาเลือกเสรีกลุ่ม วิชา
พัฒนาบุคลิกภาพมีวิชาพลานามัยและศิลปะ

วิชาศิลปะมีจุดประสงค์คือ

1. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจด้านศิลปะ
2. เพื่อให้มีทักษะการแสดงออกอย่างเสรีโดยอาจมีศิลปะเป็นชื่อ
3. เพื่อให้เห็นคุณค่าของศิลปะมีความนิยมชื่นชมในศิลปวัฒนธรรมไทยและสากล มี

นิสัยที่ดีในการทำงาน

4. เพื่อให้นำความรู้ความถนัดทางศิลปะไปใช้ให้เกิดประโยชน์ มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปะรายวิชาภายใต้การจัดการเรียนการสอนศิลปะ คือ ศิลปะนิยม 1, ศิลปะนิยม 2, กลุ่มวิชาการออกแบบ , จิตรกรรม ภาพพิมพ์ , ประติมากรรม , ศิลปะไทย , ศิลปะพื้นบ้าน , ศิลปะประดิษฐ์ศิลปะการตกแต่ง, เครื่องดิน, เครื่องไม้, เครื่องโลหะ ฯลฯ

หลักสูตรศิลปศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

การจัดการเรียนรู้ด้านศิลปศึกษา หลักสูตรศิลปศึกษาคือเรื่องสำคัญที่จะกำกับทิศทาง หรือเป้าหมายให้สอดคล้องเข้าประสงค์ของ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ หลักสูตรศิลปศึกษาที่ผู้วิจัยกล่าวถึงต่อไปนี้เป็นไปตามระบบการศึกษาของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

มาตรา ๑๕ การจัดการศึกษามีสามรูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษา นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

(๑) การศึกษาในระบบ เป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน

(๒) การศึกษานอกระบบ เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

(๓) การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ หรือแหล่งความรู้อื่น ๆ สถานศึกษาอาจจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบก็ได้ ให้มีการเทียบโอนผลการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสะสมไว้ในระหว่างรูปแบบเดียวกัน หรือต่างรูปแบบได้ ไม่ว่าจะเป็นผลการเรียนจากสถานศึกษาเดียวกันหรือไม่ก็ตาม รวมทั้งจากการเรียนรู้นอกระบบ ตามอัธยาศัย การฝึกอาชีพ หรือจากประสบการณ์การทำงาน

มาตรา ๑๖ การศึกษาในระบบมีสองระดับ คือ การศึกษาขั้นพื้นฐาน และการศึกษาระดับอุดมศึกษา การศึกษาขั้นพื้นฐานประกอบ ไปด้วย การศึกษาซึ่งจัดไม่น้อยกว่าสิบสองปี ก่อนระดับอุดมศึกษา การแบ่งระดับและประเภทของการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง การศึกษาระดับอุดมศึกษาแบ่งเป็นสองระดับ คือ ระดับต่ำกว่าปริญญา และระดับปริญญา การแบ่งระดับหรือการเทียบระดับการศึกษานอกระบบหรือการศึกษาตามอัธยาศัยให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

การจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการและเทคโนโลยี การปรับเปลี่ยนปฏิรูปสังคมไปสู่ความเป็นสังคมใหม่ ประกอบกับแนวคิดใหม่ในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนที่สมบูรณ์มีความสมดุลทั้งด้านร่างกายจิตใจ

สติปัญญา อารมณ์ และสังคม สามารถพัฒนาตนเองและร่วมมือกับผู้อื่นได้อย่างสร้างสรรค์ จึงต้องมีการจัดทำหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มสาระที่จำเป็นต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียน

ความสำคัญ

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะเป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการส่งเสริมให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีจินตนาการทางศิลปะ ชื่นชมความงาม สุนทรีย์ภาพ ควบคู่คุณค่า ซึ่งมีผลต่อคุณภาพชีวิตมนุษย์ ดังนั้นกิจกรรมศิลปะสามารถนำไปสู่การใช้ในการพัฒนาผู้เรียนโดยตรงทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และสังคม ตลอดจนนำไปสู่การพัฒนาสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความเชื่อมั่นในตนเอง และแสดงออกในเชิงสร้างสรรค์ พัฒนาระบบการเรียนรู้ทางศิลปะ การเห็นภาพรวม การสังเกตรายละเอียด สามารถค้นพบศักยภาพของตนเอง อันเป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อการประกอบอาชีพได้ ด้วยการมีความรับผิดชอบ มีระเบียบวินัย สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีความสุข

วิสัยทัศน์

การเรียนรู้ศิลปะ มุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจ การคิดที่เป็นเหตุเป็นผลถึงวิธีการทางศิลปะ ความเป็นมาของรูปแบบ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และรากฐานทางวัฒนธรรม ค้นหาผลงานศิลปะสื่อความหมายกับตนเอง ค้นหาศักยภาพ ความสนใจส่วนตัว ฝึกการรับรู้ การสังเกตที่ละเอียดอ่อนอัน นำไปสู่ความรัก เห็นคุณค่าและเกิดความซาบซึ้งในคุณค่าของศิลปะและสิ่งรอบตัว พัฒนาเจตคติ สมาธิ รสนิยมส่วนตัว มีทักษะ กระบวนการวิธีการแสดงออก วิธีการแสดงออก การคิดสร้างสรรค์ ส่งเสริมให้ผู้เรียนตระหนักถึงบทบาทของศิลปกรรมในสังคม ในบริบทของการสะท้อนวัฒนธรรม ทั้งของตนเองและวัฒนธรรมอื่น พิจารณาว่าผู้คนในวัฒนธรรมของตนมีปฏิริยาตอบสนองต่องานศิลปะช่วยให้มีมุมมองและเข้าใจโลกทัศน์กว้างไกล ช่วยเสริมความรู้ความเข้าใจในทัศนด้านอื่น ๆ สะท้อนให้เห็นมุมมองของชีวิต สภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครองและความเชื่อความศรัทธาทางด้านศาสนา ด้วยลักษณะธรรมชาติของกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะการเรียนรู้เทคนิค วิธีการทำงาน ตลอดจนการเปิดโอกาสให้แสดงออกอย่างอิสระ ทำให้ผู้เรียนได้รับการส่งเสริม สนับสนุนให้คิดริเริ่มสร้างสรรค์ ดัดแปลง จิตนาการ มีสุนทรีย์ภาพ และเห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมไทยและสากล

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะเสริมสร้างให้ชีวิตมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นช่วยให้มีจิตใจที่งดงาม มีสมาธิ สุขภาพกายและสุขภาพจิตมีความสุข อันเป็นรากฐานของการพัฒนาชีวิตที่สมบูรณ์ เป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตของมนุษย์โดยส่วนตน และส่งผลต่อการยกระดับคุณภาพชีวิตของสังคมโดยรวม

- สนใจสร้างงานศิลปะ มีความสุขกับการทำงาน มั่นใจในการแสดงออก ยอมรับความสามารถของผู้อื่น

- ตระหนัก ชื่นชมในคุณค่าของศิลปะ ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม มรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล

ช่วงชั้นที่ 3 (มัธยมศึกษาปีที่ 1-3)

- สร้างและนำเสนอผลงานศิลปะ โดยเลือกและประยุกต์ ทักษะธาตุ องค์ประกอบดนตรี องค์ประกอบนาฏศิลป์ และทักษะพื้นฐานให้ได้ผลตามที่ต้องการ ตลอดจนสื่อสารให้คนอื่นเข้าใจผลงานของตนเองได้

- รู้ว่า การจัดทัศนธาตุ องค์ประกอบดนตรี องค์ประกอบนาฏศิลป์ จะช่วยให้งานศิลปะสามารถสื่อความคิดและความรู้สึกได้ อธิบายให้ผู้อื่นเข้าใจความสวยงามและความไพเราะของศิลปะได้

- บรรยายและอธิบายงานศิลปะสาขาต่าง ๆ ที่แสดงถึงความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม โดยอภิปรายเปรียบเทียบผลงานศิลปะจากยุคสมัยวัฒนธรรมต่าง ๆ และให้ความสำคัญในเรื่องบริบททางวัฒนธรรม

- นำความรู้ทาง ศิลปะที่ตนถนัดและสนใจไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและการเรียนรู้กลุ่มสาระอื่น ๆ

- เห็นความสำคัญของการสร้างสรรค์งานศิลปะ เชื่อมโยงภาคภูมิในการแสดงออก รับผิดชอบ มุ่งมั่นในการปฏิบัติงานร่วมกับผู้อื่น

- ชำบชื่น เห็นคุณค่าของศิลปะ ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รั ก หวงแหนมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล

ช่วงชั้นที่ 4 (มัธยมศึกษาปีที่ 4-6)

- สร้าง นำเสนอหรือแสดงผลงานศิลปะ โดยเลือกการใช้ผสมผสานของทัศนธาตุ องค์ประกอบดนตรี องค์ประกอบนาฏศิลป์ และทักษะทางเทคนิคให้ได้ผลตามที่ต้องการประเมินผลงานของตนเอง และอธิบายให้ผู้อื่นได้รับรู้

- วิเคราะห์เทคนิคการจัดทัศนธาตุ องค์ประกอบดนตรี องค์ประกอบนาฏศิลป์ ที่มีผลต่อการสื่อความคิด ความรู้สึก และผลกระทบต่องานศิลปะสาขาต่าง ๆ อธิบายหลักและความงามของศิลปะในการสร้างงานศิลปะได้

- วิเคราะห์งานศิลปะสาขานี้ต่าง ๆ โดยวิธีการเปรียบเทียบความแตกต่างของงานศิลปะจากกาลเวลา และวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน อธิบายเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่องานศิลปะได้

- นำความรู้ทางศิลปะที่ตนถนัดและสนใจไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและการเรียนรู้กลุ่มสาระนั้น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- เห็นคุณค่าของการสร้างสรรค์งานศิลปะ รับผิดชอบ และมุ่งมั่นในการปฏิบัติงาน แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ในการทำงานศิลปะร่วมกับผู้อื่น
- เห็นคุณค่าของศิลปะ ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รัก ห่วงแหน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล การสืบทอดงานศิลปะที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมไทย

สาระ

สาระที่ 1: ทักษะศิลป์

สาระที่ 2: ดนตรี

สาระที่ 3: นาฏศิลป์

สาระการเรียนรู้และองค์ความรู้

- ความรู้ ขอบข่าย สัญลักษณ์ แนวคิดทางศิลปะ
- การสร้างสรรค์ และการแสดงออก
- การวิเคราะห์ วิจารณ์งานศิลปะ และสุนทรียภาพ
- การประยุกต์ใช้ความรู้ทางศิลปะ
- ศิลปะกับวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ไทยและสากล ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

สาระและมาตรฐานการเรียนรู้การศึกษาขั้นพื้นฐาน

สาระที่ 1: ทักษะศิลป์

มาตรฐาน ศ 1.1: สร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ตามจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ วิเคราะห์

วิพากษ์วิจารณ์คุณค่างานทัศนศิลป์ การถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดต่องานศิลปะอย่างอิสระ ชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐาน ศ 1.2: เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทัศนศิลป์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมเห็นคุณค่างานทัศนศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล

สาระที่ 2: ดนตรี

มาตรฐาน ศ 2.1: เข้าใจ และแสดงออกทางดนตรีอย่างสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์คุณค่า

ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดต่อดนตรีอย่างอิสระ ชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐาน ศ 2.2: เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างดนตรี ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เห็นคุณค่าของดนตรีที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล

สาระที่ 3: นาฏศิลป์

มาตรฐาน ศ 3.1: เข้าใจและแสดงออกทางนาฏศิลป์ ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดอย่างอิสระ ชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐาน ศ 3.2: เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างนาฏศิลป์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เห็นคุณค่าของนาฏศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล

สรุปแนวคิดทางของการจัดการเรียนรู้ศิลปศึกษา พุทธศักราช 2544 แนวทางการศึกษา และสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2544 มีลักษณะเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เรียนรู้ ทั้งในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย การจัดการเรียนรู้ด้านศิลปศึกษา สะท้อนให้เห็นความสำคัญของศิลปะ เทียบเท่ากับกลุ่มสาระอื่น ๆ มองศิลปะเป็นเครื่องมืออันสำคัญในการพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งในด้านสติปัญญา จินตนาการ มีจิตใจงดงาม มีสุนทรีย์ะ รับรู้ เห็นคุณค่า ความสำคัญ ศิลปะ ธรรมชาติ สภาพแวดล้อม ค้นพบศักยภาพความสนใจของตนเอง แสดงออกอย่างสร้างสรรค์ มุ่งเน้น เรื่องความคิด สร้างสรรค์ หลักสูตรมีลักษณะสำคัญ คือ เปิดกว้าง ในการแสดงออก ให้ความสำคัญในเรื่องการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย และมีลักษณะเชื่อมโยงกับบริบทแวดล้อมทั้งระบบวิชาต่าง ๆ ที่ตนเองเรียน และบริบทแวดล้อมรอบ ๆ ตัว ทั้งศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาของท้องถิ่น ไทย และความสัมพันธ์ศิลปวัฒนธรรมสากล

ส่วนที่ 3 แนวความคิดจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศิลปศึกษาในช่วงเวลาที่ผ่านมา

ตามกรอบแนวทางการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 แบ่งการศึกษาออกเป็นช่วงชั้นต่าง ๆ และมีกรอบคุณภาพของผู้เรียนเป็นตัวกำกับแต่ละช่วงชั้น เห็นได้ว่าแนวทางของการจัดการเรียนรู้ มีบูรณาการความรู้ด้านทัศนศิลป์ ดนตรี นาฏศิลป์ และสาระอื่น ๆ เข้าด้วยกัน เชื่อมโยงบริบทแวดล้อม มรดกทางวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าด้วยกัน

หนังสือแบบเรียนสาระการเรียนรู้ขั้นพื้นฐาน ทัศนศิลป์ของ วิรุณ ตั้งเจริญ ถือเป็นเอกสารที่เสนอแนวทางของการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เพื่อเป็นต้นแบบให้ครู อาจารย์ นักการศึกษา ได้เห็นทิศทางของการจัดการเรียนรู้ได้ชัดเจนขึ้น สาเหตุได้จากเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้ด้านศิลปะที่มีความหลากหลาย มีการบูรณาการ

ด้านศิลปวัฒนธรรม สร้างสรรค์สีสัน ศิลปะสากล ศิลปะร่วมสมัย การวิจารณ์ การปฏิบัติการทัศนศิลป์ ที่หลากหลายของสื่อวัสดุ หรือการสร้างสรรค์ สื่อผสม การปฏิบัติการด้านสามมิติด้วยวัสดุที่ หลากหลาย เป็นต้น ซึ่ง แนวทางของการจัดการเรียนรู้ ถือเป็นบริบทของการจัดการเรียนรู้ของ ศิลปะศึกษาหลังสมัยใหม่ ที่มุ่งเน้นการแสดงออกของนักเรียน การบูรณาการความคิด จินตนาการ สื่อ วัสดุ ภูมิปัญญา ที่เชื่อมโยงประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้ ศิลปะศึกษาที่ชัดเจนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

การเรียนการสอนในกลุ่มวิชาทัศนศิลป์ในปัจจุบัน มีหลักการทางทฤษฎีและหลักสูตร ต่าง ๆ มากมาย ที่เราสามารถนำมาใช้เพื่อสร้างเป็นองค์ความรู้พื้นฐานและสร้างความเข้าใจให้กับกลุ่ม ผู้เรียนทางด้านศิลปะ เช่น ทฤษฎีการจัดองค์ประกอบศิลป์ ทฤษฎีจิตวิทยาการรับรู้ ทฤษฎี พหุศิลปศึกษา ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ และทฤษฎีต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนได้มีหลักคิดและสามารถประมวล ความคิดนั้น เกิดเป็นความคิดรวบยอด อย่างกว้าง ๆ เกี่ยวกับศิลปะ

ด้วยองค์ความรู้ดังกล่าวนี้หากผู้เรียนมีความสนใจและตั้งใจศึกษาจนพบแนวทางแห่งความรู้ นั้น และสามารถนำความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนการสอนนั้นไปประยุกต์ใช้ตามแนวทางส่วนตัว ของผู้เรียน เองก็สามารถเรียกได้ว่าผู้เรียนเกิดการรู้คิด (Cognition) อันหมายถึงการที่ผู้เรียนได้เกิด กระบวนการทางจิตวิทยาด้านการศึกษาหาความรู้ การประมวลข่าวสาร การแก้ปัญหา การวางแผนใน อนาคต และการจัดการ ทำให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนามาจนกลายเป็นบุคคลที่มีคุณภาพและมีศักยภาพ มี คุณภาพต่อสังคม และช่วยให้สังคมนั้นมีแต่ความเจริญก้าวหน้าและมีความสุข

แต่ในความเป็นจริงของสังคมทุกวี่ว นี้เราสามารถปฏิบัติตามทฤษฎีต่าง ๆ นั้นได้จริงหรือไม่ เนื่องจากสังคมมีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การเรียนการสอนในรูปแบบแผน (Academic Art) กลายเป็นสิ่งที่เสียเวลา ชักช้าไม่ทันใจ รูปแบบงานศิลปะที่เน้นการสื่อความหมายเสนอคุณค่าในเชิง ความคิดและปรัชญา อย่างศิลปะหลังสมัยใหม่ เข้ามามีบทบาทต่อบริบทของทัศนศิลป์อย่าง กว้างขวาง ครูผู้สอนต้องปรับวิธีทัศน์ในการจัดการเรียนการสอนใหม่และมีเทคนิค ใหม่ ๆ เพื่อนำมา ประยุกต์ใช้ให้การเรียนการสอนตอบสนองต่อสภาวะอันเป็นส่วนสำคัญของสังคม นั้น ๆ

ในยุคสมัยของกา รสื่อสารไร้สายที่มี การดาวน์โหลด ภาพและเสียง พัฒนาไปจนถึง ภาพเคลื่อนไหว เสียงเพลง เสียงพูด เกม ข่าวสาร การทำนาโนไซเคชะตา การหาเพื่อน การขายบริการ ต่าง ๆ ผ่านสื่อและเทคโนโลยีอันทันสมัยที่เราเรียกกันว่าโทรศัพท์มือถือ ได้นั้น โลกของการเรียนการ สอนศิลปะจึงถึงเวลาแล้วที่จะต้องหากลยุทธ์และ สิ่งใหม่ ๆ เพื่อตามกระแสโลกใหม่และ “การยอมรับ” ซึ่งภาพความคิดใหม่ และสัญลักษณ์ใหม่ ๆ ตลอดจนลัทธิใหม่ เหมือนที่เราเคยต่อต้านและยอมรับกลุ่ม ศิลปะสมัยใหม่ มาแล้ว

การชื่นชมงานศิลปะจึงไม่จำเป็นต้องยึดติดอยู่กับภาพของหลักวิชาทางกายภาค การแสวงหาเรื่องราว การตีความหมายหรือการพรรณนาซึ่งความงามอีกต่อไป แต่การที่ศิลปะสามารถอยู่ร่วมกับสังคมและธรรมชาติของโลกที่แปรเปลี่ยนอยู่เสมอได้อย่างกลมกลืนนั้นได้ต่างหาก คือ สิ่งที่เราจะต้องเปิดกว้างทางความคิดและยอมรับซึ่งสิ่งที่ปรากฏการณ์นั้น

แนวโน้มในการเรียนการสอนกลุ่มวิชาทัศนศิลป์ จะต้องมีการเรียนรู้ที่ควบคู่ไปกับกระบวนการปฏิรูปการศึกษา และการปฏิรูปของสังคมทั้งระบบเพื่อให้การเรียนรู้ที่เกื้อหนุนให้เกิดประโยชน์ใหม่ที่สามารถนำไปใช้ได้จริงและมีความสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันในสังคมในแต่ละกลุ่มนั้น

ความงามและคุณค่าที่เกิดขึ้นนี้ไม่ว่าจะเป็นศิลปะประเภทใด รูปลักษณะใด ถือว่าเป็นการสร้างสรรคใหม่ในบริบทหนึ่งที่ตั้งแสดงถึงความก้าวหน้า การพัฒนาและคลี่คลายจนกลายเป็นความงามและคุณค่าบนพื้นฐานแห่งการสร้างสรรคใหม่

ศิลปะกับการศึกษาอันเกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกันตามธรรมชาติของสังคมมนุษย์ เพราะศิลปะเป็นสิ่งที่มนุษย์ใช้เพื่อการแสดงออกซึ่งความคิด ความรู้สึกในทางจิตใจและอารมณ์ โดยนำเอาความรู้ความสามารถด้านต่าง ๆ มาประมวล ประยุกต์ให้เกิดผลงานไม่ว่าจะเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกที่เป็นรูปของวัตถุ นโยบาย โครงการ แผนงาน หลักสูตร หรือทฤษฎี โดยการจัดขั้นตอนความคิดใหม่ในเชิงสร้างสรรค์ จนทำให้ความรู้ความสามารถทางด้านต่าง ๆ ของมนุษย์มีพัฒนาการมาโดยลำดับการผลิตและสร้างสรรค์ใหม่โดยใช้องค์ความรู้เดิมเป็นแนวทางนี้จึงเป็นกลวิธีเฉพาะที่ครูผู้สอนจะต้องหาแนวทางเพื่อให้เกิดนวัตกรรมใหม่ในการอนุรักษ์และสร้างสรรค์ปลายทางของผู้ศึกษาศิลปะ จึงมิได้จำกัดอยู่แต่เพียงการผลิตผลงานศิลปกรรมเท่านั้น

การจัดการศึกษาตามวุฒิภาวะและสภาพแวดล้อมของสังคมในช่วงเวลานั้น ๆ เป็นทางเลือกหนึ่งในการจัดรูปแบบการเรียนการสอน เพื่อให้ศิลปะเป็นสื่อให้สังคมเกิดความเข้าใจกันแสดงออกซึ่งวัฒนธรรมเดียวกัน ด้วยวิธีการนี้ทำให้เราเกิดความเข้าใจและยอมรับวัฒนธรรมที่หลากหลายด้วยเช่นกัน โดยได้ถูกกำหนดหรือยึดติดในกรอบและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ด้วยวิธีการนี้ศิลปะจะไม่เกิดความแตกต่างศิลปะจะกลายเป็น สื่อที่คนในช่วงวัยต่าง ๆ สามารถเรียนรู้ร่วมกัน (สุรินทร์ เมทะนี . 2553: ออนไลน์)

ความเคลื่อนไหวในการจัดการเรียนรู้ด้านศิลปศึกษาในแนวทางของหลังสมัยใหม่ มีทั้งกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับบริบทต่าง ๆ ของสังคมในบางโรงเรียนยังกำหนดเป็นแผนยุทธศาสตร์ เพื่อเผยแพร่การปฏิรูปการเรียนรู้ทางศิลปศึกษาทางครูและนักเรียน

กฤษณ์ จันทรทัต (2554: ออนไลน์) กล่าวว่า การปฏิรูปการศึกษาในปัจจุบันนี้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการปฏิรูปการจัดกระบวนการเรียนรู้ทั้งระบบ ซึ่งเกี่ยวกับครูผู้สอน ผู้เรียน สื่อและแหล่งการเรียนรู้ สภาพแวดล้อมและสถานที่เรียน รวมทั้งกระบวนการวัดประเมินผลการเรียนการสอน ซึ่งจากองค์ประกอบต่าง ๆ ดังกล่าว การปฏิรูปครูผู้สอนมีความสำคัญเป็นอย่างมากเพราะเป็นหัวใจสำคัญของการขับเคลื่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้ทั้งระบบ

การปฏิรูปการจัดกระบวนการเรียนรู้ในปัจจุบันมุ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้โดยผู้เรียนเป็นสำคัญ และเน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ เน้นการสร้างแนวคิดของลักษณะของพหุมิติหรือแนวคิดหลากหลายเพื่อแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์ การแก้ปัญหาอย่างเท่าทันต่อปัญหา และการเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคม วัฒนธรรมให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนเพื่อให้เกิดคุณภาพของการจัดกระบวนการเรียนรู้

ในปัจจุบันมีครูศิลปศึกษา ของสังคมไทยซึ่งประก อบด้วยครูทัศนศิลปศึกษา ครูดนตรีศึกษา ครูศิลปะการแสดง และครูนาฏศิลป์ศึกษาเป็นจำนวนมากที่ได้พยายามพัฒนาการจัดกระบวนการเรียนรู้ของตนให้มีคุณภาพ ทั้งการใช้วิจัยเป็นฐานในการจัดกระบวนการเรียนรู้ การทดลองใช้สื่อ นวัตกรรมในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ทางศิลปศึกษาของตน ให้มีคุณภาพ ด้วยผลงานที่มีคุณภาพซึ่งควรค่าแก่การยกย่องเชิดชูและควรได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน แต่ครูหรือนักวิชาการทางการศึกษาหลายท่านยังขาดพื้นที่ในการแสดงออก หรือขาดสนามในการนำเสนอผลงานทางวิชาการ เหตุผลดังกล่าวส่งผลทำให้ครูที่เก่งและดีอีกเป็นจ านวนมาก ขาดโอกาสที่จะได้รับการยกย่องและพัฒนาอย่างต่อเนื่องส่งผลให้บางท่านขาดกำลังใจในการปฏิบัติงานในวิชาชีพครูศิลปศึกษาไปอย่างน่าเสียดาย นอกจากนี้ยังทำให้ครูศิลปศึกษายังขาดความหลากหลายในการพัฒนาการเรียนการสอนรวมทั้งเครือข่ายในการพูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ องค์ความรู้ ผลงานวิจัย สื่อนวัตกรรมในกลุ่มครูศิลปศึกษาด้วยกันอีกด้วย

จากเหตุผลดังกล่าวกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปศึกษา โรงเรียนการเคหะท่าทราย ภายใต้โครงการบริการวิชาการสู่ชุมชน ได้รับความร่วมมือกับชมรมศิษย์เก่าศิลปศึกษา และสาขาศิลปศึกษาคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหา วิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โดยเห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาครูและกระบวนการจัดการเรียนรู้ทางด้านศิลปศึกษา รวมทั้งมองเห็นคุณค่าที่จะเกิดขึ้นของครูศิลปศึกษาของสังคมไทยอีกเป็นจำนวนมากที่มีคุณภาพทางการจัดการเรียนสอนและควรค่าแก่การยกย่องเชิดชู เผยแพร่ผลงานเพื่อพัฒนา วงการศิลปศึกษา จึงได้จัดตั้ง “ศูนย์พัฒนาวិชาการศิลปศึกษา” ณ โรงเรียนการเคหะท่าทราย ขึ้นเพื่อเป็นศูนย์พัฒนาครูศิลปศึกษาและส่งเสริมการปฏิรูปการเรียนรู้ทางศิลปศึกษาของสังคม อีกทั้งเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้างเครือข่ายครูศิลปศึกษา รวมทั้งมีการบริการวิชาการศิลปศึกษาสู่ชุมชนบนฐานแนวคิดพหุศิลปศึกษาเพื่อการ

พัฒนาการจัดกระบวนการเรียนรู้ทางศิลปศึกษาอย่างยั่งยืนต่อไป การจัดตั้งศูนย์พัฒนาวิชาการศิลปศึกษาขึ้นนั้น เราเฝ้ามองพลังการขับเคลื่อนอย่างช้า ๆ แต่มั่นคงด้วยแผนยุทธศาสตร์ทั้ง 5 ด้านในการพัฒนาศูนย์ฯ ให้มีพลังในการขับเคลื่อนต่อไปดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาด้านผู้เรียน

เป้าหมาย ส่งเสริมและพัฒนาเด็กนักเรียนที่มีศักยภาพทางด้านศิลปศึกษา แผนงานกิจกรรม / โครงการ

1. โครงการค่ายศิลปะสร้างเด็กอัจฉริยะ
2. โครงการรวมพลังพัฒนาศักยภาพนักเรียนที่มีความสามารถพิเศษกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ (โครงการร่วมกับสาระการเรียนรู้ศิลปะ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (ฝ่ายประถม))
3. โครงการพัฒนานักเรียนที่มีความสามารถพิเศษและเด็กที่มีความต้องการพิเศษ
4. โครงการศิลปกรรมบำบัด

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาด้านครู และบุคลากรทางการศึกษา

เป้าหมาย เพื่อส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาและครูผู้สอนศิลปศึกษา แผนงานกิจกรรม / โครงการ

1. โครงการอบรมครู และบุคลากรทางการศึกษาด้านศิลปศึกษา
2. โครงการการอบรมแนวทางการจัดทำผลงานทางวิชาการด้านศิลปศึกษา (ทัศนศิลป์ ดนตรี นาฏศิลป์) (โครงการร่วมกับชมรมศิลปศึกษาแห่งมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ)
3. กิจกรรมการพัฒนาองค์ความรู้การจัดการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดพหุศิลปศึกษา

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้และสื่อการเรียนรู้

เป้าหมาย เพื่อส่งเสริมและพัฒนาองค์ความรู้การจัด การเรียนรู้ศิลปศึกษาโดยใช้งานวิจัยเป็นฐานและส่งเสริมและพัฒนานวัตกรรมสื่อการเรียนรู้ศิลปศึกษาโดยใช้ฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น แผนงานกิจกรรม / โครงการ

1. โครงการประชุมสัมมนางานวิจัยทางด้านศิลปศึกษา (โครงการพัฒนาร่วมกับสาขาศิลปศึกษา คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (ภายใต้โครงการศิลปะนานาชาติ))
2. โครงการการพัฒนาการสอนศิลปศึกษาโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น : ว้าวไทยหลักสี่
3. โครงการอบรมการผลิตสื่อนวัตกรรมการเรียนการสอนทางด้านศิลปศึกษา
4. โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการการผลิตสื่อศิลปศึกษาโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การพัฒนาด้านศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน

เป้าหมาย เพื่อส่งเสริมและพัฒนาศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน แผนงาน
กิจกรรม / โครงการ

1. โครงการพัฒนาพหุศิลปศึกษาเชิงภูมิปัญญาท้องถิ่น : ว้าวไทยหลักสี่
2. โครงการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียน
3. โครงการจัดตั้งหอศิลปกรรม “หอศิลปกรรมโรงเรียนการเคหะท่าทราย”

ยุทธศาสตร์ที่ 5 การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้และบริการวิชาการสู่ชุมชน

เป้าหมาย สร้างเครือข่ายการเรียนรู้และบริการวิชาการทางด้านศิลปศึกษาแก่ชุมชนแผนงาน
กิจกรรม / โครงการ

1. โครงการบริการวิชาการศิลปศึกษาสู่ชุมชน (เครือข่ายโครงการร่วมกับสาขาศิลปศึกษา คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ)
2. โครงการบริการวิชาการศิลปศึกษาสู่สากล (นานาชาติ) (เป็นเครือข่ายโครงการร่วมกับสาขาศิลปศึกษา คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ)
3. โครงการมหกรรมนิทรรศการศิลปะนักเรียนและครูศิลปศึกษาของเขตหลักสี่
4. โครงการห้องสมุดศิลปศึกษาเพื่อการเรียนรู้
5. กิจกรรมสัปดาห์วิชาการ (ร่วมกับกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มสาระของโรงเรียน)
6. กิจกรรมศิลปะสัญจร
7. กิจกรรมศิลปศึกษาเชิงบูรณาการ

บทสรุปจากแผนยุทธศาสตร์ทั้ง 5 ด้านนั้น เราพบว่าเป้าหมายของแผนการพัฒนา โครงการ หรือแผนกิจกรรมกระบวนการของศูนย์พัฒนาวิชาการศิลปศึกษานั้นเราพยายามมุ่งเน้นการพัฒนาให้ครบถ้วนทุกด้านเพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางการปฏิรูปการเรียนรู้โดยใช้ฐานคิดพหุศิลปศึกษา แนวคิดการบูรณาการ ให้สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น และมุ่งเน้นการสร้างพลังขับเคลื่อนเครือข่ายการเรียนรู้ สร้างการมีส่วนร่วมในการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ศิลปะเป็นแกนกลาง โดยเชื่อมโยงและเน้นการมีส่วนร่วมระหว่างองค์กรการศึกษาทางด้านศิลปะ โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปศึกษา คณาจารย์สาขาศิลปศึกษา คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เป็นที่ปรึกษาในการพัฒนาเพื่อเป้าหมายหลักสู่การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ศิลปศึกษาที่ยั่งยืนต่อไป

พรศักดิ์ ชาวพรหม (2548) นำเสนอผล การวิจัย วิเคราะห์รูปแบบกระบวนการจัดการเรียน การสอนด้วยทฤษฎีพหุศิลปศึกษา กับการสอนศิลปศึกษาของครูต้นแบบสาขาศิลปศึกษา ระดับ ประถมศึกษา ที่ผ่านการคัดเลือกจากคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ตั้งแต่ปี พ .ศ. 2542-2544 ผลการวิจัยพบว่า

1. การจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีพหุศิลปศึกษา (Arts Education) ของครูต้นแบบสาขาศิลปศึกษา ในระดับประถมศึกษา พบว่ารูปแบบการสอนของครูต้นแบบทางด้าน ศิลปศึกษามีความหลากหลาย ซึ่งเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความคิดสร้างสรรค์ในการจัดรูปแบบการ เรียนการสอนที่คำนึงถึงความแตกต่างกันในแต่ละ ะท้องถิ่น กระบวนการเรียนการสอนหลายรูปแบบ ได้รับอิทธิพลจากการปฏิรูปการศึกษา และอีกหลายรูปแบบเกิดจากปัญหา สถานการณ์ และ สิ่งแวดล้อมที่ทำให้ครูต้นแบบต้องคิดค้นรูปแบบนวัตกรรมการสอนขึ้นมา เพื่อแก้ปัญหาเช่นความขาด แคลนด้านงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิชาศิลปศึกษาของผู้ปกครอง และ ชุมชน ที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสสัมภาษณ์และสังเกตการณ์สอนมีการปรับเปลี่ยนระบบแนวความคิดใหม่ ๆ เพื่อต้านกระแสความเชื่อแบบเก่า ๆ ในอดีตที่ครูเป็นผู้สั่งสอนและชี้นำหรือมีบทบาทสำคัญอยู่เพียง ฝ่ายเดียว ครูได้ลดบทบาทจากการเป็นผู้บอกควา มรู้ให้เด็กมาเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการจัดการ เรียนรู้เพื่อให้เด็กแสดงออกอย่างอิสระ สร้างสรรค์ด้วยตนเอง ด้วยวิธีการที่หลากหลาย ซึ่งจากการ วิเคราะห์ พบว่า กระบวนการเรียนการสอน สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎี พหุศิลปศึกษา (Arts Education) ดังนี้

1.1 บริพันธ์ กรรณิกา ครูต้นแบบสาขาศิลปศึกษาระดับประถมศึกษา ประจำปี การศึกษา 2542 ได้จัดกระบวนการเรียนการสอน แบบคิดก่อนทำแล้วนำมาจัดคุณภาพ สอดคล้องกับ แนวคิดทฤษฎีพหุศิลปศึกษา (Arts Education) ดังนี้

1.1.1 ทฤษฎีพหุศิลปศึกษาเชิงพหุปัญญา (MIAE. Multiple Intelligences Arts Education)

1.1.2 ทฤษฎีพหุศิลปศึกษาเชิงภูมิปัญญาไทยTWAE. Thai Wisdom Arts Education)

1.1.3 ทฤษฎีพหุศิลปศึกษาเชิงความสามารถพิเศษ (GCAE. Gifted Child Arts Education)

1.1.4 ทฤษฎีพหุศิลปศึกษาเชิงศิลปะหลังสมัยใหม่PAE. Postmodern Arts Education)

1.2 อภิชาติ ประทุมรัตน์ ครูต้นแบบสาขาศิลปศึกษาระดับประถมศึกษา ประจำปี การศึกษา 2542 ได้จัดกระบวนการเรียนการสอนแบบ นวัตกรรม 9 ขั้นตอน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎีพหุศิลปศึกษา (Arts Education) ดังนี้

1.2.1 ทฤษฎีพหุศิลปศึกษาเชิงแบบแผน(DBAE. Discipline-Based Arts Education)

1.2.2 ทฤษฎีพหุศิลปศึกษาเชิงพหุปัญญา (MIAE. Multiple Intelligences Arts Education)

1.2.3 ทฤษฎีพหุศิลปศึกษาเชิงภูมิปัญญาไทย(TWAE. Thai Wisdom Arts Education)

1.2.4 ทฤษฎีพหุศิลปศึกษาเชิงความสามารถพิเศษ(GCAE. Gifted Child Arts Education)

1.3 วิญญา สุชาติ ครุต้นแบบสาขาศิลปศึกษาระดับประถมศึกษา ประจำปีการศึกษา 2543 ได้จัดกระบวนการเรียนการสอนแบบ CIPPA ART MODEL ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีพหุศิลปศึกษา (Arts Education) ดังนี้

1.3.1 ทฤษฎีพหุศิลปศึกษาเชิงแบบแผน(DBAE. Discipline Based Arts Education)

1.3.2 ทฤษฎีพหุศิลปศึกษาเชิงพหุปัญญา (MIAE. Multiple Intelligences Arts Education)

1.3.3 ทฤษฎีพหุศิลปศึกษาเชิงภูมิปัญญาไทย(TWAE. Thai Wisdom Arts Education)

1.3.4 ทฤษฎีพหุศิลปศึกษาเชิงความสามารถพิเศษ (GCAE. Gifted Child Arts Education)

1.4 มนัญ คล้อยวงศ์ ครุต้นแบบสาขาศิลปศึกษาระดับประถม ประจำปีการศึกษา 2544 ได้จัดกระบวนการเรียนการสอนแบบโครงสร้างประสบการณ์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีพหุศิลปศึกษา (Arts Education) ดังนี้

1.4.1 ทฤษฎีพหุศิลปศึกษาเชิงแบบแผน(DBAE. Discipline Based Arts Education)

1.4.2 ทฤษฎีพหุศิลปศึกษาเชิงพหุปัญญา (MIAE. Multiple Intelligences Arts Education)

1.4.3 ทฤษฎีพหุศิลปศึกษาเชิงภูมิปัญญาไทย(TWAE. Thai Wisdom Arts Education)

1.4.4 ทฤษฎีพหุศิลปศึกษาเชิงศิลปะหลังสมัยใหม่(PAE. Postmodern Arts Education)

1.5 สุรัชย์ เสือสูงเนิน ครุต้นแบบสาขาศิลปศึกษาระดับประถมศึกษา การศึกษา 2544 ได้จัดกระบวนการเรียนการสอน แบบกิจกรรมศิลปะ 5 นวัตกรรม และวิญญา สุชาติ ครุต้นแบบสาขาศิลปศึกษาระดับประถมศึกษา ประจำปีการศึกษา 2543 จัดกระบวนการเรียนการสอนแบบ CIPPA ART MODEL

1.5.1 ทฤษฎีพหุศิลปศึกษาเชิงแบบแผน(DBAE. Discipline-Based Arts Education)

1.5.2 ทฤษฎีพหุศิลปศึกษาเชิงพหุปัญญา (MIAE. Multiple Intelligences Arts Education)

1.5.3 ทฤษฎีพหุศิลปศึกษาเชิงภูมิปัญญาไทย(TWAE. Thai Wisdom Arts Education)

1.5.4 ทฤษฎีพหุศิลปศึกษาเชิงความสามารถพิเศษ (GCAE. Gifted Child Arts Education)

จากนวัตกรรมการสอนของครูต้นแบบแต่ละท่าน ที่มีกระบวนการสอนที่หลากหลาย หากมองโดยภาพรวมครูต้นแบบทุกท่านเชื่อว่าการจัดกระบวนการเรียนการสอนที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางนั้น ครูต้องมุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ในการเลือกใช้ สื่อที่หลากหลาย เพื่อการแสดงออกทางศิลปะที่อิสระปราศจากกรอบจำกัดแบบเก่า และสรรสร้างกิจกรรมการเรียนการสอนที่พัฒนาศักยภาพในการคิดอย่างเต็มศักยภาพ อันจะนำไปสู่ความสมดุลระหว่างการคิดหาเหตุผลและจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์อย่างมีคุณค่า ขณะเดียวกันก็กระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักตัวตนของตนเอง ชุมชน สังคมทั้งในอดีตและปัจจุบันอันสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีพหุศิลปศึกษา

สุวิมล วุฒิเสน (2546) ได้ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับศิลปศึกษาของ อารี สุทธิพันธุ์ ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดเกี่ยวกับศิลปศึกษาของอารี สุทธิพันธุ์ ได้รับอิทธิพลจากปรัชญาการศึกษา แบบพิพัฒนาการนิยม จิตวิทยาของเกสโตลท์ ทฤษฎีการเรียนรู้และการแสดงออกของ จูน คิง แมคฟี การศึกษาแบบแอบสแตรก เอกซ์เพรสชันนิซึม จากประเทศสหรัฐอเมริกา และพื้นฐานทางสังคมวิทยาแบบประชาธิปไตย เสนอแนวคิดกระบวนการเรียนการสอนโดยการประยุกต์ความคิดทางวิทยาศาสตร์ ปรัชญา จิตวิทยาในเชิงวิเคราะห์ ของซิกมันด์ ฟรอยด์ และเสนอแนวคิดทางศิลปะมีความขัดแย้งกับศิลปะตามหลักวิชา และศิลปะแบบอนุรักษนิยมได้แก่ การสอนสีน้ำระบบอารี สุทธิพันธุ์ และการเขียนภาพคน สัตว์ จากข้างนอกไปข้างใน ความสำคัญของแนวคิดทางการศึกษา คือ การพัฒนาคน พัฒนาการศึกษา และการพัฒนาองค์ความรู้ และแนวคิดศิลปศึกษาของอารี สุทธิพันธุ์ มีความสอดคล้องกับการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พรบ . 2542 มีอิทธิพลต่อวงการศิลปศึกษาและปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยของสังคม

แนวคิดของอารี สุทธิพันธุ์ ถือว่ามีความสัมพันธ์กับการจัดการเรียนรู้ศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ ในสังคมไทย เห็นได้จากกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย ปฏิเสธแนวทางของศิลปตามหลักวิชา (Academic Art)

รัชชัย ยอดพิชัย (2543) นำเสนอผลการวิจัย การพัฒนาการสอนวิชาสุนทรียศาสตร์ในหลักสูตรศิลปศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ สังกัดทบวงมหาวิทยาลัยว่า การพัฒนาการเรียนการสอนหลักสูตรศิลปศึกษา กลุ่มผู้เชี่ยวชาญได้มุ่งเน้นตามประเด็นดังนี้ คือ ด้านจุดประสงค์การเรียนการสอน มุ่งเน้นให้เห็นความสำคัญของคุณค่าสุนทรียภาพ และเนื้อหาที่สำคัญได้แก่ ประสบการณ์ทางสุนทรียะ ทฤษฎีสุนทรียภาพ กิจกรรมการเรียนการสอนที่มุ่งให้ปฏิบัติจริง ได้ประสบการณ์จริงและมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ สื่อการเรียนการสอนที่กว้างและหลากหลายทันสมัย การวัดประเมินผลมีหลักการและทฤษฎีที่ชัดเจนในการกำหนดเกณฑ์การประเมิน ส่วนแนวคิดในการเสริมการพัฒนาการเรียนการสอนให้พัฒนาหนังสือและตำราเรียนสุนทรียศาสตร์หรือสุนทรียศึกษาให้เหมาะสมกับการเรียนรู้ทางศิลปศึกษา

การวิจัยการพัฒนการสอนสุนทรียศาสตร์ในหลักสูตรศิลปศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ มุ่งเปิดกว้างและการจัดประสบการณ์เรียนรู้ การวัดผล ประเมินผลที่หลากหลาย นั้นหมายถึงมีความยืดหยุ่นไม่เป็นไปตามกรอบแนวทางใดแนวทางหนึ่ง การจัดการเรียนรู้ที่ทันสมัย ทั้ง สื่อการเรียนรู้ซึ่งมีความสัมพันธ์ในแนวทางของศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่

กฤษณ์ จันทรทัต (2553) การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสาระทัศนศิลป์หน่วยภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องว่าวไทยหลักสี่ ของนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนด้วยวิธีการจัดการเรียนรู้บูรณาการแบบจัดการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนแสวงหาและค้นพบความรู้ด้วยตนเอง

ผลการศึกษาพบว่า

1. นักเรียนที่เรียนสาระทัศนศิลป์ หน่วยภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องว่าวไทยหลักสี่ ของนักเรียนกลุ่มทดลองที่ 1 ด้วยการจัดการเรียนรู้บูรณาการแบบสอดแทรกมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการเรียนหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01
2. นักเรียนที่เรียนสาระทัศนศิลป์ หน่วยภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องว่าวไทยหลักสี่ ของนักเรียนกลุ่มทดลองที่ 2 ด้วยการจัดการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนแสวงหาและค้นพบความรู้ด้วยตนเอง มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
3. นักเรียนที่เรียนสาระทัศนศิลป์ หน่วยภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องว่าวไทยหลักสี่ ของนักเรียนกลุ่มทดลองที่ 1 ด้วยการจัดการเรียนรู้บูรณาการแบบสอดแทรกมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่ากลุ่มทดลองที่ 2 ด้วยการจัดการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนแสวงหาและค้นพบความรู้ด้วยตนเอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01
4. นักเรียนที่เรียนสาระทัศนศิลป์ หน่วยภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องว่าวไทยหลักสี่ ของนักเรียนกลุ่มทดลองที่ 1 ด้วยการจัดการเรียนรู้บูรณาการแบบสอดแทรกมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก
5. นักเรียนที่เรียนสาระทัศนศิลป์ หน่วยภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องว่าวไทยหลักสี่ ของนักเรียนกลุ่มทดลองที่ 2 ด้วยการจัดการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนแสวงหาและค้นพบความรู้ด้วยตนเองมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก

ชุติมา เวทการ (254) นำการวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นจากศิลปศึกษาเพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณสถานทีวัดไผ่หลือ น พบว่า เราเรียนใช้เรียนสำเร็จรูปเป็นสื่อหลักในการเรียนวิชาศิลปศึกษา การเรียนรู้ เกี่ยวกับศิลปะพื้นถิ่นมุ่งเพียงเพื่อผลิตชิ้นงาน แต่นักเรียนมิได้เรียนรู้เนื้อหาและคุณค่าของงานนั้นๆ การเรียนมักเรียนกันในชั้นเรียน โดยมีกำหนดเวลาที่แน่นอนตายตัว นักเรียนไม่มีโอกาสได้เรียนรู้ ร่วมกับชุมชนในสถานที่จริง จึงไม่สามารถเชื่อมโยงหรือมองเห็นความสัมพันธ์ ระหว่างการศึกษาศิลปะกับชีวิตของมนุษย์ได้

วุฒิ วัฒนสิน (2544) ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาปัญหาการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษา โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษาในนามจังหวัด ชายแดนภาคใต้ พบปัญหาคือ ภูมิปัญญาชาวบ้านไม่มีสื่ วนร่วมกับโรงเรียนในการแผนการจัดทำ หลักสูตรท้องถิ่น และการจัดการเรียนการสอน รวมถึงการวัดผลประเมินผล และความชำนาญในการ สอน และไม่มีเวลาว่างนอกจากนี้ยังพบว่าภูมิปัญญาชาวบ้านไม่มีโอกาสได้แนะนำครูเกี่ยวกับงาน ศิลปะพื้นบ้าน ส่วนนักเรียนไม่สนใจการเรียนเนื่องจากถูกบังคับให้เรียน ไม่ได้เลือกเรียนเอง จึงไม่รู้สึ กซาบซึ้ง ในความงามของศิลปะพื้นบ้าน และไม่มีโอกาสออกไปเรียน ในแหล่งการเรียนรู้ท้องถิ่น

ชุติมา แก้วแท้ (2550: ออนไลน์) ได้นำเสนอผลการวิจัยเรื่อง การจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ โดยเน้นวัสดุอุปกรณ์ ธรรมชาติในท้องถิ่นเพื่ ่อพัฒนาความสามารถในการใช้กล้ำเนื้อของเด็กปฐมวัย ชั้นอนุบาลปีที่ 1 โรงเรียนบ้านเขาตาว พบว่า กิจกรรมสร้างสรรค์โดยใช้วัสดุอุปกรณ์ธรรมชาติในท้องถิ่น มีประสิทธิภาพสามารถพัฒนาความสามารถในการใช้กล้ำเนื้อเล็กของเด็กปฐมวัยเพิ่มขึ้นอย่าง ชัดเจน การวิจัยด้านศิลปศึกษา หรือการจัดการเรียนรู้ศิลปะในระบบของโรงเรียนถูกบูรณาการมิติของ ภูมิปัญญา สภาพแวดล้อมของชุมชน ท้องถิ่น ผู้สอนพยายามออกแบบจัดรูปแบบของการเรียนรู้ที่ แตกต่างไปจากรูปแบบของศิลปศึกษาสมัยใหม่ เพียงแต่สภาพปัญหาในระยะแรกอาจเป็นเรื่องของ เวลา รูปแ แบบการจัดการเรียนรู้ยังไม่น่าสนใจ ชุมชนยังไม่เห็นความสำคัญ แต่ถือว่ามีแนวคิดของ ศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ กำลังเคลื่อนไหวการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน

ชุติมาพร อินทร์น้อย (2549) ได้นำเสนอผลการวิจัยเรื่อง การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน วิชาศิลปศึกษา ของนักเรียนชั้นประ ถมศึกษาปีที่ 4 โดยจัดกิจกรรมแบบโครงงาน พบว่า การใช้วิธีการ จัดการเรียนรู้แบบโครงงานทำให้นักเรียนมีความสามารถในการเรียนวิชาศิลปะด้านความคิด สร้างสรรค์และจินตนาการ การเลือกใช้วัสดุอุปกรณ์ กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ ผลงาน สำเร็จ ดีขึ้น

ความเคลื่อนไหวทั้งด้านงานวิจัยในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา หลังจากแนวคิดการปฏิรูปการศึกษา ในปีพุทธศักราช 2540 มีทั้งงานวิจัยในระดับปริญญาโท และบทความวิชาการที่มีทำที่พยายามปฏิรูป การจัดการเรียนรู้ของศิลปศึกษาที่ไม่อยู่ในกรอบหรือแนวทางแบบเก่า ซึ่งสะท้อนความหลากหลายของ การจัดการเรียนรู้ด้าน ศิลปศึกษาที่เชื่อมโยง บริบทของชุมชน ท้องถิ่น ภูมิปัญญา ความหลากหลาย ของสื่อเทคโนโลยีถูกนำมาใช้

ในการจัดการเรียนรู้ อีกทั้งแนวคิดเรื่องการวัดประเมินผลที่เปิดกว้างไม่ยึดติดกับรูปแบบใด รูปแบบหนึ่ง ให้ความสำคัญกับกระบวนการจัดการเรียนรู้มากกว่าจะมุ่งเน้นที่ผลงา น เท่ากับการเปิด กว้างสู่การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ตามแนวทางของสังคมประชาธิปไตย

รายงานผลเรื่องแผนกลยุทธ์เพื่อการพัฒนาพฤตินิสัยศึกษา สำหรับสังคมไทย (2544) ซึ่งเป็น ความร่วมมือระหว่างสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สกศ.) สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนา การศึกษาสำหรับผู้มีความสามารถพิเศษด้านทัศนศิลป์และศิลปะการแสดง ของคณะศิลปกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้สะท้อนให้เห็นภาพชัดเจนในการปฏิรูปการเรียนรู้ด้านศิลปศึกษา ปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ศิลปศึกษาแบบเดิม เพื่อพัฒนาไปสู่พหุศิลปศึกษาที่มีการบูรณาการ แนวความคิดการสร้างสรรคศิลป์ โดยเลือกแสดงออกของสื่อที่หลากหลาย ทั้งสื่อวัตถุ สื่อ ร่างกาย เสียง ภาษา เป็นการแสดงออกจากสภาพการรู้คิดและจินตนาการ เพื่อสะท้อนสุนทรียะ ภูมิปัญญาและ วัฒนธรรมที่เป็นแนวทางสำหรับการจัดการเรียนรู้ด้านศิลปศึกษาในสังคมไทย

ในการนำเสนอ แนวความคิดจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้นเพื่อให้เห็นว่าหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2542 และข้อมูลต่าง ๆ ถือเป็นส่วนหนึ่งของความเคลื่อนไหวใน บริบทของศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ในสังคมไทย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

การดำเนินการศึกษาค้นคว้าในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) ในการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อศึกษาปรากฏการณ์ของการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ ศิลปศึกษาในประเทศไทย โดยเริ่มจากการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาในระบบการศึกษา แต่ละช่วงเวลาจนถึงปัจจุบัน ตลอดจนบริบทแวดล้อมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับจัดกิจกรรมการเรียนรู้

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีวิทยาแนวปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) เป็นกรอบการศึกษา กระบวนทัศน์ศิลปศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์ที่เน้นการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม โดยยึดหลักของการนำความเข้าใจในบริบทต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นค่านิยม ความเชื่อ ทักษะของโลกและมุมมองของคนในสังคมที่เกี่ยวข้องกับกระบวนทัศน์ของศิลปศึกษา จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์หาความเชื่อมโยงระหว่างมโนทัศน์ต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อสรุปเชิงทฤษฎี และระบบความเชื่อพื้นฐาน (Basic Belief System) ในการวิจัยครั้งนี้

การวิจัยครั้งนี้กำหนดขอบเขตการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน คือ

1. ส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้
 - 1.1 ระดับระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน
 - 1.1.1 ช่วงชั้นที่ 1 (ระดับประถมศึกษาปีที่ 1-3)
 - 1.1.2 ช่วงชั้นที่ 2 (ระดับประถมศึกษาปีที่ 4-6)
 - 1.1.3 ช่วงชั้นที่ 3 (ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1-3)
 - 1.1.4 ช่วงชั้นที่ 4 (ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4-6)
 - 1.2 ระดับอุดมศึกษา
2. ส่วนที่เกี่ยวข้องกับบุคลากรทางการศึกษา
 - 2.1 นักการศึกษา
 - 2.2 ครูศิลปะในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และอุดมศึกษา

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูลแบบเฉพาะเจาะจงและข้อมูลเอกสาร ซึ่งแบ่งการเก็บข้อมูลดังนี้

1. ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเอกสารของการจัดการเรียนรู้ศิลปศึกษาในระดับ การศึกษา
ขั้นพื้นฐาน และอุดมศึกษา ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ส่วน

- เอกสารชั้นต้นคือ หลักสูตร คู่มือการจัดการเรียนการสอน แนวการสอน แผนการสอน
- เอกสารชั้นรอง คือ งานวิจัย วารสาร บทความวิชาการ อื่น ๆ

2. ข้อมูลเกี่ยวกับบุคลากรการศึกษาในการสัมภาษณ์เชิงลึก

2.1 นักการศึกษาศิลปศึกษา

- อารี สุทธิพันธุ์
- วิรุณ ตั้งเจริญ
- เลิศ อานันทนะ
- วิทย์ พิณคันเงิน
- นิพนธ์ ชันแก้ว
- ไชยศัย ตักโพธิ์
- มณฑา ไร่ทิม
- จักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า

2.2 ครูศิลปศึกษา ในระดับระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานอุดมศึกษา ในการสัมภาษณ์เชิงลึก

การสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) และแบบสอบถาม

ครูต้นแบบด้านศิลปศึกษา

- ภัทราวดี มีชูธน
- วีรยุทธ เพชรประไพ
- ดิษฐ์พงษ์ วงศ์อร่าม
- อัจฉรา พรนิมิตร

การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) ในการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล ปรัชญาการณต่าง ๆ ที่ เกี่ยวข้องกับศิลปศึกษา โดยมุ่งเน้นการบรรยาย พรรณนา ถึงข้อเท็จจริง (Reality) โดยนำแนวคิดหรือทฤษฎีหลักนำมาเป็นประเด็นและกรอบความคิดในการวิเคราะห์ ได้แก่

1. วิเคราะห์บริบทสังคมไทย

- 1.1 การศึกษาไทยและการพัฒนาระบบการเรียนรู้
- 1.2 ศิลปศึกษากับพุทธธรรม
- 1.3 ศิลปศึกษากับสังคมประชาธิปไตยและทุนนิยม
- 1.4 ศิลปศึกษากับศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย
- 1.5 ศิลปศึกษากับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- 1.6 ศิลปศึกษากับอัตลักษณ์ภูมิปัญญาไทย
- 1.7 ศิลปศึกษากับสภาพแวดล้อม
- 1.8 ศิลปศึกษากับสื่อเทคโนโลยี

2. วิเคราะห์กระบวนการทัศน์ศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ในประเทศไทย

- 2.1 ศิลปศึกษาสมัยใหม่
- 2.2 ศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่

ผังแสดงแนวความคิดไปสู่คำถามในการเก็บข้อมูล

บทที่ 4

บทวิเคราะห์บริบทศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ในประเทศไทย

การวิเคราะห์ข้อมูลในปฏิญานิพนธ์กระบวนการทัศนศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ ในประเทศไทย ผู้วิจัยใช้แนวทางและบริบททางการศึกษา สังคม เศรษฐกิจ การเมือง ศิลปวัฒนธรรม เป็นตัวตั้ง และเชื่อมโยงสู่กระบวนการทัศนศิลปศึกษา เพราะศิลปศึกษาถือเป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษา ซึ่งระบบการศึกษาของชาติ คือ เครื่องมือหรือกลไกในการนำพาชาติไปในทิศทางต่าง ๆ ตามที่สังคมคาดหวัง การศึกษาจึงมีส่วนกำหนดสังคม นักการศึกษาก็มีส่วนที่จะผลักดันสังคมผ่านการเปลี่ยนแปลง ในการจัดด้านการศึกษา จึงจำเป็นต้อง ให้ความสนใจบริบทของสังคมนั้นเป็นอย่างยิ่ง เพื่อที่จะกำหนดแนวทางกรอบความคิดของศิลปศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคม

1. วิเคราะห์บริบทสังคมไทย

- 1.1 การศึกษาไทยและการพัฒนาระบบการเรียนรู้
- 1.2 ศิลปศึกษากับพุทธธรรม
- 1.3 ศิลปศึกษากับสังคมประชาธิปไตยและทุนนิยม
- 1.4 ศิลปศึกษากับศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย
- 1.5 ศิลปศึกษากับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- 1.6 ศิลปศึกษากับอัตลักษณ์ภูมิปัญญาไทย
- 1.7 ศิลปศึกษากับสภาพแวดล้อม
- 1.8 ศิลปศึกษากับสื่อเทคโนโลยี

2. วิเคราะห์กระบวนการทัศนศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ที่ในประเทศไทย

- 2.1 ศิลปศึกษาสมัยใหม่
- 2.2 ศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่

บทวิเคราะห์บริบทของสังคมไทย

1.1 การศึกษาไทยและการพัฒนากระบวนการเรียนรู้

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สังคมไทยมีการปรับตัวอย่างมากด้วยกา รเผชิญหน้าของกระแสตะวันตก และสังคมไทย ส่งผลกระทบทุกโครงสร้าง ของการศึกษา จากวัดมาสู่โรงเรียนในวังและขยายตัวออก นอกวัง ซึ่งเริ่มต้นโรงเรียนในพระบรมมหาราชวัง ในปี พ.ศ. 2414 เป็นต้นมา และพัฒนาโรงเรียนเป็น มหาวิทยาลัย ตามลำดับ เส้นทางของระบบการศึกษาไทยกล่าวได้ว่าในชั วงแรกเราได้รับอิทธิพลของ ตะวันตกอย่างเต็มรูปแบบ การศึกษาเป็นระบบการเรียนรู้ นอกจากเราได้รับความรู้แล้ว เราอาจถูก ปลุกฝังวิธีคิด หลักคิดแบบตะวันตกไปด้วย ระบบของการคิดมีทั้งพัฒนาให้ก้าวหน้าหรือถอยหลัง อาจ พุดได้ไม่เต็มปากนัก ด้วยระบบการคิดของประเทศไทยลุ่ม ๆ ดอน ๆ ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา

การศึกษาไทยในช่วงห้าสิบปีหลัง 2500 ที่กระแสความขัดแย้งของโลก กระแสทุนนิยม รุนแรง ทุนนิยมส่วนเกิน กระแสการศึกษาไร้ใช้ทุนนิยม รวมทั้งปัญหาความไม่รู้จักพอ การศึกษาไทย ในช่วงห้าสิบปี อาจสรุปปัญหาได้ดังนี้

1. เราชื่นชมหลงใหลฐานความรู้ ตะวันตก (Western Knowledge Based) มากเกินไป จนเราละเลยและมองความรู้ตะวันออก ความรู้ไทย ภูมิปัญญาไทย
2. สังคมไทยถดถอยทางวัฒนธรรม คุณธรรมจริยธรรม อย่างต่อเนื่อง วัฒนธรรมกระแส ภายนอกไหลบ่าเข้าสู่สังคมไทยอย่างเสรี ไร้ขอบเขตเราต่างตื่นตื้นตันยินดี ชูวัฒนธรรม และคุณธรรม จริยธรรมไทยล้นถอย คุณค่าได้รับการตีราคาใหม่ คุณภาพและการให้น้ำหนักในสังคมไทยเปลี่ยนไป
3. ทุนนิยมส่วนเกิน (Surplus Capitalism) ขยายตัวอย่างรุนแรง ทุนนิยมตะวันตกเป็น ฝ่ายกำชัยชนะในการเมืองโลก ก่อให้เกิดทุนนิยมที่ไม่รู้จักพอ ทุนนิยมที่ไร้จริยธรรม
4. สังคมทวิความฟุ้งเฟ้อเห่อเหิมจมไม่ลง การกู้หนี้ยืมสิน เงิน พลาสติกเดบิต วัตถุนิยม (Materialism) บริโภคนิยม (Consumerism) สุขนิยม (Hedonism) การศึกษาเดินตามกันปัญหา ขั้วข้อเหล่านี้
5. “ความเป็นครู” ถดถอยและพ่ายแพ้อำนาจเงิน “ความเป็นครู” ถูกตีราคาใหม่ รวมทั้ง การตกต่ำของผู้ที่ประสงค์จะเป็นครูอ าจาร์ย รัฐและสังคมมีเพียงคำหวาน และการชื่นชมอย่างอ่อน สาระและเป็นนามธรรม

สังคมโลกและสังคมไทยขณะนี้ เริ่มรู้สึกตัว เริ่มสำนึกถึงปัญหามากมายรอบด้าน รวมทั้ง วิกฤตโลกที่ซับซ้อนมากขึ้นด้วย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความรุนแรง จริ ยธรรม ปัญหาสุขภาวะ โรคภัย ปัญหาการทวีประชากร อาหาร ปัญหารวมชาติสิ่งแวดล้อม โลกร้อน ปัญหาพลังงานขาดแคลน คนบริโภคเครื่องจักรกล บริโภครุนแรงขึ้นทุกที วิกฤตและภัยใกล้ตัวเหล่านั้น ทำให้เราต้องปรับตัวอย่าง จริงจัง

1. เรากำลังพูดถึงสังคมสมัยใหม่ (Postmodern Society) สังคมหลังสมัยใหม่ที่ยอมรับและบูรณาการความแตกต่างหลากหลาย เชื่อมั่นว่าในอดีต -ปัจจุบัน-อนาคต เป็นเส้นทางเดียวกัน ยอมรับความเป็นเมือง ความเป็นชุมชน ยอมรับความก้าวหน้าและภูมิปัญญาที่มีอยู่ ยอมรับภาพซ้อนและพลวัตต่าง ๆ

2. เรากำลังพูดถึงความล้มเหลว ความเห็นแก่ตัว การทำลายโลกของลัทธิมนุษยนิยม (Humanism) ที่ต้องพัฒนาไปสู่มนุษยนิยมใหม่ (Neohumanism) มนุษย์ไม่ใช่ศูนย์กลางของจักรวาล แต่มนุษย์ต้องอยู่บนโลกใบนี้ อยู่กับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ผู้อื่น และสัตว์ อย่างสันติสุข

3. เรากำลังพูดถึงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) ความรู้จักพอ มีธรรมาภิบาล การแปลงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ไปสู่ภาคปฏิบัติ เพื่อสร้างความเข้มแข็งทางวัตถุและเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ได้อย่างไร

4. เรากำลังพูดถึงการพัฒนาหรือปรับเปลี่ยนทุนนิยมส่วนเกิน ทุนนิยมไม่รู้จักพอไปสู่ทุนนิยมยั่งยืน (Sustainable Capitalism) ที่มีศีลธรรมจรรยา มีมารยาท มีมนุษยธรรม มากขึ้น

5. เรากำลังพูดถึงการศึกษาที่ต้องพัฒนาจากการศึกษาฐานความรู้ (Knowledge Based Education) ที่เราเอาแต่เพียงการศึกษา เอาแต่เพียงความรู้ เอาแต่เพียงความลุ่มลึกของตนเอง ให้พัฒนาไปสู่การศึกษานานาชาติจริยธรรมและความรู้ (Ethic and Knowledge Based Education) ด้วยประเด็นการชักพอกความคิดและความพยายามมากมาย ทำให้กระแสเสียงสังคมวันนี้ เรียกร้องถึงพลังร่วม (Synergy) จิตอาสา (Volunteer) จิตสำนึกสาธารณะ

“กระบวนการ” ทางการศึกษา การศึกษาเป็นมรรคหรือ “means” ไม่ใช่ผลหรือ “end” เป็นวิถีของชีวิตในชุมชนในสังคม การจบการศึกษาในระดับต่าง ๆ ไม่ใช่ข้อยุติหรือ “ผล” การศึกษาในแต่ละช่วงเป็นเพียงการปรับตัวในแต่ละช่วงเวลา ปรับความรู้ความสามารถ ความดีงาม การเป็นผู้ให้ ถ้าการศึกษาไม่เป็นเช่นนั้น ก็ไร้ความหมาย การพัฒนาการศึกษาเป็น การพัฒนา “กระบวนการ” (Process) บนความรู้ความสามารถและความดีงามทั้ง ปวง การปรับหรือกระบวนการเรียนรู้ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ใหม่ให้สอดคล้องบริบทใหม่ กลุ่มเป้าหมายใหม่ กลุ่มเป้าหมายใหม่ที่ปรับ ตัวอยู่ตลอดเวลา การรับรู้ใหม่ พฤติกรรมใหม่ ต่างกับ เรา ต่างกับทุกคนอยู่ ทุกช่วงเวลา เราจะสร้างกระบวนการเรียนรู้ใหม่ ให้เขาฉลาด ให้เขาเก่ง ให้เขาเป็นคนดี ให้เขาเป็นผู้ให้ ให้เขามีความสุข ได้อย่างไร

ท่ามกลางความแปรปรวนของโลกและสังคมวันนี้ ครูอาจารย์ คงไม่สมควรที่จะต้องเป็นเพียงพระเอก-นางเอกหน้าห้องเรียน ไม่เพียงใช้กระบวนการ “Talk and Calk” อยู่เพียงเท่านั้น และไม่ควรเป็นเพียงครูอาจารย์ที่ “อ่อนความเป็นครู” เพราะอาการ “อ่อนความเป็นครู” กำลังองกามขึ้นทุกที่ “กระบวนการเรียนรู้” (Learning Process) เพื่อประยุกต์ใช้ตาม ความเหมาะสม นอกเหนือจากการเป็น

พระเอก-นางเอกหน้าห้องเรียน และการบรรยายเท่านั้น ด้วยวันนี้โลกใบนี้ทวีความรู้และข้อมูลมหาศาล เพิ่มและปรับเปลี่ยนทุกเวลานาที ครูไม่สามารถทำตัวเป็นผู้รู้ได้ทั้งหมด ไม่สามารถยืนยันว่าความรู้ที่ ป้อนให้นั้นถูกต้องทั้งหมด เราควรเป็นผู้ กระตุ้น ร่วมเรียนรู้ ร่วมวิเคราะห์ สังเคราะห์ กระตุ้นให้เขา เรียนรู้ด้วยความกระหายด้วยตัวตนของเขาเอง และรักที่จะเรียนรู้ตลอดชีวิตของเขา กระบวนการเรียนรู้ และกระบวนการเรียนการสอนของครูอาจารย์วันนี้ จึงเป็นโจทย์ใหม่ที่สำคัญมาก

ตัวอย่างกระบวนการเรียนการสอนเสนอแนะ

1. หลักสูตรในระดับปริญญาตรีควรให้ทำ Senior Project หรือ Thesis เพื่อเป็นการสรุปการศึกษาค้นคว้าสิ่งที่เขาถนัดและสิ่งที่เขาชื่นชอบสำหรับอนาคต

2. ทางด้านวิทยาศาสตร์นิยมให้ผู้เรียนทำโครงการ (Project Based Learning) ให้เขาได้ศึกษาค้นคว้าจากประสบการณ์ตรง ซึ่งครูอาจารย์ทางด้านมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ น่าจะประยุกต์มาใช้ ซึ่งสามารถพัฒนากระบวนการคิดเชิงวิทยาศาสตร์ (Scientific Thinking) ได้อย่างดี

3. การสาธิตและการฝึกปฏิบัติ (Demonstration and Practicum) ทั้งสองกระบวนการก็ยังเป็นประสบการณ์ตรงที่ดีมาก ทั้งสองกระบวนการอาจแยกกันหรือผสมผสานอยู่ด้วยกันก็ย่อมได้ การศึกษาที่ผ่านมามักพูดมากกว่าทำ ถึงเวลาที่ต้องการต้องรู้-คิด-พูด-ทำ ให้เป็นเรื่องเดียวกัน

4. กระบวนการ R&D หรือ “Reading and Discussion” การศึกษาไทยที่ผ่านมามักอ่านแต่เรื่อง “รักการอ่าน” ครูอาจารย์ก็ไม่ค่อยอ่านให้กว้าง ให้ลึก ไม่รักการอ่าน ไม่มีกระบวนการสอนให้รักการอ่าน ครูอาจารย์ทุกคน ไม่ใช่เฉพาะครูอาจารย์ภาษาไทย นักเรียนก็เลยไม่รักการอ่าน ถ้าไม่รักการอ่านก็ฉลาดไม่ได้ ถ้าให้อ่านแล้วไม่ต้องเขียน ไม่ต้องนำมาพูดคุยวิพากษ์วิจารณ์ ก็มีประโยชน์น้อย ผู้เรียนก็จะไม่อ่าน ภาษาไทยก็อ่อนแอ ไม่เข้มแข็ง

5. กระบวนการ Q&A หรือ “Question and Answer” เราสนใจที่จะเรียนรู้ก็เพราะเราสงสัย อยากรู้ อยากเห็น ความสงสัยและการตั้งคำถามเป็นความคิดสร้างสรรค์อย่างหนึ่ง ใครไม่สงสัย ใครไม่สามารถตั้งโจทย์หรือคำถามได้ ผู้นั้นย่อมเป็นนักวิจัยไม่ได้ การให้ผู้เรียนตั้งคำถามเอง แล้วไปศึกษาค้นคว้า แสวงหาคำตอบ คำอธิบาย ย่อมเป็นกระบวนการหนึ่งทางการศึกษาที่ประยุกต์ใช้ได้หลากหลาย

6. กระบวนการ F-F-F หรือ “Fun-Find-Focus” เป็นกระบวนการที่เน้นความสนุกสนาน เพลิดเพลินในช่วงแรก (Fun) ค้นหาความรู้จากสิ่งที่สนุกสนานเพลิดเพลิน (Find) และย้ำ (Focus) ลงไปที่ประเด็นสำคัญ ความรู้ ความคิด ความเข้าใจ “F-F-F” อาจเริ่มด้วยการชมภาพยนตร์ สารคดี การ์ตูน นิทาน ที่สนุกสนาน เพลิดเพลิน มีสาระ มีคติที่ดี แล้วสัมมนาแสดงความคิดเห็น วิเคราะห์ วิวิจารณ์ ร่วมกัน มีภาพยนตร์และสารคดีมากมายที่มีคุณค่า สามารถพัฒนามาเป็นสื่อการเรียนรู้ได้ดีมาก

7. “สุ จิ ปุ ลิ” หัวใจนักปราชญ์ในพุทธธรรม **สุตะ** เรียนรู้ระดับตรับฟัง ศึกษาค้นคว้า ตลอดชีวิต **จิต** เรียนรู้ด้วยความรัก ด้วยใจ ดังลมหายใจ **ปุจฉา** สงสัย ไม่เชื่อ ค้นแล้วค้นอีก **ลิขิต** เขียน รายงาน นำเสนอ ถ้ากระบวนการเรียนรู้ดังกล่าว ได้นำมาใช้อย่างเข้มแข็ง เอาจริงเอาจังทั้งครูอาจารย์ และนักเรียน ย่อมเป็นรากฐานสำคัญยิ่งของการวิจัย “วิทยาลัยวิชาการศึกษา ” (มศว.) ซึ่งพัฒนา การศึกษาพัฒนาการ (Progressivism) ขึ้นในสังคมไทย กา รศึกษาที่มุ่งพัฒนาศักยภาพของคนใน สังคมสมัยใหม่ สังคมประชาธิปไตย ได้ใช้กระบวนการศึกษาค้นคว้า -รายงาน-สัมมนา อย่างเข้มแข็ง จริงจังมาก แล้วทุกอย่างก็เปลี่ยนไปจวบจนถึงวันนี้

เราอาจเขียนเป็นสมการได้ดังนี้

ไม่อ่าน ไม่เรียนรู้ ไม่ศึกษาค้นคว้า = ฉลาดไม่ได้

ไม่มีใจที่จะเรียนรู้ ไม่มุ่งมั่น ไม่กตัญญู = ชีวิตล้มเหลว

ไม่สงสัย ไม่ซักถาม ไม่ตั้งคำถาม = เป็นผู้ตาม

ไม่เขียน ไม่รายงาน ไม่นำเสนอ = อ่อนแอ

สังคมไทยวันนี้ “ถ้าเรากู้ความเป็นครูไม่ได้ เราจะกู้การศึกษาไม่ได้ ” (วิรุณ ตั้งเจริญ .

2551: 67-73)

การศึกษาไทยอยู่ในสถานการณ์ที่ต้องปรับตัวอย่างขนานใหญ่ รัฐต้องกำหนดนโยบาย อย่างชัดเจน การปฏิรูปการศึกษาเป็นไปอย่างไม่ต่อเนื่อง ภาพของการปฏิรูปการศึกษาเป็นเชิงนโยบาย เชิงปฏิบัติยังไม่เห็นภาพที่ชัดเจน

ความพยายามของรัฐในการปฏิรูปการศึกษา โดยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ต้องการจะปฏิรูปทั้งระบบ ตั้งแต่โครงสร้างทางการบริหาร การจัดการเรียนการสอน การปฏิรูปหลักสูตร การพัฒนาครู เพื่อหวังว่าจะให้คุณภาพการศึกษาที่ดี ขยายถึงคนทุกชนชั้น คุณภาพการศึกษาขึ้นอยู่กับคุณภาพของครู เราเชื่อว่าคนไม่ค่อยเก่งมักจะเป็นครู เราต้องการเอาคน เก่งมาเป็นครู ยึดอาชีพครู เป็นอาชีพแรก ไม่ใช่อาชีพสุดท้าย อาชีพครูควรเป็นอาชีพหลักที่มีเงินเดือนสูงเหมือนกับอารยประเทศ ครูของประเทศเรามีสภาพการทำงานไม่ดี การเรียนการสอนใช้การบรรยายและท่องจำ ครูเหนื่อยล้า มีหนี้สิน ครูทิ้งห้องเรียน ส่วนผู้เรียนก็ไม่ตั้งใจเรียน บางคนที่ไม่เข้าชั้นเรียน ครูต้องตามให้เข้าชั้นเรียน เข้ามาแล้วก็ไม่เอาใจใส่ในการเรียน เราเชื่อว่ายังมีความไม่เป็นธรรมในระบบการศึกษา คนรวยมีโอกาส เข้าถึงการศึกษาที่ดีกว่า คนจนก็ลำบากหน่อย รู้ว่าเด็กก่อนวัยเรียน 3-4 ขวบ ต้องช่วยกันดูแล ให้ ผู้ปกครองเข้ามาช่วยเรี ืองการเรียน ควรจัดกระบวนการเรียนการสอนด้วยวิธี เริ่มจากนักเรียน (Child Center) สอนให้รู้วิธีหาความรู้เอง ให้เด็กมีความสุขในการเรียน เราว่าการศึกษาที่ดีควรจะกระจาย การจัดการไปสู่ท้องถิ่น แต่ก็ยังกระจายไปไม่ได้มาก เหล่านี้คือสิ่งที่ปรารถนาให้เกิดขึ้น แต่ก็ไม่ได้ เห็นเกิด ให้เห็นชัดเป็นรูปธรรม พูดกันมาแล้วหลายปี พูดแล้วพูดอีกในเรื่องเดิมที่ใคร ๆ ก็รู้ เหมือนกับว่าไม่รู้จะ ออกจากวังวนวัฏจักรนี้ได้อย่างไร สิ่งที่ดีที่ควรจะทำมาเราก็รู้ ผลผลิตที่พึงปรารถนาเราก็เข้าใจ แต่ก็ยัง ไม่ได้เป็นเพราะการขาดภาวะผู้นำ

วิกฤตภาวะผู้นำมูลเหตุของการปฏิรูปการศึกษาที่ยังไปไม่ถึงไหน เพราะเราขาดภาวะผู้นำทางการศึกษาตัวหลักสำคัญที่สุดที่จะทำการปฏิรูปการศึกษา คือ รัฐมนตรี อาจจะเลยไปถึงนายกรัฐมนตรีด้วย รองลงมาคือ ระดับปลัดกระทรวง เลขาธิการ รวมถึงหน่วยปฏิบัติการต่าง ๆ ถ้าไม่นำแล้วใครจะนำ ซึ่งก็แน่นอนคนเหล่านี้จะนำไม่ได้หากฝ่ายการเมืองไม่นำก่อน ฝ่ายข้าราชการประจำต้องคิดด้วยกันและเดินไปด้วยกัน เช่นเดียวกับผู้นำในระดับเขตพื้นที่การศึกษา ระดับล่างลงมาคือผู้นำในระดับสถานศึกษา ระดับอุดมศึกษา อาชีวศึกษา และการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีอธิการบดี ผู้อำนวยการสถานศึกษา ครูใหญ่ จะต้องเป็นผู้นำในสถานศึกษาของตัวเอง เมื่อมีรัฐบาลใหม่ เข้ามาบริหารประเทศ นายกรัฐมนตรี (นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ) เคยแถลงว่า การศึกษาเป็นเรื่องสำคัญ จะต้องเอาใจใส่เป็นพิเศษ แต่จนถึงบัดนี้ยังไม่ได้ยินอะไรชัดเจนจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (นายจรินทร์ ลักษณวิศิษฐ์) ว่าจะทำอะไร วันหนึ่ง ๆ เวลาทั้งหมดไป ทั้ง ๆ ที่ข้อมูลเอกสารงานวิจัยเกี่ยวกับสภาพการศึกษาก็มีอยู่ เงินก็ใส่เข้าไปปีหนึ่งก็สามแสนห้าหมื่นกว่าล้านบาท คิดให้ดี ๆ ว่าจะทำอะไร อย่างไร เพราะเป้าหมายก็มีอยู่ไม่กี่อย่าง เรื่องผลผลิตและผลลัพธ์สุดท้ายของการศึกษาที่เราต้องการ เราก็ทราบกันอยู่ชัดเจนตามที่กล่าวมาแล้ว ปัญหาคือ ต้อง “ลุย” ต้องคิดดี ๆ ว่า จะทำอะไรก่อน /หลัง และทำอย่างไรเพื่อจะไม่ถูกคัดค้านล้มเสียก่อนถึงเป้าหมาย

ผู้นำการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษใหม่คุณลักษณะของภาวะผู้นำที่ดีทางการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นผู้นำในระดับใด จะต้องเป็นคนดีมีความซื่อตรงและมีคุณลักษณะที่สำคัญ 12 ประการ คือ

1. จะต้องยึดหลักธรรมาภิบาลในการบริหาร ต้องเป็นผู้นำในความคิด ความถูกต้อง
2. เป็นผู้นำในการบริหาร กล่าวคือ ต้องรู้ทั้งเบื้องบน รู้ทั้งระบบงานวางแผนที่อยู่ในความรับผิดชอบมีองค์ประกอบและระบบของงานอย่างไร
3. เป็นผู้นำทางความคิด มีวิสัยทัศน์ (Vision) เป็นผู้นำในเชิงนวัตกรรม มีแนวคิดในเรื่อง Innovation และเป็นผู้นำในแนวคิดนั้น
4. เป็นผู้นำในการผสมผสานความคิด ให้สามารถบูรณาการทางความคิดกับบุคคลที่เกี่ยวข้องรอบตัว
5. ต้องนำในความรับผิดชอบ ร่วมรับผิดชอบร่วมแก้ปัญหา
6. ต้องมีความกล้าในการเปลี่ยนแปลง
7. ต้องมีความกล้าที่จะลงโทษหรือโยกย้ายคนไม่ดี
8. ต้องมีความรู้สึกรับผิดชอบต่อภาระหน้าที่ (Sense of mission) รู้ภาระรับผิดชอบของตนเอง มีมานะที่จะไปให้ถึงจุดหมาย
9. มีความผูกพันและเสียสละ เพื่อความสำเร็จของงาน

10. ต้องเป็นผู้นำทางจิตใจ (Spirit) สร้างให้เกิดพลัง เกิดแรงบันดาลใจ (Inspiration) จากผู้ตามให้ได้

11. จะต้องคำนึงถึงผลผลิต (Output) ที่ชัดเจน และเน้นในเรื่องนั้น ต้องคำนึงถึงผลลัพธ์ที่พึงปรารถนาที่จะให้เกิดจากผลผลิตนั้น ๆ

12. จะต้องไม่เสียขวัญ กล้าที่จะเผชิญกับความผิดพลาด และกล้าที่จะเข้าไปค้นหา รายละเอียดของความผิดพลาด พร้อมแก้ไขความผิดพลาดนั้น

เงื่อนไขปัญหาของระบบราชการกับผู้นำทางการศึกษา การศึกษาไทยเป็นระบบใหญ่ ถูกครอบงำอยู่ในระบบราชการ ต่างจาก ผู้นำในสถานศึกษาเอกชน ที่ต้องทำงานรับผิดชอบ เปิดเสรีใจในตัวเองโดยยึดผลงานเป็นหลัก สถานศึกษาแต่ละแห่งต้องการผู้นำที่มีลักษณะดังกล่าว มาแล้ว ส่วนสถานศึกษาของรัฐมีระเบียบปฏิบัติอยู่และเป็นส่วนหนึ่งของระบบใหญ่ คุณลักษณะภาวะผู้นำ 12 ประการที่กล่าวมา เป็นคุณลักษณะโดยทั่ว ๆ ไป ของผู้นำองค์กร แต่การนำระบบการศึกษา ของรัฐจะต้องมาจากรัฐ เพราะรัฐผูกขาดการศึกษาไปแล้ว 90 เปอร์เซ็นต์ ถ้ารัฐให้เอกชนทำในสัดส่วน มากขึ้น การศึกษาคงจะดีกว่านี้ การศึกษาไทยขึ้นอยู่กับข้าราชการเป็นส่วนใหญ่ ข้าราชการส่วนใหญ่ เป็นคนดี มีความสามารถตามแบบฉบับของ ข้าราชการ คือ ต้องอยู่ในกรอบของระเบียบราชการ ไม่สามารถทำอะไรผิดไปจากปทัสถาน (Norm) ของราชการ เพราะระบบราชการไม่เอื้อต่อการคิดวิธีใหม่ จะออกจากระเบียบข้อบังคับไม่ได้ ระเบียบเขียนไว้ชัดเจน หากผู้นำมีการกระทำต่างไปจากคนอื่น ๆ จะถูกเพ่งเล็ง คนจะมองทันทีว่ากำลังคิด ในเชิงทุจริต ทำเพื่อประโยชน์ส่วนตัว ซึ่งบางครั้งก็เป็นเช่นนั้น จริง ๆ ระบบราชการไม่มีการวัดผลการทำ งานของข้าราชการอย่างมีปรนัย คนไม่ดีไม่มีใครกล้าลงโทษ ระบบราชการยึดความเรียบร้อยอย่างผิวเผินขององค์กร ความสำคัญของผู้นำในระบบราชการคือ ต้องระวังอย่าให้ทุกคนทะเลาะกัน ไม่มีบัตรสนเท่ห์ คนอยู่เงียบ ไม่ต้องทำอะไรมากขอให้เข้าผู้ใหญ่ได้ ก็จะประสบความสำเร็จในราชการเป็นใหญ่ได้ การปฏิบัติทั้งหลายทั้งปวงเหล่านี้สร้างเป็นวัฒนธรรม ต่อเนื่องเป็นลูกโซ่ สุดท้ายหาผู้นำที่ดีไม่ได้ ใครก็ไม่อยากนำ นำเขาไปเมื่อไรก็ต้องเจ็บตัว ที่รู้ ายกว่าคือ ถูกอิทธิพลทางการเมืองนำไปในทางที่ผิด วิถีปฏิบัติและวัฒนธรรมองค์กรไม่เอื้อต่อการให้เราสร้างผู้นำ ในระบบราชการ การนำทางการศึกษาต้องการความต่อเนื่อง อย่างน้อยต้อง 20 ปี ช่วง 5 ปีแรกสำหรับ วางรากฐาน มีการออกกฎหมาย กำหนดประเด็นที่จะปฏิรูปให้ถูกต้อง มีกา รวางแผนและกำหนดแนว ปฏิบัติที่ชัดเจน หลังจากนั้นช่วง 5 ปีหลังต้องรู้ว่าสิ่งที่ถูกต้องควรทำอย่างไร ปัญหาทางการศึกษาคง ต้องยกเครื่อง ไม่ใช่การปะผุอย่างที่ทำอยู่ และการยกเครื่องต้องการผู้นำที่ดีมาแก้ไข ต้องใช้คนที่มี ความกล้า มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ริเริ่ม และสามารถระดมสมองของผู้รู้ทั้งหลายมาช่วยกัน การยกเครื่อง จะนำไปสู่ความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ของการศึกษานี้ คิดว่าประเทศไทยมีความต้องการ Leadership ทาง การศึกษา เป็นทางออกของปัญหาวิกฤตที่พวกเราต้องร่วมมือกัน

ระบบของการศึกษาในปัจจุบันต้องเป็นอิสระจากระบบทางการเมือง ภาพการศึกษาต้องมีความชัดเจน ถึงแม้ระบบการเมืองเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาต้องคงดำเนินอยู่อย่างมีทิศทางและมีแนวทางที่ชัดเจน เพราะจะทำให้ระบบการศึกษาคงที่มีเสถียรภาพ และการศึกษาก็จะมีพลังในการที่จะเป็นเครื่องมือในการพัฒนาสังคมในด้านต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ

สถานการณ์ของสังคมไทยอยู่ท่ามกลางสภาวะที่เปลี่ยนแปลง ดำรงอยู่กับการเปลี่ยนแปลง เราจำเป็นต้องมีเครื่องมือที่จะเผชิญกับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเครื่องมือตัวการคือ “การเรียนรู้” การเรียนรู้จึงเป็นตัวแปรสำคัญที่จะทำให้สังคมไทยอยู่รอด และเผชิญหน้ากับสภาวะหรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้ การเรียนรู้แบบเก่าเป็นการเรียนรู้แบบแยกส่วน ทำให้วิธีคิดวิธีการพัฒนาแยกส่วนไปด้วย เช่น การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นตัวตั้ง คิดเรื่องการศึกษาที่คิดแบบแยกส่วน โดยนักวิชาการเป็นตัวตั้ง ไม่ได้นำ “ความเป็นทั้งหมด” และไม่ได้นำ “วิถีชีวิต” เป็นตัวตั้ง ในช่วง 400-500 ปีที่ผ่านมา มีการคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผลตามแบบวิทยาศาสตร์กันมากขึ้น มีการแยกส่วนในเรื่องต่าง ๆ ในการศึกษา เพื่อให้เห็นความละเอียด ถูกต้อง ชัดเจน แต่สิ่งที่ขาดหายไปคือการเชื่อมโยงกับสิ่งอื่น ๆ หรือความเชื่อมโยงกับศีลธรรมตามธรรมชาติ ในสมัยนี้ “ความรู้” จึงแยกออกเป็นเรื่อง ๆ เป็นส่วน ๆ มนุษย์ในสมัยนี้นำความรู้ไปสร้างความร่ำรวย เงินตรา อำนาจ ตลอดจนจนอาวุธทำลายล้างกันเอง การเรียนรู้แบบใหม่ จึงเป็นการไปปรับเปลี่ยนมนุษย์ทั้งโครงสร้าง กาย และโครงสร้างทางสังคมให้เกิดการเรียนรู้ในการอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานของความสมดุล โดยเริ่มต้นจากสัมมาทิฐิ คือ ความเห็นชอบเพื่อการอยู่ร่วมกัน และสัมมาสังกัปปะ คือ ความดำริชอบในการอยู่ร่วมกัน มนุษย์จึงต้องเปลี่ยนจากนำตนเองเป็นตัวตั้ง เป็นการนำศีลธรรมการอยู่ร่วมกันเป็นตัวตั้ง และเชื่อมด้วยแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข ที่สะท้อนถึง 4 แนวคิดด้วยกัน คือ

1. แนวคิดเรื่องชุมชน คือ การอยู่ร่วมกัน
2. แนวคิดเรื่องความเป็นสุข คือ มีการพัฒนาอย่างบูรณาการ เช่น เศรษฐกิจ จิตใจ ครอบครัวย ชุมชน สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม สุขภาพ ฯลฯ
3. แนวคิดเรื่องการเรียนรู้ คือ การอาศัยการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน
4. แนวคิดเรื่องของการเสริมสร้าง คือ ไม่ใช่การไปสอน แต่เป็นการไปหนุนส่งเสริมเรื่องการเรียนรู้ชุมชน

ความเป็นสุขของชุมชนต้องมีการเข้าไปส่งเสริมชุมชนได้เรียนรู้ร่วมกันจากการปฏิบัติการให้เกิดความเข้มแข็ง และสามารถดูแลตนเองได้ อา จนำความรู้เท่าที่มีอยู่ในชุมชนเสริมสร้างความรู้ใหม่ ๆ ให้กับชุมชนก็ได้ เน้นการเรียนรู้ควบคู่ไปกับการปฏิบัติการอย่างมีบูรณาการ เพราะทุกสิ่งสัมพันธ์กัน การดำเนินชีวิตต้องเรียนรู้ตลอดเวลา และต้องคิดและทำอย่างมีสติ เมื่อมีสติการเรียนรู้จะเกิดปัญญาและนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข (สิริลักษณ์ ยิ้มประเสริฐพร. 2548: 62-69)

ระบบการศึกษาที่เรานำพาแบบตะวันตก เราอาจใช้ ได้ในสถานการณ์ หนึ่ง แต่กระแสดตะวันตกในปัจจุบันยังเป็นปัญหาใหญ่ ส่งผลต่อความยึดมั่นถือมั่นไปทั่วโลก ถึงเวลาที่ระบบการศึกษาของสังคมไทยต้องคิดอย่างจริงจัง ในปัจจุบันสภาพความอ่อนแอทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองของไทยสะท้อนต่อการจัดระบบการศึกษาอย่างชัดเจน สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ส่วนใหญ่เป็นคนไทยสร้างและคนไทยเหล่านั้นผ่านระบบการศึกษาของไทยทั้งสิ้น นักการเมือง ผู้นำ ล้วนผ่านระบบการศึกษาของสังคมไทย ทำให้เห็นภาพของการศึกษาไทยว่าเราผลิตคนไปอย่างไรคุณภาพ ระบบการศึกษาเหมือนโรงงานผลิตสินค้า กระบวนการผลิตไม่ดี สินค้าก็ไม่มีคุณภาพ ระบบการศึกษาในอดีตถูกกำหนดโดยรัฐ จากบนลงล่าง ทำให้ขาดการมีส่วนร่วมหรือมองไม่เห็นคน ชุมชน ท้องถิ่น และบริบทของสังคมไทยที่ชัดเจน

ความพยายามปฏิรูปการศึกษาทำให้เกิดพระราชบัญญัติหนึ่งฉบับในปี พ .ศ. 2542 แต่เหมือนเป็นพระราชบัญญัติที่ถูกลืม ถูกเพิกเฉย ได้รับความสนใจน้อย ส่วนหนึ่งเพราะสังคมโดยรวมไม่มีส่วนร่วมในการะบวนการจัดการศึกษาอย่างแท้จริง กระบวนการเรียนรู้เหมือนเดิม คุณภาพครูไม่ได้เปลี่ยนแปลง การศึกษายังแปลกแยกจากชีวิตจริง เอาวิชาเป็นตัวตั้งไม่ได้เอาปัญหา เอาชีวิต เอาสังคม เอาชุมชน เป็นตัวตั้ง เรียนถึงระดับอุดมศึกษาแล้วยังช่วยตัวเองไม่ได้ โลกวันนี้เปลี่ยนแปลงไปมากแล้ว เราไม่ได้ยุคเกษตร ไม่ได้อยู่ในยุคอุตสาหกรรม แต่เป็นยุคหลังอุตสาหกรรม ยุคนี้ ผู้คนอยากกลับไปสู่ธรรมชาติไปหาความสมดุลที่ขาดหายไปโดยหาอดีต พุงนา ป่าเขา อาหารการกินแบบพื้นบ้าน ภูมิปัญญา วิถีชีวิตชุมชน ซึ่งมีอยู่อย่างสมบูรณ์ในบ้านเรา ขาดอย่างเดียวคือปัญญา และการเห็นคุณค่า และพัฒนาสิ่งเหล่านี้ให้เกิดมูลค่า ปัญหาการศึกษาของเราเป็นปัญหาของ “กระบวนทัศน์” (Paradigm) เกี่ยวกับการศึกษา ในเศรษฐกิจฐานความรู้ยุคใหม่ เป็นเครื่องมือสำคัญเพื่อสร้างความยุติธรรมทางสังคม ซึ่งเป็นตัวกำหนดโอกาสต่าง ๆ ในชีวิตผู้คน อุดมศึกษาในยุคใหม่ต้องเปิดกว้างในกรอบคิดที่หลากหลายเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อสร้างความยุติธรรมในสังคม ปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์แบบเดิม ไม่ติดแบบเดิม มองคนแบบโง่ จน เจ็บ แบบเดิม และวางแผนทำให้คนหายโง่ หายจน หายเจ็บ ให้โอกาสการเรียนรู้ โอกาสกาพัฒนาตนเอง ผลิตความรู้สากลเพื่อแก้ปัญหา สู้ด้วยยุทธศาสตร์ รบด้วยปัญญา ชนะด้วยความรู้ ต้องมีการปรับ การจัดการเรียนรู้ใหม่ (Re-learn) ให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทั้งหมด ทั้งครู -อาจารย์ ที่มีวิธีคิดแบบเก่า วิธีคิด และแนวปฏิบัติแบบเดิม ปรชญาการศึกษาต้องปลดปล่อยให้คนไทย พัฒนาคนรอบด้าน

หลักการ (Principle)

1. การศึกษาเป็นผู้วางเป้าหมายและแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชาติ ไม่ใช่เป็นผู้มีหน้าที่เพียงแต่ผลิตคนตามความต้องการของตลาด การศึกษาที่พัฒนาไปสู่เวทีแห่งความพอเพียง

2. การศึกษาที่สร้างโอกาสและกระบวนการเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิตให้ผู้คนทุกสาขา

อาชีพ

3. พัฒนาระบบการศึกษาที่ไม่แปลกแยกจากชุมชน จากสังคม ไม่เอาวิชา หรือสาระเป็นตัวตั้ง (Content base) แต่เอาชีวิต เอาชุมชน เอาปัญหาเป็นตัวตั้ง (Problem base) มีการเรียนรู้แบบบูรณาการ

4. การศึกษาที่เอาผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ (Learning by doing) การตั้งคำถามและหาคำตอบของผู้เรียน

5. การศึกษาที่สร้างครูพันธุ์ใหม่ที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ (Learning facilitator) ไม่ใช่การถ่ายทอดวิชาให้ผู้เรียน (Transfer of Knowledge) แต่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ ทำให้เกิดการเรียนรู้ทุกแห่งที่มีความรู้และผู้รู้ แบบเรียนมาก สอนน้อย

การมีส่วนร่วม (Participation)

การปฏิรูปการศึกษาเป็นกระบวนการที่ทุกภาคส่วนจะต้องมีส่วนร่วม ตั้งแต่เบื้องต้น เพราะการศึกษาไม่ใช่หน้าที่ของกระทรวงศึกษาธิการแต่เพียงผู้เดียว แต่เป็นของทุกคน และทุกภาคส่วน เป็นการศึกษาตลอดชีวิต ตั้งแต่เกิดจนตาย ด้วยเหตุนี้ ผู้ที่ ต้องเข้ามามีส่วนร่วม คือ ครอบครัว ชุมชน สื่อมวลชน สถาบันศาสนา ประชาสังคม (ประชาชนในภาคส่วนต่าง ๆ ชมรม สมาคม) ภาคธุรกิจ (อุตสาหกรรม บริการ ฯลฯ) ภาคราชการ และสถาบันการศึกษาทุกระดับ (ผู้บริหาร ครูอาจารย์ นักเรียน นักศึกษา)

การจัดการ (Organization)

การจัดการปฏิรูปการศึกษาเพื่อนำไปสู่การปฏิรูประบบ โครงสร้าง การบริหารจัดการ

1. ส่วนกลาง โครงสร้างการบริหารในกระทรวง หน้าที่ของกระทรวงลดบทบาทลงไป
2. ส่วนท้องถิ่น โครงสร้างกระจายอำนาจให้ท้องถิ่น หน้าที่ของท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น
3. สื่อมวลชน บทบาทหน้าที่ในการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้ การศึกษา การบันเทิง
4. ครอบครัว การอบรม การจัดการศึกษา

5. ภาคประชาชน ประชาสังคม การจัดการศึกษาทางเลือก การจัดการศึกษาเพื่อชุมชน เพื่อเป้าหมายเฉพาะ การเรียนรู้ตลอดชีวิตตามอัธยาศัย

การจัดการองค์กรเพื่อการปฏิรูปการศึกษา คือ การมองภาพรวมที่ว่าการพัฒนาสังคม ต้องมีฐานความรู้เป็นสำคัญ ด้วยเหตุนี้สถาบันการศึกษาทุกแห่งจะต้องผนึกพลังกับชุมชนท้องถิ่นในแต่ละจังหวัด เพื่อการจัดการให้เกิดการปฏิรูปการศึกษาอย่างแท้จริงในทุกระดับ

สถาบันอุดมศึกษา แต่ละแห่งจะต้องมีจังหวัดที่รับผิดชอบหนึ่งจังหวัด ร่วมกันวาง ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดนั้น มีข้อมูลทั้งด้านกว้างและด้านลึกในทุกระดับ เพื่อเป็นฐานการ ดำเนินงานและการกระจายความรับผิดชอบในการฝึกอาชีพ การฝึกอบรม การจัดการด้านการผลิต การตลาด การบริโภคในจังหวัด และ “ส่งออก” ไปนอกจังหวัด ซึ่งเปรียบเทียบกับตนเองเป็น “ประเทศ” หนึ่งที่ต้องมีการจัดการตนเองและ “พึ่งตนเอง” ให้ได้

สถาบันอุดมศึกษาจะต้องเป็นแกนนำ ผู้ประสานการเรียนรู้การวิจัย (Learning facilitator) ผู้เชื่อม (Catalyst) ให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และเป็นผู้ประสานเครือข่ายประชาสังคม (Networker) ก่อให้เกิดการบูรณาการ การศึกษา การวิจัย และการพัฒนาท้องถิ่นไปพร้อมกัน มี ยุทธศาสตร์เพื่อการแก้ปัญหาความยากจน ปัญหาหนี้สิน ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาทรัพยากร ปัญหา แรงงาน ปัญหาที่อยู่อาศัย ปัญหาการผลิต การบริโภค การตลาด ปัญหาความ ขัดแย้งทางสังคม ปัญหาเด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ และปัญหาอื่น ซึ่งเกิดขึ้นแต่ละจังหวัด (เสรี พงศ์พิศ. 2551: 109-118)

นอกจากกระแสสังคมภายนอกที่เข้ามาปะทะสังสรรค์ในสังคมไทยแล้ว สื่อเทคโนโลยีมี การปรับตัวเป็นอย่างมากในศตวรรษที่ 21 มีแนวโน้มที่เข้าถึงครอบคลุม ชุมชน ได้อย่างเท่าเทียม มกั นการถ่ายโอนข้อมูลข่าวสาร รวมถึงเทคโนโลยีส่งผลกระทบต่อความรู้กลายเป็นสิ่งซื้อขายได้หรือ ผลิต เพื่อการขาย กระบวนการจัดการเรียนรู้ของสังคม ไทยต้องปรับตัวต่อนิยามห้องเรียนใหม่ ห้องปฏิบัติการ แล็บการทดลองหรือค้นคว้าวิจัยใหม่ คืออะไรกันแน่ มีขอบเขตแค่ไหน พื้นที่อย่างไร นักวิจัยคิดคนเดียว หรือเป็นแค่ผู้ร่วมวิจัย ร่วมสร้างองค์ความรู้กับชุมชน กระบวนการจัดการเรียนรู้มอ งอยู่ในกรอบแค่ศาสตร์ของตนเองหรือไม่ ตามแนวทางของสังคม หลัง สมัยใหม่ การศึกษาไม่คงที่ ปรับเปลี่ยนตลอดเวลา ความรู้มีหลายชุด หรือหมายถึงคำตอบมีหลากหลายมุมมอง หรือมีข้อถูก มากกว่าหนึ่ง เราเคยชินซึ่ าสอบแบบปรนัย มีคำตอบเดียวแบบวิทยาศาสตร์ วันนี้คำตอบเป็นแบบ ปลายเปิดอัตรันัย การจัดการเรียนรู้เป็นการสอนให้รู้จักเลือกนำเสนอแนวทาง สอนให้แสวงหาความรู้ เป็น รู้ว่าอะไรคือความรู้ จะแสวงหาความรู้ได้อย่างไร อะไรควรเชื่อ หรือไม่เชื่อ เป็นตัวของตัวเอง และมี เสรีภาพ

1.2 ศิลปศึกษากับพุทธธรรม

เมื่อเราพูดถึงเรื่องของกิจกรรมการเรียนรู้ทางศิลปศึกษา การจัดการศึกษาแต่ละด้านย่อม เป็นเครื่องมือหน้าในการหล่อหลอมให้ผู้เรียนเกิด เป้าประสงค์ปลายทาง ศิลปศึกษาจำเป็นเครื่องมือ หนึ่งที่จะหล่อหลอมความเป็นมนุษย์หรือการพัฒนาคน เต็มทั้งคน ครอบ พ้องทั้ง 3 ด้าน คือ สติปัญญา จิตใจ ร่างกาย การพัฒนาความเป็นคนทั้ง 3 ด้าน ต้องอาศัยไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา

พฤติกรรมดีเป็นช่องทางในการให้จิตใจพัฒนาและช่วยในปัญญาอกงามเป็นพฤติกรรมที่สร้างสรรค์ เกื้อกูลกัน การสร้างวินัยโดยเฉพะยิ่งขึ้น เด็กซึ่งเป็นสิ่งสำคัญมาก กิจกรรมการเรียนรู้ทางศิลปศึกษาไม่ได้มีเป้าประสงค์หลักของการสร้างสรรค์เพียงอย่างเดียว แต่ต้องฝึกความรับผิดชอบ ฝึกวินัยให้ทำเป็นกิจวัตรและติดเป็นนิสัย จนกลายเป็นพฤติกรรมติดตัว เป็นระบบวินัยแห่งชีวิตประจำวัน เมื่อเด็กโตขึ้น จึงกลายเป็น สมบัติติดตัวเป็นพฤติกรรมประจำตัว จนเป็นวิถีชีวิตของสังคม จนกระทั่งเป็นจริยธรรม เมื่อจริยธรรมที่เกิดขึ้นในตัวมนุษย์กลายเป็นวัฒนธรรมแล้วย่อมส่งผลให้สังคมมนุษย์เป็นสังคมที่เจริญปัญญาอย่างแท้จริงจิตใจเป็นตัวชี้นำพฤติกรรมสภาพจิตใจที่พอใจมีความสุข ทำให้พฤติกรรมมีความสนองทางปัญญาศิลปศึกษาคือเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ รู้จักพอใจ สุขใจ เนื้อหาเรื่องราวต่าง ๆ ที่เด็กแสดงออก ล้วนเป็นสิ่งที่ครูต้องพัฒนาการเรียนรู้ ดึงเด็กไปสู่สภาพแวดล้อมการอยู่ร่วมกันของคน ธรรมชาติ สภาพแวดล้อม ในลักษณะของความรู้สึก ทำที่แห่งความรัก ชื่นชม ปราบปรามดี เป็นมิตรสร้างความเข้าใจ ตามความเป็นจริง พร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกที่จะเป็นผู้สร้างสรรค์อย่างแท้จริง เกิดความเห็นใจในเพื่อนมนุษย์ พัฒนาเมตตา กรุณา มุทิตา มาสู่วิถีธรรมชาติ รู้จักมีความสุขอยู่กับธรรมชาติ นำไปสู่การรักธรรมชาติ ซึ่งเป็นผลดีต่อตนเองและสภาพแวดล้อม

กิจกรรมของศิลปศึกษาต้องหล่อหลอม ให้รู้จักสันโดษ รู้จักพอใจเป็นสุขได้ง่าย รักษาศักยภาพในการที่จะมีความสุข อิสรภาพของชีวิตพัฒนาความสุข จากความประณีต มีอุดมคติ และปณิธานในหน้าที่ กิจการ งานในการสร้างสรรค์นำสิ่งดีงาม เข้าถึงจุดมุ่งหมายแห่งชีวิตที่ดีงาม สมบูรณ์ รักในสุนทรียภาพ ซึ่งจะทำให้ชีวิตห่างไกลจากการเบียดเบียนทั้งเพื่อนมนุษย์และสิ่งแวดล้อม

ปัญญาเป็นตัวแก้ ปัญหา ซึ่งปรับทุกอย่างทั้งพฤติกรรมและจิตใจให้เกิดความพอดี นำไปสู่จุดมุ่งหมายแห่งความมีอิสรภาพและสันติสุขกิจกรรมของศิลปศึกษาต้องชักนำให้เด็กหรือผู้เรียนรู้จักคิด หัดคิดแก้ปัญหา คืออะไรเป็นอย่างไร ทำอย่างไร เพราะอะไร เป็นการค้นคว้า สอบทานความรู้ ความคิดของตนเองอยู่เสมอ หรือให้เด็กรู้จักแนวทางของโยนิโสมนสิกา ซึ่งในระบบการศึกษา โยนิโสมนสิกาเป็นการฝึกให้ใช้ความคิด รู้จักคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างมีระเบียบ รู้จักคิดวิเคราะห์ ไม่มองเห็นสิ่งต่าง ๆ อย่างตื้น ๆ หรือผิวเผินเป็นขั้นบันไดสำคัญ ในการสร้างปัญญาที่บริสุทธิ์ เป็นอิสระที่ทำให้คนช่วยคน กิจกรรมทางศิลปศึกษามีความสัมพันธ์ กับการสร้างระบบคิดของนักเรียนเป็นอย่างมาก ศิลปศึกษาไม่ใช่เรื่องผลิตผลงานศิลปะอย่างเดียว แต่กระบวนการจัดการเรียนการสอนเป็นสิ่งสำคัญกว่า เพราะกระบวนการ จะก่อให้เกิดพฤติกรรมทางปัญญาด้วยความรู้เข้าใจเหตุผลและคุณค่าทำให้เกิดความพอใจ เต็มใจ รู้จักการควบคุมตนเอง รู้จักกาลเทศะหรือพื้นที่และเวลา

ปัญญามีคตินมากกว่าทรัพย์สินเงินทอง การใช้ปัญญาพิจารณาอยู่เสมอเท่ากับการฝึก
การไม่ประมาท ส่งเสริมพัฒนาจิตใจและปัญญาที่อยู่เสมอทำให้เข้าใจโลก รู้เท่าทันโลก รู้จักเลือก
กระทำในสิ่งที่ถูกต้อง ดังามถือว่าเป็นการพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

1.3. ศิลปศึกษากับสังคมประชาธิปไตยและทุนนิยม

สถานการณ์ของระบบการศึกษาในสังคมไทยในปัจจุบันกำลังจะเปลี่ยนแปลงไป
ท่ามกลางเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ภาพ ของการศึกษาในอดีต การศึกษาเล่าเรียนผู้เรียนต้อง พาดตัวไป
ยากกับผู้มิวิชา หรือผู้รู้หนังสือ ช่างฝีมือ หมอพื้นบ้าน พระ การศึกษาทำกันในวัด บ้าน และสำนักผู้ทรง
ความรู้ ผู้เรียนต้องปรนนิบัติพัตวิ รับใช้ผู้มิวิชา การถ่ายทอดเป็นไปอย่างไม่มีแบบแผน ขึ้นอยู่กับ
อำเภอใจของผู้สอน การศึกษาในอดีต จึงเป็นแบบระบบ บอุปถัมภ์ค้ำชู มิวิชาความรู้เป็นตัวเชื่อม
ความสัมพันธ์ของระบบ การศึกษาที่เป็นไปอย่างด้อยที่ถ้อยอาศัย สถานภาพครูสูงส่งได้รับการยอมรับ
เคารพ ศรัทธา จิตวิญญาณความเป็นครูจึงมีลักษณะเป็นผู้ให้ สังคมยกย่อง ทำให้ครูต้องปฏิบัติตนเป็น
แบบอย่างของสังคม ชุมชน เมื่อเราับกระแสวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามา ระบบการศึกษา มีความชัดเจน
และพัฒนาตามระบอบสังคมประชาธิปไตย การศึกษามีลักษณะเป็นไปเพื่อความเสมอภาค เราเชื่อว่า
การศึกษาคือเครื่องมือในการพัฒนาคนในสังคม และความเจริญของชาติเท่าเทียมชาติอื่น ๆ ในโลก ใน
สภาพของระบบการศึกษาในปัจจุบัน การบริการการศึกษามีลักษณะเป็นสินค้า ท่ามกลางการเติบโต
ในเศรษฐกิจ ทุนนิยม ระบบการศึกษามีการพัฒนาไปมากทั้งมีการแบ่งปันกันเองในองค์ กรการศึกษา
รัฐบาลละเลยมิได้จัดสวัสดิการให้แก่ผู้มีอาชีพครู อาจารย์ อย่างเพียงพอ ครูมีสถานภาพต้องขายวิชา
หมายถึง การสอนเป็นการแลกเปลี่ยนกับเงิน เห็นได้จากการสอนพิเศษ สถาบันกวดวิชามีมาก กว่า
สถาบันกา รศึกษาหลักของรัฐ ทำให้พลังของเศรษฐกิจทุนนิยมเข้ามามีบทบาททุกด้านของระบบ
การศึกษา ลักษณะสถาบันการศึกษามีแนวโน้มเป็นผู้ประกอบการทางวิชาการ รูปแบบการศึกษารีบเร่ง
ไม่ต่างอะไรระบบเศรษฐกิจสังคมอุตสาหกรรม ด้วยระบบตลาดเสรีทางการค้า สถาบันการศึกษาของรัฐไม่
ผูกขาด จึงเกิดส ถาบันการศึกษาของเอกชน ซึ่งให้เอกชนเข้ามาจัดระบบการศึกษา แต่เป็นไปตาม
เงื่อนไขข้อบังคับของรัฐ

พลัง เศรษฐกิจทุนนิยม ทั้งระดับโลกและภายในประเทศ แผ่ขยาย อิทธิพลในภาค
การศึกษาต่อเนื่องมาคือไม่เพียงแต่บริการการศึกษามากขึ้นเท่านั้น หากแต่ผลกระทบที่
สำคัญยิ่งกว่าก็คือ ความเป็นสาธารณะของสิน ค้า (Publicness of Good) ของบริการการ ศึกษาจะ
ลดลง ในขณะที่ความเป็นเอกชนของสินค้า (Privateness of Good) มีมากขึ้น การขยายบทบาทของ
ภาคเอกชนในการผลิต บริการการศึกษาย่อมทำให้บริการการศึกษาในส่วนที่เป็นสินค้าเอกชนขยายตัว
สถาบันก ารศึกษาเอกชนย่อมผลิตบริการการศึกษาสนองตอบผลประโยชน์ส่วนบุคคล (Private

Benefits) ของผู้บริโภคบริการการศึกษาที่ให้ประโยชน์สังคม (Social Benefits) นอกเหนือไปจากผลประโยชน์ส่วนบุคคล จะมีการผลิตน้อยกว่าระดับที่เหมาะสม (Optimal Level) หากกลไกราคาครอบงำการจัดสรรทรัพยากรในภาคการศึกษาเสียแล้ว ทรัพยากรย่อมถูกนำไปใช้ในการผลิตบริการการศึกษาในส่วนที่เป็นสินค้าเอกชนและละเลยการผลิตส่วนที่เป็นสินค้าสาธารณะ (รังสรรค์ ชนะพรพันธุ์, 2544: 48-49)

ระบบการศึกษาท่ามกลาง ระบบทุนนิยม จึงต้องมีความระมัดระวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะสร้างสมดุล ความพอดีในทุกด้านอย่างไร ไม่ว่าคุณภาพการศึกษา คุณธรรม จริยธรรม สังคมระบบทุนนิยมเป็นจุดแรงการบริโภคทุกด้าน แต่การศึกษาต้องทบทวน เพราะการศึกษาเป็นสังคมการศึกษาการเรียนรู้จะสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ สร้างปัญญาให้พลเมืองของชาติรู้จักเลือกบริโภคได้ตกเป็นทาส ระบบทุนนิยม

บทบาทของศิลปศึกษาในสังคมระบบทุนนิยม ยุคประชาธิปไตย ต้องเปิดโอกาสให้ทุกคนเข้าถึงการสร้างสรรค์ ได้คิดได้จินตนาการไม่จัดการศึกษาเฉพาะบุคคลธรรมดาปกติ แต่ต้องมุ่งเน้นความเสมอภาคของการจัดการเรียนรู้ แต่ต้องคำนึงถึงการจัดการศึกษาสำหรับบุคคลซึ่งมีความบกพร่องทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม ผู้มีร่างกายพิการทุพพลภาพ บุคคลซึ่งไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ไม่มีผู้ดูแล หรือด้อยโอกาส ระบบการศึกษาต้อง จัดให้เป็นบุคคลดังกล่าวมีสิทธิและโอกาสได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นพิเศษ การจัดการศึกษาสำหรับบุคคลซึ่งมีความสามารถพิเศษ ต้องจัดด้วยรูปแบบที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงความสามารถของบุคคลนั้น (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542) การจัดการเรียนรู้ของศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ต้องมองผู้เรียนเสมอภาค มีศักยภาพในการพัฒนาตนเอง เปิดกว้าง มีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน ศิลปศึกษาต้องผนวกบริบทอื่น ๆ ในสังคมเข้าร่วมจัดกิจกรรมด้วย ไม่ได้มองศิลปศึกษาแยกส่วนจากระบบอื่น แต่มองศิลปศึกษาเป็นเครื่องมือพัฒนาคนให้สมบูรณ์ ทั้งสติปัญญา อารมณ์ ความคิดสร้างสรรค์ มีลักษณะเป็นพหุปัญญา สามารถเชื่อมโยงหรือบูรณาการเชิงนโยบายของรัฐ เข้าสู่การจัดการเรียนรู้ได้

1.4 ศิลปศึกษากับศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย

คำว่า “ศิลปะ” ตามพจนานุกรม หมายถึง ฝีมือ การทำให้ชีวิตพิสดาร เช่น เขาทำดอกไม้ประดิษฐ์ประดอยอย่างมีศิลปะ ผู้หญิงสมัยนี้มีศิลปะการแต่งตัว รูปสลักหินส เป็นรูปศิลป การแสดงออกซึ่งอารมณ์สะท้อนใจให้ประจักษ์ด้วยสื่อต่าง ๆ อย่างเสียง เส้น สี ผิว รูปทรง เป็นต้น เช่น ศิลปะการดนตรี ศิลปะการวาดภาพ ศิลปะการละคร วิจารณ์ศิลป์ ศิลปะมีรูปแบบกวดอย่างภาษาสันสกฤต ว่า ศิลปะ มีความหมายอธิบายอยู่ในพจนานุกรมสันสกฤต -ไทย-อังกฤษ อภิธานศัพท์ของกรมวิชาการ

กระทรวงศึกษาธิการ จัดทำโดยนายร้อยเอกหลวง บวรบรรณรักษ์ (นิยม วิทไทย) เมื่อปี พ.ศ. 2469 แต่พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2511 ศิลปะเป็นคำในภาษาสันสกฤต ถ้าเขียนอย่างบาลี คือ ศิลฺ (อ่านว่า ศิล-ปะ) หมายถึง แขนงขององค์ความรู้การช่าง พจนานุกรมบาลี-สันสกฤต ฉบับภูมิพลโลกิย พิมพ์ ครั้งที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 2547 ที่เรียกว่าช่างสิบหมู่ กร่อนกลายจากคำช่างสิบหมู่ หมายถึง แขนงของความรู้ของหมู่ช่างต่าง ๆ ไทยเราใช้ชื่อช่างสิบหมู่ ครั้งถึงรัชสมัยรัชกาลที่ 6 มีคำว่า Art แพร่หลายเข้ามาตามอิทธิพลความคิดและเศรษฐกิจการเมืองตะวันตกเลยยกคำว่า ศิลปะจากสันสกฤตให้เป็นคนแปลจาก Art ของฝรั่ง เคยมีผู้เขียนอธิบาย ไว้ว่า คำว่า Art ใน American Heritage Dictionary of the English Language ฉบับที่ 1996 พบว่า แต่เดิมคำนี้ไม่เกี่ยวกับ “ศิลปะ” หรือสุนทรียภาพเลย คำว่า Art (รวมทั้งคำ Arm แขน Arm อาวุธ) มาจากรากศัพท์เดิมในภาษาอินโด-ยุโรป เขียนว่า /ar-/ ที่มีความหมายว่า to fit together คือ ต่อ ตัด ติดต่อ ต่อแต่ง แต่ง จัด เรียงให้ เข้ากัน พูดย่าง ๆ หมายถึง งานช่างพื้นฐาน ต่อบ้าน ต่อเกวียน แต่งอาวุธ ที่หมายถึง Arm (อาวุธ) เพราะอาวุธเป็นเครื่องมือที่ต้องแต่งและจัดให้พล แม้กระทั่ง Army (กองทัพ) ก็มาจากรากศัพท์เดียวกัน เพราะทัพมีขึ้นต้องมาแต่งและจัด หรือเรียงรายเป็นขบวนรบ ส่วนที่หมายถึง Arm (แขน) เพราะว่าแขนเป็นอวัยวะที่ต้องติดอาวุธ ต่อมาในสมัยกรีกโรมัน เริ่มจะขยายความหมายจาก “การช่างประติปะต่อ” มาเป็น “วิชา” สุนาษิตภาษาละติน Ars longa, Vita brevis ที่มักแปลกันว่า “ศิลปะยาว ชีวิตสั้น” นั้น ที่จริงเป็นคำสอนของแพทย์ชาวกรีกชื่อ Hippocrates (ก่อนคริสตศตวรรษ 460-357) หมายความว่า “วิชา (แพทย์) ยาว เทียบกับชีวิตสั้นของคน” ในสมัย Renaissance ตอนต้นจิตรกร ประติมากร และสถาปนิก ต่าง ถือว่าเป็น “ช่าง” (Craftsmen) อยู่ ส่วนนักภาษาโบราณ นักวรรณคดี นักวิทยาศาสตร์ และนักศึกษารวมชาติต่างเหมาเรียกว่าเป็น “นักปราชญ์” (Philosophers) ต่อมาเกิดการแข่งขันชิงดีชิงเด่นกันจนบรรดา “ช่าง” (Craftsmen) ที่มีฝีมือผลิตของที่มีประโยชน์ (เช่น ช่างเรียงอิฐ ช่างปูน ช่างไม้) ยังคงฐานะ “กรรมกร” (workmen) แต่ช่างที่ใช้จินตนาการ (เช่น ช่างวาดเขียน ช่างปั้นสลัก ช่างขับ ช่างร้อง) เลื่อนฐานะมาเป็น “ศิลปิน” (Artist) ส่วน “นักศึกษารวมชาติ” เลื่อนฐานะมาเป็น “นักวิทยาศาสตร์” (Scientists) และนักพฤติกรรมมนุษย์ เช่น นักประวัติศาสตร์ ภาษาศาสตร์ มนุษยวิทยา สังคมศาสตร์ โบราณคดี ฯลฯ อยู่ในหมวดต่างหาก คือ “พฤติกรรมมนุษย์” (Humanities) จะเห็นได้ว่า ศิลปะ และ Art มีความหมายแรกเริ่มคล้าย ๆ กัน คือ ความรู้และศาสตร์หลาย ๆ อย่างเป็นองค์รวมและไม่ได้ “หลุดโลก” แยกอยู่โดดเดี่ยวเป็นปัจเจก บุคคลอย่างปัจจุบัน ดังมีคำพูดหนึ่งเรียกศิลปศาสตร์ มี 18 อย่าง เรียกศิลปศาสตร์ 18 ประการ เพราะฉะนั้น “ศิลปะ” เป็นการแสดงออกของมนุษย์ในการสร้างสรรค์ผลงานต่าง ๆ เหล่านั้นเป็นมรดกตกทอดทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) ที่ล้ำค่าของสังคม มนุษย์กับศิลปะ มิได้แยกขาด ออกจากสังคมและวัฒนธรรม หากแต่ส่วนหนึ่งของชีวิตทางวัฒนธรรมและสังคมมนุษย์ (กนกพรรณ อยู่ชา; และสาคร สมเสริฐ. 2552: 32-35)

เห็นได้ว่าถ้าเรากล่าวถึงศิลปะในความคิดความหมายข้างต้นจะมีลักษณะเป็นแนวทางของศิลปศึกษามากกว่า เพราะว่าศิลปะนั้น เชื่อมโยงบริบทต่าง ๆ ในสังคม ศิลปะกับการดำเนินชีวิตควบคู่กันมา แต่ปัจจุบันศิลปะในสังคมไทยถูกให้ความหมายเป็นเรื่องของศิลปินที่เป็นปัจเจกชน ศิลปินสถาปนาตัวเองให้เข้าถึงยาก ใช้ภาษาพูดอธิบายศิลปะชนิดคนธรรมดาทั่วไปไม่รู้ แยกตัวอยู่โดดเดี่ยว “หลุดโลก” คือ ไม่ใช่คนธรรมดาทั้งพูดจา แต่กายไม่เหมือนคนธรรมดาปกติ ศิลปะกระแสหลังสมัยใหม่จึงมีลักษณะกลับคืนสู่แนวทางของศิลปะตามความหมายข้างต้น

กระแสการสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมในปัจจุบันมีแนวโน้มเป็นกระแสศิลปะทางเลื้อย ผลงานในแนวทัศนศิลป์ ผ่านสื่อการนำเสนอหลายทางจากพื้นที่พิพิธภัณฑ์ เดิมมักอยู่ในส่วนกลางหรือในเมือง ปัจจุบันกระจายอยู่ทั่วตามต่างจังหวัด รวมทั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นการขยายตัวของพื้นที่การเรียนรู้อีกด้านหนึ่ง สื่อที่สำคัญในปัจจุบันมาพร้อมกับเทคโนโลยี เราสามารถชื่นชมหรือรับรู้ผลงานศิลปะผ่านระบบคอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต เว็บไซต์ต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ในประเทศและต่างประเทศ สามารถรับรู้การเคลื่อนไหวของศิลปะในต่างประเทศได้ทันทีโดยไม่ต้องเดินทางไปดูของจริง

ทัศนคติ ความคิดที่มีระหว่างศิลปศึกษาและศิลปะในอดีตของสังคมไทย อาจดำเนินไปอย่างไม่ชัดเจนนัก ถ้าเราแยกให้ชัดเจนว่าศิลปศึกษาเป็นเรื่อง การให้ความรู้ ความเข้าใจ และการรับรู้ชื่นชมตัวผลงานศิลปะหรือการพัฒนา มนุษย์รู้จักการรับ เสพ บริโภคงานศิลปะ และส่วนศิลปะในมิติของการสร้างสรรค์ ผลิตศิลปิน ก็จะทำให้ทั้งสองส่วนนี้มีหน้าที่เป้าประสงค์ชัดเจน แต่ยังคงมีสัมพันธ์กัน และเดินคู่ขนานกันอย่างสมดุล ในงานวิจัย “การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย” เป็นการนำเสนอทัศนะการวิจารณ์ อันเป็นพลังอีกด้านหนึ่งที่ทำให้เกิดการขับเคลื่อนอีกด้านหนึ่งที่จะพัฒนางานศิลปะ เพราะไม่ว่าจะเป็นศิลปะแขนงใดก็ตาม มิได้มุ่งแต่การสร้างสรรค์หรือการนำเสนอเผยแพร่ตัวผลงาน เท่านั้น ผู้เสพงานหรือบริโภคนงานศิลปะ เป็นส่วนที่มีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดทิศทางของศิลปะ หากสังคมเปี่ยมด้วยปัญญา เท่าทันการพัฒนาของศิลปินและแนวทางการสร้างสรรค์ของศิลปะแล้วก็จะสามารถช่วยกำกับคุณภาพงานศิลปะในสังคมได้อีกด้วย อีกทั้งสังคมยังเป็นเครื่องมือ สอบแทน การไหลบ่าของรูปแบบงานศิลปะจากภายนอก รู้จักเลือกรับบริโภคไม่เป็นเครื่องมือของศิลปิน

ศิลปศึกษาเป็นฐานความรู้ที่สำคัญในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของชาติ ศิลปศึกษาในสังคมหลังสมัยใหม่ต้องเชื่อมโยงศิลปวัฒนธรรมในชาติและภายนอก เพราะกระแสของการเปลี่ยนแปลงภายนอกเคลื่อน ไหว ไม่ว่าจะเป็นการรวมตัวของกลุ่มอาเซียน แสดงให้เห็นบทบาทของการประสานความร่วมมือในทุก ๆ ด้าน ความเชื่อมโยงของศิลปะ วัฒนธรรม ศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์จึงเป็นแบบไม่ใช่เพื่อประโยชน์เฉพาะตนตามระบบอย่างฉาบฉวย แต่ความสงบสุข ความสมานฉันท์ร่วมกันของสังคม มีการพัฒนา คุณค่า สุนทรียะ ความงามในสังคมอย่างชัดเจน ระหว่าง

ศิลปะ เช็กส์ อนาคต ความงาม พื้นที่สาธารณะ พื้นที่ส่วนบุคคล เวลา หรือกาละ เทศะ มองการให้ ความหมายของ พฤติกรรมของสังคม ความเหมาะสม หรือไม่เหมาะสม วัฒนธรรมของสังคมเป็นตัวกำหนดสิ่งเหล่านี้ มีพรมแดนของสิ่งเหล่านี้ มิฉะนั้นเราจะสูญเสียทุนทางวัฒนธรรมของเราไป ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเสียดายเป็นอย่างยิ่ง เราต้องเข้าใจก่อนว่าในความหลากหลายวัฒนธรรม มปัจจุบัน มิได้เป็นไปแบบลอย ๆ แต่เป็นความหลากหลายวัฒนธรรมในโลกทุนนิยม ศิลปศึกษาในฐานะเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาคงต้องมองเชื่อมโยงในมิติ ความหลากหลายวัฒนธรรม และสร้างความเข้าใจในด้านคุณค่า ค่านิยม ด้านศิลปวัฒนธรรมที่หลากหลายนี้สังคมไทยต้องสร้างเตรียมพลเมืองให้ตระหนักถึงสิ่งเหล่านี้

ยุทธศาสตร์ทางความรู้ ความเข้าใจด้านศิลปวัฒนธรรม เช่น ส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจ และรสนิยมในการเสพศิลปะของสังคมไทย เพื่อลดช่องว่างหรือเชื่อมโยงระหว่างผู้เสพกับผู้สร้างให้ รสนิยม ผู้ชมศิลปะไปด้วยกันซึ่งควรเริ่มตั้งแต่การศึกษาวิชาศิลปะในโรงเรียน มิใช่ให้คุณค่าว่าถ้าสร้างงานได้เหมือนต้นแบบ จึงถือเป็นงานศิลปะที่ดี รวมทั้งจัดให้เด็กและเยาวชนมีโอกาส ทัศนศึกษา หรือ เสนพงานศิลปะ เป็นประจำภายใต้ระบบเศรษฐกิจใหม่ มีการยอมรับกันมากขึ้นถึงอุตสาหกรรม วัฒนธรรม (Cultural industries) และเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ (Creative economy) การเน้นให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมในการสร้างโอกาสที่เท่าเทียมกันของกลุ่มคนในสังคม คงเป็นความจำเป็น หลัก ควรมีการส่งเสริม ให้มีช่องของการไหลเวียนสื่อวัฒนธรรม การส่งเสริมความหลากหลายทาง วัฒนธรรมผ่านงานสร้างสรรค์อิสระ การยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่ส่งเสริมประชา สังคมอย่างแท้จริง (สุริชัย หวันแก้ว, 2552: 9)

ในบริบทของศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย เราไม่ได้แยกคำว่า “วัฒนธรรมร่วมสมัย” ออกจาก คำว่า ศิลปะ ซึ่งตัววัฒนธรรมร่วมสมัยมีการกล่าวถึงในความหมายต่าง ๆ คือ (กนกพรรณ อยู่ชา และ สาคร สมเสริฐ, 2552: 35-36)

1. ศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยที่ศิลปะถูกสร้างขึ้นใหม่ในช่วงเวลาเดียวกัน ยุคเดียวกัน กำลังเกิดขึ้นในสมัยปัจจุบันมีวัฒนธรรมเป็นรากฐานสำคัญในการแสดงออก
2. ศิลปวัฒนธรรมที่ศิลปะถูกสร้างขึ้นกระบวนการแบบหรือแนวคิดของสังคมและ วัฒนธรรมปัจจุบันเป็นพื้นฐาน
3. ศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยที่ศิลปะสร้างขึ้นใหม่เพื่อรับใช้สังคมไทยในยุคปัจจุบันที่เกิด จากความคิดและประยุกต์อย่างบูรณาการ สอดคล้อง สัมพันธ์ และส่งผลต่อกันและกันระหว่าง ศิลปวัฒนธรรม

ศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยมีความสัมพันธ์กันในเชิงบริบทของพื้นที่ (Space) และเวลา (Time) ที่เชื่อมโยงกับกระแสความคิดต่าง ๆ ในสังคม มิที่ส่งผลต่อการแสดงออกยังร วมทั้งกระแส ภายในประเทศและต่างประเทศ

ศิลปศึกษาในศิลปวัฒนธรรม ร่วมสมัย ตามแนวคิดของงานวิจัยฉบับนี้จึงเป็นเรื่อง ศิลปศึกษาต้องทำหน้าที่สร้างความรู้ ความเข้าใจ การรับเลือกบริโภควัฒนธรรมที่หลากหลาย สร้างผู้ เสพที่เปิดกว้างเท่าทัน ความรู้กระแสทางศิลปะที่ข้ามวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นเพื่อนบ้านหรือกระแส ตะวันตก ศิลปศึกษาจึงเป็นเรื่องของการวางรากฐานรสนิยมด้านศิลปะของคนในชาติอีกด้านหนึ่งด้วย ที่เดิมที่จะมามุ่งเน้นทักษะ ผลงาน แต่กลับต้องใส่ใจการวิพากษ์วิจารณ์ให้มีความสำคัญของการ แสดงออกเชิงความคิดมากกว่าทักษะ ถ้านักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจ ในรูปแบบของศิลปวัฒนธรรม ทั้งความเป็นร่วมสมัย และศิลปะของชาติ ย่อมทำให้สังคมรู้จักเลือก ปฏิเสธ การครอบงำหรือกระแส ศิลปวัฒนธรรมแบบทุนนิยมที่มาพร้อมสิ่งที่ดีและเลว พยายามปลูกเร้าให้เราเดินตามอยู่ทุกเวลาใน ขณะนี้

1.5 ศิลปศึกษากับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ในการพัฒนาประเทศนั้นจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้นนี้ องค์สร้างพื้นฐานคือ ความพอมี พอกินพอใช้ของประชาชน ส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อนเคยใช้วิธีการและใช้อุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้อง ตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐาน นิชาการ พอสมควรและปฏิบัติได้แล้วจึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญ ฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป

หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการที่สัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและของประชาชนสอดคล้อง ด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่าง ๆ ขึ้น ซึ่งกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวในที่สุด พระบรมราชาวาทะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

18 กรกฎาคม 2517

เมื่อกระแสพระราชดำรัสเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง พระราชทานให้ประชาชนชาวไทยใน วาระต่าง ๆ ถูกนำมาเผยแพร่อย่างเป็นระบบจริงจัง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติได้นำมาเป็นปรัญชาแนวทางในการจัดนำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 เพื่อส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนในสังคมไทยนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตและ พัฒนาสังคม 50 ปีที่กระแสพระราชดำรัสนี้ได้แนะแนวทางให้พสกนิกรได้คิดและนำไปใช้ ซึ่งในปัจจุบัน มีงานวิจัยมากมายได้ปรับใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างเป็นมรรคผล

งานวิจัยหลายเรื่องได้กระทำก็จะทำว่า การคิดเรื่อง “ความพอเพียง ” หรือ “ความ พอประมาณ” หรือการดำเนินชีวิตอย่างสมดุลกับระบบนิเวศ การเกื้อกูลแบ่งปันกันระหว่างคนในชุมชน นั้นมิใช่เป็นเรื่องใหม่ หากแต่ดำรงอยู่แล้วอย่างแนบแน่นในวิถีชีวิตชุมชนหมู่บ้านไทย ซึ่งมีอุดมการณ์ ในการผลิตต่างจากอุดมการณ์ของระบบทุนนิยม หากนำข้อค้นพบงานวิจัยชุดโครงการเศรษฐกิจชุมชน

หมู่บ้านไทย มาพัฒนาเป็นหนึ่งในฐานคิดเชิงทฤษฎี (Theoretical Assumptions) ในการสังเคราะห์ ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงก็อาจอธิบายได้ว่า การที่ประชาชนไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ดำ ราอยู่ ได้ในภาคเกษตรหรือมีวิถีชีวิตนี้ต้องอาศัยระบบนิเวศธรรมชาติดีเป็นทุนในการผลิต ถ้าหากมีโอกาสได้ ยินได้ฟัง หรือได้ศึกษาเรียนรู้หรือประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อาจหมายถึง ความสอดคล้อง ลงตัวในเชิงความคิด (Convergence of Ideas) หรืออุดมการณ์ (Ideologies) จะช่วยหนุนเสริมโลก ทัศน์หรือฐานคิดในการดำเนินชีวิตด้วยความพอเพียง พอประมาณ สมดุลและไม่เบียดเบียนผู้อื่น ได้ ผลิตเพื่อบริโภค เพื่อเลี้ยงตัวเองและครอบครัวเป็นหลักหรือไม่ก็เป็นผู้ ผลิตอิสระโดยใช้แรงงานของ สมาชิกในครอบครัว (อภิชัย พันธเสน. 2549: 36)

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำรงอยู่และการปฏิบัติตนของประชาชน ในทุกระดับ ทั้งครอบครัว ชุมชน และรัฐ ในการพัฒนาตนเองและประเทศ เพื่อจะสร้างภูมิคุ้มกันให้ สังคม หากเกิดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในประเทศ ต้องอาศัยความรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง หรือไม่ประมาท ซึ่งจะส่งผลต่อสมดุลให้กับสังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจาก ภายนอกได้อย่างดี

พระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 ถือได้ว่า แสดงการปฏิรูปการศึกษาเพื่อการ พัฒนาเปลี่ยนแปลงการสร้างคน สร้างเด็ก สร้างเยาวชน มีทั้งความรู้ คุณธรรม เพื่อให้บรรลุผล เจตนารมณ์ ทั้งในทาง ความคิดและในทางปฏิบัติ เราควรจะถามและตอบได้ว่าเราจะใช้อะไรเป็น รากฐาน ผลสัมฤทธิ์ เป็นอย่างไรใช้แนวคิดโลกตะวันตกหรือไม่ นำมาใช้มากน้อยเพียงใด ครูพอใจไหม ศิษย์พอใจไหม ถ้านำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ร่วมด้ วยควรเป็นอย่างไร “ปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง ” เป็นภูมิปัญญาที่จะนำไปสู่การจัดการเรียนการสอน การสร้างหลักสูตร การจัด กิจกรรมเพื่อเด็ก ตั้งแต่ชั้นอนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษา จนถึงระดับอุดมศึกษา กล่าวอีกอย่าง หนึ่งว่า สามารถนำ “ปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง ” ไปใช้กับระบบการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ (เปรม ติณสูลานนท์ 2552: 10)

ศิลปศึกษาเป็นฐานสาระหนึ่งของการจัดการศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานต้อง บูรณาการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเข้าสู่การจัดกิจกรรมเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม อาจจะเป็นเนื้อหา สาระเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และทัศนคติต้องความเข้าใจเศรษฐกิจของสังคมไทย

1.6 ศิลปศึกษากับอัตลักษณ์และภูมิปัญญาไทย

ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ยุทธศาสตร์ของ ประเทศ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ มุ่งการพัฒนาสู่ระดับล่าง คือ ชุมชน ท้องถิ่น ยุทธศาสตร์ การศึกษามุ่งเปิดโอกาสด้านการศึกษา ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอด ชีวิต เราเชื่อว่าท้องถิ่นเข้มแข็ง ยั่งยืน

ไม่ว่าจะเกิดอะไรขึ้น ประเทศชาติยังมั่นคง และยั่งยืน การศึกษาหลายด้านไม่ว่าจะด้านวิทยาศาสตร์ มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ ล้วนมุ่งพัฒนาท้องถิ่น ชุมชน ให้ยั่งยืนให้ควม สำคัญกับพื้นที่ชุมชน เช่น กรณีโครงการหนึ่งมหาวิทยาลัยหนึ่งจังหวัด รัฐมีนโยบายให้มหาวิทยาลัยนำองค์ความรู้ร่วมพัฒนาในทุก ๆ ด้านให้กับจังหวัดในส่วนที่มหาวิทยาลัยรับผิดชอบ งาน วิจัยในหน่วยงานต่าง ๆ ให้ความสำคัญกับชุมชน ระดับหมู่บ้าน เพื่อใช้วัดความรู้ ส่งตรงในการแก้ปัญหาได้จริง ชาวบ้านมีความรู้อยู่แล้ว เพียงแต่นำหลักการไปจัดระบบวิธีคิด สร้างองค์ความรู้เผยแพร่เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในชุมชนของตนเองและที่อื่น ๆ หรือที่เรียกว่าการจัดการความรู้ ในสังคมหลังสมัยใหม่เราองค์ความรู้มีอยู่ทุกที่ทุกแห่ง เพียงแต่สังเคราะห์ขึ้นมาเป็นระบบ แบบแผนอย่างไร การจัดการศึกษามุ่งให้ คนสร้างองค์ความรู้เป็น ใช้ความรู้ในการพัฒนาท้องถิ่นของตน

สังคมไทยมีภูมิปัญญามากมายที่ถือเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาต่าง ๆ แฝงไว้ด้วยชุดความรู้มากมาย หลายประเทศดำเนินการขับเคลื่อนด้วยเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยใช้ฐานความคิดจากสินทรัพย์ทางศิลปะ วัฒนธรรม คนตริ การออกแบบ และนวัตกรรมอื่น ๆ เป็นฐานขับเคลื่อนเศรษฐกิจ เช่น ยุโรป เกาหลี ออสเตรเลีย ฯลฯ เพื่อปรับกระบวนการผลิต แปลงความคิดสร้างสรรค์เหล่านี้เป็นมูลค่า สินค้า บริการ ศิลปะที่สร้างสรรค์ขึ้นในอดีตที่เราเรียกว่าศิลปะ พื้นบ้านที่เคยมองแยกส่วน เก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์ ณ วันนี้ เราต้องบิดฟุ่มาใช้เป็นฐานคิดพัฒนา เพื่อความรู้จากสิ่งเหล่านั้นเป็นสินทรัพย์ให้ได้

ศิลปศึกษาต้องทำหน้าที่เชื่อมโยงชุดความรู้ต่าง ๆ ด้านภูมิปัญญาเพื่อให้คนรุ่นหลังเข้าใจ เห็นคุณค่าของดีที่มีอยู่เต็มบ้านเต็มเมือง โดยเฉพาะใช้เป็นฐานความคิดในการสร้าง สรรค์สิ่งใหม่ ๆ ได้ การให้ความสำคัญและเห็นคุณค่านี้เพื่อให้เกิดการแยกแยะ แบ่งชั้นในงานศิลปะว่าเป็นศิลปะชั้นสูง และศิลปะชาวบ้าน หรือศิลปะท้องถิ่น ยอมรับ ความหลากหลายในศิลปะของกลุ่มชน ชาติพันธุ์ ให้ความเสมอภาคเท่าเทียมกัน อีกทั้งยังดำรงอยู่ของภูมิปัญญาต่าง ๆ เหล่านี้ได้อย่างยั่งยืน

1.7 ศิลปศึกษากับสภาพแวดล้อม

จากผลกระทบของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างรีบเร่ง ไม่มีการสร้างทดแทนหรือมิได้จริงจังกับพลังงานทางเลือกส่งผลกระทบต่อความhayนะของสภาพแวดล้อมประเทศไทยเอง มองย้อนหลังช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ปัญหาเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศ คือ เรื่องภัยพิบัติตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นเรื่องน้ำท่วม ฝนแล้ง แผ่นดินไหว โคนถล่ม สึนามิ ฯลฯ ล้วนส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ ปัญหาทางจิตใจ ด้วยเรารับรู้แต่ในด้านการแก้ปัญหาเราไม่ได้คิดไกลกว่าที่เป็นอยู่ ภาครัฐใช้นโยบายแก้ปัญหาเฉพาะหน้า มิได้ทบทวนจริงจังเพราะว่าปัญหาเรื่องสภาพแวดล้อมเป็นเรื่องเห็นผลช้า ต้องวางแผนเชิงนโยบายชัดเจน เพราะเราเองที่เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือชี้วัดการเจริญเติบโตหรือมอง

ระบบทุน แต่ปัจจุบันปัญหาต่าง ๆ ถูกรวมเป็นปัญหาสังคม ฤดูกาลกำลัง จะเปลี่ยนแปลง เราไม่สามารถคาดการณ์ล่วงหน้าได้ ในปัจจุบันสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมส่งอิทธิพลต่อระบบเกษตร ซึ่งเป็นฐานผลิตสำคัญของประเทศ ไม่เฉพาะในประเทศไทยแต่เป็นเรื่องระดับโลกทุกประเทศในโลกกำลังเผชิญปัญหาเดียวกัน ถือเป็นภัยพิบัติของมวลมนุษยชาติในศตวรรษที่ 21 เลย์ทีเดียว

สภาพปัญหาเรื่องสภาพแวดล้อมเป็นเรื่องที่เราเร่งการผลิต เพื่อตอบสนองระบบทุนนิยม ตอบสนองภาคอุตสาหกรรม ตอบสนองการบริโภค ตอบสนองการแข่งขัน ซึ่งการแบ่งปันดังกล่าวต้องกลับย้อนถามว่า “เพื่อใคร” เพราะคนจนเท่าเดิม ภาคเกษตรยังลำบากเหมือนเดิม เมื่อภาคการผลิตของเกษตรมีปัญหา ซึ่งภาคการเกษตร เปรียบเสมือนครัวโลก ปัญหาที่ตามมา ปัญหาเรื่องอาหาร กำลังจะเป็นเรื่องใหญ่ในปัจจุบัน ระบบนิเวศพาธรรมชาติเปลี่ยน ปัญหาเรื่องโรคติดต่อ การสูญพันธุ์ของสัตว์บางชนิด

ผลงานศิลปะหลังสมัยใหม่ เชื่อมโยงศิลปะกับธรรมชาติเข้าด้วยกัน ให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อม ศิลปินแสดงออกทางความคิดกระตุ้นเตือนให้มนุษย์หันมาใส่ใจธรรมชาติ สภาพแวดล้อมมากขึ้น

ศิลปะหลังสมัยใหม่แสดงความคิดอยู่เหนือวัตถุ ศิลปินใช้วัตถุเป็นสื่ออย่างหลากหลาย ความคิดหรือหลากหลายความรู้สึก ในธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่เปิดกว้าง ศิลปินอาจใช้หลอดไฟนีออน คอมพิวเตอร์ ร่างกายของศิลปิน ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมใช้เป็นสื่อสำหรับการนำเสนอศิลปะ เชื่อมโยงระหว่างศิลปินและศิลปะเป็นไปอย่างใกล้ชิด ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ใช้เป็นสื่อสำหรับการนำเสนอศิลปะ การเชื่อมโยงระหว่างศิลปินและศิลปะเป็นไปอย่างใกล้ชิด บางครั้งอาจรวมเป็นสิ่งเดียวกันหรือเป็นสิ่งที่เหมือนกัน เช่น กรณีของสรีรศิลป์ (Body Art) ที่ใช้ร่างกายเป็นสื่อการแสดงออก การยึดถือมนุษย์เป็นศูนย์กลางอย่างมนุษยนิยม (Humanism) ได้ถูกท้าทายด้วยความคิดที่ว่ามนุษย์ควรเป็นสิ่งเดียวหรือเป็นส่วนหนึ่งของโลกและจักรวาล และเป็นผู้ทำลายโลก และจักรวาลทำลายทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ศิลปะพัฒนาไปสู่การบูรณาการความรู้ ความคิด และประสบการณ์ สร้างสรรค์งานที่เป็นองค์รวมกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ความรู้ความคิดในบริบทของสังคม และภูมิปัญญาร่วมสมัย (วิรุณ ตั้งเจริญ. 2549: 103-104)

ส่วนหนึ่งของการนำเสนอผลงานศิลปะหลังสมัยใหม่ ใช้ธรรมชาติเป็นสื่อการแสดงออก เพื่อปกป้องความคิดที่มนุษย์ต้องปรับตัวอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ การนำเสนอศิลปินมักใช้สถานที่ หรือพื้นที่จริงในการสร้างสรรค์ ศิลปะหลังสมัยใหม่มีการบูรณาการทั้งความคิด สื่อสองมิติ สามมิติ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างสรรค์แนว Earth Art, Environment Art , Video Art, Event, Land Art, Body Art ล้วนเป็นแนวทางการสร้างสรรค์ที่มีความตื่นตา ตื่นใจ อยู่ตลอดเวลา

เมื่อกระแสการสร้างสรรค์ของศิลปะหลังสมัยใหม่เป็นไปในแนวทางดังกล่าว ศิลปศึกษา ยังคงปฏิเสธไม่ได้ว่า ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องและเชื่อมโยง ศิลปศึกษาในฐานะทำหน้าที่สร้างผู้เสพผู้บริโภค งานศิลปะจำเป็นต้องปรับตัวที่จะมุ่งเน้นอยู่ในบริบทเก่า ๆ ไม่ได้ จำเป็นต้องปรับกระบวนการทัศน์ที่จะทำความเข้าใจ และปรับการจัดกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งให้สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม การจัดการเรียนรู้ ศิลปศึกษา ต้องเชื่อมโยงธรรมชาติ ตามบริบทของสภาพแวดล้อมของตนเองและสร้างสรรค์ เพื่อให้ศิลปะเป็นสื่อกลางให้นักเรียนได้ตระหนักเห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ศิลปะกับทะเล ศิลปะกับทุ่งนา ศิลปะกับป่า ซึ่งแฝงทัศนคติในเรื่องของการพัฒนา อนุรักษ์ และรูปสร้างจิตสำนึกให้กับเยาวชน กระบวนการเรียนศิลปะมามีใช้นั่งวาดรูปหุ่นนิ่งอยู่ในห้องเรียน แต่ให้นักศึกษาได้สังเกต สภาพแวดล้อม พื้นที่ และสร้างสรรค์ เราจะปฏิรูปการเรียนรู้ต้องเริ่มจากการล้มของเก่าเสียก่อน มีประโยชน์อะไร เด็กเรียนเรื่องข้าวไม่เคยเห็นทุ่งนา เรียนเรื่องป่าไม่เคยเข้าป่า เรียนเรื่องธรรมชาติ สภาพแวดล้อมแต่เรียนในห้องแคบ ๆ การเรียนรู้ในปัจจุบันจำเป็นต้องได้สัมผัสครบทุกด้าน ศิลปศึกษาก็เช่นเดียวกันต้องใช้บริบทต่าง ๆ ที่มีอยู่ของตน ซึ่งเป็นต้นทุนอันมากมายอยู่แล้วในการจัดการเรียนรู้ อย่างบูรณาการกับสภาพแวดล้อม

1.8 ศิลปศึกษากับสื่อเทคโนโลยี

ความรู้สมัยใหม่ได้สร้างระบบการสื่อสารของมนุษย์ไว้อย่างมากมายนับวันมีความรวดเร็ว เจริญขึ้น ความรวดเร็วนี้เองเป็นตัวเร่งการกระชับพื้นที่ให้แคบลง ระยะทางไกลเท่าไรไม่มีผลของการติดต่อสื่อสารและการเรียนรู้ ทำให้ความรู้มีความเคลื่อนไหว รวดเร็ว เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว พื้นที่และเวลาถูกระชับให้แคบ สั้น ส่งผลกระทบต่อทุกด้านทั้งสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม เทคโนโลยีจึงเป็นเครื่องมืออันสำคัญของทุกเรื่อง ขว้างส่งต่อนำเสนออย่างรวดเร็ว มีประสิทธิภาพ มีทั้งผลดีผลเสียเท่ากัน ลำคัญอยู่ที่ใช้งานในด้านใด ในปัจจุบันปัญหาเรื่องการบริโภคสื่อจึงเป็น เหตุที่ทำให้สังคมเกิดความขัดแย้ง เกิดการพว่เลือนระหว่างมายากับความจริง เทคโนโลยีของสื่อจึงเป็นปฏิริยา และตัวเร่งทำให้สังคมสับสน มึนงง ถ้าผู้บริโภคขาดความคิด พิจารณา ตกเป็นทาสการนำเสนออย่างง่ายดาย

แนวทางของการสร้างสรรค์ผลงานของศิลปะหลังสมัยใหม่ มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบจาก วัสดุ อุปกรณ์ แบบเดิมที่นิยมในศิลปะสมัยใหม่ว่าจะ เป็นผลงานจิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์ ฯลฯหันมาใช้สื่อดิจิทัลสร้างสรรค์ผ่านคอมพิวเตอร์ ใช้โปรแกรมทางคอมพิวเตอร์ในการวาดภาพ สร้างภาพประกอบ หรือภาพเคลื่อนไหว และนำเสนอผ่านระบบออนไลน์ สามารถเข้าดูได้ทั่วโลก ผ่านระบบเว็บไซต์ต่าง ๆ ทุกคนที่ใช้คอมพิวเตอร์ได้ก็สามารถโพสต์งานตัวเอง เข้าระบบได้ พิพิธภัณฑ์ที่ตั้งแสดงคนที่อยู่ห่างไกลอาจไม่มีโอกาสได้เข้าชม แต่พิพิธภัณฑ์เสมือนสามารถเข้าชมได้ทางระบบอินเทอร์เน็ต

กระแส ศิลปะที่เป็นผลผลิตจากเทคโนโลยี การสร้างสรรค์ได้รวดเร็ว นำเสนอได้รวดเร็ว และที่สำคัญ สามารถซื้อขายทางระบบอินเทอร์เน็ตได้เลย ศิลปะในแนวทางนี้ต่างจากศิลปะในยุคสมัยที่ต้องใช้เวลา ในการสร้างสรรค์ มีชิ้นเดียวเป็นต้นฉบับ (Original) ศิลปะที่ใช้สื่อเทคโนโลยีสร้างสรรค์ เป็นแบบ มวลชนมีจำนวนมาก อยากได้สามารถก๊อปปี้เป็นจำนวนมาก ๆ สร้างความตื่นตาตื่นใจให้กับคนรุ่นใหม่ อยากเรียนรู้ อยู่ที่ได้ก็ทำได้ถ้ามีคอมพิวเตอร์ มิได้มุ่งเน้นทักษะอย่างในแนวทางของศิลปะ สมัยใหม่ ซึ่งเน้นเรื่องการนำเสนอความคิดสร้างสรรค์และเนื้อหาเป็นสำคัญ

การสร้างสรรค์ในมิติของศิลปศึกษาจึงต้องหาช่องทางผสมผสานกับการใช้เทคโนโลยีในการ ประยุกต์กับกิจกรรมการเรียนรู้ เพราะเทคโนโลยีเป็นสิ่งที่เด็กให้ความสนใจ ซึ่งจะต้องใช้เทคโนโลยี เป็นสื่อกลางส่งผ่านการเรียนรู้เนื้อหาเกี่ยวกับศิลปะ และใช้เทคโนโลยีในการสร้างผลงานศิลปะใน รูปแบบต่าง ๆ ซึ่งจะทำให้การจัดการเรียนรู้มีความหลากหลาย

2. วิเคราะห์กระบวนการพัฒนาศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ในประเทศไทย

การพัฒนาการของศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ในประเทศไทย ผู้วิจัยได้ สัมภาษณ์นักการศึกษา ครูศิลปะ ศึกษาในเทศก์ เพื่อประมวลความคิด ทิศทางในบริบทของศิลปศึกษา ตั้งแต่ช่วงเวลา ของศิลปศึกษา สมัยใหม่ และศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ที่เริ่มต้นการจัดการเรียนรู้ด้านศิลปศึกษา จนถึง ปัจจุบันเป็นอย่างไร

2.1 ศิลปศึกษาสมัยใหม่

การจัดการเรียนรู้ด้านศิลปะของประเทศไทยที่มีรูปแบบอย่างชัดเจน คือ การจัดการ เรียนรู้ในระบบของโรงเรียนและสถาบันการศึกษา ซึ่งช่วงเริ่มต้นอาจมีเป้าหมายไม่ชัดเจน คลุมเครือ เพียงแต่จัดเข้าไปตามแบบแผนตะวันตกที่เขามี ต้องยอมรับว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพทาง สังคมหรือกระแสของการรับมาของแนวคิดของการศึกษาตะวันตก

ย้อนกลับไปตั้งแต่ดั้งเดิม ไม่ได้คิดว่าศิลปะจะเป็นวิชาสำคัญอะไร ต่างประเทศเรียนเราก็เรียน ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 รัชกาลที่ 6 ก็ตามที ถึงแม้จะสร้างโรงเรียนเพาะช่างแล้วก็ตาม ศิลปะก็คือ การช่างอย่างหนึ่ง รัชกาล 6 มีความคิดอันหนึ่งว่า ศิลปะมันแยกออกมาจากการช่าง เพราะฉะนั้น ศิลปะจึงมีในสมัยรัชกาลที่ 6 แต่ก่อนไม่มี เรียกว่าช่างเฉย ๆ เรียกช่างปั้น ช่างเขียน ท่านได้นำภาษา บาลี เรียกว่า ลิปปะ ศิลปะเป็นภาษาสันสกฤต ส่วนคำว่าลิปปะเป็นคำไม่ไพเราะไม่สวยเหมือนคำว่า ศิลปะ ในสมัยก่อนภาษาสันสกฤตเป็นคำที่ใช้ติดต่อกันระหว่างไทยกับอินเดีย

ศิลปะเริ่มสมัยรัชกาลที่ 6 ไม่ได้คิดว่าเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตแต่ถือว่าเป็นการช่าง ท่านตั้งโรงเรียนเพาะช่างขึ้นมา เพาะปลูก วิชาที่เรียนอยู่ ให้เรียนวิชาวาดเขียนเป็นเอก ก็ไม่รู้ว่าสอนไปทำไม ให้วาดของจริงเป็น วาดดอกไม้เป็น เอามาพัฒนา คนไทยไม่รู้ตัวแต่ถูกหล่อหลอมให้รักเรื่องการสร้างสรรค์ เวลาสอบก็เอาหุ่นมาตั้งและถ่ายทอดให้เหมือนวิชาวาดเส้น ,วาดหุ่น,ภาพร่าง คือ สเก็ตซ์ (sketch) เขียนทิวทัศน์ข้างนอก ภาพคน ภาพสัตว์ เอาหุ่นพลาสติกจากเมืองนอกมาตั้งให้วาด ทุกคนก็เรียนไปอย่างนั้น เขาบอกว่าหุ่นเหล่านี้ได้มาจากอิตาลี แต่ประเทศญี่ปุ่นก็เรียนคล้าย ๆ กับเรา แต่ก้าวหน้าเร็วกว่าเรา เขาได้รับความวิวัฒนาการจากตะวันตกเร็วกว่าของเรา วาดเขียน ขั้วร้อง ฟ้อนรำ การฝีมือ ผู้ชายเรียนอย่างหนึ่ง ผู้หญิงก็เรียนอย่างหนึ่ง ก็ยังไม่ปรับตัวได้แน่นอนว่าจะเอาอย่างไร ไม่ปรับตัวให้เป็นแบบสากล มาระยะหลังมาปรับตัวตามแบบของการปฏิวัติอุตสาหกรรม อาจารย์เรียนมาอย่างไรก็สอนไปอย่างนั้น โดยไม่ปรับว่าวิชาของเด็กจะเป็นอย่างไร

ตามหลักการปรับหลักสูตรใหม่ ลากเส้นวาดเขียน การฝีมือ ขั้วร้อง ฟ้อนรำ แยกเป็นศิลปะ ก วาดเขียน การปั้น การเขียน การฝีมือ และ ศิลปะ ข ขั้วร้อง ฟ้อนรำ นำไปใช้โรงเรียนก็ไม่ว่าจะทำอย่างไรจะแบ่งชั่วโมงกันสอน อย่างไร ครึ่งชั่วโมง ก ครึ่งชั่วโมง ข หรือ คนละภาคการศึกษา จนสุดท้ายมาได้สาระการเรียนรู้ ก็ยังมีพวกนี้อยู่ แต่การศึกษานี้เทศกด้านศิลปะไม่มี หลวงสวัสดิสาร-ศาสตร์พุทธิ เนะ นำให้เอานักเรียนเป็นศูนย์กลาง เน้นแนวให้นักเรียน แต่ไม่ประสบความสำเร็จ ครอบครัวไทยเป็นตามผู้ใหญ่ การจะให้เด็กมีเสรีภาพก็ไม่ประสบความสำเร็จ การแนะนำให้ตรงเป้าหมายเป็นไปได้ยาก

ระหว่างพ.ศ. 2456 เป็นช่วงมีโรงเรียนเพาะช่าง เริ่มจัดระบบงานช่างเป็นโรงเรียน เอาช่างฝีมือมารวมตัวกันเป็นช่างสิบหมู่ มีการเรียนการสอนโดยเน้นวิชาวาดเขียน การงานช่างฝีมือเป็นหลัก

ศิลปศึกษาในต่างจังหวัด ช่วง 50 ปี ที่ผ่านมาในระบบโรงเรียน คือ “การวาดเขียน” เป็นหลักเสริมด้วย “การปั้นดิน” และ “การหัตถกรรม” เป็นการพัฒนาทักษะ พัฒนาการฝีมือ พัฒนางาน เพื่อนำผลประโยชน์ไปใช้เขียนภาพประกอบและงานหัตถกรรม เป็นการฝึกทักษะตามหลังตะวันตกในอดีต ซึ่งเป็นไปตามหลักสูตร ตามกระแสนักการศึกษาในกรุงเทพมหานคร และตามการตีความของครู ในช่วง การศึกษาศิลปะที่โรงเรียนเพาะช่าง ที่กระแสดความคิดทางการศึกษาและการเปลี่ยนแปลงสังคม ขาดความสัมพันธ์กัน หลังปี 2500 นับเป็นช่วงเวลาที่กระแสศิลปศึกษาในสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกรุงเทพมหานครและในโรงเรียนเพาะช่างที่เป็นตักศิลาทางศิลปศึกษา โรงเรียนเพาะช่าง กำลังตื่นตัวกับกระแสศิลปะสมัยใหม่จากตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากกระแสเม็กซิกันที่พยายามขยายบทบาทและอำนาจของตนเอง ผ่านระบบอำนาจทางการเมือง กระแสสังคมประชาธิปไตย พุทธนิยม วัฒนธรรมดิบนองค์กรชาวยุโรปและอาณานิคมอเมริกัน การ

แสดงออกอย่างอิสระทางศิลปะของศิลปะของศิลปะแสดงออกนามธรรมอเมริกัน (American Abstract Expressionism) ที่ชาวอเมริกันภาคภูมิใจและถือว่าก้าวล้ำหน้าศิลปะสมัยใหม่ในยุโรปศิลปะสมัยใหม่ดังกล่าวได้ส่งผลไปสู่ศิลปศึกษาในระบบโรงเรียน รวมทั้งศิลปศึกษาในการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังคมไทยรับกระแสดังกล่าวมาอย่างสูตรสำเร็จ ด้วยรากฐานทางสังคม วัฒนธรรม การศึกษาที่แตกต่างกัน ขาดการกรองด้วยรากวัฒนธรรมไทย แบบเรียนและการเรียนการสอนศิลปะ ในช่วงเวลานั้น แสดงออกด้วยกิจกรรมที่แปลกแตกต่าง สนุกสนานไร้ใจ โดยขาดรากความคิดและทฤษฎี เป็นเพียงกิจกรรมและปรากฏการณ์ที่แปลกใหม่ เช่น สีสไล่น้ำ การพิมพ์ภาพด้วยเชือก การพับสี การสลัดสี หยอดหยดสี เป่าสี พ่นสี เป็นต้น

ระหว่าง พ.ศ. 2486 เป็นช่วงที่มีโรงเรียนช่างศิลป์และพัฒนามาเป็นมหาวิทยาลัยศิลปากร มีการจัดการเรียนการสอนตามรูปแบบตะวันตก มีครูอาจารย์จากต่างประเทศ มีตำราศิลปะ เน้นรูปแบบครูเป็นศูนย์กลาง

ในช่วงปี พ.ศ. 2510 ในวิทยาลัยวิชาการศึกษา ได้เปิดหลักสูตรศิลปศึกษาขึ้นเป็นแห่งแรก โดยการนำของอารี สุทธิพันธ์ ซึ่งผสมผสานแนวคิดด้านการศึกษาของศาสตราจารย์ ดร. .สาโรช บัวศรี และแนวคิดศิลปะที่ได้ร่ำเรียนจากสหรัฐอเมริกา คำว่า การศึกษาคือความเจริญงอกงาม (Education is Growth) เป็นอิทธิพลของการจัดการเรียนรู้ศิลปศึกษาในขณะนั้น ถูตามจอห์น ดุย (John Dewey) ที่ว่า ศิลปะคือประสบการณ์ (Art Experience) ศิลปศึกษาที่เน้นตามจอห์น ดุย นิยมว่า Art is a quality of doing and art what is done การศึกษาตามแนวทางของศาสตราจารย์ ดร. .สาโรช บัวศรี กำหนดแนวทางใช้ในสังคมไทย ทำให้เห็นว่าการศึกษากลับมาเริ่มเห็นความสำคัญที่คนเห็นความสำคัญที่ครูและเห็นความสำคัญที่นักเรียนเป็นครั้งแรกที่เขาครูทุกประเภท รวมทั้งศึกษาธิการ อำเภอก็สามารถรวมกันและจัดสอนให้ปริญญาตรีทั้งหมด หมายถึง การรวมกันและจัดกลุ่มแยกออกไป มีทั้งประถม มัธยม บริหารและอาชีวะ และสอนวิชาหนึ่งคือ การศึกษาแบบพัฒนาการ (Progressive Education) คือการนำแนวคิดปฏิบัติการนิยม (Pragmatism) มาใช้ปฏิบัติการซึ่งในสังคมการสอนศิลปศึกษากลับมา ในขณะนั้นที่สอน ๆ กันมาเป็นเรื่องมองที่ผลงานสำเร็จ ไม่ได้มองที่กระบวนการ เมื่อหลักการของจอห์น ดุย มองว่า Quality of doing เท่ากับมองที่กระบวนการไม่ใช่ผลงานสำเร็จ ในช่วงที่จอห์น ดุย ลงมือทำในสหรัฐอเมริกา มีคนสืบทอดแนวคิดนี้ในบางส่วน เช่น สำนักอเมริกัน ได้แก่ ไคมอน นิโคเลตัส (Kimon Nicalaides) นำวิธีการเขียนที่เรียกว่า ตามวิถีธรรมชาติ (Nature way to Draw) มาสอนโดยเริ่มจากการลากแบบสัมผัส (Contour Drawing) นี้คือ กลุ่มอเมริกันแท้ ๆ ในช่วงนั้นในยุโรปไม่มีและไม่รู้จัก ยุโรปรู้จักในช่วงหลังสหรัฐอเมริกา หลังจากนั้นนิวยอร์กก็ตั้งเป็นสำนักนิวยอร์ก (New York)

ศิลปศึกษานับจากการปิดหลักสูตรศิลปศึกษาที่วิทยาลัยวิชาการศึกษา

ในช่วงปี 2511 เป็นต้นมา กระแสศิลปศึกษาฝิบาน เคลื่อนไหว คุณภาพ หรือคุณค่า มากขึ้น ศิลปศึกษามีความเจริญมาก การเรียนการสอนในสมัยนั้น ทำให้ศิลปศึกษาเป็นที่ยอมรับมากขึ้น แต่ระบบการศึกษา ก็ยังมีการแบ่งชั้นทางวิชาการอยู่ เช่น วิชาเลข ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ วิทยาศาสตร์ จะถือเป็นวิชาที่สำคัญกว่า จะถูกจัดในตารางสอนตอนเช้า แต่วิชาศิลปะ พลละ หัตถกรรม จะอยู่ตอนบ่าย หรือเย็น ช่วงเวลาของการสอนศิลปะในสมัยนั้น วิชาทั่วไป สอน 2-3 คาบ แต่วิชาศิลปะ อย่างมากสอน 1 คาบ ประมาณ 1 ชั่วโมง

ที่โรงเรียนสาธิตจุฬาฯ สมัยนั้นถือเป็นผู้นำทางการเรียนการสอนของประเทศด้วยเช่นกัน เป็นผู้กำหนดระบบการศึกษา 6-3-3 ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการ ยังใช้ระบบ 7-3-2 แต่ต่อมากกระทรวงก็เปลี่ยนมาใช้ตามแบบจุฬาฯ เหมือนกัน ต่อมาผมได้ร่วมกับเพื่อนก่อตั้งคณะกรรมการแสดงศิลปะเด็กแห่งประเทศไทย ศูนย์กลางอยู่ที่โรงเรียนสาธิต จุฬาฯ ซึ่งมีการจัดแสดงศิลปะ เด็กมากมาย มากกว่าส่วนราชการซึ่งมักจัดเฉพาะสถาบันใดสถาบันหนึ่ง เช่น การแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ก็มีการจัดแสดงศิลปะเด็กในยุคแรก ๆ แต่ก็ยกเลิกไปภายหลัง (เลิศ อานันท์นะ. 2549)

ในช่วงเวลาดังกล่าว วิทยาลัยวิชาการศึกษา สังกัดอยู่ในกรมการฝึก กหัตถครู กระทรวงศึกษาธิการ และเป็นช่วงเวลาที่กระทรวงศึกษาธิการกำลังขยายวิทยาลัยครูออกไปทั่วประเทศ บัณฑิตหลักสูตร กศ.บ. ศิลปศึกษารุ่นแรก จบพร้อมกับการเปิดรับอาจารย์ในวิทยาลัยครูมากมาย รวมทั้งหลังจากนั้นบัณฑิตในหลักสูตรดังกล่าวก็ได้เข้าเป็นอาจารย์ในวิทยาลัยครู ทั่วประเทศ วิทยาลัยครู ทำหน้าที่ผลิตครูสู่ท้องถิ่น แนวคิดและอุดมการณ์จากศิลปศึกษา วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร จึงสร้างแรงบันดาลใจและขยายบทบาทออกไปทั่วประเทศ เชื่อมโยงไปถึงการศึกษาในระบบ โรงเรียน ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในช่วงเวลา 2-3 ทศวรรษนั้น จึง เป็นช่วงเวลาแห่งความเจริญงอกงามอย่างแท้จริง

กอบกับการที่ท่านอาจารย์อารี สุทธิพันธุ์ มีวิสัยทัศน์และอุดมการณ์อย่างแท้จริง เป็น นักศึกษาค้นคว้า นักเขียน นักสร้างสรรค์ นักคิด นักสร้างมนุษย์ ที่มี “ความเป็นครู” สูงส่ง ดำรง หนังสือ แบบเรียนมากมาย ที่ท่านเขียนไว้ รวมทั้งสานุศิษย์ที่ได้รับเชื้อและแรงบันดาลใจจากท่านไป ทำตำรา หนังสือ แบบเรียน ทางด้านศิลปศึกษาจากสำนักนี้ จึงยึดครองและมีคุณแก่สังคมไทยมา จนถึงวันนี้

เมื่อความคิดเปลี่ยน กระบวนการเรียนรู้เปลี่ยน กระบวนการเรียนการสอนก็เปลี่ยน ผลพวงของความรู้ความสามารถของเด็ก เยาวชน และผู้คนในสังคม ย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วย รวมทั้ง การเปลี่ยนแปลงทางศิลปศึกษาจากวิทยาลัยวิชาการศึกษาและมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒใน ปัจจุบันด้วยเช่นกัน

การจัดการเรียนรู้ของศิลปศึกษาสมัยใหม่

ความเจริญด้านศิลปศึกษาในส่วนกลาง (กรุงเทพฯ และปริมณฑล) ก้าวหน้าอยู่ในกลุ่มโรงเรียนสาธิต เพราะนักการศึกษาเห็นคุณค่าทุกวิชา เช่น โรงเรียนสาธิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โรงเรียนสาธิตประสานมิตร โรงเรียนสาธิตเกษตร ส่วนในต่างจังหวัดยังอ่อนแออยู่

ในหลักสูตรในช่วงพุทธศักราช 2511 มีการปรับปรุงตั้งแต่พุทธศักราช 2521 มุ่งเน้นจัดมวลประสบการณ์เป็นกลุ่ม ศิลปศึกษาจัดอยู่ในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยร่วมกับดนตรี นาฏศิลป์ จริยศึกษา ทศนศิลป์ เป็นเรื่องการเขียนภาพ ระบายสี การปั้น และการแกะสลัก การพิมพ์ การสร้างสรรค์ด้วยวัสดุ ส่วนดนตรี และนาฏศิลป์ เน้นกิจกรรมจังหวะ เน้นการฟังและการร้องเพลง และกิจกรรมนาฏศิลป์ เป็นแนวทางหลักของประถมศึกษา ส่วนในหลักสูตรมัธยมศึกษาปรับปรุงมาจากหลักสูตร พ.ศ. 2503 เป็นหลักสูตร พ.ศ. 2521 ศิลปศึกษาเป็นวิชาบังคับวิชาศิลปะกับชีวิต 1-6 ในด้านทัศนศิลป์เป็นเรื่องของการเขียนรูป ส่วนด้านการขับร้องดนตรี นาฏศิลป์ เป็นเรื่องของการขับร้องเพลงร้องเพลงพื้นเมือง เพลงประเภทการฟ้อนรำและเพลงอื่น ๆ จัดให้มีพื้นฐาน ความเข้าใจขั้นต้น เห็นคุณค่าของศิลปะ

ด้านหลักสูตรเนื้อหาการจัดการเรียนรู้ ยังไม่มีการบูรณาการศาสตร์ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน การหลักสูตรศิลปศึกษา สัมพันธ์กับการศึกษาศิลปะในช่วงต้น ครูศิลปศึกษาที่ผลิตออกมามีน้อย คนที่เรียนศึกษาศิลปะมักเข้ามาสอนตามที่ตนเคยเล่าเรียนมา มิได้เข้าใจในหลักการของศิลปศึกษาอย่างแท้จริง บางส่วนในต่างจังหวัด ในวิชาศิลปศึกษาเอาครูอะไรมาสอนก็ได้ ผู้บริหารสถานศึกษา มิได้เห็นความสำคัญ อะไรมากนัก ในเรื่องวาดเขียน วาดอะไรก็ได้ เห็นได้ในช่วงสมัยใหม่อาจกล่าวได้ว่า ศิลปศึกษาเจริญงอกงามที่สุดในส่วนกลาง ในต่างจังหวัดยังเข้าไม่ถึงเสียทีเดียว

ด้านเนื้อหาสาระของการจัดการเรียนรู้ มีลักษณะมุ่งเน้นในเรื่องทัศนศิลป์ที่มีลักษณะ ะความเป็นเฉพาะด้าน คือ การวาดเขียน จิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์ การสร้างสรรค์จากสื่อวัสดุ ซึ่งเป็นการแยกประเภทของวัสดุในการเรียนรู้ตามแนวทางของตะวันตก ยังมุ่งเน้นเรื่องทักษะฝีมือ ทฤษฎีการ จัดภาพ องค์ประกอบทางศิลปะ ให้ความสำคัญกับทักษะฝีมือ ตามแนวทางของศิลปะ น สร้างสรรค์ในขณะนั้น

การจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในด้านศิลปศึกษา อยู่ในกรอบของสถาบันศิลปะมิได้ แยกตัวบูรณาการเชื่อมโยงการเรียนรู้กับศาสตร์อื่น ๆ มองศิลปะ เป็นเอกเทศ ตามแนวทางวิชาศิลปะเป็นส่วนใหญ่ สภาพปัญหาของครูศิลปศึกษา มีลักษณะอัตตาสูง ทำงานร่วมกับคนอื่น หรืออาจารย์คนอื่นได้ยาก มีลักษณะเป็นศิลปิน บทบาทครูศิลปะมีลักษณะภาพลักษณ์ที่เป็นช่าง ครูศิลปศึกษาในโรงเรียนต่างจังหวัด จึงมีหน้าที่สำคัญ คือ จัดนิทรรศการของโรงเรียน เตรียมสถานที่ จัดทำป้ายโรงเรียน จัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน เมื่อมีผู้มาเยี่ยมชม มาประเมินโรงเรียน เข้ากับผู้บริหารโรงเรียน ไม่ค่อยได้

เมื่อ “เลิศ อานันท์นะ” ตีพิมพ์หนังสือ “ถ้าฉันเป็นนายก” โดยรวมทัศนะความคิดเห็นของเด็กกับผลงานการเขียนของเด็ก ตลอดจนตีพิมพ์บทความวิชาการของตนเป็นการตอกย้ำทำให้บทบาทของ “เลิศ อานันท์นะ” เจิดจ้าตระการตา นั่นเป็นเหตุที่ วรณในช่วงเวลาระหว่างปี พ.ศ. 2511-2520 ที่มองบทบาทในแง่ปัจเจกบุคคล แต่ในด้านสถาบันโรงเรียนเพาะช่าง ที่ได้ลงหลักปักฐานผลิตครูศิลปะเข้าสู่ระบบโรงเรียนในขอบเขตที่กว้างขวางมาก่อน ต่างกันแต่ว่าในช่วงเวลาเดียวกันการตื่นตัวของศิลปศึกษาในวิทยาวิชาการศึกษา ประสานมิตร และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ก็ผลิตครูศิลปศึกษานารากฐานของปรัชญาที่แตกต่างไปจากเดิม ซึ่งผลิตคนเหล่านั้นกระจายไปอยู่ตามสถาบันวิทยาลัยครูแหล่งผลิตปัญญาชนท้องถิ่น โดยมีแนวคิดทางศิลปะที่เชื่อมโยงต่อกันราวกับเป็นเครือข่ายทางความคิด หลักฐานที่ยืนยันว่า ช่วงระยะ เวลาดังกล่าวนั้น ความตื่นตัวของศิลปะเด็กที่แยกไม่ออกไปจากโรงเรียนที่มีการสอนศิลปศึกษา

กลางความเคลื่อนไหวที่อยู่บรรดาโรงเรียนสาธิตของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่มีคณะศึกษาศาสตร์หรือคณะครุศาสตร์ โดยมีนักศึกษารุ่นใหม่เป็นผู้นำความคิดจาก กัมมิตระประเทศระดับอภิมหาอำนาจมาทดลองและเผยแพร่ โดยได้รับการตอบรับและซึมซับแนวความคิดเหล่านั้นไปใช้ในสถาบันโรงเรียนของตน ซึ่งในเวลาเดียวกัน ความเป็นประเทศ โลกที่สาม ก็ฉายภาพให้เราพบเห็นว่าในขณะที่โรงเรียน ชี้นำในเมืองพัฒนาการเรียนการสอนศิลปะไล่กระชั้นการศึกษาของประเทศอภิมหาอำนาจตะวันตกอย่างพอมองเห็นแล้ว

การศึกษาศิลปะของเด็กในชนบทกลับมีช่องว่างห่างเมืองอย่างมหาศาล นับตั้งแต่ฐานทางเศรษฐกิจของครอบครัวเด็ก สภาพสังคม สิ่งแวดล้อม ความพร้อมของครู โรงเรียน นักเรียน ตลอดจนแนวความคิดที่สอดคล้องกลมกลืนกับพัฒนาการของเด็ก และลักษณะเฉพาะของเด็กในภูมิภาคต่าง ๆ

กระนั้น แม้จะมีปัญหามากมาย จนส่งผลกระทบให้เกิดแนวความคิดปฏิรูปการศึกษาขึ้นภายใต้แนวความคิดหลักของการศึกษา เพื่อชีวิตและสังคมกระแสความตื่นตัวในทางการเรียนการสอนศิลปะ ก็ยังคงอยู่ในขอบเขตที่จำกัด โดยมีโรงเรียนชั้นนำในกรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลาง

ซึ่งก็เป็นที่น่าสังเกตว่าภายใต้การตื่นตัวที่จำกัดนั้น บรรยากาศการประกวดแข่งขันศิลปะเด็กภายในประเทศ ยังอยู่ในสภาพที่อาจเรียกได้ว่าสงบ

และแม้จะมีข่าวคราวการประกวดผลงานศิลปะเด็กซึ่งจัดโดยสายการบิน หรือการประกวดงานศิลปะได้ กระดับนานาชาติ ถึงขั้นเด็กไทยได้รับรางวัล ที่สำคัญก็ยังไม่ได้รับความสนใจ หรือเกิดความตื่นตัวในมุมกว้างแต่อย่างใด

จะมีก็แต่โรงเรียนชั้นนำ โดยเฉพาะโรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นจำพวกในการกวาดรางวัล จนสร้างความประหลาดใจเพื่อนฝูงไปถ้วนทั่ว

จำเนียรกาลผ่านเข้าสู่ทศวรรษปัจจุบัน จากปี พ.ศ. 2521 ถึง 2530 ปรากฏการณ์ใหม่ทางศิลปะ เด็กไทยหลายคนได้รับรางวัลระดับนานาชาติอย่างถี่ยิบ และรางวัลเหล่านั้นได้กระจายไปตามโรงเรียนต่าง ๆ มากขึ้น มีใช้กองอยู่ที่สาธิตจุฬาฯ ซึ่งเคยเป็นมหาอำนาจทางรางวัลอีกต่อไป

ยังผลให้ครูและนักเรียนจากที่ต่าง ๆ เกิดความเหิมเกริมเชื่อมั่นตนเองอย่างไม่เคยมีมาก่อน ประกอบกับการเคลื่อนไหวในปีเด็กสากล การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรการเรียนการสอน การแพร่กระจายของครูศิลปะอันเป็นผลผลิตของสถาบันการศึกษาและการเคลื่อนไหวครั้งสำคัญของสมาคมศิลปกรรมไทยร่วมกับองค์กรต่าง ๆ ที่สนับสนุนด้านเงินทุน เช่น องค์กร แตร์ เอ็ดชอม บริษัทไทยประกันชีวิต ธนาคาร ฯลฯ จนกระทั่ง บริษัทเซนท์รัล ดีพาร์ทเมนท์สโตร์ สาขาลาดพร้าว เข้าสนับสนุนทางการเงินอย่างเต็มที่ในเวลาต่อมา

กล่าวได้ว่า การเคลื่อนไหวของสมาคมศิลปกรรมไทยที่จัดงานศิลปะเด็กแห่งประเทศไทยติดต่อกันมารวม 5 ครั้ง ได้ส่งผลสะท้อนต่อวงการศิลปะเด็กอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะเด็กที่อยู่ต่างจังหวัด ในชนบทที่ห่างไกล แม้กระทั่งเด็กพิการ เด็กจากศูนย์อพยพก็ได้เข้าร่วมในกิจกรรมของสมาคมศิลปกรรมไทย

ในเวลาเดียวกัน องค์กรต่าง ๆ เช่น ไทยรัฐกับเครือซีเมนต์ไทย ตลอดจนหน่วยงานภาครัฐกิจเอกชนและหน่วยราชการ ก็เข้าร่วมชบวนแถวสนับสนุนกิจกรรมศิลปะเด็กอย่างกว้างขวาง

ยิ่งโรงเรียนศรีสงครามวิทยา จ. เลย ประกาศศักดาในฐานะเป็นโรงเรียนหัวเมือง ช่วงซึ่งการเป็นมหาอำนาจทางรางวัลบนเวทีระดับประเทศที่ผ่านคู่ต่อสู้ทางผลงานจำนวนนับหมื่นชิ้นและระดับนานาชาติที่มีคู่แข่งขันมาหลาย แทนโรงเรียนชั้นนำในกรุงเทพฯ ได้ก็ยิ่งกระพือพัดความตื่นตัวต่อการสนับสนุนของครูและโรงเรียน ให้เข้าร่วมกิจกรรมประกวดผลงานทางศิลปะเด็กเวทีต่าง ๆ มากขึ้น ๆ

จนกระทั่งปัจจุบันเกิดความเข้าใจว่า รางวัลและชื่อเสียงคือความสำเร็จของการศึกษา โรงเรียนใดสามารถได้รับรางวัลมากก็ถือว่าประสบความสำเร็จมาก หากโรงเรียนใดไม่ได้รางวัล ถือว่าประสบความสำเร็จล้มเหลวในการศึกษาวิชานั้น ๆ

ทรงคนะเช่นนี้กำลังลุลกลามไปทั่ว ดังการแสดงประเภทวงโยธวาทิต แม้กระทั่งกีฬาก็ลามลูกจนไปถึงระดับอุดมศึกษา

นั่นก็หมายความว่า เวลานี้ โฉม การศึกษาศิลปะกำลังเผชิญกับปัญหาความขัดแย้งหลายประการ นับตั้งแต่ปัญหาการสอนตามหลักสูตรอย่างเข้าใจปรัชญาศิลปะศึกษากับการสอนเอ็งให้ได้รับรางวัล ผู้เกี่ยวข้องจะต้องเลือกทางใด

ถ้าสอนตามหลักสูตร เน้นการเตรียมความพร้อม เน้นการตระหนักให้มีความสำคัญเรื่อง การสร้างเสริมมโนทัศน์นิสัยให้ความสำคัญกับเด็กทุกคน โดยถือศิลปะศึกษาเป็นวิถีทางเป็นเครื่องมือพัฒนาไปสู่ลักษณะอันพึงประสงค์ ฯลฯ ซึ่งโอกาสจะได้รับรางวัลจะมีน้อย

แต่ถ้าสอนศิลปะแก่เด็ก โดยเลือกเฟ้นเด็กที่มีแวว มีความรักความสนใจ มีความสามารถ พิเศษเข้าค่ายฝึกซ้อมเป็นการเฉพาะ มีการศึกษาหัวข้อที่จะเขียน ศึกษาภูมิหลังแนวคิดของกรรมการ ตัดสิน ศึกษาคู่ต่อสู้ มีการให้คำแนะนำกลเม็ดเด็ดพลาย ฯลฯ โอกาสที่ได้รับรางวัลจะมีมากขึ้น

หรือปัญหา ความขัดแย้งในเรื่องควรสนับสนุนให้ มีการประกวดงานศิลปะเด็กต่อไป หรือไม่ หรือข้อโต้เถียงเรื่องรางวัลเป็นแรงจูงใจ หรือสิ่งชั่วร้าย หรือการประกวดงานศิลปะเด็กปัจจุบันมี คำถามว่า การเน้นเรื่องผลประโยชน์ทางการค้า การเน้นเพื่อการปลูกฝังมอมเมาทางการเมือง จนเด็ก กลายเป็นผู้ถูกระทำให้อยู่ในบ้านหลอม ที่ห่างไกลจากอุดมคติแห่งการวางรากฐานเพื่อพัฒนาสำนึก และคุณค่าของความเป็นมนุษย์เราจะทำอย่างไร

หรือคำถามที่ว่า เราต้องการให้เด็กเติบโตอย่างมีความรู้ความเข้าใจในศิลปะ มีทัศนคติที่ดี ต่อศิลปะ หรือเราจะเน้นความสำคัญเฉพาะหน้าในส่วนของการปฏิบัติการของทักษะความชำนาญของ ตัวผลงานศิลปะ

พูดง่าย ๆ ก็คือ เราจะเตรียมผู้บริโภคหรือจะเตรียมสร้างศิลปะกัน

เราจะทำอย่างไรจึงจะทำให้ผู้ปกครองเข้าใจว่า ความรักในศิลปะแขนงต่าง ๆ ในบุตร หลานของตน เป็นคนละเรื่องกับการมีความสามารถในทางศิลปะ และถ้าบุตรหลานของตนไม่ได้รับ รางวัล หรือเขียนรูปไม่สวยงาม ตามธรรมชาติของตน มิได้หมายความว่าเขาล้มเหลวทางการศึกษา

เหล่านี้คือปัญหาสืบเนื่อง คือ ศิลปะที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับกิจกรรมการประกวดศิลปะ เด็กเวทีต่าง ๆ ที่มีอย่างหนาแน่นในรอบปี โดยมีผลประโยชน์เฉพาะหน้า ผลประโยชน์ระยะยาวที่ เกี่ยวข้องไปหมด ตั้งแต่นักเรียน ครู ผู้ปกครอง ผู้บริหารสถาบันโรงเรียน และสุดท้ายได้ส่งผลกระทบต่อ หลักสูตร ต่อการเรียนการสอน ต่อปรัชญาศิลปศึกษา ต่อเป้าหมายของการศึกษา ซึ่งก็หมายถึงผู้คน ที่เติบโตอย่างไม่มีทางเลี้ยว คนที่อยู่ในวงการศิลปะก็มักจะหันกลับมาทบทวน ตรวจสอบสภาพการณ์ที่ กำลังเป็นอยู่ พร้อมทั้งหาทางลดกระแสความเบี่ยงเบนเท่าที่พึงกระทำได้ เพื่อไม่ให้ โลกของอุดมคติกับ โลกของความเป็นจริงถูกพรากกันอย่างเด็ดขาด (อำนาจ เย็นสบาย. 2530: 111-118)

ในช่วงของศิลปศึกษาสมัยใหม่แบ่งบาน กระแสของการจัดการประกวดนับตั้งแต่มีการ ประกวนมากมายทั้งในส่วนกลางและต่างจังหวัด ศิลปศึกษาประสบความสำเร็จหรือไม่นั้น หรือถูกเงา ของศิลปปกครองบัง ดูได้จากนิทรรศการ ซึ่งคนที่ไปชื่นชมก็คือ คนแวดลอมศิลปิน หรือมาจากสถาบัน เดียวกัน เป็นพวกพ้องกัน หรือคนที่เลื่อมใสในงานนั้น แ ต่คนทั่วไปไม่มีใครไปชม ปัจจุบัน สถานศึกษา ต่าง ๆ ครูผู้สอนก็ไม่ได้ใส่ใจการเรียนการสอน ไม่ได้ดูหลักสูตร ไม่อ่านหนังสือ แต่บอกว่า ก็สอนได้ เน้น แต่สร้างผลงานรางวัล ชื่อเสียงให้กับโรงเรียน ซึ่งปัจจุบันในประเทศไทยมีครูแบบนี้อยู่มาก

ธรรมชาติของศิลปศึกษามีข้อดีข้อเสีย มีความยืดหยุ่นในการสอน มีกิจกรรมหลากหลาย เปิดช่องให้ครูศิลปะไม่ต้องสอนตรงจุดมุ่งหมายก็ได้ เช่น การสอนที่หลงทางจากความ คิดที่สับสน ระหว่างครูศิลปะแท้ ๆ กับครูศิลปศึกษาปลอม ๆ

การแข่งขันอาจเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ศิลปศึกษาติดกับดัก กออยู่ในกรอบคิดแบบเดิมใน กระแสของการศึกษาศิลปะตามสถาบันต่าง ๆ ที่สอนหรือผลิต เป็นศิลปิน เนื่องด้วยผู้ตัดสิน เกณฑ์ที่ใช้ ในการตัดสิน ประเมินค่า ทำให้ผู้แข่งขัน หรือครูศิลปศึกษา พัฒนาเด็กเข้าแข่งขันตามกรอบหรือเกณฑ์ การประเมินนั้น หมายถึงการเตรียมตัวในเรื่องทักษะ รูปแบบของศิลปะ เด็กจึงถูกแซ่แข่งเป็นไปตาม แนวทางของครู มิใช่ของเด็กเอง

สรุปศิลปศึกษาสมัยใหม่

ศิลปศึกษาสมัยใหม่ในประเทศ ไทย ถือว่าได้รับอิทธิพลจากนัก ศึกษาไทยที่ได้ไปศึกษา ต่อในสหรัฐอเมริกา เมื่อกลับสู่ประเทศ ไทย ก็มีบทบาทอันสำคัญ และถือว่าเป็นหัวหอกในการนำ ปรัชญาการศึกษาแบบพิพัฒนาการนิยมหรือก้าวหน้านิยม (Progressivism) เข้ามาเผยแพร่ในประเทศ ไทยในรูปแบบของการผลิตครูผู้สอน เข้าสู่ระบบการศึกษา และในช่วงปี พ .ศ. 2497-2505 ถือว่าเป็น ช่วงสำคัญอีกช่วงหนึ่งที่มีนักศึกษากลุ่มหนึ่งได้รับการช่วยเหลือทางการเงินจากองค์การพัฒนาระหว่างประเทศไปศึกษาต่อยังประเทศสหรัฐอเมริกา ผลทำให้แนวความคิด ประสพการณ์ ปรัชญา การศึกษาดังกล่าวฝังรากลึก แพร่หลายในหมู่นักการศึกษา เกิดความขัดแย้งระหว่างความคิดดั้งเดิม กับความคิดใหม่ ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่เรื่องทศนะที่มีต่อการศึกษา ถึงรายละเอียดต่าง ๆ ของการจัดการ เรียนรู้ของศิลปศึกษา ซึ่งแต่เดิมศิลปศึกษาอยู่ในกรอบประเภทการวาดเขียน ถึงแม้จะถูกบรรจุไว้ใน หลักสูตรการเรียนการสอนในการศึกษาภาคบังคับหรือ การศึกษาขั้นพื้นฐาน วิชาศิลปศึกษาก็มีสถานะ ต้อยต่ำ ถึงแม้ว่าองค์ 4 ของการศึกษา จะให้ความสำคัญเท่าเทียมกัน คือ พุทธศึกษา จริยศึกษา พลศึกษา และหัตถศึกษา (มีวิชาศิลปะรวมอยู่ด้วย) แต่ทางปฏิบัติเรานับพุทธศึกษาเท่านั้น ปรากฏการณ์ของศิลปศึกษาสมัยใหม่จึงเบ่งบานขึ้นเมื่อศิลปศึกษา เป็นสภาพชัดเจน นับตั้งแต่ ช่วงเวลา พ.ศ. 2510-2540 ช่วงเวลาดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่า มีหลักสูตรศิลปศึกษาชัดเจน รูปแบบการ จัดการเรียนรู้ในช่วงนั้นเป็นช่วงที่สัมพันธ์กับระบบการศึกษาที่เจริญงอกงามในวิทยาลัยวิชาการศึกษา แนวคิดการศึกษาแบบพิพัฒนาการ การให้ความสำคัญกับผู้เรียน หรือการจัดการเรียนรู้ที่เริ่มจากตัว นักเรียน รูปแบบการศึกษาของศิลปศึกษาของอารี สุทธิพันธ์ ที่ได้รับอิทธิพลจากสหรัฐอเมริกา ซึ่ง ขณะนั้นศิลปะในสกุลแอบสแตรก เอ็กเพรสชันนิซึม กำลังรุ่งเรืองและโด่งดัง ทำให้กระแสแนวคิดการ แสดงออกทิศทางของการสร้างสรรค์ มีเสรีภาพ และเน้นการจัดการเรียนรู้ที่ปฏิบัติจริง

อารี สุทธิพันธ์ พยายามแยกศิลปะและศิลปศึกษาออกจากกัน และเสนอแนวความคิด ในช่วงของศิลปศึกษาสมัยใหม่

คำว่า ศิลาศิลปะ เป็นคำที่ใช้เรียกขบวนการจัดการเรียนการสอนทางด้านศิลปะให้แก่ นักศึกษาหรือผู้สนใจที่ได้เลือกเรียนวิชาศิลปะ ซึ่งได้แก่ จิตรกรรม ประติมากรรม การออกแบบ การพิมพ์ ฯลฯ โดยคาดหวังว่าเมื่อศึกษาศิลปะจบแล้วจะได้ประกอบอาชีพตามที่เรียนมาและอยู่ร่วมกับคนอื่นได้ กระบวนการจัดการเรียนการสอนทางด้านศิลปะโดยตร นี้ จะจัดให้เมื่อนักศึกษาบรรลุ นิติภาวะ หรือขณะที่ศึกษาอยู่ในระดับอุดมศึกษา โดยมีความเชื่อว่า

1. ผู้เรียนบางคนมีความถนัดตามธรรมชาติ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เป็นตัวของตัวเอง ถ้าได้รับการฝึกฝนปฏิบัติในวิชาชีพที่ตนสนใจเขาก็จะทุ่มเททั้งกำลังกาย และกำลังใจศึกษาศิลปะจน เกิดทักษะ เป็นความเคยชินทางการคิดที่ถูกต้อง และความเคยชินในการทำงานที่เหมาะสม จน สามารถประกอบประกอบอาชีพได้ สืบทอดวิชาได้ สืบทอดวิชาแขนงนั้นให้กว้างหน้าและ สร้างสรรค์วิชาชีพใหม่สำหรับตนเองและสังคมได้

2. ถ้าให้ผู้ที่ได้เลือกแล้ว ได้ศึกษาเนื้อหาสาระที่สอดคล้องกับสภาพวัฒนธรรมด้าน รูปแบบศิลปกรรม และให้ตระหนักในความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงด้านรูปแบบตามสภาพสังคม ก็เป็นที่คาดหวังว่า รูปแบบศิลปกรรมจะได้รับการสืบทอดและได้รับการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปเสมอ

3. ถ้าให้ผู้ศึกษาศิลปะได้เห็นความสำคัญของผลงานสำเร็จเป็นอันดับแรก และ ความสำคัญของเทคนิคกระบวนการตามลำดับขั้นตอนเป็นอันดับรอง ก็เป็นที่คาดหวังว่าจะได้ ผู้สร้างสรรค์ ผู้วิจารณ์ ประเมินค่าและผู้รู้คุณค่าด้านสุนทรีย์จะรวมอยู่ในคนเดียวกัน

ส่วนคำว่า ศิลปศึกษา นั้น เป็นคำที่ใช้เรียกระบบการจัดการเรียนการสอนทาง ศิลปะให้แก่นักเรียนระดับประถมศึกษาภายใต้ระบบการศึกษา คล้ายกับวิชาหนึ่ง โดยส่งเสริมให้ นักเรียนมีความเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์ มีความชื่นชมในผลงานศิลปกรรมที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้ และมีความสำนึกในความเปลี่ยนแปลงของรูปแบบศิลปะ ที่นำมาประยุกต์ใช้สำหรับสังคมปัจจุบัน โดยไม่คาดหวังที่จะให้นักเรียนเป็นศิลปินแต่อย่างใด และเป็นการจัดการศึกษาทางด้านศิลปะให้ สำหรับนักเรียนทุกคนด้วย

นอกจากนี้ ศิลปศึกษายังเป็นคำใช้เรียกระบบการจัดการเรียนการสอนศิลปะให้แก่ นักศึกษาในระดับอุดมศึกษา ที่ต้องการเป็นครูสอนศิลปะในระดับการศึกษาต่าง ๆ ซึ่งมีเนื้อหาวิชา สัมพันธ์และควบคุมถึงพัฒนาการของนักเรียน วิธีสอน การจัดหลักสูตร การจัดห้องเรียน การสร้างสื่อ การสอน การรู้จักสกัดเนื้อหาวิชาศิลปะแท้ ๆ เพื่อนำมาปรับปรุงใช้สอนให้เหมาะกับระดับการ ศึกษาที่ รับผิดชอบ และการประเมินผลวิชาศิลปะที่ตนสอน ด้วยกระบวนการจัดการเรียนการสอนทางศิลปะ ภายใต้ระบบการศึกษานี้ มีความเชื่อว่า

1. นักเรียนทุกคนมีความคิดสร้างสรรค์ติดตัวมาเหมือนเป็นส่วนหนึ่งของร่างกาย ถ้าความคิดสร้างสรรค์นี้ได้รับการเฝ้า กระตุ้น ส่งเสริมให้สอดคล้องกับวุฒิภาวะของนักเรียน และตามลำดับประสบการณ์ศิลปะที่จัดให้ก็เป็นที่ยึดมั่นว่า เขาจะเป็นบุคคลที่มีคุณค่าของครอบครัวและสังคม อยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างมีความสุข

2. ความคิดสร้างสรรค์เป็นปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นภายในมนุษย์ เมื่อเผชิญปัญหาและเป็นตัวกระตุ้นให้แสวงหาแนวทางแก้ปัญหาตามสภาพและเงื่อนไขของปัญหานั้น ๆ ถ้าได้จัดประสบการณ์ศิลปะให้สอดคล้องกับความสามารถและความถนัดตามธรรมชาติของนักเรียนแล้ว ก็เป็นที่ยึดมั่นว่า จะได้ผลสรุปของปัญหาที่เป็นรูปธรรม เป็นผลงานที่มีลักษณะแปลกใหม่และแสดงลักษณะเด่นเฉพาะตัวให้เห็นด้วย

3. การสอนให้นักเรียนใช้ความคิดสร้างสรรค์ เป็นการสอนสำหรับปัจจุบันและสังคมในอนาคต เป็นการสอนที่ส่งเสริมให้นักเรียนสนใจปัญหาต่าง ๆ มีความคล่องตัวในการคิด รู้จักคิดหลายด้านด้วยความอดทนตั้งใจ สร้างเสริมความเป็นตัวของตัวเอง รู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาว และติดตามแก้ปัญหาโดยไม่ทิ้งกลางคัน

ศิลปศึกษาถือว่าเจริญงอกงาม มีความชัดเจนในช่วงเวลาสังคมสมัยใหม่ท่ามกลางความเจริญในด้านการศึกษาศิลปะที่เปิดสอนในโรงเรียนเพาะช่าง วิทยาลัยช่างศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร คู่ขนานกันไป ซึ่งกระแสศิลปศึกษาในช่วงเวลานี้ มีเคลื่อนไหวไปมาในรูปแบบของวิชาการเป็นอย่างมาก ถือว่ามากที่สุดเห็นได้จากตำรา หนังสือประกอบการจัดการเรียนรู้ศิลปะในโรงเรียน ศิลปะกับมนุษย์ การระบายสีน้ำ ทฤษฎีศิลปการพิมพ์ จิตรกรรม ฯลฯ หนังสือประกอบการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการทางทัศนศิลป์ วิทยาลัยวิชาการถือเป็นตักศิลาสมัยใหม่ การศึกษาแบบพัฒนาการเรียนการสอนสมัยใหม่ที่ผสมผสานพุทธธรรม ผลิตภัณฑ์ที่สอดคล้องกับสังคมประชาธิปไตย มีอิสรภาพ เสรีภาพ ภารดรภาพ ความเคลื่อนไหวไม่เฉพาะด้านวิชาการ ในปี พ.ศ. 2523 เกิดการจัดแสดงศิลปะเด็กแห่งประเทศไทย ขึ้นเป็นครั้งแรก จัดตามสถาบันใหญ่ ๆ เช่น ที่เพาะช่าง เนื่องด้วยขณะนั้นโรงเรียนเพาะช่างเป็นที่รู้จักกันดี เพราะเป็นแหล่งผลิตครูศิลป์เช่นกัน ต่อมาก็จัดแสดงที่มหาวิทยาลัยศิลปากร สถาบันวัฒนธรรมเยอรมัน (เกอเต้) จากนั้นปรากฏการณ์ของศิลปศึกษาในต่างจังหวัดก็เริ่มเคลื่อนไหวด้วย มีครูศิลปศึกษาที่เรียนหลักสูตรศิลปศึกษาจริงๆ ไปเป็นครูตามวิทยาลัยครูเหมือนเครือข่าย ผลิตครูของท้องถิ่นไปสอนศิลปศึกษาในโรงเรียนต่างจังหวัดต่อไป

บทบาทของครูศิลปะบางส่วนมีทั้งทัศนคติที่ขัดแย้งคือเห็นด้วยกับกิจกรรมการแข่งขันการประกวดศิลปะเด็ก บางส่วนอาจไม่เห็นด้วย แนวทางหนึ่งมองว่าการแข่งขันเป็นเหยื่อล่อทางปัญญา เมื่อได้รางวัลแล้วทำให้ยึดติดไม่ปฏิบัติตามธรรมชาติ เป็นเครื่องมือของผลประโยชน์ ชื่อเสียงของครูแทนที่ครูจะค้นคว้าเขียนหนังสือ ออกแบบรูปแบบจัดกิจกรรมเรียนรู้ ครูศิลปะไม่ชอบอ่านหนังสือ ส่วนหนึ่งอาจมองว่ารางวัลเป็นกำลังใจให้เด็กได้คิดสร้างสรรค์ อย่างไรก็ตามครูศิลปศึกษาเหล่านี้มีคำตอบอยู่ในใจ

มิติของศิลปศึกษาอยู่ในกรอบงาน ทศศิลป์ แชนจ์จิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์ การออกแบบ การวาดเขียน เน้นในเรื่องสื่อวัสดุสมัยใหม่ในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ ซึ่งกระบวนการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มิใช่มองศิลปศึกษาเชื่อมโยงบริบทอื่น ๆ ทางสังคมหรือความเป็นสหวิทยา (Interdisciplinary) ศิลปศึกษานับฐานคิดแบบพัฒนาการ ศิลปศึกษาขณะนั้นให้ความสำคัญกับกระบวนการมากกว่าผลงานสำเร็จ

2.2 ศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่

ปรากฏการณ์ของศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ในประเทศไทยมีความเคลื่อนไหวในหลายส่วนที่มีบริบทเชื่อมโยงสัมพันธ์กันหลายประเด็น คือ

1. สภาพการณ์ของสังคมไทยที่ประสบปัญหาทางสังคมเศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ท่ามกลางกระแสบริโภคนิยมปัญหาต่าง ๆ มีสภาพกดดันสังคมไทย ภาวะเศรษฐกิจถดถอย สภาสังคมไทยถูกจัดอยู่ในขั้นวิกฤต ปัญหาต่าง ๆ มีรากฐานเชื่อมโยงกันเป็นระบบเป็นปัญหาเชิงระบบโครงสร้างนักวิชาการ หลายสำนักกล่าวว่าสังคมไทยอยู่ในสภาวะวิกฤต ทางสังคมอย่างที่สุด

สังคมไทยกำลังเผชิญหน้ากับปัญหา วิกฤตอย่างรุนแรงและรอบด้านขณะนี้ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม การศึกษา วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมต่างล้วนเป็นปัญหา วิกฤต ที่มีความสัมพันธ์ มีรากฐานและที่มาของปัญหาร่วมกัน โดยเฉพาะ วิกฤตปัญหาทั้งหลายทั้งปวงดังกล่าวถือเป็นปัญหาอันเกิดจากความอ่อนแอของประเทศไทยผลผลิตสิทธิพลและแรงกดดันจากการพัฒนาการของโลกตะวันตกที่ส่งผลกระทบอย่างลึกซึ้งระดับโครงสร้างทำให้สังคมไทยต้องการกระแสการพัฒนาที่ตกอยู่ใต้การถูกรวบงำ การพัฒนาที่เบียดเบียนและทำลาย การพัฒนาที่เน้นความสำเร็จเฉพาะผลิตภัณฑ์มวลรวมของชาติ โดยละเลยหรือไม่เห็นความสำคัญของการพัฒนาคน การพัฒนาด้านต่าง ๆ ไน้เมียงไม่สมดุลการพัฒนาแบบแยกส่วน โดยไม่พิจารณาในแบบองค์รวม ตลอดจนการพัฒนาที่ทำให้วิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนก้าวไปสู่กับดักรงลัทธิบริโภคนิยม สภาพดังกล่าวส่งผลให้เกิดการเผชิญหน้าระหว่างรัฐกับประชาชนเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างโรงงานอุตสาหกรรมกับชุมชนเกษตรกรรม เกิดความแตกต่างระหว่างเมืองกับชนบท เกิดช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนระหว่างผู้มีโอกาสและมีความพร้อมกับผู้ด้อยโอกาสในสังคมสิ่งที่เกิดเหล่านี้ ได้ก่อให้เกิดกระแสผลักดันการปฏิรูปสังคมไทยทุกด้าน เพื่อ วิกฤตชาติทั้งนี้มาตรการหนึ่งในหลายด้านคือ การปฏิรูปการศึกษา ซึ่งปรากฏให้เห็นอยู่ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 หลายมาตรา และปรากฏให้เห็นอยู่ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 หลายมาตรา (วิรุณ ตั้งเจริญ 2545: 9-10)

กระแสปัญหาวิกฤตทางสังคมขณะนั้นมีลักษณะเกิดผลกระทบจากโลกาภิวัตน์การหลงใหลในโลกาภิวัตน์ การคลั่งเทคโนโลยีไร้พรมแดน เชื้อมั่นในการพัฒนาของระบบการค้าเสรี สื่อเสรี ปลุกกระแสให้ประเทศไทยพัฒนาก้าวทันโลก สภาพปัญหาเป็นผลกระทบเชื่อมโยง ไม่สามารถแยกส่วนออกจากกันได้เมื่อเกิดส่วนหนึ่งส่งผลกระทบต่อระบบอื่น ๆ สัมพันธ์กันไปหมด

2. ระบบการศึกษามีการปรับปรุงหลักสูตรของระบบการศึกษา ซึ่งเป็นผลมาจากการปฏิรูปการศึกษา 2540 เกิดหลักสูตรศิลปศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 ที่แบ่งระบบการศึกษาออกเป็น 2 ระบบคือ การศึกษาขั้นพื้นฐานและระดับอุดมศึกษา หลักสูตร ศิลปศึกษา แบ่งเป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ (หลักสูตรขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544) มองเห็นการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคมความเจริญก้าวหน้าและเทคโนโลยี มุ่งพัฒนาคนให้สมบูรณ์ทั้งกาย จิตใจ อารมณ์ด้านสังคม สติปัญญา ในหลักสูตรของการศึกษาขั้นพื้นฐานศิลปศึกษามุ่งเน้นผู้เรียนมีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ จินตนาการทางศิลปะ ชื่นชมความงามสุนทรีย์ภาพ มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต และนำไปสู่การพัฒนาสิ่งแวดล้อม เชื้อมั่นในการแสดงออก พัฒนาระบบการรับรู้ทางศิลปะ การเห็นภาพรวม การสังเกตรายละเอียด พัฒนาศักยภาพตนเอง เป็นพื้นฐานการศึกษาต่อ มีความรับผิดชอบมีวินัยและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

การสร้างของวิสัยทัศน์ให้เกิดความรู้ เข้าใจ การคิดเป็นเหตุเป็นผล วิธีการทางศิลปะ รูปแบบ ภูมิปัญญาท้องถิ่น รากฐานทางวัฒนธรรม การเห็นคุณค่าความซาบซึ้งทั้งศิลปะและสิ่งแวดล้อม มีเจตคติ สมานธิรสนิยม ที่มีวิธีการแสดงออก บทบาทของศิลปกรรมในสังคม ในบริบทของการสะท้อนวัฒนธรรมของตนเองและผู้อื่น ศิลปะช่วยให้เข้าใจโลกทัศน์ เห็นมุมมองของชีวิต เศรษฐกิจ สังคมการเมือง ความเชื่อศรัทธา ศาสนา ส่งเสริมการสร้างสรรคจินตนาการ เห็นคุณค่าทั้งศิลปวัฒนธรรมไทยและสากล

จะเห็นได้ว่าศิลปศึกษาในหลักสูตรพุทธศักราช 2542 มองศิลปะที่มีลักษณะเชื่อมโยงเป็นองค์ประกอบร่วมกันโดยเอาสภาพปัญหาและบริบทของสังคมไทยเป็นตัวตั้งใช้ศิลปศึกษาเป็นเครื่องมือพัฒนาคนให้เห็นคุณค่า ความหมาย ความรู้ในสิ่งต่าง ๆ ของเรื่องความเป็นมนุษย์และความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม ประสานเชื่อมโยงหรือเข้าใจตัวเองคือรากฐานแห่งภูมิปัญญาและเข้าใจความเป็นสากลคือกระแสศิลปะภายนอก มีลักษณะเชื่อมบูรณาการความรู้ด้านศิลปะ ดนตรี นาฏศิลป์เข้าด้วยกัน

3. กระแสศิลปศึกษาในสถาบันศึกษา

นับตั้งแต่ พ.ศ. 2511 วิทยาลัยวิชาการศึกษาเป็นหลักสูตรศิลปศึกษา เพื่อผลิตครูศิลปะไปสอนตามโรงเรียนต่าง ๆ ในช่วงปลายของศิลปศึกษาสมัยใหม่ทฤษฎีทางศิลปศึกษาถูกหยิบนำมาใช้จากต่างประเทศมากมายในสังคมไทยอย่างเข้มข้น บวกกับการผลิตบัณฑิตในระดับปริญญาโทมีการ

ค้นคว้าวิจัยเปรียบเทียบแนวคิดของนักการศึกษาด้านศิลปศึกษามากมายให้ความสำคัญกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ ศิลปศึกษาเชื่อมโยงกับทฤษฎีการศึกษา จิตวิทยา กระบวนการเรียนรู้ เป็นเรื่องของจิตวิทยา พัฒนาการของเด็กแต่ละวัย ภาพรวมล้วนเป็นนักการศึกษาซึ่งตะวันตกทั้งสิ้นถูกนักศึกษไทยนำมาศึกษาอย่างเป็นระบบ ถึงแม้จะมีการวิจัยแต่ก็ได้ส่งผลกระทบต่อการจัดระบบการจัดการเรียนรู้ของศิลปศึกษาอย่างเป็นรูปธรรมการวัดประเมินผลเป็นไปตามบรรยากาศของกระแสของการศึกษาศิลปะตามสถาบันสอนศิลปะโดยตรง งานวิชาการการค้นคว้าวิจัยมีให้เห็นมาก แต่นำผลงานวิจัยไปพัฒนาระบบการจัดการเรียนรู้น้อยเป็นวิจัยขึ้นทิ้งเสียมากกว่า

ในช่วงปลายของศิลปศึกษาสมัยใหม่ แนวคิดของศิลปศึกษาที่ถูกนำมาใช้จัดการเรียนรู้ ศิลปศึกษาคือศิลปศึกษาเชิงแบบแผน DBAE (Discipline-Based Arts Education) ซึ่งมุ่งเน้นการจัดการเรียนรู้ 4 แดน ด้วยกันคือ ประวัติศาสตร์ศิลป์ ศิลปะปฏิบัติ ศิลปวิจารณ์และสุนทรียะเพื่อฐานเชื่อมโยงเครือข่ายภายในหลักสูตรท่ามกลางสถานการณ์สภาพปัญหา วิฤตของสังคมไทย การปฏิรูปการศึกษานักการศึกษานักวิชาการพยายามหาทางออกให้กับระบบของศิลปศึกษาในกระแสสังคมหลังสมัยใหม่ ได้ศึกษาวิจัยสร้างองค์ความรู้ด้านศิลปศึกษาที่มาสังคมไทยอย่างองค์รวม ได้จัดพิมพ์แผนกลยุทธ์เพื่อพัฒนาพหุศิลปศึกษาสำหรับสังคมไทย (2544) ซึ่งเป็นแผนกลยุทธ์ในความร่วมมือระหว่างสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สกศ.) สำนักนายกรัฐมนตรี สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาการศึกษาสำหรับผู้มีความสามารถพิเศษด้านทัศนศิลป์และศิลปะการแสดง (สวพทศ.) และคณะศิลปการศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ความเคลื่อนไหวทางวิชาการนำเสนอแนวทางพหุศิลปศึกษาได้ยึดแนวทางพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542 ปฏิรูปกระบวนการจัดการเรียนรู้ศิลปศึกษาแบบเดิมไปสู่พหุศิลปศึกษาที่มีการบูรณาการแนวคิดการสร้างสรรคศิลปะ โดยเลือกสรรสื่อการแสดงออกที่หลากหลายสื่อแสดงออกอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างไม่ว่าจะเป็นสื่อสี สื่อวัตถุ สื่อร่างกาย สื่อเสียง สื่อภาษาอันเป็นการแสดงออกจากภาพการรู้ ศึกษาค้นคว้าเพื่อการสะท้อนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมนั้น การพัฒนาพหุศิลปศึกษา (Arts Education) สัมพันธ์กับทฤษฎีสถิตย 5 ทฤษฎี ได้แก่ พหุศิลปศึกษาเชิงแบบแผน DBAE/Discipline Based Arts Education) พหุศิลปศึกษาเชิงพหุปัญญา (MIAE/Multiple Intelligences Education) พหุศิลปศึกษาเชิงภูมิปัญญาไทย (TWAE/Thai wisdom Arts Education) พหุศิลปศึกษาเชิงศิลปะหลังสมัยใหม่ (PMAE/Post-modern Arts Education) และ พหุศิลปศึกษาเชิงความสามารถพิเศษ (GCAE/Gifted Child Arts Education)

พหุศิลปศึกษา เชื่อว่า การพัฒนาสังคมไปสู่ อารยสังคมต้องสร้างสังคมธรรมาภิบาลให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ สร้างสรรค์เป็นสังคมแห่งจริยธรรมและสันติสุขบนพื้นฐานความมั่นคงทางเศรษฐกิจที่มีช่องว่างน้อยที่สุด พัฒนาศาสตร์ต่าง ๆ และวิชาชั้นให้เท่าเทียมกัน มีลักษณะเป็นสหวิทยาการ มีการซ้อนหลายมิติเห็นคุณค่าของชุมชน ความเป็นชาติความเป็นสังคมโลก เชื่อมมั่นในภูมิปัญญาไทยและส่งผลพหุศิลปศึกษามองสภาพปัญหาของศิลปในสังคมไทยในช่วงสมัยใหม่ดังนี้

1. เราแยกกระบวนการคิด กระบวนการสร้างสรรค์ และกระบวนการบริหารจัดการ ระหว่างศิลปะในสาขาต่าง ๆ ขาดความสัมพันธ์ในบริบทศิลปะ (art context) และพลังของศิลปะโดยองค์รวมไม่ว่าจะเป็นทัศนศิลป์ ดนตรี ศิลปะการแสดง

2. เราแยกศิลปะออกเป็นอิสระจากบริบทสังคม (social context) ทำให้กระบวนการคิด กระบวนการสร้างสรรค์ และกระบวนการบริหารจัดการขาดคุณภาพและประสิทธิภาพเชิงบูรณาการ

3. เราแยกศิลปะของศิลปินออกจากศิลปศึกษา และในกระบวนการเรียนการสอนของศิลปศึกษาในระบบโรงเรียน ก็แยกสาขาต่าง ๆ ออกจากกันอย่างโดดเดี่ยว ไม่ว่าจะเป็นทัศนศิลป์ ดนตรี นาฏศิลป์ ทำให้ระบบการศึกษาทางด้านศิลปะขาดการเชื่อมโยงในเชิงสหวิทยาการ

4. หลักสูตรการศึกษาทางด้านศิลปศึกษา ทั้งทัศนศิลป์ ดนตรี นาฏศิลป์เป็นหลักสูตรแบบรักษามารยาท ไม่ได้ให้ความจริงใจว่ามีความสำคัญยิ่งในการพัฒนาสมาชิกในสังคมทุกคนให้เกิดดุลยภาพแห่งชีวิต

5. ประสิทธิภาพในการสอนศิลปะทุกระดับขาดความลุ่มลึก และขาดการอุทิศตนเพื่อวิชาชีพอย่างแท้จริง

6. สมาชิกสังคมไทยส่วนใหญ่ผ่านระบบการศึกษาแบบสูตรสำเร็จจำมากกว่าคิด การศึกษาที่พัฒนาสมองด้านหนึ่งและฝอด้านหนึ่ง รวมทั้งทัศนคติวัตถุที่หลงใหลเพียงด้านการพัฒนาวัตถุ ทำให้คนมีการศึกษาค้นมีฐานะทางเศรษฐกิจ นักการเมือง นักบริหาร ครูอาจารย์ ฯลฯ มีทัศนคติรสนิยม และแรงสนับสนุนทางด้านศิลปวัฒนธรรมอ่อนล้า

7. การศึกษาศิลปะที่อยู่เพียงในระบบโรงเรียนเป็นด้านหลัก ขาดพลังการศึกษาศิลปะในสังคมและในครอบครัว

8. สังคมไทยขาดพลังสื่อมวลชนและผู้คนในวิชาชีพต่าง ๆ ที่ตระหนักในงานศิลปวัฒนธรรมอันเป็นจิตวิญญาณของสังคม ไม่ว่าเขาจะเป็นนักหนังสือพิมพ์ ครู นักการเมือง พระสงฆ์ คนเขียนบทภาพยนตร์ละคร ข้าราชการ คนพัฒนาข้อมูลในระบบอินเทอร์เน็ต ฯลฯ

9. การศึกษาศิลปะและการสร้างสรรค์ศิลปะ ขาดวิชาการ ความรู้ ความคิด และการค้นคว้าวิจัย ทำให้บุคคลและผลผลิตทางศิลปะขาดภูมิปัญญา

10. นอกจากการศึกษาและการสร้างสรรค์จะขาดฐานวิชาการแล้วยังขาดการเชื่อมโยงทั้งภูมิปัญญาสากล มักเป็นผลผลิตเชิงช่างฝีมือและเทคโนโลยีเป็นด้านหลัก

11. สังคมไทยขาดผู้ชื่นชม ผู้ฟัง ผู้สนับสนุน และผู้สะสมงานศิลปะที่มีความรู้ความเข้าใจและรสนิยม เมื่อขาดความรู้ความเข้าใจและขาดรสนิยม จึงทำให้การชื่นชม ต้องการเพียงผลผลิตที่ฉาบฉวย ซึ่งส่งผลไปถึงผู้สร้างสรรค์ที่ฉาบฉวยด้วยเช่นกัน

12. สังคมไทยที่ผ่านมาไม่ใช่สังคมแห่งการเรียนรู้ ต้องได้รับการพัฒนาให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้รวมทั้งทางด้านศาสตร์ก็เช่นกันต้องสร้างเสริมการศึกษาค้นคว้าวิจัยและการเรียนรู้ให้เป็นเสมือนลมหายใจสำหรับทุกคน

13. เราขาดแหล่งการศึกษาค้นคว้าทางด้านศิลปะทุกสาขา ขาดหอศิลป์กรรม หอดนตรี หอนาฏลักษณ์ หอสะสม หอสมุด หอจดหมายเหตุ พิพิธภัณฑ์ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม ฯลฯ ในทุกชุมชน รัฐบาล สถาบันการศึกษา เอกชน วัด ชุมชน ฯลฯ ต้องตระหนักและพัฒนาให้เกิดขึ้น

14. เราขาดสื่อการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาทางด้านศิลปวัฒนธรรม ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ วีดิทัศน์ ซีดีรอม อุปกรณ์การเรียนรู้ ข้อมูลในอินเทอร์เน็ต ฯลฯ เรามีแต่เทคโนโลยี (T) แต่ขาดข้อมูล (I) ที่เป็นสาระสำคัญ

15. เราขาดแรงผลักดันจากองค์กรภาครัฐทั้งในทางการเมืองและในระบบราชการ เรามีโครงสร้างและองค์กรภาครัฐอย่างรักษามารยาท ขาดวิสัยทัศน์ และขาดพลังในการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญา

16. ขาดพลังทางด้านศาสนาที่ควรจะมีมรดกความดีและความงามจากโลกุตระธรรม ให้เป็นมรดกเป็นผล สังคมต้องร่วมพัฒนาศาสนาให้มีพลังที่เข้มแข็งและเป็นที่ยึดทางปัญญา ความดีและความงาม

17. ชุมชนต้องเข้มแข็ง มีภูมิปัญญา มีความเชื่อมั่นในพลังของชุมชนรวมทั้งการเป็นผู้ นำในการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมให้เข้มแข็ง และในทางกลับกันศิลปวัฒนธรรมก็ต้องย้อนกลับมาพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งด้วยเช่นกัน

18. เราขาดการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ทางด้านศิลปวัฒนธรรม สื่อการเรียนรู้ สื่อพัฒนารสนิยม รวมทั้งกิจกรรมสร้างสรรค์ต่าง ๆ การสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับสมาชิกสังคมทั้งมวลย่อมเป็นก้าวสำคัญที่จะพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ ความรัก การส่งเสริมและสนับสนุนจากทุกคนในสังคม

พหุศิลปศึกษาจึงเป็นกระแสหนึ่งที่ลุกขึ้นท้าทายกระบวนการเรียนรู้ศิลปะแบบเดิม เพื่อก้าวไปสู่การปฏิรูปการศึกษาทั้งระบบ และเกิดการพัฒนาลัทธิพหุศิลปศึกษาในเวลาต่อมาให้มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

กระแสการจัดการเรียนรู้และความเคลื่อนไหวเริ่มพัฒนาขึ้น จากแนวคิดดังกล่าวถูกนำไปใช้ผลิตครูศิลปศึกษาในปัจจุบัน เมื่อผลิตลงไปฝึกสอนได้รับเสียงยอมรับจากโรงเรียนต่าง ๆ จากพื้นที่ต่าง ๆ มองความชัดเจนในเรื่องศิลปศึกษา ในส่วนการพัฒนาเด็กแล้วมีความเข้าใจ สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาใหม่ในการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มสาระความรู้ศิลปะ ส่วนใหญ่ผลิตนิสิตออกไปเป็นอาจารย์ที่สอนระดับประถม มัธยม ซึ่งหลักสูตรศิลปศึกษามีการบูรณาการ 3 ด้าน ในด้านศิลปะ ดนตรี นาฏศิลป์ แล้วหลักสูตรสามารถผลิตครูที่สามารถสอนทั้ง 3 ด้าน แต่โดยรวมถนัดเฉพาะด้านเขาจะมีความชำนาญเฉพาะทาง แต่คนจะมีความพิเศษ เพราะโดยหลักสูตรเขาจะเรียนทั้ง 3 สาขา ไม่ได้คาดหวัง เพราะเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐาน เมื่อจบศิลปะ แล้วคุณต้องเก่ง ดนตรี แต่ว่าเมื่อจบศิลปะ แล้วคุณไปสอนศิลปะได้ดี แต่กระบวนการทำงานร่วมกันในสังคม ในพื้นที่ต่าง ๆ ของโรงเรียน

หลักสูตร 5 ปี ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มีการบูรณาการสาระความรู้ด้านศิลปะ ดนตรี นาฏศิลป์ กระบวนการจัดการเรียนรู้แบบนี้ตามขึ้นอยู่กั ระดับในการผลิตโดยเงื่อนไขของหลักสูตร ผลิตการศึกษาขั้นพื้นฐาน

การที่ผลิตครูไปสอนในโรงเรียนต่าง ๆ ตามหลักการบูรณาการเป็นสิ่งที่ดีก่อนหน้านี้ มีหลักสูตรบูรณาการที่ถูกปรับมา ตั้งแต่ 2533 ฉบับปรับปรุง ซึ่งปรับออกมาโดยไม่ได้เตรียม เป็นไปไม่ได้ที่ครูมาสอน แบบบูรณาการ โดยเรียนรู้มาแบบแยกวิชาเอก เรียนดนตรี นาฏศิลป์ ศิลปะ ทัศนศิลป์แล้วอยู่ ๆ จะมาสอนแบบบูรณาการเป็นไปไม่ได้ แล้วด้วยกระบวนการบริหารจัดการแบบที่แยกส่วนในศิลปศึกษาที่มีมาในอดีต ก็แบ่งส่วนกันจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษา

การเรียนรู้แบบการจัด การสอนบูรณาการในหลักสูตร กศบ . 5 ปี ในปัจจุบัน ทำให้เด็กบัณฑิตทั้ง 3 กลุ่ม ซึ่งจะออกไปเป็นครูในอนาคต มีบางรายวิชาเป็นวิชาบูรณาการ ซึ่งต้องเรียนร่วมกันเป็นบางรายวิชาที่อาจจะพูดถึงเรื่องราวของความถนัดของตนเอง

หลักสูตรดังกล่าวแบ่งออกเป็นวิชาเอกเข้ามาเรียนเป็นวิชาศิลปศึกษาทั้งหมด แต่มีการแยกความถนัดเป็นศิลปะ ดนตรี นาฏศิลป์ มีวิชาเอก วิชาหลักสูตรนี้มีการบูรณาการทางศิลปะเป็นอย่างมาก ในวิชาเอก สัดส่วนวิชาเอกก็จะมีวิชาโท 18 หน่วย วิชาโทก็จะเป็นวิชาบังคับ เช่น ใครเรียนทัศนศิลป์จะต้องเรียนโททางด้าน ดนตรี และนาฏศิลป์ หมายความว่านัยแบบนี้เด็กที่เรียนหลักสูตร กศ.บ. 5 ปี ไม่ว่าจะเป็นทัศนศิลป์ ดนตรี นาฏศิลป์ จะต้องเรียนทั้ง 3 ส่วน สมมติเขาเรียนทัศนศิลป์เขาอาจจะไม่ใช่ครูศิลปศึกษา หรือทัศนศิลป์ที่มีความเก่งด้านดนตรีมีหัตถกรรม แต่เขาจะเข้าใจบริบทบางอย่าง ปรับตัวใช้ได้ รวมทั้งทำงานร่วมกัน ถ้าเรามองในเชิงสังคมด้วย ในการบูรณาการทำให้เกิดกระบวนการประทะสังสรรค์ในสังคม การรู้จัก การร่วมมือ เป็นครูศิลปะที่สามารถออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ศิลปศึกษามีทั้ง 3 ด้าน

หลักสูตรพหุศิลป์ศึกษาเป็นศิลปะที่มีหลายมิติ มีหลักคิด ทฤษฎีที่เป็นสหวิทยาการ สัมพันธ์กับเรื่องภูมิปัญญา หลังสมัยใหม่ หรืออะไรอีกหลายประเด็น พหุศิลป์เป็นศาสตร์ที่มีทฤษฎีฐานคิดรองรับ เช่น พหุปัญญาความสามารถพิเศษ แนวคิดต่าง ๆ นำไปปรับใช้ ไม่ว่าจะเกิดในหลักสูตร 5 ปี นี้ด้วยคือวิชาพหุศิลป์ และทั้งในแง่ของการเกิดโครงการทดลองเชิงปฏิบัติการ ที่ร่วมมือกับโรงเรียนสาธิตความคิดนี้กำลังแพร่กระจายอยู่ในช่วงของการขยายแนวคิดนี้สู่สังคม การขยายนี้ไม่ได้ขยายโดยภาคบังคับแต่ขยายโดยความสนใจ พหุศิลป์ศึกษาถูกพูดถึง จริงๆต้องยอมรับว่าภูมิปัญญาเป็นเรื่องที่มีอยู่แล้ว แต่เราละเลย ซึ่งพหุศิลป์เป็นภูมิปัญญา เมื่อถูกรวบรวมเห็นความสำคัญ แล้วให้ความสำคัญของสิ่งเหล่านี้มากขึ้น ทำให้เกิดดุลยภาพมากขึ้น

ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง การจัดการเรียนรู้ในศิลปศึกษาในแนวทางแบบหลังสมัยใหม่ เริ่มเคลื่อนไหว ศิลปะเด็กที่มีชื่อเสียงโด่งดังโดยการนำของนิพนธ์ ชันแก้ว ซึ่งได้รับอิทธิพลของศิลปศึกษาเชิงแบบแผน (DBAE) จัดการเรียนรู้โดยเริ่มจากผู้เรียน รูปแบบผลงานของศิลปะมีความแตกต่างจากรูปแบบของศิลปะเด็กที่อื่น ๆ มีความหลากหลายในรูปแบบ เทคนิควิธีการปรับตัวของนิพนธ์ ชันแก้ว ครูศิลปะฝั่งอีสาน ให้แนวคิดในการพัฒนาศิลปะด้วยตัวเอง โดยได้ศึกษาแนวทางทั้งทางศิลปศึกษาจากเอกสารการอบรมสัมมนา ถือเป็นผู้นำศิลปศึกษาคนสำคัญในจังหวัดขอนแก่น ซึ่งได้ให้แนวคิดการจัดกิจกรรมศิลปะเด็กว่า

การจัดกิจกรรมศิลปะเด็ก ไม่เคยมองทฤษฎีอะไรต่าง ๆ เลย เพียงแต่มองว่า ถ้าเราทำกิจกรรมศิลปะเด็ก แต่ถ้าไม่เข้าใจความต้องการของเด็ก ก็ไม่สามารถที่จะดึงสิ่งที่มีในตัวเขาออกมาได้ จากการสังเกตพบว่าเด็กนักเรียน นั้นทำให้การสอนเป็นไปได้ง่าย เริ่มจากความสนใจของนักเรียนแล้วค่อยเชื่อมโยงไปสู่เครื่องมือ วัสดุ อุปกรณ์ ทำให้เกิดการสร้างสรรค์แบบแปลก ๆ ใหม่ ๆ บางอย่างก็ถูกเพียงแต่ทำให้เป็นปัดฝุ่นใหม่เฉย ๆ เช่น กาว พวกสีน้ำก็ใช้กัน นำเอามาทำกับเด็กได้อีกแบบหนึ่งซึ่งเด็กก็สนุก ฉะนั้นจึงมีเกณฑ์ในการประเมินงานได้เช่น ก็อาจจะใช้เรื่องวัสดุเป็นหลักใช้ทัศนธาตุเป็นเกณฑ์หรือใช้เรื่องอารมณ์ ความรู้สึกของเด็ก หรือใช้ความเป็นเด็กที่สนใจ กระตุ้นให้เกิดกิจกรรมขึ้น อันหนึ่งที่อยากยืนยันว่า ถ้าครูศิลปะสนใจเทคโนโลยี ครูศิลปะเกือบร้อยละ 90 ไม่ได้สนใจเทคโนโลยี พอไม่ได้สนใจเทคโนโลยี การติดตามความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ก็เลยไม่เกิดขึ้น วันนี้ศิลปะฝั่งหนึ่งคือศิลปศึกษากับศิลปะที่เป็น ศิลปะบริสุทธิ์ (Pure Art) ที่สอนกันอยู่ในสถาบันศิลปะหลายแห่งแยกออกจากกันก่อน ฉะนั้นศิลปะกำลังขับเคลื่อนเปลี่ยนแปลงหลากหลายมากในกระแสสังคม หลังสมัยใหม่ พื้นที่ทางศิลปะถูกเปลี่ยนไปอยู่ในคอมพิวเตอร์เป็น Visual เต็มไปหมด รูปแบบศิลปะเราเรียกมันไม่ถูกแล้วเราเรียกว่าอะไรดี มันเปลี่ยนแปลงมากมีความหลากหลาย

ท่ามกลางการปรับตัวของกระแสศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ในสังคมไทยนับว่าตั้งแต่ปี 2540 เป็นต้นมา นิพนธ์ ชันแก้ว พัฒนาการจัดการเรียนรู้ศิลปศึกษาโดยใช้เครื่องมือสื่อเทคโนโลยี เข้ามา กำหนดออกแบบการจัดการเรียนรู้ศิลปะในโรงเรียนที่เหมาะสมนักเรียนได้เรียนรู้ การทำหนังสือ ทำ ภาพยนตร์เคลื่อนไหว (Animation)

ในช่วงเวลาเดียวกันการจัดการเรียนรู้ศิลปศึกษาตามแนวทางแบบหลังสมัยใหม่ก็เกิดขึ้นใน กรุงเทพมหานคร ดิษฐพงษ์ วงษ์อร่าม ปรับการเรียนการสอนศิลปศึกษาโรงเรียนวัดนางนอง โดยใช้ เทคโนโลยีเข้ามามีส่วนร่วมการจัดการเรียนรู้ โดยให้นักเรียน ได้ร่วมกลุ่มทำภาพยนตร์เคลื่อนไหว ในรูปแบบอนิเมชัน โดยประยุกต์งานประติมากรรมปั้นดินน้ำมันและเทคนิคอื่นๆ ใช้เทคนิคสตอปโมชัน สร้างกลุ่มการ์ตูน นักเรียนสนใจ รวมกลุ่มกันสร้างสรรค์อย่างสนุกสนาน ได้รับรางวัลจากการประกวด อนิเมชันมากมายถือว่าเป็นครูศิลปศึกษารุ่นใหม่คนหนึ่งของกรุงเทพมหานคร ที่ประสบความสำเร็จ ในการจัดการเรียนรู้ศิลปศึกษา

รูปแบบที่เคลื่อนไหวดังกล่าวถือเป็นไม่ใช่ รูปแบบของศิลปศึกษาตามกระแสสมัยใหม่ หรือ กระแสหลัก แต่อาจเป็นเพราะอาจารย์ดังกล่าวพยายามแสวงหาทิศทางใหม่ในการจัดสื่อการเรียน การสอน

สรุปศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่

ศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ เป็นช่วงเวลาของการปรับตัวทางสังคมเป็นตั้งแต่กระแสที่กระแส โลกาภิวัตน์ที่ใหม่ ซึ่งมาพร้อมกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมสร้างปัญหาให้สังคมไทย วิกฤต ระบบการศึกษาปรับตัวให้เท่าทันปฏิรูปการศึกษาจากมองแบบแยกส่วน เป็นการเชื่อมโยงบูรณาการ ศาสตร์ต่าง ๆ สร้างความเข้มแข็งให้กับภูมิปัญญา ชุมชน ให้ความสำคัญการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็น กระบวนการเรียนรู้ คำนึงถึงเสรีภาพ เปิดโอกาสทางการศึกษาให้มีความสำคัญกับสภาพแวดล้อม

อีกทั้งกระแสการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะหลังสมัยใหม่ แบ่งบานหลากหลายมุ่งเน้นความคิด เป็นสำคัญ การนำเสนอ รูปแบบสื่อ กลวิธีที่หลากหลายศิลปะเชื่อมโยงใกล้ชิดระหว่างมนุษย์กับ สิ่งแวดล้อม แนว คิดด้านศิลปศึกษาเองปรับตัวเข้ากับกระแสศิลปะหลังสมัยใหม่ด้วยเช่นกัน นักวิชาการสนใจมิติของความแตกต่าง ๆ ได้ร่วมนำเสนองานวิจัยภายใต้บริบทดังกล่าวอย่างเป็น รูปธรรมเห็นได้ว่ากระแสศิลปะหลังสมัยใหม่ น่าจะเคลื่อนไหวอย่างเป็นรูปธรรมในช่วงเวลาดังตั้ง พุทธศักราช 2540 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ท่ามกลางกระแสของการเปลี่ยนแปลง ทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ศิลปวัฒนธรรม ความท้าทายของชุดความรู้ในศาสตร์ต่างๆ กระแสเทคโนโลยีที่เป็นสื่อกลาง ทำให้ความรู้ ความคิด เคลื่อนที่ไปอย่างรวดเร็ว ในพื้นที่ ต่างๆ ของสังคม มีทั้งการยอมรับและปฏิเสธ ความรู้เหล่านั้น ควบคู่กันไป การเคลื่อนไหว และการเปลี่ยนแปลงของความรู้ในยุคปัจจุบันจึงมีสถานะไม่แน่นอน ซึ่งส่งผลต่อระบบคิด และโครงสร้างทางการศึกษาในสังคม

การวิจัยกระบวนการทัศนศิลป์ศึกษาหลังสมัยใหม่ในประเทศไทย พยายาม นำเสนอแนวทางที่จะรองรับการเปลี่ยนแปลงของบริบทต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ของศิลปศึกษาในสังคมไทย ซึ่งงานวิจัยฉบับนี้มองว่าศิลปศึกษา เป็นระบบหนึ่งของการจัดการศึกษาในสังคมไทย มีความสำคัญเทียบเท่าสาระการเรียนรู้ในด้านอื่นๆ ซึ่งกระบวนการทัศนศิลป์เป็นชุดความรู้ ความคิด มีทัศน ะเป็นแม่บทที่ส่งผลต่ออิทธิพลความคิด เชิงมโนทัศน์หลัก เมื่อกระบวนการทัศนศิลป์เปลี่ยนแปลง ย่อมหมายถึงวิธีคิด มุมมอง ชุดความรู้เปลี่ยนแปลงตามไปด้วยเช่นกัน

ในปัจจุบันสังคมไทย กำลังเผชิญกับปัญหาวิกฤติ ทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา ศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม สภาพปัญหาดังกล่าวมีลักษณะทับซ้อน สัมพันธ์กันในเชิงระบบ ภายใน บวกกับอิทธิพลกระแสการไหลบ่าจากวัฒนธรรมภายนอก ของกระแสโลกาภิวัตน์ ส่งผลกระทบต่อวิถีการดำรงอยู่ของคนในสังคมไทย ในด้านศิลปศึกษามีการเคลื่อนไหวที่ชัดเจนจากกระแสภายใน และภายนอกประเทศ ผลผสมผสานกับแนวคิดของนักวิชาการที่ปฏิเสธ ชุดความรู้ตะวันตก ที่ครอบงำระบบของสังคมไทย มาเป็นระยะเวลา นาน คิดทบทวนใหม่ มองในมิติของการสร้างฐานความคิด ความรู้ จากกระแสวัฒนธรรมของตนเอง สร้างองค์ความรู้จากปรัชญาแนวคิดแบบตะวันออก สร้างองค์ความรู้จากรากฐานภูมิปัญญาในสังคมไทย ให้ความสำคัญกับกลุ่มชนเล็กๆ ชุดความรู้โลกตะวันตก หรือชุดความรู้สมัยใหม่ ไม่ใช่คำตอบที่จะนำมาใช้ใน การพัฒนา สังคมไทยได้ทั้งหมด จึงพยายามปรับเปลี่ยนระบบคิด ระบบการศึกษาให้สอดคล้องกับสังคมไทยมากที่สุด

ช่วงสองสามทศวรรษที่ผ่านมา สังคมไทยได้คลี่คลายจากสังคมสมัยใหม่มาสู่สังคมหลังสมัยใหม่พร้อมกับการล่มสลายของสงครามเย็น การล่มสลายของสหภาพโซเวียตและการพัฒนาของไอซีที (Information and Communication Technology) ในช่วงเวลาเปลี่ยนผ่านเช่นนี้ ได้แสดงปรากฏการณ์มากมาย ไม่ว่าจะเป็นศักยภาพของตะวันตกตะวันออก การมองเมืองชนบท ชุมชน การมองอดีต ปัจจุบัน อนาคต การมองมนุษย์ ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม การมองภาพซ้อนและพลวัตในสังคมการมองศักยภาพของสมองซีกซ้ายและขวา ศาสตร์และศิลป์ หินและหยาง การมองแนวราบ

และคนรากหญ้า การมองภูมิปัญญาที่หลากหลาย มอง ความรู้แบบ สหวิทยาการ (Interdisciplinary) มองการบูรณาการ (Integration) รวมทั้งการมองสังคมแห่งการเรียนรู้และ “ความรู้คืออำนาจ” สำหรับอนาคต (วิรุณ ตั้งเจริญ. 2551: 104-105)

การปฏิรูประบบการศึกษาจึงเป็นแนวทางที่จะขับเคลื่อนเพื่อสร้างความเข้มแข็งและภูมิคุ้มกันให้ประชาชน แนวคิดนี้เองทำให้งานวิจัยฉบับนี้สนใจ และอยากศึกษาจุดที่เปลี่ยนผ่านในหลายมิติของศิลปศึกษาในกระแสหลังสมัยใหม่สังคมไทย เพื่อเป็นหลักคิด ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ด้านศิลปศึกษาที่สอดคล้องกับบริบทสังคมไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการทัศนศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ในสังคมไทย
2. เพื่อศึกษากระบวนการจัดการเรียนรู้ ศิลปศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและระดับอุดมศึกษา
3. เพื่อศึกษาแนวความคิดและแนวทางการบริหารหลักสูตรศิลปศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและระดับอุดมศึกษาในสังคมไทย
4. เพื่อวิเคราะห์บริบทและสังคมไทยเชื่อมโยงสู่การปรับกระบวนการทัศนศิลปศึกษาในสังคมไทย

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัย แบ่งออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ

1. ส่วนที่ว่าด้วยการศึกษาเอกสารชั้นต้นหรือปฐมภูมิ เอกสารหลักสูตร คู่มือการใช้หลักสูตร คู่มือระเบียบการจัดการเรียนรู้ พระราชบัญญัติ เอกสารชั้นรองหรือทุติยภูมิ เช่น เอกสาร วารสาร หนังสือ ตำราวิชาการ งานวิจัย และปฏิญานพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ศิลปศึกษา

1.1 ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

- 1.1.1 ช่วงชั้นที่ 1 (ระดับประถมศึกษาปีที่ 1-3)
- 1.1.2 ช่วงชั้นที่ 2 (ระดับประถมศึกษาปีที่ 4-6)
- 1.1.3 ช่วงชั้นที่ 3 (ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1-3)
- 1.1.4 ช่วงชั้นที่ 4 (ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4-6)

1.2 ระดับอุดมศึกษา

2. ส่วนที่เกี่ยวข้องกับบุคลากรทางการศึกษา ซึ่งถือเป็นกลไกสำคัญที่เป็นตัวขับเคลื่อนแนวความคิด เป้าประสงค์ของหลักสูตรให้เกิดประสิทธิภาพ

2.1 นักการศึกษา

2.2 ครูศิลปศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและอุดมศึกษา

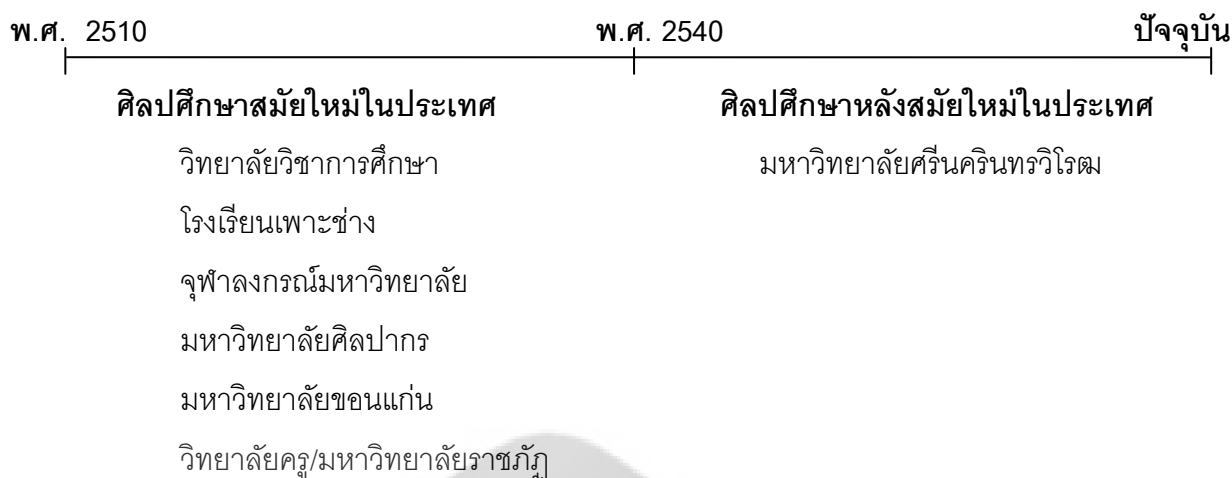
การวิจัยกระบวนการทัศนศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ในสังคมไทย มุ่งที่จะศึกษาปรากฏการณ์ต่างๆ ของสังคมที่ส่งอิทธิพลต่อการปรับตัวเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางความคิด ความรู้ ทั้งกระแสภายในประเทศและนอกประเทศ ซึ่งปรากฏการณ์ต่างๆ เหล่านั้นเป็นส่วนที่เชื่อมโยงต่อการจัดการเรียนรู้ของศิลปศึกษาที่ต้องคำนึงถึง ไม่ว่าจะเป็นกระแสเทคโนโลยี ข้อมูลข่าวสารที่รวดเร็ว ความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยี ความสลับซับซ้อนทางสังคม ในกระแสโลกาภิวัตน์ กระแสความเคลื่อนไหวของศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย ที่แสดงออกทางความคิดที่หลากหลาย ทั้งรูปแบบการนำเสนอ รูปแบบสื่อ วัสดุ กลวิธี รวมไปถึง การตีความ การประเมินคุณค่าทางสุนทรียภาพ ที่มีความหลากหลายตามไปด้วย

นักคิดนักวิจารณ์หลังสมัยใหม่ไม่เชื่อว่า ศิลปะจะสามารถสื่อสารความคิดต่อผู้เสพได้ โดยปราศจากความรู้ เรื่องของเวลาและสถานที่ ซึ่งผลงานศิลปะชิ้นนั้น ถูกสร้างขึ้น พวกเขาเชื่อว่า ผลงานศิลปะมีลักษณะบางประการและความหมายที่ขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม (socio-cultural context) อีกทั้งผลงานศิลปะ จะถูกตีความแตกต่างกันไป ในช่วงเวลาและสถานที่ซึ่งต่างกัน ความแตกต่างทางวัฒนธรรมและสังคม ล้วนส่งผลกระทบต่อผลงานผู้เสพและงานศิลปะทั้งสิ้น (พหุศิลปศึกษา. 2545: 69; อ้างอิงจาก Hamblen. 2001)

การจัดการเรียนรู้ศิลปศึกษา เราไม่อาจปฏิเสธปรากฏการณ์ต่างๆ จากภายในและภายนอก ที่ส่งผลกระทบต่อชุดความรู้ ความคิดของสังคมไทย ในฐานะที่ศิลปศึกษาเป็นระบบหนึ่งของการศึกษามีภาระหน้าที่อันสำคัญคือ ส่งเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ ในด้าน ศิลปะ ความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการ สร้างนักเรียนให้เป็นผู้ มีสุนทรียภาพ รู้จักคุณค่าในความงดงาม ประณีต เต็มเต็มความ เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ รู้จักศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตนเอง และสามารถเข้าใจศิลปวัฒนธรรมในระดับสากลจำเป็นต้องปรับกระบวนการทัศนใหม่

ผลการวิจัย พบว่า ปรากฏการณ์ของศิลปศึกษาในช่วงเวลาสมัยใหม่ในประเทศไทยและศิลปศึกษาในช่วงเวลาหลังสมัยใหม่ในประเทศไทย ไม่สามารถแบ่งช่วงเวลาตัดขาดอย่างชัดเจน จากการศึกษาเอกสาร งานวิจัย ข้อมูลการสัมภาษณ์จากนักการศึกษาศิลปศึกษา ครูศิลปศึกษา ทำให้เห็นปรากฏการณ์ทาง ความคิด แนวทางของศิลปศึกษาในประเทศไทย ที่มีลักษณะเหลื่อมซ้อนกันอยู่ และมีความสัมพันธ์กันระหว่างศิลปศึกษาสมัยใหม่และศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ ซึ่งศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ในประเทศไทยเป็นการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ด้านศิลปศึกษาให้สัมพันธ์กับบริบทสังคมไทย แบบองค์รวม ที่เชื่อมโยงความเป็นท้องถิ่นกับกระแสสากล

TIMELINE : ART EDUCATION IN THAILAND

ศิลปศึกษาสมัยใหม่ในประเทศไทย

ศิลปศึกษาสมัยใหม่คือ การจัดการเรียนรู้ศิลปศึกษาในระบบของโรงเรียนระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ตามแนวทางของหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ ส่วนระดับอุดมศึกษาเป็นเรื่องของการผลิตครูศิลปะที่ตอบสนองการจัดการเรียนรู้ศิลปศึกษาในระบบการศึกษา แตกต่างจากสถาบันสอนศิลปะ เพื่อผลิตศิลปิน ครูศิลปศึกษาจำเป็นต้องรู้ถึงวิธีการสอน การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ จิตวิทยาการสอน เทคโนโลยีการสอน รวมทั้งการวัดประเมินผลการเรียนรู้ที่ชัดเจน

ศิลปศึกษาสมัยใหม่ในประเทศไทย ถือจากการเริ่มต้นของหลักสูตรศิลปศึกษาในช่วงเวลา พุทธศักราช 2510 ที่ผลิตบัณฑิตด้านศิลปศึกษาจากวิทยาลัยวิชาการศึกษา มีเป้าประสงค์ที่ชัดเจน เพื่อสร้างครูศิลปศึกษาไปตอบสนองสังคม ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการใช้หลักสูตรพุทธศักราช 2503 ซึ่งการจัดการเรียนรู้ ศิลปศึกษา ในระบบการศึกษาช่วงนั้น ยังมุ่งเน้นครูเป็นศูนย์กลางการจัดการเรียนรู้ กระบวนการจัดการเรียนรู้ศิลปศึกษาอยู่ในหมวดศิลปะ แลภายหลังมีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรพุทธศักราช 2521 ซึ่งขณะนั้นวิทยาลัยวิชาการศึกษา ได้ผลิตครู ศิลปศึกษา ออกมาแล้วหลายรุ่น กระบวนการจัดการเรียนรู้ศิลปศึกษาในหลักสูตร พุทธศักราช 2521 การจัดการเรียนรู้ศิลปศึกษาปรับอยู่ในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มีทั้งศิลปะ ดนตรี นาฏศิลป์ ผู้วิจัยเชื่อว่าหลักสูตรพุทธศักราช 2521 ได้รับอิทธิพลแนวคิดของระบบการจัดการศึกษาในวิทยาลัยวิชาการศึกษาด้วยเช่นกัน

ผลพวงของการผลิตบัณฑิตครูศิลปศึกษาของวิทยาลัยวิชาการศึกษา มิได้ออกไปเป็นครูศิลปศึกษาตามโรงเรียนประถมและมัธยมเท่านั้น ส่วนหนึ่งไปเป็นอาจารย์สอน ในวิทยาลัยครู ทำให้เกิดหลักสูตรศิลปศึกษาในวิทยาลัยครู และมหาวิทยาลัยราชภัฏในช่วงเวลาต่อมา ซึ่งถือเป็นเครื่องข่ายของการผลิตครูศิลปศึกษาให้กับชุมชนท้องถิ่น หลังจากนั้นก็มีหลักสูตรการผลิตครูศิลปศึกษาตามสถาบันอื่นๆ ตามมา เช่น ครูศิลป์ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยอื่นๆ

ลักษณะของการจัดการเรียนรู้ศิลปศึกษาในช่วงเวลาดังกล่าว ศิลปศึกษามีความเคลื่อนไหวที่ชัดเจน ศิลปศึกษามีความเจริญก้าวหน้าอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งแตกต่างจากในอดีต การให้เสรีภาพในการแสดงออก ศิลปะได้ถูกให้ความสำคัญอย่างมาก มีพื้นที่ในการจัดประกวด การแข่งขันมากมาย ได้รับการสนับสนุนจากองค์กร หน่วยงานต่างๆ ส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้ เริ่มหลากหลายขึ้น ตามพัฒนาการของการจัดการเรียนรู้ ทั้งในส่วนกลางและต่างจังหวัด

ก่อนอื่นต้องยอมรับว่าในช่วงเวลาตั้งแต่พุทธศักราช 2510 เป็นต้นมาการจัดการเรียนรู้ในระบบของโรงเรียนประถมและมัธยมศึกษา มีทั้งครูศิลปศึกษาที่จบตรงและครูศิลปะที่เรียนด้านศิลปะแบบหลักสูตร มาสอนร่วมกันอยู่ แนวทางการจัดการเรียนรู้ในช่วง ต้น จึงเป็นไปตามครูศิลปะที่ได้รู้เรียนมา แนวความคิดของการจัดการเรียนรู้ศิลปศึกษา สะท้อนออกมาให้เห็นถึงการมุ่งเน้นในเรื่องของทักษะตามแนวทางของศิลปะแบบหลักสูตร ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการวาดเขียน การระบายสี การปั้น การแกะสลัก การสร้างสรรค์ด้วยวัสดุต่างๆ ในส่วนของ ดนตรี นาฏศิลป์ เป็นการจัดกิจกรรมในเรื่องของจังหวะ การร้อง การเต้น การรำ แยกส่วนกันอยู่

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของครูศิลปศึกษา สมัยใหม่ เมื่อพิจารณาตามหลักสูตรแล้วเห็นได้ว่าโครงสร้างของการจัดการเรียนรู้มีความสัมพันธ์กับ สถาบันสอนศิลปะ เช่นแยกเป็นวิชา การวาดเขียน การระบายสี การปั้น การพิมพ์ การออกแบบ การสร้างสรรค์จากวัสดุ ฯ ยังมีได้บูรณาการ เรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับศาสตร์อื่นๆ ยังไม่ให้ความสำคัญ กับความคิดที่เชื่อมโยงต่อภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ดังนั้น การประเมินผลการจัดการเรียนรู้ จึงยังไม่หลากหลาย ยังอิงอยู่กับ ผลงาน เป็นตัวกำหนด มิได้ดู ที่กระบวนการเรียนรู้ รูปแบบของการจัดการเรียนรู้ ความคิด การเรียนรู้ของครูศิลปศึกษาสมัยใหม่ ในระบบโรงเรียนจะตามหลังการผลิตครู ในวิทยาลัยวิชาการศึกษา รูปแบบการจัดการเรียนรู้ครูศิลปศึกษาเป็นลักษณะแยกส่วน มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนน้อย เพราะฉะนั้นกระบวนการทัศน์ของศิลปศึกษาสมัยใหม่พอสรุปได้ดังนี้

กระบวนการทัศน์ศิลปศึกษาสมัยใหม่ในประเทศไทย

ปรากฏการณ์การของศิลปศึกษา

1. ศิลปศึกษาสมัย ใหม่ มีการพัฒนาการอย่างชัดเจน เห็นได้จากหลักสูตรการผลิตครูศิลปศึกษาพุทธศักราช 2510 เป็นต้นมาในวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร

2. แนวคิดของหลักสูตร ศิลปศึกษาสมัยใหม่ได้รับอิทธิพล การศึกษาแบบ พัฒนาการนิยม (Progressivism) แนวความคิดทางการศึกษา ของจอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ที่ว่าด้วยศิลปะคือประสบการณ์ (Art as Experience) ที่มุ่งเน้นการเรียนรู้ตามแนวปฏิบัตินิยม (Pragmatism) สอนศิลปศึกษาด้วยการลงมือปฏิบัติจริง

3. แนวคิดศิลปศึกษาสมัยใหม่ ความสัมพันธ์ศิลปะแนวแอบสแตรกเอกเพรสชันนิซึม ศิลปะคือประสบการณ์ (Art as Experience) ที่มุ่งเน้นการปฏิบัติจริง

4. ศิลปศึกษาสมัยใหม่มี ความสัมพันธ์ ศิลปะสกุล แอบสแตรกเอกเพรสชันนิ สมซึ่งผ่านกระบวนการเรียนการสอนของอาร์ สุธิพันธุ์ ซึ่งมีความแตกต่างจากการเรียนการสอนตามสถาบันศิลปะขณะนั้น

5. กระแสของศิลปศึกษาสมัยใหม่ในช่วงเวลานั้นมีความเคลื่อนไหว ตื่นตัวเห็นได้จากกิจกรรมศิลปะเด็ก ในช่วงแรกเคลี่ ่อนไหวในกลุ่ม โรงเรียนสาธิตเช่นโรงเรียนสาธิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ,โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นต้น

6. องค์กรและหน่วยงานต่างๆมีส่วนร่วม สนับสนุน ส่งเสริม การจัดกิจกรรมศิลปศึกษาเช่น ประภาคารศิลปะเด็ก

7. บทบาทศิลปศึกษาสมัยใหม่เคลื่อนไหวสู่ท้องถิ่น ผ่านการจัดการเรียนรู้ในมหาวิทยาลัยต่างจังหวัดและวิทยาลัยครูขณะนั้น

การจัดการเรียนรู้ศิลปศึกษาสมัยใหม่

ด้านหลักสูตร

1. ช่วงเวลาพุทธศักราช 2510-2540 การจัดการเรียนรู้ ศิลปศึกษาถูกบรรจุอยู่ในใช้หลักสูตรพุทธศักราช 2503,2521,(2521ฉบับปรับปรุง 2533)

2. เนื้อหาสาระของศิลปศึกษาแบ่งออกเป็นด้านๆเช่น ด้านทัศนศิลป์ ดนตรี นาฏศิลป์ ยังมิได้มุ่งเน้นในเรื่องของการเชื่อมโยง บูรณาการ ความรู้ ความคิดมีลักษณะแยกส่วนกันศึกษา

3. เนื้อหาของหลักสูตรขาดความหลากหลาย มองศิลปศึกษาที่มีความสัมพันธ์กับการเรียนการสอนตามสถาบันการสอนศิลปะศิลปะ

4. การจัดการเรียนรู้ ศิลปศึกษาไม่ใช่สาระหลัก แต่ก็ถือเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มวิชาเสริมสร้างลักษณะนิสัย

ด้านครูผู้สอน

1. ในช่วงเวลาของศิลปศึกษาสมัยใหม่ บุคคลากรที่ใช้จัดการศึกษามี ทั้งครูที่จบด้านศิลปศึกษามาโดยตรงและมีทั้งครูที่ไม่จบด้านศิลปศึกษามาจัดการเรียนรู้

2. ทัศนคติของครูศิลปศึกษาที่ไม่จบด้านศิลปศึกษาก็สอนตามแนวแบบสถาบันศิลปะ ตามที่ตนเองจำเรียนมา

3. ครูศิลปศึกษาบางส่วนคิดว่าศิลปศึกษาเป็นแค่เรื่อง ของการวาดเขียนการระบายสี การปั้นเท่านั้นสะท้อนให้เห็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ กิจกรรมการประกวด การแข่งขัน

4. ทัศนคติของผู้บริหารที่มีต่อครูศิลปะในด้านลบ

5. ครูศิลปศึกษาขาดการแสวงหาความรู้ทางวิชาการ ขาดการพัฒนากระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

ด้านนักเรียน

1. ศิลปศึกษาสมัยใหม่เป็นช่วงเวลา ที่คาบเกี่ยวของหลักสูตรหลายหลักสูตรที่มีการปรับปรุงการจัดการเรียนรู้จึงมีทั้งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและการจัดการเรียนรู้ที่ใช้ครูเป็นศูนย์กลาง
2. ผู้เรียนมีลักษณะที่มุ่งเน้นในเรื่องของผลงานมากกว่ากระบวนการทำงาน
3. ผู้เรียนให้ความสำคัญ ในเรื่องของทักษะ ทำให้นักเรียนบางคน คิดว่าศิลปะเป็นเรื่องยาก ขาดความรัก ความสนใจและเกิดทัศนคติที่ไม่ดีต่อการจัดการเรียนรู้ศิลปศึกษา
4. ผู้เรียนขาดการกระบวนการคิดที่เชื่อมโยงระหว่างศิลปะกับบริบทอื่นๆทางสังคม
5. ผู้เรียนขาดเสรีภาพ ในการแสดงออกเท่าที่ควร ขาดความกระตือรือร้นในการเรียนศิลปะ

ด้านกิจกรรมการเรียนรู้

1. การจัดการเรียนรู้ ศิลปศึกษาสมัยใหม่ขาดการบูรณา เชื่อมโยง การการเรียนรู้กับศาสตร์อื่นๆ
2. การจัดการเรียนรู้ศิลปศึกษาสมัยใหม่ขาดบูรณาการเชื่อมโยงสังคม สภาพแวดล้อม ภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น
3. การจัดการเรียนรู้ศิลปศึกษาสมัยใหม่มีลักษณะที่ อยู่กรอบแนวคิดของการสอนศิลปะตามสถาบันศิลปะที่มุ่งเน้นเรื่องของทักษะ ส่งผลให้การวัดประเมินผลการเรียนรู้ผลงานศิลปะเป็นไปตามแนวทางของสถาบันศิลปะด้วยเช่นกัน
4. การจัดการเรียนรู้ ศิลปศึกษาสมัยใหม่ขาดความหลากหลายในเรื่อง ของสื่อวัสดุ ในการสร้างสรรค์

ด้านสื่อการเรียนรู้

ศิลปศึกษาสมัยใหม่มีสื่อการเรียนรู้ที่จำกัดเฉพาะด้าน ซึ่งเป็นไปตามแนวทางของการสอนศิลปะตามสถาบันศิลปะ ขาดการใช้สื่อเทคโนโลยีสมัยใหม่มาจัดการเรียนรู้

ด้านแหล่งเรียนรู้

ศิลปศึกษาสมัยใหม่มองแหล่งเรียนรู้ที่อยู่ในห้องเรียน ห้องสมุด หรือในโรงเรียนในการจัดการเรียนรู้ศิลปศึกษา

สรุปผลการวิจัย

ศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ในประเทศไทย

ช่วงเวลาของศิลปะหลังสมัยใหม่ในประเทศไทย ทพมีเคลื่อนไหวอย่างชัดเจน ในช่วงเวลาต้นพุทธศักราช 2540 ปราบฏาการทางความคิดของนักวิชาการด้าน ศิลปศึกษาสะท้อนออกมาในรูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางศิลปศึกษาที่หลากหลายทางรูปแบบวิธีการสอน สื่อเทคโนโลยี เชื่อมโยงกับภูมิปัญญาท้องถิ่นกับศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยผลงานวิจัยต่างๆที่พยายามเสนอแนวทางการจัดการเรียนรู้ศิลปศึกษาที่เชื่อมโยงหรือบูรณาการความรู้ประวัติศาสตร์ชุมชน เช่น กฤษณ์ จันทรทัต ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสาระทัศนศิลป์หน่วยภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องราวไทยหลักสี่ ของนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนด้วยวิธีการจัดการเรียนรู้บูรณาการแบบจัดการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนแสวงหาและค้นพบความรู้ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นอีก ตัวอย่างหนึ่งที่จะใช้ภูมิปัญญามาร่วมจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ในสังคมไทย ซึ่งปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อ การปรับกระบวนการทัศน์ของศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ในสังคมไทยคือ

1. สภาพปัญหาทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ด้านวัฒนธรรม กระแสทุนนิยม ลัทธิบริโภคนิยม ฯลฯ ที่เผชิญหน้ากับสังคมไทยส่งผลต่อระบบโครงสร้าง ทางสังคมในด้าน การศึกษา นักวิชาการ หัวก้าวหน้ามองเห็นว่า ภาพการศึกษาต้องปรับตัว จากแนวคิดชุดความรู้ตะวันตกของโลกสมัยใหม่ ซึ่งมีอาจหยิบยืมมาใช้ในสังคมไทยได้ต่อไปแล้ว ทิศทางของกระแสวิทยาการกระแสหลัก ถูกนำมาทบทวน ยุทธศาสตร์ของชาติ นโยบายของรัฐ ภาพ การพัฒนา ประเทศทั้งหมดถูกเคลื่อนไหวมาองโดยเขา บริบทสังคมไทยเป็นตัวตั้ง เอาแนวคิดตะวันออกเป็นตัวตั้ง นักการศึกษา มองว่าการศึกษาเป็นทางออกหนึ่งที่จะทำให้ประเทศชาติฝ่าวิกฤติทางสังคมนี้ไปได้ คือ การปรับเปลี่ยนวิธีคิด ใช้การศึกษาเป็น เครื่องมือให้ ความรู้ ไม่เพียงแต่อยู่ในระบบแต่ต้องจัดให้พลเมืองได้รู้จักวิธีการเรียนรู้ เพื่อแสวงหาความรู้ได้ตลอดชีวิต ความรู้ตะวันตกอาจไม่เหมาะสม สมกับสังคมไทย หันกลับมาองความรู้ที่เป็นภูมิปัญญา ให้ ความสำคัญกับพื้นที่ชุมชน ท้องถิ่น ฐานคิดจากเบื้องล่าง เพื่อกำหนดนโยบาย กระแสแนวความคิดแบบพอเพียง พอประมาณ พอตัว เพื่อเป็นหลักในการสร้างภูมิทัศน์ด้านกระแสการไหลบ่าวัฒนธรรมบริโภคนิยม ที่ใช้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมนำทาง กระแสพุทธศาสนา เพื่อให้พลเมืองตั้งมั่นอยู่ความดีงามของการอยู่ร่วมกันอย่างสงบ

2. แนวทางของศาสตร์ความรู้ต่างๆที่ มีการพัฒนาไป ซึ่งความรู้ในหลังสมัยใหม่ยอมรับความหลากหลาย เปิดกว้าง มีเสรีภาพ มองความรู้เป็นชุดๆ คำตอบเป็นลักษณะปลายเปิด ไม่มีหนึ่งเดียว ความรู้มีลักษณะเป็น สหวิทยาการ ศาสตร์ต่างมีความเชื่อมโยงหลายมิติ หลายมุม มอง ให้ ความสำคัญกับพื้นที่เล็กๆในสังคม ชุมชน ท้องถิ่น ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษเพื่อเชื่อมต่อกับความเป็นสากล

3. กระแสของการปฏิรูปการศึกษา พุทธศักราช 2540 ที่ต้องการปฏิรูประบบการจัดการเรียนรู้ ที่ให้ความสำคัญต่อความรู้ แบนการเรียนรู้ การเรียนรู้มิได้อยู่เฉพาะในระบบแค่การเรียนรู้มีความสำคัญต่อชีวิต สังคมหลังสมัยใหม่เป็นสังคมฐานความรู้ เป้า การเรียนรู้ที่เสมอภาค เท่าเทียม เปิดโอกาสไม่เฉพาะกับคนปกติ คนพิการ ก็สามารถเข้าถึงระบบการเรียนรู้ได้เหมือนคนปกติ

4. กระแสการเคลื่อนไหวของศิลปะหลังสมัยใหม่ ที่ท้าทายต่อแนวความคิดของการสร้างสรรค์ศิลปะสมัยใหม่ ศิลปะที่แสดงออกบนสื่อ 2 มิติ หันมาแสดงออกบนพื้นที่ต่างๆ หลากหลาย ศิลปะมีส่วนร่วมกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม บ่งบอกการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ศิลปะที่แบ่งชนชั้นในสังคมสมัยใหม่ มาเป็นศิลปะที่เป็น งานศิลปะที่ไม่มีชนชั้น มีคุณค่าเท่าเทียมกัน สนใจกับศิลปะพื้นบ้านท้องถิ่น ศิลปะที่ผูกติดกับแบบแผนมาสู่ศิลปะไม่มีแบบแผน สนุนทฤษฎีศาสตร์ในเชิงปรัชญา และสุนทรีศาสตร์เชิงวิทยาศาสตร์มาสู่สุนทรีศาสตร์แบบผสมผสาน ศิลปะเชิงรูปแบบ มาสู่ศิลปะเชิงความคิด ศิลปะที่มองตัวผลงานมีคุณค่า มาสู่ศิลปะที่มองกระบวนการคิดมีคุณค่า ผลงานเป็นเพียงวัตถุทางศิลปะ ความคิดความหมาย ที่ซ่อนอยู่ถือเป็นสิ่งมีคุณค่ามากกว่า ศิลปะที่ผูกติดอยู่เวลาในการสร้างสรรค์ มาสู่ศิลปะ ที่ผสมผสานพื้นที่และเวลา (Space and Time) ศิลปะภาพนิ่งมาสู่ศิลปะเคลื่อนไหว ศิลปะที่ใช้การรับรู้ทางการเห็น มาสู่ศิลปะที่ใช้อวัยวะสัมผัสหลายส่วนในการรับรู้ ศิลปะที่นำเสนอในพื้นที่ของพิพธิภณท์มาสู่ การนำเสนอทางเทคโนโลยี ร่างกาย ถนน อากาศ สภาพแวดล้อมน้ำ กำแพง สถานีรถไฟ ฯลฯ ศิลปะเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิต

ปรากฏการณ์การศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ในประเทศไทย

1. ศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่เคลื่อนไหวอย่างชัดเจนในช่วงพุทธศักราช 2540 ซึ่งพิจารณาจากหลักสูตรพุทธศักราช 2540 ถือเป็นจุดเปลี่ยนผ่านของระบบการศึกษา ความเคลื่อนไหวทางวิชาการงานวิจัยต่างๆ เช่น แนวทางการจัดการศึกษา ศิลปศึกษา บทความวิชาการต่างๆ

2. ศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ ถือเป็นการ พัฒนาการของศิลปะสมัยใหม่ ส่วนหนึ่ง ที่เป็นแรงขับเคลื่อนในการปฏิรูปความคิดของกระบวนการจัดการเรียนรู้ด้านศิลปศึกษา

3. ปรากฏการณ์ทางสังคมที่ทำให้ศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ต้องปรับตัวคือ 1. ด้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สภาพปัญหาทางสังคม กระแสบริโภคนิยม กระแสโลกาภิวัตน์ ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม สภาพปัญหาทางการเมืองไทย ปรากฏการณ์ของกระแสวัฒนธรรมภายนอกส่งผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตที่ทำให้สังคมไทยอ่อนแอ. กระแสของการพัฒนาศาสตร์ความรู้ในสังคมหลัง สมัยใหม่ ที่ปฏิเสธความรู้ชุดสมัยใหม่ 3. แนวคิดของการปฏิรูประบบการศึกษาของสังคมไทย 4. อิทธิพลความเคลื่อนไหวศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยและกระแสศิลปะหลังสมัยใหม่การจัดการเรียนรู้ของศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่

ด้านหลักสูตร

1. หลักสูตรศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ เปิดโอกาสการศึกษาให้ความเสมอภาค ความเท่าเทียมทางการศึกษามองมนุษย์มีศักยภาพในการพัฒนาตนเองได้
2. หลักสูตรศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ มีการบูรณาการ ความรู้ด้านศิลปะเข้ากับ มิติของภูมิปัญญา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม สภาพแวดล้อม ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น บริบทแวดล้อม ของชุมชนท้องถิ่น เพื่อการมีส่วนร่วมการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชน
3. หลักสูตรศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ เปิดโอกาสการชุมชน มีส่วนร่วม ในการจัดการเรียนรู้เรียนรู้
4. หลักสูตรและกระทรวงศึกษาธิการควรเป็นแนวทางหลักในการปฏิบัติ สามารถประยุกต์ให้เข้ากับบริบทของพื้นที่ในการจัดการเรียนรู้ของตนเองเพื่อการมีอิสระในการกำหนดกิจกรรมเรียนรู้
6. หลักสูตรศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่มีความยืดหยุ่นหลากหลายในการจัดการเรียนรู้

ด้านครูผู้สอน

1. ครูศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ มีใจเปิดกว้างยอมรับกระแสการเปลี่ยนแปลงศิลปศึกษาเป็นพลวัตมีทัศนคติต่อศิลปะมีความหลากหลาย มองอย่างองค์รวม
2. ครูศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ เป็นนัก วางแผนการจัดการเรียนรู้ สามารถออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ศิลปศึกษาที่หลากหลาย
3. ครูศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ สนใจในเทคโนโลยี มีความสามารถนำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ได้
4. ครูศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ ไม่ยึดติดกับกรอบแนวคิด การจัดการเรียนรู้ตามแนวทางของศิลปะสถาบันศิลปะ

ด้านนักเรียน

1. นักเรียนมีเสรีภาพของการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์
2. ศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ มุ่งค้นหาศักยภาพของผู้เรียนให้ กล้าคิด กล้าตัดสินใจ วิพากษ์วิจารณ์ตามแนวทางของประชาธิปไตย
3. นักเรียนมองเห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นและสากล
4. ศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่มุ่ง ให้นักเรียนตระหนักของกระบวนการคิดที่หลากหลายมองว่าศิลปะเป็นเรื่องของทุกคนสามารถคิด สร้างสรรค์ได้
5. ศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่มุ่งให้นักเรียนเกิดทัศนคติที่ดี ต่อพัฒนาสุนทรีย์ภาพ อารมณ์ และพัฒนารสนิยมอันดีงาม
6. นักเรียนตระหนักถึงสภาพแวดล้อม ธรรมชาติ อันเป็นสิ่งที่ดีต้อง ร่วมกันดูแลรักษา

7. ศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ ใช้การจัดการเรียนรู้ด้านศิลปะพัฒนาความรับผิดชอบ ระเบียบวินัย ตลอดจนการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

ด้านกิจกรรมการเรียนรู้

1. ศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่จัดประสบการณ์เรียนรู้ที่หลากหลาย ทั้งเนื้อหา รูปแบบ กลวิธี สื่อ วัสดุ มีลักษณะผสมผสาน

2. ศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงมิติของภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรม พื้นบ้าน ชุมชนท้องถิ่น

3. ศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่มองกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการคิด สำคัญกว่าตัวผลงานสำเร็จ

5. ศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่เริ่มจากผู้เรียนเป็นสำคัญ ร่วมกันจัดการเรียนรู้ระหว่างครูและนักเรียน

6. ศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ประเมินคุณค่าความงามที่หลากหลาย

7. แนวคิดทฤษฎีของศิลปะแบบหลักวิชาไม่ใช่พื้นฐานของการจัดกิจกรรมเรียนรู้ของศึกษาหลังสมัยใหม่

8. กิจกรรมการเรียนรู้มีความยืดหยุ่น เลื่อนไหลเปลี่ยนแปลงตามบริบทของพื้นที่และ(Space and Time)

ด้านสื่อการเรียนรู้

1. ศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่มีสื่อการเรียนรู้ที่หลากหลายไม่ได้อยู่กรอบแนวทางของศิลปะแบบหลักวิชาเช่น จิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์ ออกแบบ

2. ศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ สามารถประยุกต์ใช้สื่อวัสดุในชุมชนท้องถิ่นเรียนรู้ สร้างสรรค์ ผลงานศิลปะ

3. ศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ใช้เทคโนโลยีสร้างสรรค์หรือนำเสนอผลงานทางศิลปะ

4. ศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ใช้สื่อร่างกาย สื่อเสียง สื่อการเคลื่อนไหวและอื่นๆในการจัดการเรียนรู้

ด้านแหล่งเรียนรู้

ศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่บูรณาการความรู้ทางศิลปะทั้งท้องถิ่นและสากลมีได้จำกัดอยู่ ในห้องเรียน ใช้พื้นที่สภาพแวดล้อมในชุมชนเรียนรู้ พิพิธภัณฑสถาน วัด ป่า เขา แม่น้ำ ธรรมชาติ และบริบทแวดล้อมเป็นแหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญา ปรากฏท้องถิ่น ร่วมให้ความรู้ รวมทั้งความรู้จากเทคโนโลยีต่างๆ

ด้านการบริหารหลักสูตร

ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการเรียนรู้ด้านศิลปศึกษา ของการศึกษาขั้นพื้นฐาน ต้องยอมรับ กระแสการเปลี่ยนแปลงความรู้เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ชุดความรู้ทางศิลปศึกษาต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องให้ผู้ที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการคิด ออกแบบ การจัดการเรียนรู้ ผู้บริหาร โรงเรียนต้องเปลี่ยนทัศนคติต่อระบบการศึกษาในปัจจุบัน มองการศึกษาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของ ความหลากหลายของศาสตร์ ความรู้ต่างๆ ล้วนเชื่อมโยงกันอย่างเชื่อมโยงกัน มุ่งให้ความสำคัญในการพัฒนา สติปัญญา ร่างกาย อารมณ์ สังคม ชุดความรู้ต่างๆเป็นเครื่องมือในการสร้างความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ สร้างพลเมืองให้มีคุณภาพในทุกด้าน

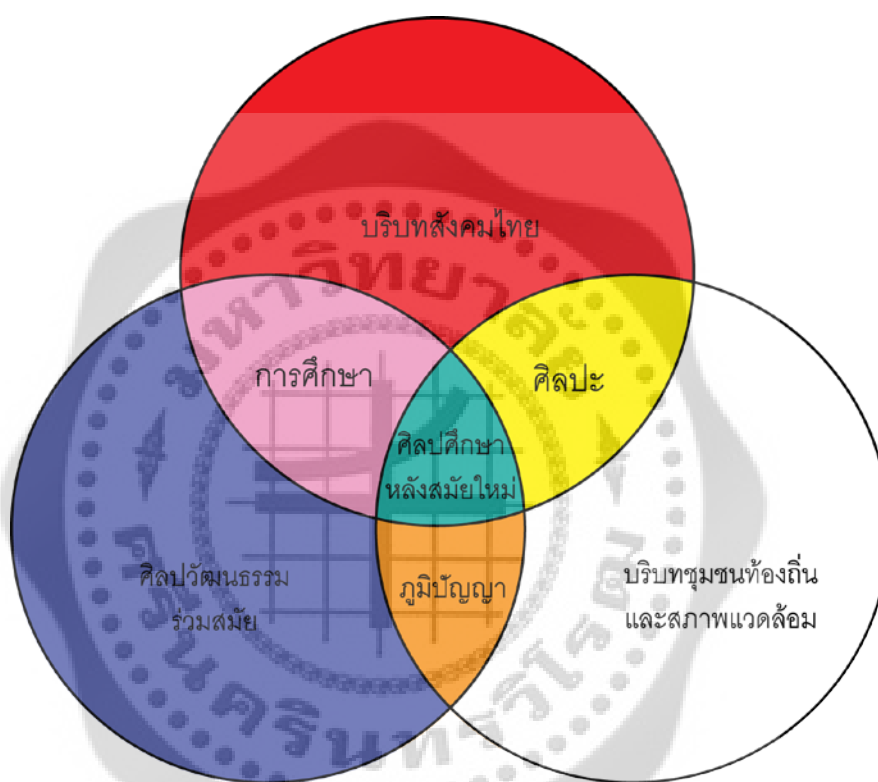
ในหลักสูตรการผลิตครูศิลปะต้องสร้างครูศิลปะที่มีความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติที่ครูศิลปะ หลังสมัยใหม่ เป็นนักวางแผนการจัดการเรียนรู้ สามารถออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ ศิลปะที่หลากหลาย ครูศิลปะต้องมีความสามารถจัดการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ได้ทั้ง ศิลปะ ดนตรี นาฏศิลป์ มีความสามารถวิเคราะห์ ตีความจุดมุ่งหมายของหลักสูตรแต่ละช่วงชั้นเพื่อกำหนดกิจกรรม การเรียนรู้ศิลปะที่มีความเหมาะสมกับบุคลิกภาพของผู้เรียน

อภิปรายผล

กระบวนทัศน์ของศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่ในประเทศไทยถือเป็นการเปลี่ยนผ่านของกระแส การจัดการเรียนรู้ใช้บริบทของสังคมไทยเป็นฐานความคิด โดยมีได้ละทิ้งชุดความรู้ด้านศิลปะด้านทัศนศิลป์ ดนตรี ศิลปะการแสดงซึ่งกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความรู้ทางศิลปะก็ยังคงดำเนินการอยู่ แต่การจัดกิจกรรม เหล่านั้นมิได้ให้ความรู้ด้านศิลปะเพียงอย่างเดียวการจัดกิจกรรมการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะต้อง ออกแบบกิจกรรมเรียนรู้ เพื่อก่อให้เกิดการบูรณาการองค์ความรู้ในด้านศิลปะกับมิติของภูมิปัญญา ท้องถิ่น สภาพแวดล้อม ธรรมชาติ กระแสศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อสร้างความตระหนักในคุณค่าความ เป็นไทยในกระแสความเป็นสากล

กระบวนทัศน์ศิลปศึกษา หลังสมัยใหม่ ในประเทศไทย ใช้บริบทแวดล้อมของสังคมไทยเป็น ตัวกำหนด ชุดความรู้ศิลปศึกษา มีส่วนที่ช่วยขยายภาพของศิลปศึกษาในสังคมปัจจุบัน ครู นักเรียน ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้ปกครอง ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง นิสิต นักศึกษา ได้เน้นกระบวนการคิดการเชื่อมโยงมิติ ต่างๆ ของสังคมไทยมีลักษณะการมองอย่างองค์รวมซึ่งใช้ศิลปศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเยาวชน ให้มีความเข้มแข็งทางสติ ปัญญา มีบุคลิกภาพ ทางอารมณ์ เพื่อการดำรงอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ศิลปศึกษาเติมเต็มความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ กาย และใจ ให้นักเรียน สามารถดำรงอยู่อย่างพอดี พอประมาณ ไม่ประมาท อยู่ในกรอบศีลธรรมอันดี สิ่งต่างๆเหล่านี้จะเป็นภูมิคุ้มกันสังคมให้มีความสงบ สันติ

งานวิจัยกระบวนการทัศนศิลป์ศึกษาหลังสมัยใหม่ในประเทศไทย เป็นต้นทางในการจัดการเรียนรู้ ศิลปะศึกษาในสังคมไทย ซึ่งสามารถนำไปขยายและให้เกิดแรงขับเคลื่อนอย่างเป็นรูปธรรม ในการจัดการ เรียนรู้สำหรับการศึกษาใน ขั้นพื้นฐาน และหลักสูตรการผลิตครูศิลปศึกษา ให้สอดคล้องกับแนวคิดของ พุทธศักราช 2544 ซึ่งเนื้อหาของหลักสูตรพุทธศักราช 2544 มีลักษณะที่เปิดกว้าง และบูรณาการความรู้ ด้านศิลปะกับของภูมิปัญญาท้องถิ่น สภาพแวดล้อม ธรรมชาติ กระแสศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นและสากล

สรุปผังความคิดของงานวิจัย
กระบวนการทัศนศิลป์ศึกษาหลังสมัยใหม่ในประเทศไทย
POSTMODERN ART EDUCATION PARADIGM IN THAILAND (PAEPIT)

กระบวนการทัศนศิลป์ศึกษาหลังสมัยใหม่ในประเทศไทย มีลักษณะที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ระหว่างบริบทของสังคมไทย เช่น พุทธศาสนา ระบบประชาธิปไตย ศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย แนวคิด และอัตลักษณ์ของ ภูมิปัญญาท้องถิ่น บริบทชุมชนและสภาพแวดล้อม การศึกษา กระแสศิลปะหลัง สมัยใหม่ ในการจัดการเรียนรู้ด้านศิลปศึกษาต้องให้ความสำคัญกับบริบทต่างเหล่านี้ ซึ่งกระบวนการ ทัศนศิลป์ศึกษาหลังสมัยใหม่มองศิลปศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาสติปัญญา ร่างกาย อารมณ์ พัฒนา ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ การจัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย และเป็น การ เปิดโอกาสทางการเรียนรู้ ให้

ความเสมอภาค เท่าเทียม มีความหลากหลาย ยืดหยุ่น เปิดกว้าง บูรณาการความรู้ ความเข้าใจเนื้อหา ศิลปะสาระหลัก เข้ากับมิติภูมิปัญญาท้องถิ่น ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม สภาพแวดล้อม มีลักษณะเชื่อมโยง ระหว่างท้องถิ่นและสากล สร้างผู้เรียนในสังคมหลังสมัยใหม่ ที่มีกระบวนการคิดที่หลากหลายมีทัศนคติ ที่ดีต่อศิลปะ มีเสรีภาพในการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ กล้าคิด กล้าตัดสินใจ วิพากษ์ วิวิจารณ์ตระหนัก คุณค่าของศิลปวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นและชาติที่ทัศนคติที่ดีต่อศิลปะพัฒนาสุนทรีย์ภาพ อารมณ์ และรสนิยมอันดีงาม คำนึงถึงสภาพแวดล้อม ธรรมชาติ อันเป็นสิ่งที่ต้องร่วมกันดูแลรักษา และพัฒนา ความรับผิดชอบ ระเบียบวินัยพัฒนาเป็นนิสัยของตนเอตลอดจนการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างสันติ

ศิลปศึกษาหลังสมัยใหม่เชื่อในความหลากหลายของการสร้างสรรค์ศิลปะ ไม่ว่าจะเป็น สื่อทาง ทัศนศิลป์ สื่อร่างกาย สื่อเสียง สื่อการเคลื่อนไหวและสื่อวัสดุอื่น ๆ ในการจัดการเรียนรู้ได้ครอบคลุมแนวทาง ของศิลปะกระแสหลัก ประยุกต์ใช้สื่อวัสดุในชุมชนท้องถิ่นเรียนรู้ สร้างสรรค์ ผลงานศิลปะผสมผสานการ ใช้เทคโนโลยีเป็นสื่อการจัดการเรียนรู้ สร้างสรรค์และนำเสนอผลงานทางศิลปะหลากหลาย เกิดความรัก ในคุณค่าศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นและเข้าใจคุณค่าศิลปวัฒนธรรมในกระแสสากล

ข้อเสนอแนะและการนำผลการวิจัยไปใช้

การวิจัยกระบวนการทัศนศิลป์ศึกษาหลังสมัยใหม่ เป็นชุดความรู้และแนวความคิดหลักซึ่งสามารถ กำหนดกิจกรรมการเรียนรู้เป็นจุดประสงค์รายวิชา เนื้อหา ลักษณะการเรียนรู้ การวัดประเมินผล และผลที่ คาดว่าจะได้รับซึ่งให้อยู่ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กนกพรรณ อยู่ชา และสาคร สมเสริฐ. (2552). ศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย วัฒนธรรมชาติ วัฒนธรรมท้องถิ่นและชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ใน ศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยบนความหลากหลายและสับสน. หน้า 32. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ. (2533). คู่มือหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533). กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- (2535). หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533). กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- กฤษณ์ จันทร์ทับ. (2553). การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสาระทัศนศิลป์หน่วยภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องว่าวไทยหลักสี่ของนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนด้วยวิธีการจัดการเรียนรู้ บูรณาการแบบสอดแทรกกับการจัดการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนแสวงหาและค้นพบความรู้ด้วยตนเอง. ปรินญาณินพนธ์ กศ.ม.(ศิลปศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- (2554). บทบาทของศูนย์พัฒนาวิชาการศิลปศึกษาต่อการพัฒนาศิลปศึกษาในยุค หลังสมัยใหม่. สืบค้นเมื่อ 10 พฤษภาคม 2554, จาก <http://www.artsedcenter.com/index.php?lay=show&ac=article&Id=539325490&Ntype=9>.
- กฤษณมูรติ. (2548). การศึกษาและสาระสำคัญของชีวิต. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.
- กล้า ทองขาว, บรรณาธิการ. (2552). แก่นการจัดการการศึกษา 2: วิฤติภาวะผู้นำทางการศึกษา แนวทางการวิจัยและพัฒนา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- ก่อ สวัสดิพานิชย์. (2549). ศิลปศึกษากับการพัฒนาประเทศ. ใน แนวคิดเกี่ยวกับศิลปศึกษา. หน้า 1. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- จันทน์ เจริญศรี. (2544). โฟโตโมเดิร์น & สังคมวิทยา. กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2539). จิตนาการสู่ปี 2000: นวัตกรรมเชิงกระบวนทัศน์ด้านไทยศึกษา กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ชาญชัย ศรีไสยเพชร. (2532). หลักสูตรและการจัดการมัธยมศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: วรุณการพิมพ์.
- ชาย โพธิ์สิตา. (2549). ศาสตร์และศิลป์การวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

- ชุติมา แก้วแท้. (2550). *การจัดกิจกรรม ศิลปะสร้างสรรค์การปั้นโดยเน้นวัสดุอุปกรณ์ ธรรมชาติในท้องถิ่น เพื่อพัฒนาความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็กของเด็กปฐมวัย ชั้นอนุบาลปีที่ 1* โรงเรียนบ้านเขาดาว. สืบค้นเมื่อ 10 พฤษภาคม 2554, จาก <http://www.thaistudy.info>
- ชุติมา เวทการ. (2546). *การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษาเพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไผ่หิน. ลำปาง: สถาบันราชภัฏลำปาง.*
- ชุติมาพร อินทร์น้อย. (2549). *การศึกษามลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาศิลปศึกษาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โดยจัดกิจกรรมแบบโครงงาน. ปริญญาโท กศ.ม. (ศิลปศึกษา).* กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช. (2546). *เชิงอรรถวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: วิชาษา.*
- ไชยรัฐ เจริญดินไธสง. (2549). *รัฐ-ชาติ กับความไร้ระเบียบโลกชุดใหม่. กรุงเทพฯ: วิชาษา.*
- ณัฐกานต์ ลิ้มสถาพร. (2546). *Postmodern ดีกว่าแบรนต์ซ์ซ้อนกว่าโฆษณา. กรุงเทพฯ: ทิปปิง พอยท์.*
- เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ. (2539). *สู่กระแสกระบวนทัศน์ใหม่. กรุงเทพฯ: ไอโคนิค อินเตอร์เทรต รีซอสเซส.*
- เทวี ประสาท. (2546). *ศิลปะ: รากฐานแห่งการศึกษา. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเด็ก.*
- ธงชัย วงศ์สุวรรณ. (2550). *ความเป็นมาและพัฒนาการของศาสตร์. รัฐศาสตร์สาร. 28(ฉบับพิเศษ): 1-59.*
- ธัชชัย ยอดพิชัย. (2543). *การพัฒนาการเรียนการสอนวิชาสุนทรียศาสตร์ในหลักสูตรศิลปศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์ คม. (ศิลปศึกษา).* กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- ธีรยุทธ์ บุญมี. (2552). *โลก Modern & Post Modern. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: สายธาร.*
- บรรณวิทย์ เลสเตอร์ อาร์. ฟลาวิน, คริสโตเฟอร์; และเฟริน, ฮิลารี. (2545). *สมการการณ์โลก 2000.* แปลโดย ประสาน ต่างใจ. กรุงเทพฯ: คบไฟ
- ปราณี เกิงพล; และคณะ. (2520). *เอกสารประกอบคำบรรยายวิชา ED 313 หลักสูตรมัธยมศึกษา. กรุงเทพฯ: ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.*
- ปณณรัตน์ พิษณุไพบูลย์. (2547). *ศิลปศึกษาจากทฤษฎีสู่การสร้างสรรค์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.*
- เปรม ติณสูลานนท์. (2552). *สร้างอนาคตของประเทศไทยด้วยการศึกษาจากรากฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. ใน วิถีธรรมชาติ. หน้า 10. กรุงเทพฯ: สันติศิริการพิมพ์.*

- พรรคดี ชาวพรม. (2548). *วิเคราะห์รูปแบบกระบวนการจัดการเรียนการสอนด้วยทฤษฎีพุทธศิลป์ศึกษากับการสอนศิลปศึกษาของครูต้นแบบสาขาศิลปศึกษา ระดับประถมศึกษา* ที่ผ่านการคัดเลือกจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542-2544. ปริญญานิพนธ์ กศม. (ศิลปศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ถ่ายเอกสาร.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ประยุตโต). (2543). *การพัฒนาที่ยั่งยืน*. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ประยุตโต). (2548). *โลกขึ้นสหัสวรรษใหม่คนต้องเปลี่ยนแนวคิดใหม่*. พิมพ์ครั้งที่ 3. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542. (2542). กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- พุทธทาสภิกขุ. (2553). *การศึกษาสมบูรณ์แบบ: คือวงกลมที่คุ้มครองโลกถึงที่สุด*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โครงการสืบสานปณิธานท่านพุทธทาสภิกขุ.
- พิสมัย ถิระแก้ว. (ม.ป.ป.). *หลักสูตรประถมศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.
- พุทธทาสภิกขุ. (2553). *การศึกษาสมบูรณ์แบบ: คือวงกลมที่คุ้มครองโลกถึงที่สุด*. พิมพ์ครั้งที่ 3. สุราษฎร์ธานี: สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
- ปิญญู สาร. (2549). *ศิลปศึกษาในทัศนะของคนไม่ใช่ศิลปิน*. ใน *แนวคิดเกี่ยวกับศิลปศึกษา*. หน้า 43. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. *โครงการบริการวิชาการแก่ชุมชน และมูลนิธิอาวี สุทธิพันธุ์*. (2551). *ครูศิลปศึกษา*. กรุงเทพฯ: กริดส์ ดีไซน์แอนด์ คอมมูนิเคชั่น.
- มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. *โครงการพัฒนาครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ กรุงเทพมหานคร ร่วมกับ สำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร*. (2549). *พลวัตศิลปศึกษา*. กรุงเทพฯ: คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยฯ.
- มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. *คณะศิลปกรรมศาสตร์*. (2548). *พลวัตศิลปะหลังสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยฯ.
- . (2545). *พหุศิลปศึกษา*. กรุงเทพฯ: คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยฯ.
- มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. *สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาการศึกษาสำหรับผู้มีความสามารถพิเศษด้านทัศนศิลป์และศิลปะการแสดง*. (2547). *ศิลปะกับการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาการศึกษาสำหรับผู้มีความสามารถพิเศษ มหาวิทยาลัยฯ.

- มะลิฉัตร เอื้ออานันท์. (2545ก). *การเรียนการสอนและประสบการณ์ด้านสุนทรียภาพและศิลปวิจารณ์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- . (2543). *แนวโน้มศิลปศึกษาร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- . (2545ข). *ศิลปศึกษาแนวปฏิรูปความเป็นมา ปรัชญาหลักการ วิวัฒนาการด้านหลักสูตร ทฤษฎีการเรียนการสอน และการค้นคว้าวิจัย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- . (ม.ป.ป). *เอกสารประกอบการสอนวิชาทฤษฎีความรู้และศิลปศึกษา*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. (2544). *การศึกษาทุนนิยมและโลกาภิวัตน์*. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คปไฟ.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2549). *พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- รุ่ง แก้วแดง. (2540). *ปฏิวัติการศึกษาไทย*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- รุ่ง แก้วแดง, เจตนา นาควัชร; และวิรุณ ตั้งเจริญ. (2549). *พลวัตศิลปศึกษา*. กรุงเทพฯ: คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- เลิศ อานันท์นะ. (2549). บทเรียนจากการแสดงศิลปเด็กในประเทศไทย. ใน *แนวคิดเกี่ยวกับศิลปศึกษา*. หน้า 101. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิรุณ ตั้งเจริญ. (2544). *การรับรู้และจินตภาพ*. กรุงเทพฯ: สันติศิริการพิมพ์.
- . (2548ก). *ครูศิลปะ*. กรุงเทพฯ: สันติศิริการพิมพ์.
- . (2545). *ทัศนศิลป์วิจัย*. กรุงเทพฯ: สันติศิริการพิมพ์.
- . (2548ข). *ทัศนศิลปศึกษา*. กรุงเทพฯ: อีแอนด์ไอคิว.
- . (2532). *ทัศนศิลปศึกษาไทย*. กรุงเทพฯ: ต้นอ้อ.
- . (2552). *พลังวาทกรรมปั่นจินตนาการให้เป็นรูปธรรม*. กรุงเทพฯ: งานยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- . (2549). *ศิลปกรรมศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สันติศิริการพิมพ์.
- . (2547). *ศิลปะหลังสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: อีแอนด์ไอคิว.
- . (2546). *สุนทรียศาสตร์เพื่อชีวิต*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สันติศิริการพิมพ์.
- วุฒิ วัฒนสิน. (2542, พฤษภาคม-สิงหาคม). *ศิลปศึกษาแนวการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการจัดการศึกษาแห่งชาติ 2542*. *รุสมีแล*. 47-60.

- วุฒิชัย มูลศิลป์. (2526). *แนวความคิดทางการศึกษาไทย*. กรุงเทพฯ: โครงการพัฒนาสังคมศาสตร์
ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- ศิริรักษ์ ศิวารมย์. (2551). *สังคมศาสตร์การศึกษา*. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.
- สถาบันวิทยากร มูลนิธิวิทยากร. (2544). *ทฤษฎีและความรู้ยุคโลกาภิวัตน์*. กรุงเทพฯ:
อัมรินทร์พรินตึงแอนด์พับลิชชิง.
- สมเกียรติ ตั้งนโม, อุทิศ อติมานะ, ครอบ, แอนด์ ดี, เวลโซเวอร์, แจน ดี. (ม.ป.ป.). *ศิลปะและปรัชญา*
โพสโมเดิร์น. สืบค้นเมื่อ 19 กุมภาพันธ์ 2550, จาก <http://www.midnightuniv.org>
- สาโรช บัวศรี. (2544). *ปรัชญาการศึกษาสำหรับประเทศไทย: จุดบรรจบระหว่างพุทธศาสนากับ*
ประชาธิปไตย. แปลโดย สุนทร โคตรบรรเทา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2544). *รายงานการวิจัย รูปแบบการจัดการศึกษา*
สำหรับผู้มีความสามารถพิเศษ ด้านทัศนศิลป์. กรุงเทพฯ: ศูนย์แห่งชาติเพื่อพัฒนาผู้มีความ
ความสามารถพิเศษ สกศ.
- สิริลักษณ์ ยัมประสาทพร. (2548). *กระบวนการค้นคว้าใหม่กับการเรียนรู้ของชุมชน*. กรุงเทพฯ: โครงการ
เสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อสังคมเป็นสุข (สสส.).
- สุดใจ เหล่าสุนทร. (2549). *จิตวิทยาการศึกษา*. กรุงเทพฯ: ศูนย์การพิมพ์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สุรุฒิ ปัดโรตง. (ม.ป.ป.). *เอกสารประกอบการศึกษาระเบียบวิธีวิจัยสำหรับนิสิตปริญญาเอก*
สาขาพัฒนาศาสตร์ มศว. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- สุรัช หวันแก้ว. (2552). *จิตวิทยุทธศาสตร์ทางวัฒนธรรมในบริบทใหม่*. ใน *ศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยบน*
ความหลากหลายและสับสน. หน้า 11. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษาจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- สุรินทร์ เมทะนี. (2553). *นวัตกรรมการสอนทัศนศิลป์ศึกษาสำหรับโลกในวันนี้และวันหน้า*. สืบค้นเมื่อ
10 พฤษภาคม 2554, จาก [http://www.birddancebangkok.com/index.php?lay=](http://www.birddancebangkok.com/index.php?lay=show&ac=article&Id=218539)
[show&ac=article&Id=218539](http://www.birddancebangkok.com/index.php?lay=show&ac=article&Id=218539)
- สุวิมล วุฒิเสน. (2546). *การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับศิลปศึกษาของอารี สุทธิพันธุ์*. ปรินญาณิพนธ์
กศ.ม. (ศิลปศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- เสรี พงศ์พิศ. (2551). *แนวคิดแนวปฏิบัติยุทธศาสตร์พัฒนาท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: พลังปัญญา.
- โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์. (2545). *วิทยาศาสตร์ในสังคมและวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: พัฒนาคุณภาพ
ทางวิชาการ (พว.).
- หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544. (ม.ป.ป.). กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ.

อภิชาติ พันธเสน. (2549). *สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง*. กรุงเทพฯ: สำนักงาน
กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

อันธิมา แสงชัย. (2547). *ความคิดเชิงสุนทรีย์ในสกุลหลังสมัยใหม่*. ปรินซ์นิพนธ์ ศศ.ม. (ปรัชญา).
เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อารี สุทธิพันธุ์. (2551). *ผลึกความคิดศิลปะ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

----- (2549). *เอกสารประกอบการสอน*. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.

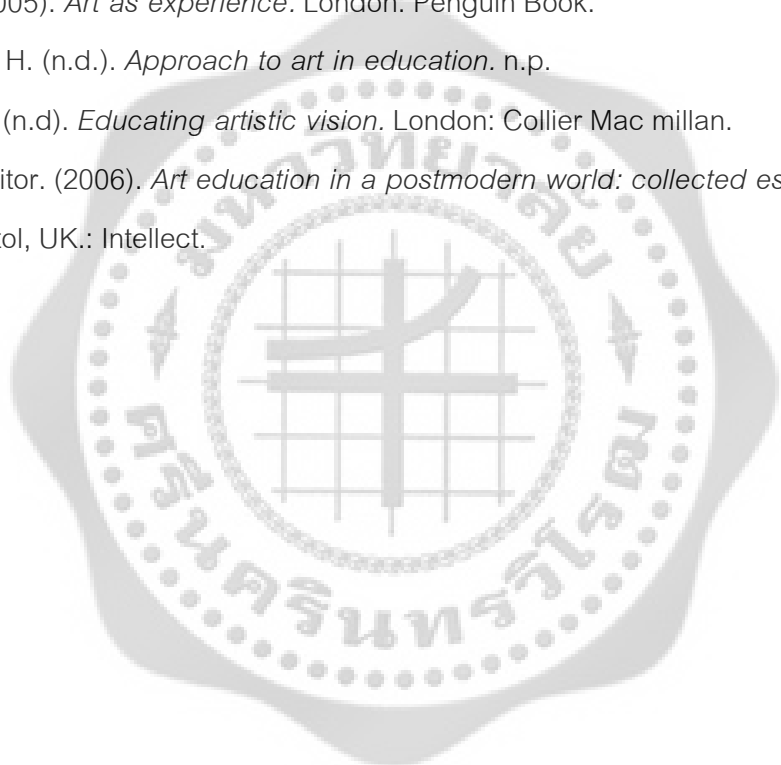
อำนาจ เย็นสบาย. (2530). *ประกวดศิลปะเด็กเหยื่อล่อหรือยุทธการตามล่า*. ศิลปะวิจารณ์.
หน้า 111-118. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์.

Dewey, J. (2005). *Art as experience*. London: Penguin Book.

Chapman, L. H. (n.d.). *Approach to art in education*. n.p.

Eisner, E. W. (n.d). *Educating artistic vision*. London: Collier Mac millan.

Hardy, T., editor. (2006). *Art education in a postmodern world: collected essays*.
Bristol, UK.: Intellect.

ตัวอย่างการจัดกิจกรรม

ศิลปะกับสิ่งแวดล้อมในชุมชน

สิ่งแวดล้อมคือ สิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นสิ่งที่เป็นรูปธรรมนามธรรม เห็นได้ด้วยตาและไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตา สิ่งที่เป็นประโยชน์ และสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ เป็นสิ่งที่อยู่รอบตัวเรา หมายถึงตัวมนุษย์เรา อาจคิดได้ว่ารอบตัวเรามีขอบเขตแค่ไหน เช่น สิ่งแวดล้อมในชุมชนของเราใกล้บ้านเรา ใกล้โรงเรียนของเรามีอะไรบ้าง เป็นอย่างไรบ้าง เพื่อให้เราได้สังเกต ใส่ใจในสิ่งแวดล้อมรอบตัวเรา

นักเรียนควรจะเรียนรู้ว่าในชุมชนของเรานั้นมีการประกอบอาชีพอะไรบ้าง เช่น การทำนา ทำสวน ทำไร่ ปลูกผลไม้ เพื่อสำรวจเข้าใจอาชีพของบรรพบุรุษ พื้นที่ต่าง ๆ นั้น เราสร้างสรรค์งานศิลปะที่มีประโยชน์ได้อย่างไร เราสามารถนำรูปแบบของศิลปะไปตั้งแสดงในพื้นที่ได้อย่างไร

สาระการเรียนรู้

- ศึกษาสภาพแวดล้อมชุมชนร่วมกัน
- ออกแบบกิจกรรมสร้างสรรค์ร่วมกัน
- ศึกษาแนวทางการกระบวนการสร้างสรรค์/กลุ่ม/เดี่ยว
- จัดแสดงผลงาน
- วิพากษ์/เชื่อมโยงความรู้ทางศิลปะ/วิถีดำเนินชีวิต/และกระแสชุมชนรอบข้าง

ผลการเรียนรู้

- พัฒนาความรู้และประสบการณ์ทางศิลปะ
- นักเรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์
- นักเรียนเห็นความสำคัญของศิลปะที่อยู่ในชุมชนได้เห็นชื่นชมทุกวัน
- ผู้ปกครองมีส่วนร่วมของการสร้างสรรค์ของลูก

ศิลปะบนท้องนาการปลูกข้าว

www.kapook.com

ศิลปะบนท้องนาการปลูกข้าว

www.kapook.com

ศิลปะขนาดมหึมา บนถังกักเก็บน้ำ

www.kapook.com

ศิลปะหุ่นไล่กาญี่ปุ่น บอนนาซาว

[http:// www.dek-d.com](http://www.dek-d.com)

ศิลปะหุ่นไล่กาญี่ปุ่น บอนนาซาว

<http:// www.dek-d.com>

ศิลปะหุ่นไล่กาญี่ปุ่น บอนนาข้าว

[http:// www.dek-d.com](http://www.dek-d.com)

ศิลปะและสุนทรีภาพหลังสมัยใหม่ในบริบทสื่อศิลปะ

<http://artidrs.artfilecom/th>

ศิลปะหุ่นไล่กาญี่ปุ่น บอนนาข้าว

[http:// www.dek-d.com](http://www.dek-d.com)

ศิลปะหุ่นไล่กาญี่ปุ่น บอนนาข้าว

[http:// www.dek-d.com](http://www.dek-d.com)

ศิลปะบนนาข้าวอินทรีย์

www.greepeace.org

กิจกรรมประกอบบทเรียน

1. ศิลปะที่สร้างสรรค์ขึ้นจะเรียกว่าอย่างไร
2. นักเรียนศึกษาเพิ่มเติมในการนำวัสดุในท้องถิ่นมาเป็นการสร้างสรรค์
3. นักเรียนรู้สึกอย่างไรกับศิลปะลักษณะแบบนี้

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	นายวิรัตน์ ปิ่นแก้ว
วัน เดือน ปีเกิด	17 ธันวาคม 2513
สถานที่เกิด	จังหวัดนครปฐม
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	91/10 หมู่ 5 ตำบลทัพหลวง อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม 73000
ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน	ผู้ช่วยอธิการบดีด้านภูมิสถาปัตยกรรม ประธานโปรแกรมวิชาศิลปกรรม อาจารย์ประจำโปรแกรมวิชาศิลปกรรม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม 73000
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2538	ศิลปศาสตรบัณฑิต (ศิลปกรรม) จากสถาบันราชภัฏนครปฐม
พ.ศ. 2545	การศึกษามหาบัณฑิต(ศิลปศึกษา) คณะศิลปกรรมศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
พ.ศ. 2554	ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต (ศิลปวัฒนธรรมวิจัย) คณะศิลปกรรมศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ